

ՄԻՆԵՐ

ԼԻՆԻ

5

სსსკ

5

მ ა ი ს ი

1 9 6 7

ლიბერატურულ-
მხატვრული და
საზოგადოებრივ-
პოლიტიკური
ჟურნალი

საქართველოს ალკა ცენტრალური კომიტეტისა
და საქართველოს მწერალთა კავშირის ორგანო

თბილისი

◆

მთავარი რედაქტორი ხუბა ბერულავა

სარედაქციო კოლეგია: აკაკი ბაჩრაში, გურამ გვირგვინიანი, ვერა ელიო-
 ზიშვილი, კარლო კალაძე, კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, როინ მეტრეველი,
 მტია პაპოშვილი (პ/მზ. მღვივანი), გიორგი ციციშვილი, ნოდარ წულუბსარი,
 ვახტანგ ფელიძე, სერგი ზილიაძე, თამაზ ზილიაძე, ლეო ჯანაშია.

◆

იქცობური-სკობრი ჭოუბისენ ვედახი

ქართული პოეტური ლენინიანა

ლენინის მავრლაქევი

თუ გძინავს, — ღვიძავს შენს სახელს,
უფხიზლეს ქარიშხალისა,
თუ გძინავს, — ღვიძავს შენს საქმეს,
უმხნესს მოქნულ ხმალისა!

შენ ერთადერთმა არ იცი
სიკვდილი, კუბო, ლოდები,
შენ ხალხის გულის ფეთქვა ხარ,
არასდროს დაბოლოვდები.

თუ გძინავს, — ფხიზლობ ყოველთვის;
თავს დაგვტრიალებ არწივად,
გძინავს, — შენი ხმა გუგუნებს,
სიცოცხლე გავვიხანგრძლივა!

ჯერ არ ჰქონია სიმაგრე
ხალხს, შენებრ აუღებელი.
მზე და სიცოცხლე მარადის
იქნება შენი მხლებელი!

გიორგი ლეონიძე.

ლენინი სამოტრში

დღემდის ხსოვნაში მაქვს ჩარჩენილი
ქვისგან ნაკვეთი ნაცნობი სახე,
მაშინ პირველად ვნახე ლენინი,
მაშინ თბილისიყ პირველად ვნახე.

ყველგან თან გაჰყვა, ვით ცისარტყელა,
ლენინის ხელი მტკვარზე გაწვდილი.
და ყველგან, სადაც ძლიერი დენით
სინათლემ თავზე გადამიარა,
ხრამზეც, რიონზეც ვხედავდი ლენინს —
სინათლეს, ქვეულს ადამიანად.

პირველად ვნახე სინათლით ხავსე
ჩემი სამშობლოს გული ნამდვილი,
იღვა ლენინი კაშხალის თავზე
და გაჰყურებდა მტკვარს ხელგაწვდილი.

დღესაც, სამგორის დათხრილი მიწის
როცა ცოცხლდება გოჯი ყოველი,
წინ ისევ მისი აჩრდილი მიძღვის,
ვით ჩირაღდანი გაუქრობელი.

ზაქესის შუქი ცად აფრენილი
ეწერებოდა ჩემს გულისფიცარს:
სინათლე ჩემთვის გახდა ლენინი
და თვით ლენინი სინათლედ იქცა.

ვგრძნობ ოცნების ფრთებს ჩუმიად რომ
მასხამს,
მდინარის პირს რომ გადამატარებს:
იორზე ვხედავ უთვალავ კაშხალს,
წისკვილებივით პატარ-პატარებს.

იმ დღიდან შუქის გამომსახველად,
ბავშვის ოცნებას, როგორც აჩრდილი,

ოცნებით ვხედავ: უდაბნო ველი
როგორ შესარის თვალის ასელას,
მტკვარზე გაწვდილი ლენინის ხელი
იორზეც მოჩანს, ვით ცისარტყელა.

მას აქაც ვხედავ, დგას ამართული,
მის ფეხქვეშ ტყდება ივრის ფაფარი,

ტალღას ძლიერი ტალღა გადუკლის
და კაშკაშს იწყებს ირგვლივ მთა-ბარი.
და თრთოლვით მისდევს მათეთულებს
დენი,

ბნელი რომ შუქით გამზიანა...
ოცნებით ვხედავ იორზეც ლენინს —
სინათლეს, ქცეულს ადამიანად.

გრიგოლ აბაშიძე.

ლ ე ნ ი ნ ი

ჩვენ დავიბადეთ იმ ნათელ ღამით,
როდესაც მიწა შეიძრა წამით,
და როცა ატყდა ბალტიის მხრიდან
გრიგალი —
ქვეყნის ხსნად მოვლენილი.
მაშინ ნევაზე „ავრორა“ იდგა
და ტრიბუნაზე — დიდი ლენინი.

ეს იყო ცხრაას ჩვიდმეტი წელი!
ლენინი იდგა გაწვდილი ხელით.
მან გამარჯვება ხალხებს ახარა,
მან მოაბრუნა მზისკენ გულები,
მას შემდეგ მიწაც ბრუნავს სხვაგვარად —
ლენინის ხელის მიმართულებით!

მიხეილ ქვლივიძე.

მოსკოვის დღეები

მიხეილ ლუონინი

ზ ა მ თ ა რ ი

გაუბედავად გოგონა მოდის,
დათოვლილ ქუჩას მოჰყვება კენტად,
როგორც ყინვისგან დამზრალი ტოტი...
ვინ შეიყვარებს გოგონას ნეტაე?!
ვინ გაიხარებს ლამაზის გვერდით,
ვინ გადალახავს საშიშ ნიაღვრებს, —
შორ გზებს მოივლის და ბოლოს ცეცხლში
და ქარიშხალში მაინც მიაგნებს.
გოგო შენსავეთ სავსეა შიშით, —
თითქოსდა მალე უნდა დაეცეს.
დაეხეტება ჩემსავეთ ბიჭი
და იმ ერთადერთ გოგოს დაეძებს.
იპოვნის კიდევ ოცნების კოკორს,
დაივიწყებენ ხანგრძლივ ხეტიალს...
დათოვლილ ქუჩას მიჰყვება გოგო,
რომელსაც არეინ არ შეხვედრია.
ეს ხომ შენა ხარ!

შენ ხარ!

შეჩერდი!

ის ბიჭი მე ვარ, — შენ დაგეძებდი!
დაბრუნდი, რათა მოგეხალისო,
არარსებულო ჩემო მაისო.
მე სამუდამოდ შენთან დავრჩები,
თეთრო ყვავილო ჩემო ოცნების!..
მოხატულია ყინვით ფანჯრები,
ვით საქორწილო ხელსაბოცები.
და სანამ გული და ღონე მერჩის,
არ დამეკარგო უმისამართოდ.
გაყინულ ტოტს კი ავიღებ ხელში
და ხელებივით ფრთხილად გავათბობ.

ღაონიერ გარკინოვი

მეუვილე გრძნობა

შენდება ცათამბჯენები,
ბევრი სახლი და ტაძარი,
მაგრამ კაცს უნდა სხვა რამე, —
იმაზე კარგი, რაც არი.

გამოდის კარგი წიგნები,
ბრძენკაცთა ნამოღვაწარი,
მაგრამ კაცს უნდა სხვა რამე, —
იმაზე კარგი, რაც არი.

მეექვსე გრძნობა გავვიჩნდა,
ღროს გავცდით და გავასწართ,
მაგრამ კაცს უნდა სხვა რამე, —
იმაზე კარგი, რაც არი:

ბუნების იღუმალებას
ჩასწვდეს და აღარ შეშინდეს,
მეექვსე გრძნობის მაგიერ
გრძნობა გაზარდოს მეშვიდე.

რა არის გრძნობა მეშვიდე
მძლავრი და გაუხუნარი?!
იქნებ ეს არის უბრალოდ
მომავლის ხილვის უნარი!

მარგარიტა ალიბეგი

* * *

შეცდომებს მე არ მამატიებენ,
არც მინდა, — ნურვის შევებრალები.
გზებს არ მიფენენ იაიებით
დილის გაზეთის ტელეგრამები.

მხოლოდ ზეიმზე მსწე და მდიდარი
დღე ფარვანას ჰგავს მსუბუქფრთებიანს.
იოლ ცხოვრებას არავითარი
კარგი სიზმრები არ მპირდებიან.

მე არც კი ვიცნობ იოლ ცხოვრებას, —
წაკითხულით თუ შემახსოვრება.

და თუ სარდაფში სხედან ლოთები,
ჩუკ მამლის ყვირის დაველოდები.

მაგრამ ფიფქები მოჰქრიან თვითონ
და შორს ციმციმებს მკრთალი ვარსკვლავი.
წენ, ჩემი ბედის ვეება ტვირთო,
მაინც მჩატე ხარ ჩიტის ფრთასავით.

ცაზე მრავალი ვარსკვლავი ჩაქრა,
მეტი დაედო ფასა იმედებს,
თანდათან უფრო მძიმდები, მაგრამ
გადასაგდებად ვერ გავიმეტებ.

ნიკოლოზ ზაბოლოძე

* * *

მე მზრდიდა მკაცრი დედა-ბუნება,
მე მიყვარს მიწის ნაამაგარი,
ბაბუაწვევრას მრგვალი ქულები
და მრავალძარღვას ძარღვი მაგარი.

რაც უფრო მეტად არის უბრალო
მცენარე, უფრო მეტად მიტაცებს
მისი ფოთლების თავისუფალი
გამოცხადება დედამიწაზე.

მე გვირილების ტყეში, ლეღესთან,
სადაც მალალი მთვარე ანათებს,
ამოვიწყობდი თავქვეშ ხელებს და
ცას ვუყურებდი განთიადამდე.

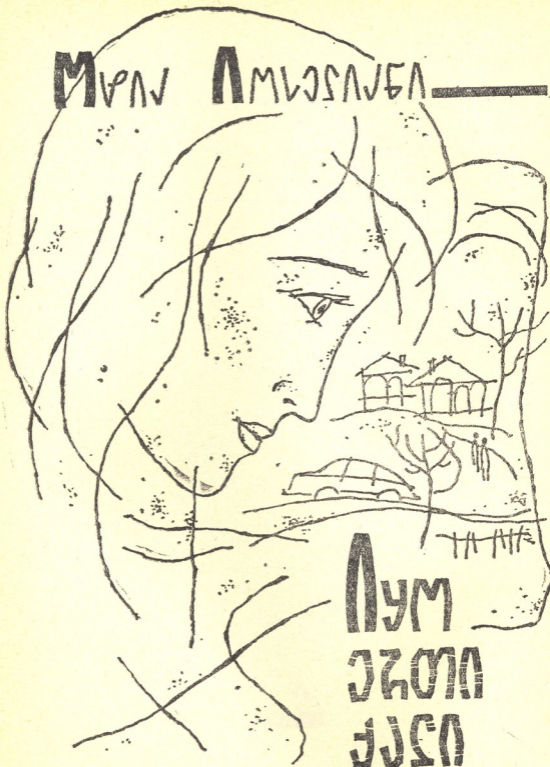
ცხოვრება ფოთლებს შორის ულვეი
ნიაღვარივით იელვარებდა
და ვარსკვლავები დანისლულები
ფერს შეუცვლიდნენ ბუჩქებს გარედან.

მე თვალს სიმწვანით გავახარებდი,
დავივიწყებდი ყველა სადარდეღს
და ამ ველების და მალნარების
ფიქრს ვიფიქრებდი განთიადამდე.

რუსულიდან თარგმნა ვახტანგ ჯაფარიძემ.

ՄԱՐԿ ԱՄԵՆՏՆԵՆ

ԱՄ
ՄԵՆ
ՏՆԵՆ

მაკა ბედნიერი იყო.

აგერ უკვე ოთხი წელია, რაც გათხოვდა და არასოდეს უფიქრია მასზე, ვისაც ერთ დროს უყვარდა, ქმარი იყო მისი ნამდვილი სიყვარული გაცნობის დღიდან დღემდე. ქალს არ განუცდია იმედის გაცრეება, თავის მოტყუება, სულიერი ტკივილი. მართალია, პირველი დღეების გარდა, მოსავონარი ცოტა დარჩა, მაგრამ მაკა ბედნიერი იყო.

შეუღლდნენ და წლისთავზე შეეძინათ ვაჟი, რომელზეც ასე ოცნებობდა გენო. ქმარი უკვე სოფელში მუშაობდა მასწავლებლად და მაკამ ინსტიტუტის უკანასკნელი კურსი დაუსწრებლად დაამთავრა. ერთი წლის შემდეგ გენო რაიონული გაზეთის რედაქციაში გადაიყვანეს. მაშინულობა უმცროს ძმას დაუტოვა, დაბის დასაწყისში საკარმიდამო ნაკვეთი აიღო და სახლის მშენებლობა დაიწყო. სახლი ჯერაც არ ჰქონდათ და მთავრებული, გარედან შეუღლესავი იყო. მაღლა სახელდახელო კიბით აღიოდნენ, საწვეთელს თუნუქის ღარები სჭირდებოდა... ერთი სიტყვით, ჯერ კიდევ ბევრი საზრუნავი და საფიქრალი ჰქონდათ.

გენოს რაიონში მეტი პატივისმცემელი გაუჩნდა, როცა მისი წერილები ზედოზედ რესპუბლიკურმა გაზეთმაც დაბეჭდა.

ქმარი ხშირად იყო მივლინებაში, წერილებსაც თანდათან მეტ დროს უთმობდა; მაკას პასუხს თხოვდა ოჯახი, შვილი, სამსახური, მტერ-მოყვარე და მარტობა, მოწყენილობა არ უგრძნია არც მაშინ, როცა დედამთილსა და მამულის ცოლს დიდი უკმაყოფილება მოუხდათ და გენომ დედა თავის სახლში მოიყვანა. მუდამ მოფუსფუსე მაგდანა ხე-

დავდა, რომ ამ ოჯახის შექმნაში წვლილი არ მიუძღოდა, კარები კი ფართოდ გაუღეს; იმავეთვე მაკას უპირატესობა აღიარა და რძალ-დედამთილს შორის სიმშვიდე და ურთიერთგაგება დამკვიდრდა. ამან ქმრის ნათესავეებში მაკას „კაი ქალობის“ სახელი მოუპოვა.

საქმე გაუნახევრდა. ბავშვს ზებია უვლიდა. ხელსაქმეში გაჭაღარავებულ დედამთილს სადილ-ვახშამს და ხვეტა-წმენდასაც ვერავინ დაუწუნებდა. მაკას საშუალება მიეცა მეტი ეფიქრა თავის თავზე, სამსახურზე, ბევრი ეკითხა, ხშირად მოუნახულებია დედ-მამა, ამხანაგ-მეგობრებს შეხვედროდა და დაესვენა.

გენოს ღვინო არ უყვარდა, მაგრამ ზოგჯერ აგვიანდებოდა და შინ ნასვამი ბრუნდებოდა; დილით სამსახურში მიიჩქაროდა, საღამოთი მოჰქონდა წიგნები და თავაუღებლივ კითხულობდა. კინო-თეატრში ერთად დადიოდნენ, კვირაში ან ორ კვირაში ერთხელ. მაკა მაინც კმაყოფილი იყო. ჰქონდა ოჯახი. ჰყავდა ქმარ-შვილი, დედ-მამა, თუმცა მამა ავადმყოფი და გატეხილი კაცი იყო, ჯერჯერობით ბედის სამღურავი არ ეთქმოდა. ერთადერთი, რაც ქალს გულს ტკენდა, ბებიას გარდაცვალება იყო. ბებია ბებიია, რა გაეწყობა, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ.

გენო მასალებს აგროვებდა ნარკვევი-სათვის, რომლის ცალკე, პატარა წიგნაკად გამოცემას აპირებდა. ამიტომ სახლის დამთავრება ვადადო და მეზობელ რაიონში, დიდი ჰესის მშენებლობაზე, მოუხშირა სიარულს.

მაკას სწყინდა, რომ გენომ ერთხელაც არ წაიყვანა მშენებლობაზე და არც ის წაუკითხა, რაც სახელდახელო

ჩანაწერებად ჰქონდა, მაგრამ იცოდა, გენოს არ უყვარდა დაპირება, თავის-თავზე ლაპარაკი. ამ მხრივ, სიტყვაძუნწი ცოლთან უფრო იყო.

მამა რომ საოპერაციო გახდა და მაკა თავისახლს იხმეს, გენომ სადგურიდან ტელეფონით დაურეკა რედაქტორს და სამსახურში მიუსვლელობის მიზეზი უთხრა.

ნაშუადღევს მატარებელი იანისის სადგურზე გაჩერდა. მაკა არ ელოდა. ძმა თუ დახვებოდა. მან, საერთოდ, არ იცოდა ძმის ასავალ-დასავალი. ბიჭიკო ჯერ კიდევ ცეტი ბავშვი იყო, როცა და უმადლეს სასწავლებელში სწავლობდა. გათხოვებამდე ზაფხულობით ჩამოდოდა, მაგრამ ძმა ღამით შემოძვრებოდა სახლში და დილით ისევ გადაიკარგებოდა.

ბიჭიკომ როგორღაც დაამთავრა საშუალო სკოლა, მერე ორი წელი თბილისში გაატარა, ახლა საბუთები დაუსწრებელზე გადავიტანეო, ამბობდა, მაგრამ მართალია? დამ არც ეს იცის. ახლახან ღვინის ქარხანაში დაუწყია მუშაობა. „იქაც შენი სკოლის მეგობარი დაეხმარაო“, სწერდა მამა. რომელი მეგობარი გახდა მეღვინე და ვინ სცა პატივი, მამას არ მოუწერია. მაკა, რაც აქედან წავიდა, თანდათან ჩამოშორდა მეგობრებს, რა ხანია, ნუცას გარდა, არავის შეხვედრია და ვერ მიხვდა, ვინ ზრუნავდა მის ძმაზე.

იანისში მაკასთვის სადგურის გარდა თითქმის არაფერი იყო ნაცნობი. ძველი შენობა ახსენებდა, როდის და რამდენჯერ დადგომია ამ ლიანდაგების უსასრულო გზას; ამ გზით წავიდა სასწავლებელში, ამ გზით მივიდა გენომდე, ჩამოვიდა მშობლებთან ფეხმძიმე და ამავე გზით წავიდა პირველად გოჩა თავის სახლში. ყველაფერი ეს აახლოებდა აჭაურობასთან, თითქოს ყველა გამვლელს იცნობდა, ყველას უღიმოდა; ყველასადმი განსაკუთრებულ

სითბოს გრძნობდა, მაგრამ ვაკონიდა ფეხი ჩამოდგა თუ არა. ძმის შეძახილმა: — მაკა, გენო, გენაცვალეთ! — და კოცნამ, რომელსაც ღვინის სუნი ახლდა, გუნება გაუფუჭა. ბიჭიკოს თვალებში გამომცდელად შეხედა.

- მაკალე, სიძეს მოვესიყვარულო. გენოს ხელი ჩამოართვა.
- ბიჭი, შემომხედლე! — მაკამ ძმა თავისკენ მიაბრუნა.
- უკეთესს ვის შევხედავ!
- მიიხარო, რატომ დამხვდი?
- ბიჭიკომ გენოს შეხედა და ხელები გაშალა:
- რატომ დავხვდი?!
- ალბათ მიჩვეული არა გყავს.
- დავხვდი დასა და სიძეს, დავაშავე?!
- ბიჭი, მამა როგორ არის?
- ისე, როგორც მოგწერეთ, არც მეტი, არც ნაკლები.
- ოპერაცია გაუკეთეთ?
- არა, უშენოდ არ იკეთებს.
- მართალი მიიხარო!
- დავიფიცო?
- ნუ ჩააცივებდი, მაკა!
- ტრანსპორტი არის! — საზეიმოდ თქვა ბიჭიკომ, როცა მოედანზე გავიდნენ და სიძე აკაციის ჩრდილში მიყენებული მანქანისკენ წაიყვანა.
- მაკამ ფეხი აითრია. ბიჭიკო გენოს მიუბრუნდა:
- პატივი არ ვეცი, — არ მცაო, ვეცი და...
- მიეჩვევა.
- მამა შინ წვეს თუ საავადმყოფოში? — მაინც არ მოუთმინა გულმა ქალს.
- შინ წვეს, უშენოდ ფეხს არ იცვლის, ჩვენ არ გვენდობა.
- ბიჭიკომ ღია ყავისფერი „პობედის“ კარი გამოაღო. მანქანასთან არავინ ჩანდა.
- ვისია? — იკითხა მაკამ.
- ახლა ჩემია.
- ბიჭი, ნუ სულელობ.

— გენო, ესულელობ ახლა მე? მანქანაში ვეპატიეები ერთადერთ, საყვარელ დას, დაფასებულად მინდა მივიყვანო დედ-მამასთან.

— მძლოლი არა ჰყავს ამ მანქანას? — იციოხა გენომაც.

— შოფერიც მე ვარ.

— ბიჭი, ნასვამი ჯდები სხვის მანქანაში? — მაკამ კარებში ფეხი არ შედგა.

— დამიწყო ახლა დიდაქტიკა...

— ვისია მანც, მითხარი!

— რა გითხრა, თავის დროზე გაიგებ. დაჯექით, დაჯექით, თქვე ოჯახაშენებულეებო! — ბიჭიმ ზელი ჩაიქნია და საუკეს მიუჯდა, — პატრონიც აქვეა.

— დაჯექი, — თქვა გენომ.

ძრავი ამუშავდა. მანქანა დაიძრა და ისევ შეჩერდა.

— წავიდეს, გენო, წავიდეს!

— დაჯექი, ახლა გინდა გაზარდო?

მაკამ, კარებში თავი შეჰყო თუ არა, მაშინვე უკან დახევა დააპირა, მაგრამ ეს უკვე აღარ შეიძლებოდა. მოუხერხებლად, გვერდულად ჩამოჯდა. მანქანა ადგილიდან მოწყდა.

ქალს ხმა აღარ გაუღია. თავი გვერდზე მიაბრუნა. გარეთ ახალდარგული ქადრები გარბოდნენ, ტროტუარზე მოსიარულენიც გაიქროლებდნენ...

გუნებაწამხდარ მაკას ძალიან აწუხებდა, რომ ძმა ისე არ უყვარდა, როგორც უნდა ჰყვარებოდა. შორიდან ამას არ ვრძნობდა... კარგა ხნის უნახავი მოენატრებოდა, უნდოდა ყველაფერი ეპატიებინა. ფიქრობდა, როცა შეხვდებოდა, მოსიყვარულეობდა, არ ეკითხა მისი სწავლის ან საქმიანობის ამბავი. ამართლებდა: ასეთებიც არიან, ამაზე უარესებიც. ბოლოსდაბოლოს ისიც ჩადგება ჰკუაშიო; ნახავდა და — ბიჭიკო მაშინვე რაღაცას ისეთს ჩაიდენდა, მერე მისი მოფერებაც და პატივისცემაც აღიზიანებდა, მით უფრო, თუ გენო ახლდა თან.

გენო ცოლისძმასთან ყოველთვის თავშეკავებული იყო და ვალყუბა ხუმრობით ელაპარაკებოდა. ამ თავშეკავებით მაკას თანაუგრძნობდა. ქალს ესეც არ

უნდოდა, რადგან ძმა ქმრის თვალში აპატარავებდა. არ ავონდებოდა, რომ ბიჭიკო, საერთოდ, არავის უყვრებს, თავქეიფაა და დისგანაც მოითხოვს დათმობას.

გენოს არ ესმოდა ცოლისძმისა, მისგან არაფერი სწყინდა და თავი შორს ეჭირა. მისი ღიმილი და ირონია ბიჭიკოსთვის გაუგებარი იყო, მაგრამ მაკასთვის — გასაგები.

მანქანა გაჩერდა.

მაკამ მიიხედ-მოიხედა. რა მოხდა?! ჯერ დაბას არც კი ვასცილებიან. ბიჭიკო მარჯვნივ გადმოჯდა. ფანჯარას ვიღაც მოადვა. მაკამ ლურჯ პიჯაკს შიგნით თეთრი ხალათი და ცისფერი ჰალსტუხი გააჩნია. კარები გაიღო. ქალმა თავი ისევ გვერდით მიაბრუნა: ესეც ჩემ ძმასავით უბედური იქნებოა.

ახალმოსული აუჩქარებლად მოეწყო საეარძელზე და მაკამ გაიგონა თავშეკავებული მისალმება. რატომღაც მოეჩვენა, რომ ამ კაცს „გამარჯობა“ თავისი ხმით არ უთქვამს. „ალბათ ჩემი ძმაც გამოვინილი ზრდილობით და რიდიოხვდება უცნობებს“, — გაიფიქრა და სალაშზე არ უპასუხა.

ბიჭიკომ ცერით ზურგს უკან ანიშნა, ისე, რომ არც მოუხედავს:

— მაკაა და ჩემი სიძე.

მანქანა დინჯად გასრიალდა.

„ჩემმა ძმამ ტარებაც კი არ იცის, მისგან ხეირიანი მძლოლიც არ გამოვა. საწყალი დედა და მამა! მამაჩემს მაგის დარდით რა გადაარჩენს!“

ქალაქიდან ისევ ზომიერი სიჩქარით გავიდნენ, ხილზე გადაიარეს და მწვანე ეზოების წინ ჩამომდინარე ღელის პირას თეთრ ბატებს ჩაუჭროლეს.

„აქ, სანამ ეს დეღეა, სულ ასე იქნება ბატები“.

ხმას არავინ იღებდა. მაკას ისევ ეჭვი გაუჩნდა: ძმა რაღაცას მიმალავსო, სავარძელზე გასწორდა და წინ მჯდომთა ფიქრების გამოცნობა მოინდომა.

ძმას ღია ფანჯარაზე ჰქონდა მკლავი ჩამოდებული და კარის ზედა ძგიდზე

თითებს ათამაშებდა. მარცხენა ხელში პაპიროსი ეჭირა და ნაფაზს ნაფაზზე არტყამდა. ქალი, სანამ მძლოლს შეხედავდა, სარკეში ოდნავ მოჭუტულ, მასზე მოჩერებულ ცალ თვალს წააწყდა და ისევ ფანჯრისაკენ მიბრუნდა. მოეჩვენა, თითქოს მძლოლი ცალი თვალით გზას უყურებდა, მეორე კი, რომელიც მაკამ დანახა, სულ მისკენ ჰქონდა მოპყრობილი.

„ელამია?“ — მოუნდა ვაეხედა, მაგრამ თავი შეიკავა. ამ ჩასაფრებულ, დადარაჯებულ თვალს უსიამო, გამჭოლი მზერა ახლდა.

„ალბათ, გენო ვერ ხედავს, თუ არა... ვერ გახედავდა... ამათ ვის გადავეყარე, — გარეთ დაიწყო ცქერა. ღელისპირზე მამალი ბატი კისერს აქეთ იწვდიდა, ადგილიდან არ იძვროდა. — ჩქარა მიინც იაროს ვიღაცაა. რას ივლის, წინ არ იხედება.“

— გენო! — ფრთხილად მიტრიალდა ქმრისაკენ, — შენ ღღესვე უნდა დაბრუნდებ? — იცოდა, აქეთ დიდხანს დარჩენა არ უყვარდა.

— ვნახოთ! — ცოლისკენ არ მოუხედავს.

— ჰო, მამა...

— ჯერ არ მივსულვართ, წასვლაზე ლაპარაკი ადრეა.

— მართალია, — თქვა ქალმა, მაგრამ ძმისა და მძლოლის სიჩუმე, როცა არცერთი სიჩუმისა და მოკრძალებისათვის არ იყო გაჩენილი, აიძულებდა ისევ რაიმე ეთქვა, — რატომ გკითხე, იცი?

გენომ თავი გაიქნია.

— ბავშვმა რომ იჭირვეულოს, მეშინია.

— ვნახოთ... — თქვა გენომ, რითაც აგრძობინა: ამათთან ახლა ასეთ გრძნობებზე ლაპარაკი უადგილოაო. ეს მაკამაც იცოდა და ეწყინა; სწორედ იმიტომ თქვა, რომ უადგილო იყო და გენოს უნდა გაეგო ეს, გაიგო კიდევ, მაგრამ მამაკაცურ ღირსებას ვერ შეეღია და მაკამ მარტო დატოვა ამ თავქეიფა ძმისა და სარკიდან მოგეზვებული კაცის საეჭვო დღემილთან.

— გენო, რატომ ვავიწყდება, რომ ღღეს პირველად დავტოვე მარტო, — თქვა ხმამალლა თვისნათქვამა ძმისა და მძლოლის ჯინაზე.

— ოღესმე ხომ უნდა დატოვო! — თქვა გენომ უკვე თანაგრძნობით.

მაკამ ჯერ წინ ვაიხედა, მერე სარკეს გაუსწორა თვალი, აღარ მოელოდა უცნობის შემოხედვას, მაგრამ თითქოს არაფერი შეცვლილიყოს. იქნებ ცალი თვალი რომ ჩანდა, იმიტომ იყო ასე უტიფარი.

— დედა ენაცვალს... — თქვა მაკამ ისევ ხმამალლა და სანამ მანქანა არ გაჩერდა, წინ აღარ გაუხედავს.

მაკამ ჩამოვიდა. მანქანას შემოუარა და ჰიშკრისაკენ წავიდა. არც მადლობა უთქვამს და არც ის უკითხავს, სხვებიც აპირებდნენ ჩამოსვლას თუ არა.

— სამსახურში უნდა გავბრუნდეთ! — მოესმა ძმის ხმა.

— აბა შენ იცი! — გაეპასუხა გენო.

მანქანა გზას გაუყვა. მაკამ ჰიშკარი შეაღო და ეზოში უკანმოუხედავად შევიდა. კონინდარი მუხლამდე იდგა, სახლისაკენ მიმავალი ბილიკი გატყეპნილი იყო. გაუსხლავი ტრიფოლიატის ცოცხალი ღობე გაბუჩქულიყო. წედან ჰიშკრის გაღება გაუჭირდა, ბოძი გადაწეულა და არავის გაუსწორებია.

„მამაჩემის ავადმყოფობა დატყობია ეზო-გარემოს“...

სახლს შუშაბანდის ცისფერი საღებავი გახუნებოდა, ჭუჭყიანი, მოთეთრო ფერი ეღო. კიბესთან ფეხის საწმენდი რკინა ერთ პალოზე ამძვრალიყო და ცალზედა ეკიდა ირიბად.

— მაკა, შვილო! — პალატის კარებიდან ხელეგამოიღო დედა გამოეგება, მოეხვია და, როცა გენოს შესახვედრად წავიდა, სველი ხელები ილიიის ქვეშ შეიმშრალა. — გენო, მოხვედით?

— როგორ ბრძანდებით! — ჰკითხა გენომ და ხელი გამოსღო.

— ისე მტერი მოგექცა.

მაკამ დაეჭვდა, მამა შინ არ არისო, და

გენოს პირზე მომდგარი სანუგეშო სიტყვის თქმა არ აცალა.

— მამა სად არის, დედა!

— შინ არის, შვილო.

— მერე რაა, კარები რომ გამოგვიკეთიათ!

— ახლა გამოვედი, სადილი ხომ გვინდა... ქათმები აღიან აივანზე, აღარ შემიძლია, შვილო, ძველებურად. მამაშენის ამბავმა...

მაკამ კიბე აირბინა. მინიანი კარები ხელის კვრით შეაღო, ჩანთა ტახტზე მოისროლა. წინა ოთახში დაინახა საწოლიდან მისკენ მოჩერებული სიმონი.

— მამაჩემო, რა დაგემართა? — სასთუმალთან მიდგმული სკამი ვასწია, საწოლზე ჩამოჯდა და ცრემლმორეულ, გაცრეცილ ავადმყოფს თავი მკერდზე დაადო.

— გაუწყრა, შვილო, ღმერთი შენს მტერს, ასე კი გვიჭირს და... — მოესმა აივანზე შემოსული ოლღას ჩივილი.

მაკამ თავი აიღო. დედას თვალბეჭში შეხედა და წარბი შეიკრა.

— რატომ გაგიწყრათ ღმერთი, დედაჩემო?!

— აბა კარგი ამბავია ჩვენ თავს?

— მომკლეს... — ამოიკვნესა ავადმყოფმა და ცრემლით გაევსო მაკაზე მიშტერებული თვალები.

— რამ მოგკლა? — ახლა მამას მიუბრუნდა და მოახლოებულ გენოზე ანიშნა, — სიძის დახვედრა ასე რომ არ გიყვარდა?!

ავადმყოფმა მალა აიხედა და, გენო რომ დაინახა, წამოწევა დააპირა.

— სანამდე შემეძლო... გენო, შენი ჭირიმი... — და ხელი გაუწოდა.

— ბატონო სიმონ, შეშინებულხარო.

— ცუდად ვარ, გენო, — კარის ზღურბლზე შეჩერებულ, ატირებულ თანამეცხედრეს გახედა, — აბა, სკამს თუ მოუტანს ადამიანს!

— აღარ ვარ ჰკუაზე, შე კაცო! თავი იმართლა ცოლმა, თავსაფრის ყურით თვალი შეიმშრალა და უკან გაბრუნდა.

— აგერაა, მამა, სკამი. — მაკამ საწო-

ლის თავთან მიდგმული ტახტურეტი გადმოღდა.

— სკამი, გოგო, სკამი მოუტანეთ ამ კაცს! — ცხვირის ნესტოები დაებერა და ფერმკრთალ ლაწევებზე ვარდისფერმა გადაუარა.

— მე თვითონ, ბატონო სიმონ, რატომ სწუხართ.

— მამა, ახლა ამაზეც უნდა ინერვიულო?

— ნერვები სულ აღარ უვარგა, შვილო, დაგლეჯილი აქვს ნერვები.

— დედა, არ შეიძლება, რომ უფრო... — და თვლით ანიშნა: ყველაფერზე არ უნდა ილაპარაკო ავადმყოფთანო.

— კი, შვილო, მაგრამ შენ გგონია შე ვვარგვიარ? მაგი მჯობია, ავადმყოფის ბატრონი მეტი ბრალია.

— ნუ უღებთ მაგას ყურს, — ამოიგმინა მწოლიარემ, — გენო, ბიჭი რაეაა, გოჩა-ბიჭი!

— კარგად, ბატონო სიმონ, კარგად.

— რატომ არ წამოიყვანეთ, გეჩვენებინათ სიკვდილის წინ.

— სასიკვდილო რა გჭირს, მამა, რაეა მართლა წამხდარხარ?!

— ასე მოელო ბოლო...

— დედაჩემო... — მაკამ სიტყვა გააწყვეტინა, წამოდგა და აივანზე გაიყვანა, — ჩვენ ნამგზავრი ვართ, მოგვხედე, მეც ახლავე მოგეშველები.

— დაგვხოცა, გოგო, დაგვხოცა. ბიჭს სულ არ იკარებს, ნამეტანი გლახა ამბავია ჩვენ თავს.

— დედაჩემო, შენ რომ იცი, ახლა იმას ვერ მოგითმენს. ბიჭი, დღეს გაგვე, რაც გყავს?

— კი, მარა ახლა მუშაობა დააწყე, ექიმი ექიმზე მოყავს... გულს გაუტეხს ბოვს.

— კარგი ახლა, — გააწყვეტინა მაკამ და ოთახში შებრუნდა.

— საავადმყოფოში უნდა დაწვეთ! — თქვა გენომ, როცა მაკა ისევ საწოლზე ჩამოჯდა.

— ამდენხანს რას უცდიდი? — იკითხა მკამ.

— ვერ გავბედე, შვილო, — ისევე ტრემლმა მოუსწრო. — უშენოდ ვერ გავბედე. ჩემს ვაჟიშვილს არც ოჯახის დარდი აქვს, არც მამის. დედაშენის იმედით? შენი შეწუხება არ მინდოდა.

— რას ამბობ, მამა.

— არ მინდოდა, შვილო, არ მინდოდა.

— ჰო, კარგი ახლა, — დაუყვავა მკამ. მამის გამხდარი ხელი აიღო და მკა ვაუსინჯა.

— აღარც გული მივარგა, შვილო. ოპერაციას ვერ გადავიტან.

— ბატონო სიმონ, ყველაფერი კარგად იქნება, — თეთონზე იგრძნო, ნამეტანი მშრალი და ზერულე ნუგეში გამოუვიდა.

— ჩემო გენო, ახლაც კვდებიან ადამიანები.

— არავინ არ კვდება, ვინც...

— არ ვიცი, რა მკირს.

— კაი, კაი, მამაჩემო, რა გკირს ვითომ?

— შვილო, ბუშტის ოპერაციაა, ორ ოპერაციას გადავიტან მე?

— ორს ერთად კი არ ვაგვიკეთებენ.

— ნაწვალები კაცი ვარ, ჩემო გენო. ომი... ომამდე რევოლუციური გამივარდა და მუხლში მოვიტყვი. ის არაფერი, იოლად გადავრჩი, მერე ომში... კი მაქვს შენთვის ნათქვამი. ნახევარი კაცი აღარ ვიყავი ისედაც და... ეჰ...

— საავადმყოფოში მე თვითონ დავადგები თავზე, წუთით არ იფიქრო, მამა, რომ რაიმე ვაგვირღებდა. ბიჭიც შენთან იქნება. — დაუმატა მერე და ძმის მოგვიანებით გახსენება რომ მამისათვის არ ეგრძნობებინა, დასძინა: — შეგიშინებია ხალხი, ბიჭიმ თქვა, არ გვენდობაო. აქ ახლა იმას უფრო იცნობენ, მე ვილას ვასხოვარ, ნაცნობობას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს.

— თუ იცნობს, შვილო... კარგად არავინ იცნობს...

— მუშაობა დაუწყია. ალბათ ისწავლის კიდევ და კაცი იქნება, — გენომ

სკამი ახლოს მიიწია. მკა ფანჯრის ვასალეზად წამოვდა.

— ვინ ამუშავებს მკვას.

— აბა სათამაშოდ მიიღეს?

— რა ვიცი, ვილაც... მკა... გოგო...

— ახლავე, მამაჩემო, — მკამ ფარდა ვადასწია, რომ ნიავს არ ეტრიალებინა.

— შენთან სწავლობდა თურმე, არ ვიცი, სკოლაში თუ უმაღლესში.

— ჩემთან მეღვინეს რა უნდოდა, მე სასოფლო ინსტიტუტში ხომ არ ვსწავლობდი?

— მაშინ — სკოლაში. ჩემი ვაებატონიდან მე ჩემ დღეში არაფერი გამოვიცა წესიერად.

— რა გვარიაო, არც ის უთქვამს?

— ტყაბლაძე თუ ტყაყაძე. დედაშენს ეცოდინება, მესაიდუმლეა შენი ძმის.

მკა ერთი წუთით ჩაფიქრდა, მერე თავი გულმოსულად გაიჭინა.

— არც სკოლაში... ქალი ხომ არაა?

— არა, მანქანაზე არ იჯდა დღეს?

— ისაა?

— ჰო, თუ იჯდა, ის იქნება, თუ არა — შენი ძმა დაატრიხინებს. ვილაცაა, მე არც ის მომწონს. ვიცი, კარგი ჩემს ოხერთან საქმეს არ დაიჭერს. ასე ამბობდა, რომ გამაცნო, მეგობარიაო. მე მაშინვე ეჭვი შემეპარა.

— ტყაყაძე?! მაგრამ ის ჩვენთან არ ყოფილა, ჩვენზე წინ სწავლობდა... ქარხნის დირექტორი?! — და ნაჩქარევად დაუმატა, — ჯანდაბას მისი თავი, თუკი მიიღო და ამუშავებს... დედასთან ჩავალ, — მკა უცებ შებრუნდა კარებისაკენ. ოთახიდან გასვლისას გენოს ყურადღება მიიქცია. კიბეზე რომ ჩავიდა, მაშინვე აღმა ამოუყვავა, ძალიან ჩქარა ჩავიდა და ამოვიდა, დედას აქედან ჩასძახა: — საშინაო კაბა გექნებაო.

სიმონი სასწრაფოდ უნდა გადაეყვანათ საავადმყოფოში და ქალიშვილი თავზე დადგომოდა. სხვანაირად იგი ოპერაციაზე არ თანხმდებოდა. გენო უკან მარტო წავიდოდა. დილით რედაქ-

ციოდან დარეკავდა სკოლაში და დირექტორს გააგებინებდა მაკას მიუსვლელობის მიზეზს. და, რაც მთავარია, თუ გოჩა უღედლობას იწუხებდა, ბავშვს რომ ზაფრა არ შეჰყროდა, ან აქეთ უნდა ჩამოეყვანა, ან მაკას უნდა მიეტოვებინა ავადმყოფი. ბავშვი უკვე მეოთხე წელიწადში იყო და თავისთვის არხეინად ეძინა ბებიას ლოგინის გვერდით, მაგრამ დაწოლის წინ მაკა ბანდა ხელპირს, ხდიდა, ეფერებოდა, სათამაშოების ქვეშაგებში შეტანას ბებია რომ არ ანებებდა, დედას ჩააბარებდა ზოლმე. ჯიბეში უდებდა პაწია ნათურას, დანის ტარს, ლოკოკინას ნიჟარებს და ათას საჭირო რამეს, ტიტინში ჩაეძინებოდა და დილაამდე არ იღვიძებდა. ეს მაშინ, როცა დედა მასთან იყო და ძილში დარდად არ მიყვებოდა.

გენო იმ ღამესვე უნდა წასულიყო მატარებლით.

სადილი დაავკვიანეს. მაკა არ ჩქარობდა. არ ჰქონდა იმედი, რომ ძმა მოუსწრებდათ. მამის ოჯახში ახლა კაცი ბიჭიკო იყო, მაგრამ დის იმდენად არ ეხატებოდა, მათთან დამჯდარიყო და ორიოდე ჭიქა ღვინო სიძისთვის მიეწოდებინა. დედა მის სიტყვას ვერ გადადიოდა, მამა იმედით უყურებდა. მაკა აქ ყოფნისას ქმართანაც უფრო თავდაჯერებული და მომხიბვლელი იყო. ამ დროს ძმის უჯიათობა და უპატივცემლობა აღიზიანებდა. ახლა ამას დაემატა მეგობრობა კაცთან, რომლის გახსენება ქალში მარტო უსიამოვნებას თუ იწვევდა. ეს ყველაფერი სკოლისდროინდელი „სისულღეულები“ იყო, უკვე იმდენად შორეული, რომ მაკას მხოლოდ აქ ჩამოსვლისას თუ მოავგონდებოდა და სურვილი არასოდეს ჰქონია, ეკითხა, სად წავიდა მისი „ტრფიალი“ ტყავაძე. იგი მისი თანაკლასელიც კი არ იყო და ნუცისთან შეხვედრისას მასზე არასოდეს სიტყვა არ ჩამოვარდნილა.

საიდან და როგორ გახდა მეღვინე!? ტყავაძეს ქარხნის დირექტორობა კი არა, ანგელოზის ფრთებიც რომ გა-

მობმოდა, ვერ უშველიდა. მაინც ჯუმბერი იქნებოდა. საშუალო მაკახე ერთი წლით ადრე დაამთავრა, თუ ისეთ დამთავრებას დამთავრება ჰქვია, და სადღაც, მგონი რკინიგზაზე, შავ მუშად დარჩა. მაკას ჯუმბერის გახსენებაზე თმის ძირები ეწვოდა, თავის კანი უბეჭუოდა, სახე უხურდა და ყოველთვის ფრთხილი გრძნობა ეუფლებოდა: როგორმე მალე მოეშორებინა მასზე ფიქრი, როგორც შეურაცხყოფელი, თავმომბაზვრებელი წარსული, წარსული, ყოველნაირად რომ გინდა წაშალო, მაგრამ მასუთის ლაქსავით იზიზნება და ხელსაც გისვრის.

მას აქეთ მაინც დიდი დრო გავიდა და შეიძლებოდა ბევრი რამ მომხდარიყო. ჯუმბერ ტყავაძე ინჟინერი გამხდარა. ეს ცუდს არ ნიშნავს. მაკას მაინც არ სიამოვნებს, რომ ეს ინჟინერი ძველ „მეგობრობას“ იხსენებს... „ბიჭი მაშინ პატარა იყო და არ იცის, ჯუმბერის და ჩემი „მეგობრობის“ ამბავი. იქნებ აღარც ტყავაძეს ახსოვს... ალბათ, რაკი წინათ თვითონაც გზააბნეული, ქარსაყოლილი დადიოდა და ახლა საქმე გაიჩინა, ბიჭიკოში თავის წარსულს ხედავს და ხელს უწვდის... იქნებ ერთ დროს მასაც უშველა ვინმემ“...

მაკას უნდოდა, კარგად გაეგო მათი „ძმაცობა“, მაგრამ მის მეხსიერებაში დარჩენილი თვით ეს სახელი და გვარი, ჯუმბერ ტყავაძე, არაფრით არ ეგუებოდა ამ კაცის ახლანდელ მდგომარეობას და ვარეგნობას. ეს არაა ის ძვალტყავა, აყლაყუდა ბიჭი, არასოდეს პირდაპირ რომ არ იხედებოდა, რომლის მიერაც მაკას თავზე დარტყმული უყდო წიგნი, ან გაეცილი რვეული ქვასავით მძიმე და მტკიცეული იყო. ტყავაძე რომ ზურგიდან წამოეპარებოდა ხაკისფერი, საკერებელდადებული ბლუზის სუნით გრძნობდა მის მოახლოებას და დარტყმაზე უწინ — ტკივილს. კბილების ღრქიალი, რომელიც ცემას ახლდა, ტანს ჭინჭრით უსუსხავდა. და დღეს ვერაფრით ვერ წარმოიდგენდა ამ დინჯ, თავა-

ზიან მამაკაცში, რომელიც თუნდაც სხვისი ხმით ლაპარაკობს და ჩასაფრებულად იხედება მანქანის სარკიდან, იმ მუნთან ბიქს... იქნებ ის უტეხი მზერა მართლა მისი იყოს და ამ მხრივ არაფერი შეცვლილა, მაგრამ მაკამ არ იცის, არ ახსოვს, მისთვის ოდესმე თვალბში შეეხედოს...

თუმცა ამას რაღა მნიშვნელობა აქვს, რაც იყო, წავიდა, წავიდა ისე, რომ უსაქმურობის დროსაც არა ღირს მოგონებად. პირიქით, დღეს თბილად უნდა შეხვედროდა, რაკი ძმასთან კარგ დამოკიდებულებაშია. ბიჭი კი, ალბათ, ჯუმბერს რომ თავისთან არ მოეწყო, ყალბბანდებსა და გარეწრებს გადაეკიდებოდა და ძამას სულ გაუხეტქავდა გულს. მაკასთვისაც რა სახელია, ერთი ძმა და ისიც წყალწაღებული. რატომ ვერ უნდა თქვას ხმამალა, ძმა მყავსო. ქმარი და დედამთლი არ წამოსძახებენ, შენი დედამიშვილი კაცად არ ვარგაო, მაგრამ მაკა ვერ იტყვის: ჩემმა ძმამ ასე იცის, ჩემმა ბიჭიკომ მითხრა, ჩემმა ძამიკომ...

სადილი დაგვიანდა. ავადმყოფის საწოლთან მიიტანეს მორჩილა მაგიდა. მაკამ მამა საწოლზე წამოაჯინა, მუთაქები და ბალიშები შემოუწყო, გენოს თამაღობა დაულოცა: სიძე ხარ, გეკუთვნის, თორემ ოჯახის უფროსი ავერ არისო...

სიმონს ტირილი მოერია.

— მამაჩემო! — გაიოცა მაკამ, დედას ისეთი თვალთ გადახედა, ოლღას სიტყვა არ წაცდენია.

სიმონმა ბალიშის ყურით თვალები შეიმშრალა და სადილობამ ისე ჩაიარა, აღარ აცრემლებულა.

გენომ ბიჭიკო მხოლოდ სადღეგრძელოში ახსენა.

— ეს ბიჭი ყოველთვის ასე იგვიანებს? — იკითხა მაკამ, მაგრამ პასუხი არავისგან მოუთხოვია. უნდოდა, ელაპარაკათ ძმაზე, თუნდაც საყვედურები, ოღონდ დუმილი და მისი არაფრად ჩაგდება სწყინდა.

— აგვიანდება... — თქვა დედამ და სათქმელი აღარ დაასრულა.

მამა ბალიშს იდაყვით დააწვა და ამოიგმინა.

— ვინ ნახულობს... რა გამიჩნდა...

— მამა, მე ვიკითხებ...

— კარგი, შვილო, კარგი, არ ვამბობ, ქამეთ მაგი, რაცაა...

— რატომ, მამაჩემო, თუ ჯუმბერ ტყავაძიდან კაცი გამოვიდა, ბიჭი რა ხატის მტეხელია.

— რატომ... — დედამ მკადის ნატეხი თეფშის კიდეს მიაყუდა და ხელები გაითავისუფლა, — კოჭლი არაა და ბრტყიანი, ცეცხლში არ დამიწვევს და მღუღარეში.

— შენ არავინ გაბრალებს, დედაჩემო.

— არ დაუწვავს. — თქვა მამამ და გული აუჩუყდა, — ცხონებულ დედაჩემს უმადლე.

— ჩემი ბებია... — ამოიოხრა მაკამ.

გენომ ჭიქა შეავსო. საუბარში არ ჩაერია. სიმამრისკენ მიბრუნდა და სადღეგრძელო დაიწყო. მაკა განუმდა. ძმაზე სიტყვის გაგრძელება უკვე აღარ შეიძლებოდა. გენომ ჭიქა პირთან მიიტანა, მაკას შეხედა და გაიფიქრა: „ის ვიღაცა ტყავაძეა, თუ მასთან არ სწავლობდა, მაკას მისი წარსული მაინც კარგად სცოდნია, თუმცა ვერაფერი სახარბიელო წარსული ჰქონია...“

ნასადილევს უკვე საქმეზე უნდა ელაპარაკათ. ავადმყოფის შინ გაჩერება არ შეიძლებოდა. რაკი ქალიშვილი თავისთან ეგულებოდა, სიმონსაც გული მოეცა: თუ მაინცდამაინც დანის ქვეშ უნდა ამომძვრეს სული, წამიყვანე და შენ იცოდეო.

— სულის ამოსახდელი დანა არაა ის დანა მამაჩემო... შენც იცი.

— ვიცი, მაკა, მაგრამ გადავიტან ოპერაციას? სისხლი არა მაქვს და გული.

— ომგადახდილი კაცი ხართ, ბატონო სიმონ, — ჩაურთო გენომ, ფანჯრისკენ მიიწია და სიგარეტს მოუკიდა.

— ომში, ჩემო გენო, მომაკვდავები

კი არ მიყავთ; ჯან-ლონით საესე ახალ-გაზრდა და მე ერთი ვართ?

მაკა მაგიდის ალაგებას შეუდგა. არ ჩქარობდა. უნდოდა დრო გაეყვანა. იქნებ ამასობაში ბიჭიკოც გამოჩენილიყო. მაკა ყველაფერს თვითონ გააკეთებდა, მამას დაწვევდა საავადმყოფოში, თავზეც დაადგებოდა, არაფერს მოაკლებდა, მაგრამ ამას ძმის გარეშე ვერ იზამდა, ეს არც სიმონს გაუხარდებოდა.

— ოღლა! — მოუხმო ავადმყოფმა.

— დედა! მამა გეძახის! — მაკამ სუფრა ყურებით აყეცა და წაღება დააპირა.

— რა მოხდა ახლა... — კარებში შემოილაპარაკა დედამ, — მოვა, ნუ გადაირევი...

ავადმყოფმა თავი გაიქნია და ცოლთან პირისპირ ლაპარაკი აღარ ისურვა.

— შვილო, უთხარი, უბნის ექიმთან მივიდეს და მიმართვა დააწერინოს.

— ჰო, რა მნიშვნელობა აქვს, ვინ დააწერინებს მიმართვას, — კვერი დაუტრა მაკამ, — წადი დედა, მე ახლა აქ აღარავის ვახსოვარ, ჩემს მერე, ვინ იცის, რამდენი ექიმი გამოიცვალა.

— არ მოვიყვანო? — იკითხა ოღლამ.

— არ მინდა! — მაკას შეხედა ავადმყოფმა, — რათ მინდა აქ მისი მოყვანა, წავიდეს და ქალაღი მოიტანოს.

გაღწედა: დილით ბიჭიკო შინ იქნებოდა და აღრიანად წავიდოდნენ, ამ საღამოს კი, რა საჩქარო იყო. ბარემაც საჩქარო იყო, მაგრამ ავადმყოფს ვითომ გული გაუკეთეს და მანაც, რა ვიცი, კიდევ მომიწევს თუ არა შინ ცოცხალს მოსვლაო, დილაძდე გადადო.

გენომ ნაშუალამევის მატარებელს აღარ დაუცადა. მზე კაცის სიმაღლეზე იყო, როცა მწოლიარუს გამოემშვიდობა, კარგად ყოფნა და გამოჯანმრთელება უსურვა. მალე კიდევ გნახავო და გზას დაადგა. სიღედრმა კიშკრამდე მიაცილა. თავისთავზე და ბიჭიკოზე იწუხა: ასეთი ავადმყოფის ხელში ცოდვა ვართო და გაბრუნდა. ცოლ-ქმარი ეზოს წინ ჩამომ-

დინარე ლელის ბოგირზე დადგა და აცტობუსს დაელოდა.

— განგებ არ მოვიდა! — თქვა კაცმა და გზას გახედა.

ქალს რაღაც სხვა ენიშნა, რაკი ქმარმა ეს წყენით თქვა ცოლისძმაზე. უმალ გაახსენდა, გენოს დეიდაშვილის — მარგოს მულზე რომ ითქვა რაღაც... იმ გოგოს კარგად იცნობდა მაკა.

— რომ მოსულყო, აუცილებლად ვკითხავდი, — განაგრძო გენომ ოდნავ მოგუდული ხმით. იგი გულმოსული იყო. — რაკი თავს გვარიდებს, ეტყობა, იმაზე მეტი დამანაშავეა, რაც ჩვენ ვიცით.

— გენო, რა უნდა დეაშეგებია?

— არ ვიცი, მაგრამ შენ ჩემზე ცოტა იცი.

— მერე, რატომ არაფერი მითხარი?

— ისინი არ ამბობენ, მათ არ იციან...

— ბიჭის ამბავი?

— ჰო.

— მერედა, რა სჭირს ჩემს ძმას?

— კარგი ერთი, მე რა, გამვლელი ხომ არა ვარ!

მაკას დედამისივით გამოუვიდა და თვითონვე არ მოეწონა.

— მე ვამბობ, რა ჩაიდნა ასეთი მეთქი?

— ისინი ჩვენს ოჯახს იცნობენ, შენ გიცნობენ.

— მერე, ჩემი ცნობა რა შუაშია?

— ისინი ფიქრობენ, თითქოს ჩვენ ყველაფერი ვიცით. შენი ძმა იქ რომ მიდის, ჩვენგან მიღის ჰგონიათ.

— მათთან დაღის?!

— უკვე კარგა ხანია. და შენ არ იცი მარგოს ქმრის ამბავი, სხვანაირ ვაყუაცობაზე დებს თავს. დედაჩემმა მითხრა დღეს, თუ ავადმყოფს ნამეტანი არ უჭირს, ბარემ წაიყვანონ ის ქალიო.

— გენო, ასე როგორ წავიყვანოთ, ან ბიჭი ჯერ რა საცოლშვილო კაცია, შენ ურჩევ?!

— მაგასთან ყველა ქალი ცოდვაა.

— მამინ, საქმე აქამდე არ უნდა მიეყვანა.

— რას მეუბნები! რატომ მე არაღარი

ვიცილი! ან ისინი თვალში არ იხედუ-
ბოდნენ?

— შესახედად რა სჭირს საწუნარი!

— ეის რად უნდა ბიჭის შესახედაო-
ბა, — ნამეტანი მოუვიდა ძმის ძაგება,
თავი გაიქნია და დაუმატა: — ზომ იცი,
ბიჭი... შენ თვითონ არ იცი?

— მე კი ვიცი...

— ჰოდა, რატომ არაფერი იკითხეს!

— შენ გცეს პატივი; მაკას ძმია, თუ
გოგოსაც უყვარს, არ დაიწუნებო.

— ბიჭის უყვარს?

— მე არ ვიცი, ვინ და რა უყვარს.

გზაზე ბრეზენტით გადახურული სა-
ბარგო მანქანა გამოჩნდა. გენომ ხელი
აუწვია.

— აქამდე იმიტომ არ გითხარი, მეგო-
ნა, დღეს თვითონ გვეტყოდა რაიმეს, ის
კი, განგებ სადგურზე შეგვხვდა, იცოდა,
მთლად უნახაობა არ ივარგებდა. მერე
კი დაიკარგა. ჩემგან გადაეცი, ამ საქმი-
დან ისე „შშრალად“ ვერ გამოხვალ;
თბილისში რომ დაიძვრინე თვითოქო.

— იქაც მიატოვად ვინმე?!

— მე რა ვიცი, ჰკითხე და გეტყვის.

— დმერთო ჩემო!

— ხვალ დამირეკე, სამსახურში ვიქ-
ნები! — გატრიალდა, ძირას მოეჭიდა და
შეახტა. მანქანა დაიძრა. გენოს ცოლის-
კენ აღარ მოუხედავს.

მაკას პირკატა ეცა. მიხვდა, გენო
ბევრ რამეს არ ამბობდა, რაღაც უარე-
სი იცოდა.

ეზოში შებრუნდა. მიწაზე ათრეული
ჭიშკარი მაგრად მიხურა, თითქოს უკან
რაღაც უბედურება მოსდევდა და ეში-
ნოდა, თან არ შეჰყოლოდა. სახლს გახე-
და და ლამის ცრემლი მოერია.

— მალე მააჩემი აღარ იქნება და ამ
ეზოში ყველაფერი მოკვდება. — თქვა
ტკივილით. ბილიკიდან მალად კონიდარ-
ში გადაუხვია და ბებერი მსხლისაკენ წა-
ვიდა. ახლა აქედან ქმარიც შორეული
ეჩენვა და შვილიც. მათი ამუნებულები
სახლიც შორეული იყო. ამ მწვანე, ძვე-
ლი ეზოდან იწყებოდა სამყარო, აქედან
დაინახა მაკამ ქვეყანა. აღმოსავლეთით,
ღობესთან დარგულ ზღმარტლის გაჯაჯ-

ღულ ტოტებში ამოდოდა ცხელი მზე-
და დასავლეთით, ტრიფოლიატებში ჩა-
ტანებულ, ზოგჯერ თავწაბელები, ზოგ-
ჯერ ხართუთით დამძიმებულ ბულების
იქით ჩაგორდებოდა. ბებერი მსხლის
ტოტებზე სხდებოდნენ ღამით ვარსკვ-
ლავები და თეთრი მოვარეც ამ ხის ფო-
ჩიან ტოტებში დაცოცავდა.

ახლაც თუთებს იქით ჩადიოდა მზე.

მაკამ იქ, ახალ ეზოშიც, თუთების
მწკრივი გააყოლა ფიცრის ღობეს. უკვე
იმდენად წამოიზარდნენ, რომ მზის ჩა-
სვლას იქაც ისევე ხედავს, როგორც აქ.
ამ ბალახის თესლი უთესია მაკას სახ-
ლის წინ. ჯერ მეჩხერია, ასე ზღვსავით
არ დგას, მაგრამ გაისიდან ვაივსება.

აქ ამოიღვა მაკამ ენა და იმ ენით
ელაპარაკება თავის წილ ქვეყანას.
ამ მსხლის ქვეშ გამოჰქონდა ბებიას მი-
სი აკვანი, რომელიც ახლა სახლის სხენე-
ზე იწახება.

სინანულით ახედა ცას და ამოიხტრ-
ჩულა: რატომ კაცად არ გაგზნდითო.

აქ ცა უფრო ცისფერი იყო, ვიდრე
თავისი ახალი ეზოდან დაუნახავს. მაკა
ამ ცას აღარებდა ცისფერს; ამ მსხლის
გემოთი ზომავდა ხილის ავკარგიანობას;
ამ ბალახის ფერზე ღია — ღია მწვანეა
მისთვის, მუქი — მუქი მწვანე. ამ ეზო-
ში რომ ქარი იცის, იმაზე ძლიერი ქარი
აუტანელია, ამ ზღმარტლზე ნაკლებ
ტკბილი ზღმარტლი — უგემური. ამ ტა-
ლავერში გამონაყონი, მზისგან მოჩი-
თული მიწით იცნობს მიწას და ყურძ-
ნის გემოს.

პალატიდან დედამ ცოცხი გამოიტანა.

— მაკა, დედა, მანდ რას უღვებარ.

— მოვალ, — მაგრამ არსად წასულა.
ხის ძირში, დაბალ პალოებზე გადაქე-
დილ ფიცარზე ჩამოჯდა.

ამ ადგილას იღვა ომიდან დაბრუნე-
ბული მამა. ჭიშკარი მაშინაც ჩამოვარდ-
ნილი იყო. არავის გაუვია მამის დაბრუ-
ნება. მაკას ახლაც უყვირს: ფარაჯიანი
კაცი მაშინ სოფლის თავში რომ გამოჩნ-
დებოდა, ბოლოში იცოდნენ.

მაკა მოუთმენლად ელოდა მამას. მის
გპირობაზე იმდენი რამ ჰქონდა შეთბ-

ზული და გოგო-ბიჭებში მონაყოლი, ვერაფრით წარმოედგინა, როგორი ბქნებოდა ომგადახდლის ჩამოსვლა. არ ახსოვს, სადმე წაეკითხოს ან ვინმეს მოეყოლოს მამის გმირობის ამბავი, ან თვითონ გამოეგონებინოს! ყვებოდა, როგორც თვალთ ნანახს. ყველა გაჭირვება, ტყვილი თუ სიმწარე ილი ასატანი იყო. მამა მევიდოდა და რაც აკლდათ, ყველაფერს ერთად მოიტანდა. მამა კი აუცილებლად მოვიდოდა, რაკ ბებიას ზაფხულის ერთ, ვარსკვლავებით მოქვედილ ღამეს რეკვა მოესმა. მამინვე იაზრა, რომ ცა გაიხსნა და მოასწრო ეთქვა: სიმონი ცოცხალი დაამბრუნეო. ბებიას მანამდე არ უხილავს ცის გახსნა, მანც არ დაიბნა. იგი ყოველ ღამეს, დაწოლის წინ, ევედრებოდა მამაზე-ციერს შვილის დაბრუნებას და, ალბათ, ელოდა სასწაულს. რაკი ცის გახსნისას ბევრი სათხოვარი აქვთ ღმერთთან, ვერ ასწრებენ, რეკვა მთავრდება და ცა იხურება. ბებიამ კი სამეგრ მოასწრო ვაემორებინა სავედრებელი და მას შემდეგ სამადლობელს ადავლუნდა ცათა შინა, რომ უსწინა შემოქმედმა და საოცრება მოუვლინა.

ომი დამთავრებული არ იყო. სიმონმა, ალბათ, ისედაც ბევრი გმირობა ჩაიდინა და დრო იყო დაბრუნებოდა მამას და ბიჭიკოს, იმ ბიჭიკოს, რომელიც მისი წასვლის მერე დაიბადა. მამამ უფრო იცოდა, ეომა თუ შვილებთან დაბრუნებულ იყო. ასე ამბობდა ბებია, რომელიც ღმერთსაც კი უყვარდა და ცა გაუხსნა. მამა ყველაფერს აკეთებდა, რომ ომგადახდლის ხელში აეყვანა და გარსემოხვეული ხალხისათვის ეთქვა: აი, ჩემი კარგი მამა.

ერთ ცივ, ღრუბლიან ღღეს კი ვილაც აქ, ამ მსხლის ძირას იდგა მოკლე ყავარჯენზე ორივე ხელით დაყრდნობილი. მამას თვალში მოხვდა მისი თბილი ქუდი. ფარაჯა იუ გაფხვილი და უფერული იყო, სამხრებეც კი ვერ შეინიშნა. თინქლავდა. დამძიმებულ ქუდს ყურები ჩამოყრილი ჰქონდა და შესაკარავი თასმებიც შვეულად, უძრავად ეკიდა.

როგორ დაეინებით ელოდა მამა მამს! ელოდა იმ ღღეს, როცა სრულიად უშიზეზოდ გაჭირვეულდება ბავშვი და იძულებული არიან ყველა სურვილი აღსრულონ.

მამა ვერ აიყვანა მამამ ხელში. ვერც იმ ღღეს და ვერც მერე. მამას ნაღმის ნამსხრევნი ჰქონდა ხერხემალში. მამას არც შიმშილი დამანსოვრებია, არც თოვლში ფეხშიშველობა, ეს მიუღწეველი სურვილი კი ტყვილად დარჩა.

სოფელში მამაზე ამბობდნენ, საწყალი სიმონის ქალიშვილია და ებრალებოდათ. სიმონს ფეხის თითები წაყინული ჰქონდა. მისი ჩექმები წინ ჩატეხილი და ცხვირაბზეცილი იყო. სიარული უჭირდა და შვილს დაარბენინებდა მეზობლებში მორჩილა ქოთნით ფქვილზე და ღერდილზე, კეცა თუთუნზე და მუქა მარაღზე. მამამ შაქარყინულის ერთი მამალიც ვერ ჩამოიტანა. ყველაზე ძნელი ის იყო, რომ იგი არაფერს ჰყვებოდა თავის ბრძოლებზე. სოფლის არც ერთ ჯარისკაცს არ შეხვედრია. ბოლო დროს ერთი რუსი მეგობარი ჰყოლია, რომელიც თურმე ერთ აქაურ კაცს იცნობდა. სულ ეს იყო და ეს.

მამას უნდოდა, ომგადახდლის დამბალი, დაჯღარკული სამხრეებიდან მუყაო ამოედო, თავისი ძველი „ღეღენის“ ყდისაგან ახლები გამოეჭრა და გაეკეთებია, როგორც ნახატში ჰქონდათ მეომრებს ბეჭებზე, მაგრამ მამა ფარჯას ღამით ნაჭრის საბანზე იმატებდა და დღისით ზურგზე ჰქონდა მოხურული, როცა შუაცეცხლის პირას თხილის ტყეჩებით ვასაყიდ გოდრებს წნავდა, მისი სახელის მოზიარე ცალხელა სიმონიკას სანახევროდ. სიმონიკა ტყეში დადიოდა, მოჰქონდა თხილის სწორი წყნალები ტყეჩისათვის, მკლავის სიმსხო ქაჯეკალას ჭოკები ღანჩისათვის. მამამ ცეცხლის პირას, კერის ქვასთან ამოიჩემა ერთი ადგილი, წნავდა თეთრ გოდრებს და გრძელ კალათებს. ზოგი კოლექტორს მიჰქონდა და შრომადღევებს უწერდა, ზოგსაც ცალხელა სიმონიკა, თვეში ერ-

თხელ, ურმით ბაზარში მიახრივინებდა.

მამის დაბრუნების მერე ომმა ნახევარ წელიწადზე მეტხანს გასტანა. მაკამ გამარჯვების სიხარულიც ვერ გამოსცადა. სიმონი ცხრა მისის სადღესასწაულო მიტინგს არ დასწრებია. როგორც კი დათბა, მოყინული ფეხები დაუწყულულდა და სულ ველარ დადიოდა. მაკას კიდევ უფრო უყვარდა მამა, უყვარდა და არ ებრალებოდა.

ვერ შეელია იმდენ ნაოცნებარს. გოგო-ბიჭებში აღარაფერს ამბობდა, მაგრამ მისთვის მამა მაინც გმირი იყო. ფეხები მოყვინა, რადგან ერთხელაც არ უძინია ლოგინში, სულ იბრძოდა. მისი ისე ეშინოდათ მტრებს, ბომბი ხერხემალში ესროლეს, რაც არცერთი მისი სოფლელი ჯარისკაცისთვის არ უქნიათ. მეზობლებს ეცოდებოთ, რადგან ფეხები უწყულულდება და წელში ვერ იმართება, ის კი არ იცინა, რომ სიმონი გმირია. მამა განგებ არ ამბობს, მამასთან აქაური არავინ იყო და შეიძლება არ დაუჯერონ. რუსმა მეგობარმა კი ბევრი რამ იცის. ერთ დღეს მოენატრება სიმონი, ადგება, ჩამოვა და ყველაფერს იტყვის. მაკამ მანამდე ისე უნდა ისწავლოს, რომ სკოლაში თქვან: ეს საწყალი სიმონის კარგი მაკააო. შინაც ყველაფერი გააკეთოს, ზაფხულობით დედას ჩაის საკრეფად გაჰყვეს, რომ მეზობლებმა თქვან: საწყალ სიმონს შესაცოდებელი რა სჭირს, ასეთი გოგო ჰყავსო.

მერე რუსი მეგობარი ჩამოვა და იტყვის... ეს დედასაც კი არ სწამდა, ბებია კი ყველაფერში ეთანხმებოდა. კაცმა რომ თქვას, ბებიას მეტი დაეჯერებოდა, მას ხომ ღმერთიც უსმენდა. თუმცა მაკამ კარგად არ იცოდა, რას ფიქრობდა დედა. იგი მთელი დღეები კოლექტივში იყო გამდგარი. ყოველთვის დადლილი და უხასიათო ბრუნდებოდა. ვახშობისას ბიჭიკოს ჩაიჯენდა კალთაში და აწუწუნდებოდა: რა ექნა, მეტი აღარ შემიძლია, ხვალ არსად ფეხის გამდგმელი არა ვარო. მეორე დღეს: ამას რა ვუყო, — ჩვილს გულში იკრავდა, —

შემშლით მომიკვდებო, და ისევ გზას ადგა.

მაკას მამის დედაც არ უყვარდა, ყველა სძულდა, ვისაც მამა ებრალებოდა. ბავშვებთან თამაში დავიწყებული ჰქონდა. კერის წინ, წვივებდაბრაწული, ნაკვერჩხლებზე შანთებს ახურებდა, რომ სიმონს ლანჩები გაეწვა და გოდრისათვის თავი მოეკარბა. ცალი ხელით ატატებულ ძმას დაათრევდა, მეორეში წიგნი ეჭირა, რომ ბებიას სადილი მოეცოდვილებია. მჭედელს ძველი, სანაკულე თოხის ყურები შემოაჭრევინა და წელგატეხილ მამას სამარგულში გვერდით ედგა, ან დედას ზაფხულის გაგანია სიცხეში მამის მოწნული კალათით ჩაის პლანტაციებში კვიცივით დასდევდა.

მაკაზე მართლაც ამბობდნენ: კარგი გოგაო. ის მეგობარი რუსი ჯარისკაცი არ ჩამოვიდა. მერე მალაზიაში პური მოიტანეს, ფული გამოიცვალა და მამის პენსიას თვალი გამოიჩინა. სიმონმა ფეხის ოპერაცია გაიკეთა და მალაზიის დარაჯად დაიწყო მუშაობა. ომისგან გულდაკოდლ სოფელს დრომ უწამლა, ვილაცამ სახლის შეკეთება, ვილაცამ კიდევ გადაკეთება მოინდომა. მოიძიეს ღურგალი. ორი ომში დაღუპულიყო. მოადგნენ სიმონს, მან წელზე დაიდო ხელი. კიდევ მოაკითხეს, საძალო საქმე არ შემოიღიაო და დღითი გარიგება არ ქნა, ნარდად აიღო სამუშაო. კაცი უნდა დამახმაროთო, წილს არ დაეუკარგავ და ხელობასაც ვასწავლიო.

ცალხელა სიმონიკას ერთი უმცროსი, მოსულელო ძმა ჰყავდა — „დათუე გლახა“, ის აიყვანა. ღონე უჯეროდა. საწყალი თავისით ლურსმანს ვერ მიაჭედებდა, თუ გვირდში ამოიყენებდი, ორი კაცის საქმეს გააკეთებდა. ნაშოვარს შუაზე იყოფდნენ. მამას ყოველთვის არ შეეძლო მუშაობა, მაინც პატარა პატარას ემატებოდა.

— მაკა, შვილო, რას უზიხარ, ამდენი ხანია? — დედას ისევ ცოცხი ეჭირა ხელში.

— პო, — თქვა, დადლილივით წამოდ-

გა და სახლისაკენ რომ გადადგა ნაბიჯი, ისევ მოაგონდა, — აქ იდგა მამა, როცა დაბრუნდაო...

— ბიჭი როდის მოვა?

— მოვა, საცაა მოვა.

— არ უნდა იცოდე, შვილი სად დადის?

— რა ვუყო ახლა, პატარა კი აღარაა.

— დედაჩემო, შენ არასოდეს არ იცოდი...

— თუ არ მითხრა, რამ უნდა მაცოდინოს?.. — ტაშტზე დასხმულ წყალში ოლღამ ცოცხი ამორეცხა და პალატში შებრუნდა.

„ამდენ ხანს მოუნდა ხვეტას?“ — უნდოდა დაეცადა, სანამ დედა ისევ გამოიტანდა ცოცხს დასასველებლად, რაღაცის თქმას აპირებდა. ერთხანს იდგა, მაგრამ ბოლოს თავი გაიქნია და კიბეს აუყუვა. საფეხურებზე ფრთხილად აღიოდა, ქუსლებს რომ არ ეხმაურა.

სიმონი გმინავდა. როცა აივნიდან ხმაური მოესმა, თავი მიაბრუნა და ქალიშვილს შეხედა.

მაკას არასოდეს უგრძვნია ასე მამის სიყვარული. მუდამ ეგონა, რომ მამა დედას ურჩევნობდა. ეს არ სიამოვნებდა და ამ აზრს ყოველთვის თავიდან იშორებდა, როცა ფიქრობდა, ორივეზე ფიქრობდა. ახლა კი დაიჯერა, რომ მამასავით არავინ უყვარდა, არც დედა, არც ძმა. „აღლბათ, ავად რომ არის, იმიტომო“ და სასთუმალთან ჩამოუჯდა.

— გენო წავიდა, აჰ!

— რა ვქნათ, მამა, ბავშვი, სამსახური...

— ვიცი, ის კი არა, შენ როგორ მოგრჩება ოჯახი!

— დედაძილი ჩვენთან არაა?

— კარგია, შვილო, მე დიდხანს კი არ შეგაწუხებთ. თქვენ გამოგადგებთ, გოჩას გამოგიზრდის, — ცრემლები მოერიო.

— კარგი, მამა, კარგი...

— გენო რაეა გავუშვით, ორი კვირა ღვინო არ დაუღუვია.

— ღვინო არ უყვარს!

— ღვინოს სიყვარულისთვის ვინ სვამს, შვილო!

— გენო აქ უცხო არაა.

— უცხო რომ არაა, ცოლოურს ათასში ერთხელ ჩამოსულ სიძეს ასე უნდა? მაგრამ აქ არასოდეს არ იყო ჩემებურად. ომს რომ არ გავეტყუე... რა გითხრა, შვილო, იცი? ზოგის დაბრუნებას ისევ იქ სიყვედილი სჯობდა.

ოთახში ბინდი ჩამოწვა.

— ეს ტილო დამისველე, პირი მიშრება. ხვალ... ამალამ თუ არ მოვა, ნუ დავუცდიოთ, მთლად უპატრონოდ არ ვვარგოდი, ახლა, რაკი შენ ჩამოდი...

— მამა, ცოლი რომ ვუთხოვოთ?

— რა თქვი?

— ცოლი რომ ვუთხოვოთ-მეთქი!

— ბიჭის?

— ჰო, უდროობაა თუ?

— შენგან არ მიკვირს? სამარეში ფეხი მიდგას, ვის ცოდვაში ჩავდევ. ერთი ფიქრი მეც ვიფიქრე, იქნებ გული დიოდვას ოჯახზე-თქვა, მაგრამ ნამეტანი გაუჭირდება მაგის ხელში ქალს. შუალამისას რომ მთვრალი მოვა, არავის გვაძინებს, ახლა შენი თუ მოეხათრება, არ ვიცი, თუმცა არავისი ხათრი არა აქვს... არავისი...

მაკა ადგა, ტილო პალატში ჩაიტანა, გარეცხა ცივი წყლით, გაწურა და დაბრუნდა.

ოთახში უკვე სქელი ბინდი იდგა. მსხლის ტოტებში ვარსკვლავები ინთებოდნენ.

არცერთ ღირეპტორის ტყავაქმედე პირადი მდივანი არ ჰყოლია (ამ მოვალეობასაც საქმეთა მმართველი ასრულებდა). როცა ყოფილი უფროსი ისე მოულოდნელად გაათავისუფლეს, რომ ხეირიანად ვერავინ გაიგო მისი დანაშაული, ჯუმბერის მოსვლისთანავე მეღვინეებს ისეთი ლურჯთვალა, მწყაზარი ცუცუნია მოველინა, ბიჭები სამი დღე პირდაღებულნი დადიოდნენ, თავს იმტრევენდენ, მიზეზი ეშოვნათ, რომ ახალ ღირეპტორთან შესულიყვნენ. ვა-

ცნობოდნენ და მდივნის ლურჯ თვალებშიც შეეხედათ.

პირველსავე დღეს ელოდნენ, რომ სა-მუშაო საათების შემდეგ, ტყავაძე, „რა-კი გზაც იქით ჰქონდა“, ლურჯთვალას თან წაიყვანდა. ასე არ მოხდა. ზუსტად თავის დროზე მდივანმა დაიხურა ქული და შინ წავიდა. დირექტორი გვიანობამდე არ მოსცილებია იქაურობას. ამით, რასაკვირველია, თვალს არავინ აიხვევდა, მაინც სულგრძელობად ჩათვალეს. ჯუმბერმა კი საქმეს შემორჩენილი ზეინკალი და საამქროს კოჭლი უფროსი ჩაისვა მანქანაში და გზას გაუდგა.

ლურჯთვალა მეორე დღესაც კარგა მაგრად გაჰყვდილი ავტობუსით წავიდა.

ათიოდე დღეში აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილე გამოჩნდა და ქარხნის დათვალერება მოისურვა. ტყავაძე სამი კვირის ვადმოსულიც არ იყო აქ და მოადგილე აღტაცებული წავიდა. როგორ მოასწრო ასე სანიმუშოდ ყველაფრის მოწყობაო. დირექტორი ამ დღეებში უქმად არ ყოფილა, მაგრამ ჯერჯერობით ვერც ისე „სანიმუშოდ“ იყვნენ... იქნებ ეს არც მოადგილეს გამოაზრვია, მაგრამ მართლაც რომ ძალზე მომხიბლავი ჩანდა მწყაზარი ცუცუნია...

ტყავაძე ბევრჯერ ნახეს მანქანით ქალაქში, სოფელში, დღისით და ღამით, მთვრალი და ფხიზელი; ვერ იქნა და მდივანთან ვერ წაასწრეს. მერე ვილაცამ თქვა, ნათესავიო, ვილაცამ — არაო, რა ნათესავი, რის ნათესავი... თვითონ ჯუმბერი არაა მაგის კაციო.

ერთი თვე არ გასულა, ტრესტის მმართველმა „შემოიარა“. მმართველს რაიონის ხელმძღვანელობაც ახლდა. ზოგიერთ თანამშრომელს ხელფასიც მოემატა. წერილშვილიან, ცალხელა დარაჯს ფულადი დახმარებაც კი მისცეს. გაზაფხულზე ქარხნის შესასვლელს გაზონები გააყოლეს და ეზოში მშვენიერი სკვერი გაშენდა. შესვენებაზე, მუშები რომ გამოვიდოდნენ და ამ სკვე-

რის წინ, ცისფერ ძელსკამზე მჯდომ, ფეხიფეხ გადადებულ ცუცუნის თვალს მოჰკრავდნენ (ცუცუნია მოკლე კაბას იცმევდა). ქანცაწყვეტილიც რომ ყოფილიყვნენ, თავი სამოთხეში ეგონათ, ტყავაძე — მთავარანგელოზი.

ჯუმბერს ძველი ამხანაგი და ნათესავი ევლარ სცნობდა: უკვარდათ, რა კაცი დადგაო. იგი ყველას პატივს სცემდა და ბევრი ახალი მეგობარი და მოკეთეც გაიჩინა. მერედა, ღვინო თაფლსა ჰგავს — ფუტკარი ესევა...

ლამაზი ცუცუნია ისევ გამოცანად დარჩა. ამით ყველას იმედის ნაპერწკალი ენთო გულში, იქნებ მისი წამწამების ჩერო ვიჩრდილოთო და დირექტორი თვალში რომ ჩავარდნოდათ, ხელს არავინ ამოისვამდა.

ერთ დღეს ქარხნის მომმარაგებლის ადგილი გათავისუფლდა (იგი უკეთეს ადგილზე გადაიყვანეს რაიონში). მერე ამ ადგილზე ყველასთვის კარგად ნაცნობი ბიჭიო ლეჟავა იხილეს; უფროსს ეს ვერ მოუწონეს, მაგრამ ხმამაღლა არაფერი უთქვამთ. ტყავაძეს უკვე ენდობოდნენ და იმდენად, რომ ბიჭიო ლეჟავაშიაც ენდნენ. ვინც კარგად იცნობდა ლეჟავას, ცუცუნიაზე ხელი ჩაიქნია, ნებით არ იქნება, ძალით გაიტანს თავისასო.

ყველაფერი ძველებურად დარჩა, მომმარაგებელიც სხვებივით ყლაპავდა ნერწყვს და მუშტს იბრაგუნებდა მკერდზე. გასაკვირი იყო, — საქმიანი, რაიონში დაფასებული ტყავაძე და ეს თავზეხელაღებული, უსაქმური ყალთაზანდი, სამსახურის მერეც, მთელი ღამეები ერთად რატომ იყვნენ! ვილაცამ მოგვიანებით გაიხსენა: ჯუმბერი ერთ დროს ბიჭიოს დის — მაკა ლეჟავასათვის ჭკუას კარგავდა და, ალბათ, ძველი სიყვარულის ბრალიოო. ვინც ეს იცოდა, ისიც იცოდა, რომ მაკა დიდი ხანია გათხოვილი იყო და ასეთი მშვენიერი და წესიერი ქალი ამ რაიონიდან ბევრი არ წასულა. ბოლოსდაბოლოს, ძველმა და ახალმა ნაცნობ-მეგობრებმა

დასკვნეს: კაცური კაცია, უნდა ბიჭი გზაზე დააყენოს და ღმერთმა ხელი მოუშაროსო...

იმ დღეს, ტყავაძემ, როგორც კი სამსახურში მივიდა, ლეჟავას მანქანა გაატანა გასარეცხად, თვითონ კაბინეტში ჩაიკეტა, ცუცუნია გააფრთხილა, არავინ შემოუშვაო და დივანზე თავდაღმა დაეხმო.

ძნელი გასაგები იყო. რა უღვთოდ უყვარდა ამ კაცს ის ქალი! ქალი კი არა. ვერ კიდევ მოსწავლე ვიყო, რომელიც ერთ ღროს მართლაც წყალწაღებულმა ბიჭმა ამოიჩიემა. ამოიჩიემა ისეთი სიჭოტით და სიკერბით, ათი სიცოცხლე რომ ჰქონოდა — გაჰყვებოდა. ობლობამ და დედის გაუთავებელმა ჩიჩინმა: არავინ დაგჩაგროს, არავინ მოგატყუოს, თავი შეაკალი, თუ ვინმემ ზვეიდან დაგხედოსო; გაჭირვებამ და შიმშილმა; დედზე გაუთავებელმა მითქმა-მოთქმამ — ბულატერს ყვარობსო; ნიკაბქვეშ წითელმა სურსულამ, რომელიც წლების მანძილზე ვერ მოიცილა; ტოლების წამოძახილმა, მტნიანოო; ჩხუბმა და დავიღარაბამ, — ყველაფერმა ამან რაც ძალა, გაუტეხლობა და სიჯიუტე დაუგროვია, ამ ქალის სიყვარულში მოიყარა თავი... სიყვარულში, რომელმაც, რაც არ განუცდია, ის ჩაგვრა და აბუჩად აგდება აგემა, რაც არ უნახავს — ის უიშედობა და შიმშილი განაცდევინა. როცა სკოლიდან მიმავალ მაკას მისდევდა და გოგო ლელის პირზე ბაყაყებს მეტ ყურადღებას აქცევდა, ვიდრე მას, იმ დღეს, ჯუმბერ ტყავაძეს ვინმე რომ არ გაელახა ან თვითონ არ გალახულიყო — არ დაეძინებოდა. ბოლოსდაბოლოს, როცა ეერაფერი უთხრა, მაკასაც დაუწყო თავში წიგნებითა და რვეულებით ცემა, მაგრამ თვით ვაჟისათვის ეს იმდენად მტკივნეული იყო. მაკა თვალს რომ მოეფარებოდა, ჯუმბერი ტირიფებში დიდხანს ეგღო დაბეგვლივით.

მაკამ რომ სკოლა დაამთავრა და სოფლიდან უმაღლეს სასწავლებელში წავიდა, ტყავაძე იმ დღეს ლელის გაღმა ბეჭობზე, ჩამპალ კენძზე იყო დამხობილი,

სახეზე წითელი ქიანწველების ჯარი ეხვია და სულიც კი არ წაუტერავს, როცა ნიკას აჰყენენ და ცხვირის ნესტოში უპირებდნენ შეძვრომას. თვალწინ ირეოდნენ ბუღელანგრეული, აფორიაქებული, წვრილი, წითელი ქიანწველები, რომლებიც თავისთავზე ორჯერ, ოთხჯერ და ათჯერ დიდ ტვირთს წელს-წყვეტით ეწეოდნენ...

აი, მაშინ დაიღო ფიცი! ფიცი, სადაც არც ერთი სიტყვა არ თქმულა, რადგან ხდება, ქაბუტობაში იძლევიან პირობას და მერე, კაცობაში, ეცინებათ სიყმაწვილეზე...

...გადაწყდა: ის, ვინაც იქ, ლელის გაღმა გაიარა და წავიდა, არ ენახა, არ ენახა მანამდე, სანამ...

ეს „სანამ“ აქამდე გაგრძელდა. ეს „სანამ“ ამაზე აღრე არ მოხერხდა... ამისთვის, ვინ იცის, რა არ გაკეთდა... იმ მუნიანი ბიჭიდან ახლანდელ ჯუმბერ ტყავაძემდე! მაგრამ ის ახლა უფრო შორსაა, უფრო მიუწვდომელია, რადგანაც გაგიყებით უყვარს შვილი და... ქმარიც. ღღეს ჩამოვიდა, მანც ჩამოვიღოდა, მამა ავადაც რომ არ გახდომოდა, ჯუმბერს ეს უკვე მოგვარებული ჰქონდა.

ამდენ ხანს ეხვია ის წითელი ქიანწველები და კბენდნენ, უძვრებოდნენ ცხვირში და მის სხეულზე დაათრევდნენ თავისთავზე ათჯერ მეტ ტვირთს. ღამე არ აძინებდნენ და დღე ერთ ადგილზე არ ასვენებდნენ; დაუქარგეს სიმშვიდე და ასწავლეს მოთმინება... ახლა კი მიატოვის... გათავდა უსაშველო მოლოდინი. ახლა — შეხვედრა, ყოველ დღე შეხვედრა, ამისთვის ყველაფერი მზადაა...

ქარხნის ალაყაფის ქიშკარმა დაიჭრილა და მანქანის საყვირის ხმამ მოაგონა ტყავაძეს, ბიჭიკო დაბრუნდაო. ახლა გაახსენდა, რომ არ დაბარა, სამკერვალოში გამოეგულა და ხავერდის ახალი შალითები წამოეღო.

მიღვიანთან ზარმა რომ დარეკა, დირექტორი უკვე სამუშაო მაგიდას უჯდა, — ლეჟავა უჩემოდ არსად წავიდესო.

„ისევ და ისევ ლეჟავა,“ — გაიფიქრა

ცუტუნია. კარი გამოიხურა და გაიღი-
მა, თუმცა თვითონაც არ იცოდა, რას
ნიშნავდა ეს ღიმილი.

სალამოს ტყავაძემ ბიჭი მანქანაში და-
ტოვა და სადალაქოში შევიდა. გუშინაც
აქ ვიპარსა.

მატარებლის გასვლის წინ სადგურში
შეიარა „კაცის სანახავად“ და გაიგო,
რომ „ქმარი“ ვაგონში იჯდა. დილით,
ჩამოსვლისას დაანახა გენო მოლარეს
და უთხრა, მისთვის მუდამ ჰქონოდა ბი-
ლეთი, სამაგიეროდ... ყანყარტოზე წყი-
პურტი მიირტყა, რაც მარტო ვადაკვრას
არ ნიშნავდა.

— აბა, ახლა მითხარი, რასა ვწერს, —
უთხრა ლეყავას, როცა საშესთან დაჯდა.

— ერთი მისი... არ იცი, რას მომწერს?

— რაო, რაო!

— მისიანებს გაუგიათ, — ბიჭიკო სა-
ხეში შეაჩერდა ძმაკაცს.

„ეშინია“ — გაიფიქრა ტყავაძემ.

— ძმამ თუ იცის?

— ძმამ არა.

— ჯერ არ იცის, — გაუსწორა და ქა-
ლაქიდან მიმავალ გზას დააღა.

— ჰო, ჯერ არ გაუგია, — შერე აყ-
ვირდა, — გაიგოს... ძმამაც გაიგოს, არა-
ვისი არ მეშინია!

— მე არ მიკითხავს, გეშინია თუ არა!

— მე ჩემთვის ვამბობ.

— ეჰ, შენ რა იცი, მე ჩემთვის რამ-
დენ რამეს ვამბობ.

— შენ შეგიძლია შენს გულში თქვა,
მე — არა!

ტყავაძემ ბიჭიკოს მოხედა და თავი
დაუქანია.

— შენხელობაზე მეც ასეთი ვიყავი. —
თავისთვის კი დაასრულა: „არასოდეს...
ან ვერ ვამბობდი, ან არ ვამბობდი, რა-
საც ვფიქრობდი“.

— ჰოდა, რომ იცოდე, ჯუმბერ...

— რატომ შენებს არ გააგებინებენ?

— ჩემებს?! — შეხტა ლეყავა.

— ჰო, სანამ დაიმალება.

— რა?

— რა და, მერი რომ ორსულადაა.

— ჩემს დას უთხრან?

— შენს სიძეს უთხრან.

— ჯუმბერ!

— ჰო, აბა სანამდე... ჯობია, აქედანვე
შეეჩვიონ.

— ესლა აკლია!

— ახლა ჩემს დედობილთან მივალთ.

— არა, მატარებელზე დაჯდები და
თბილისში წავალ.

— თბილისიდან რისთვის გამოიქეცი!

— ახლა ყველაფერი ჩავლილი იქნება!

— დედობილთან ჩვენს მისვლას ვე-
რაეინ ვაიგებს. შეუთვალე მერის, რომ
შენიანების თანხმობის გარეშე არაფე-
რი გაკეთდება.

— მე მათ არ ვეკითხები, რომ მინდო-
დეს...

— გაიგონ, ქალის ძმამ რომ არაფერი
იცის, ესეც გაიგონ და თვითონ შენები
შემოგებენეშებიან. თუ გინდა, მანქანა
წაიყვანე, ჩემი დედობილის ქალიშვილი
წაგყვება და მერის შეგახვედრებს.

— ძმა?..

— ღღეს რა ღღეა?

— ოთხშაბათი...

— მორიგეა, დილაზე დრო გაქვს.

ჩამობნელდა. შუქფარები ჩართეს.
მანქანა ზომიერად მიდიოდა.

გათენდა.

დილით მაკა არ ამირებდა ბიჭიკოს
შინმოუსვლელობით გამოწვეული გუ-
ლისწყრომა დაეფარა, მაგრამ სიმონმა
ისე ბეჩავი, უმწეო თვალით შეხედა, ძმა
არც ავად უხსენებია, არც კარგად.

მამამ ქალიშვილს ანიშნა — ახლოს
მოდიო.

მაკა საწოლზე ჩამოჯდა.

— ყველა უბედურებასთან ერთად,
თამაშობს, ეს ღმერთგამწყურალი...

მაკამ ვერ გაიგო, რა თამაშზე იყო
ლაპარაკი. მწოლიარეს უხმოდ ჩახედა
თვალეშში.

— ბიჭი? — ესლა იკითხა.

— ჰო, ჩემი ბედნიერი ნაშიერი.

— რას თამაშობს, ბანქოს?

— ჯანდაბას, მე მეტყვის? ასე გალაი-
კარგება და აღარავინ ახსოვს, შინ მკვლა-
რი რომ ეღოს, არ მოაგონდება!

— აქ ვინ ოჯახამოწყვეტილი თამაშობს?!

— არ ვიცი, არ ვიცი. — იგი ჰერს მიაჩერდა.

შვილს გული დაეთუთქა სიცოცხლე-გაწამებული, სამარის კარზე მისული კაცის სიბრალულთ, რომელსაც იმის უფლებაც არა ჰქონდა, მშვიდად დაეხუტა თვალი. მკა ადგა. წელში გასწორდა, ოთახში გაიარა ჩაფიქრებულმა. მამისთვის მას ვაჟის მაგივრობა უნდა გაეწია.

— და შენ ამბობდი, ქალი შეერთოთო. ვისი ცოდვა დავიდოთ?

— ჯანდაბამდე გზა ჰქონია, ჩვენ ამ დილით საავადმყოფოში წავალთ.

— თავის უფროსთან არ ამხელს...

— ტყავაძე არ თამაშობს?! — გაუკვირდა მკას.

— არ ვიცი. ერთხელ, ასე რომ გადაიკარგა, იკითხა იმ კაცმა, სამსახურში არ ყოფილა და სადააო.

— მთელი დამე არ ჰყოფნის?

— ვინ იცის... რომ ვუთხარი, ასე და ასეა, არც შენ მოსულა-მეთქი, მეორე დღეს კინაღამ ცეცხლზე დაგვადო, იმ ტყავაძეს თუ...

— ტყავაძე ის, მამა, ჯუმბერ ტყავაძე...

— ჰო, ჩემს უფროსს რატომ უთხარიოთ.

— კი, მაგრამ რით მოახერხა ტყავაძემ, რომ მისი რიდი მაინც ჰქონია?

— სამსახურიდან რომ არ გამოავდოს, ალბათ ამიტომ. უთქვამს იმ ადამიანს: შენი ღის ხათრი, თორემ ერთ საათსაც არ გაგაჩერებდიო. იქაც შენითაა, თორემ ვინ დააყენებს.

— ჩემი არაფერი მეგობარი არ ყოფილა ტყავაძე!

— ის მაღლიანი ასე ამბობს და... ააშენა ღმერთმა, ალბათ, იმასაც მაღე მოაძულებს თავს!

— მამაჩემო, ნერვებს ნუ იშლი.

— დედაშენს არაფერი უთხრა, სულ ერთია, მაინც არ დაიჯერებს. მე მაღე აღარ ვიქნები და, რაც ჰყავს, ნახავს.

— დედამ რა ჰქნას...

— ახლა... ახლა რას იზამს...

— მამა, ამდენი დრო აღარაა, უნდა წავიდეთ. მეც, ხომ იცი... იქნებ ბავშვს არც კი უძინია წუხელ.

— გოჩა... ბაბუა! ნეტავ, ერთი მენახა...

— რომ წამომეყვანა, დედაჩემთან არ გაჩერდებოდა.

— რავე ავაწირალე, შვილო, მაგრამ რა ექნა, ცოცხალს შენს მეტი არავინ გამაჩნია პატრონი, მოვკვდები და დამტირებელიც შენ იქნები...

— კარგი მამა, კარგი, გულს ნუ აპყვები.

— წამიყვანე, წამიყვანე, შენს ხელში ვარ. თუ ვერაფერს გეხმარებოდი, შენი შეწუხება მაინც არ მინდოდა, ახლა წავიქეცი, სხვა გზა და საშველი არა მაქვს...

საავადმყოფოს მეორე სართულზე, ქირურგიულ განყოფილებაში მოათავსეს სიმონი. ოთხსაწლიან პალატაში მხოლოდ ორი ავადმყოფი იწვა. ერთი ახალი ნაოპერაციევი, ხანშიშესული უღვაშა კაცი და ერთიც ახალგაზრდა. ოთახში ჯერჯერობით ცარიელი საწოლი კიდევ იყო და მკას შეეძლო, მთელი ღამე სკამზე არ სძინებოდა.

ავადმყოფი რომ გასინჯა, შუბლშეკრული ექიმი უხმოდ გავიდა. სიმონი ბავშვივით დაფრთხა და ქალიშვილს თვალეებში უყურებდა, როგორც მხსნელს. მერე, დიასახლისთან ხალათის მისაღებად წასული მკა რომ დაბრუნდა, ისე შეხვდა, როგორც დიდი ხნის უნახავს.

მკა შემფოთებული ჩანდა. მორიგე ექიმს ეთქვა, დაგირეკესო, თქვენ ჯერ კიდევ მოსული არ იყავით და ვერაფერი ვუპასუხეთო.

— ბავშვი... გოჩა, ბაბუა... — ამოიკენესა ავადმყოფმა.

— რაღაც ამბავია, — თქვა ქალმა ყრულ. გული ეწურებოდა, მაგრამ მამის თვალეებს რომ ხედავდა, ხმას ვერ იღებდა. უნდოდა, ყველაფერი როგორმე იოლად წარმოედგინა, ტელეფონზე დარეკვის მიზეზი გოჩა ნუ იქნებოდა და სხვას არაფერს დაეძებდა. ნუთუ გენო,

მარტო იმისთვის, რომ კარგად იმგზავ-
რა ან ბავშვს არ უჭირვეულია, ასე უთე-
ნია აქაურობებს შეაწუხებდა?!

— გენოს უნდა დავუტოვო, მამაჩე-
მო...

— მერე? — შიშით იკითხა გასაპულ
ბალიშზე თავკადაგდებულმა ავადმყოფ-
მა.

— გავიგებ, რა მოხდა.

— ჰო, უნდა გაიგო... შეგხევეწი უფ-
როსს, აქედან დაგარეკინონ, ფოსტაში
რომ წახვიდე, დაავადებინებდა.

— ვაიმე, შვილო, — ჩურჩულით თქვა
მაკამ და პალატიდან გავიდა.

გენო რედაქციაში, ტელეფონთან
ელოდა, ცხრა საათის მერე გარეთ ფეხი
არ გაუდგამს. ცოლს ვითომ ჩვეული
თავშეკავებით ელაპარაკა, მაინც თქვა:
ჭირვეულობა კირვეულობას გააჩნიაო.
გაუსავესავებია ფეხები, ოთახიდან ოთახ-
ში ურბენია „დედას“ ძახილით, მერე
გენო გაწყრომია, ბავშვს შეშინებია,
ლოგინის ქვეშ შემძვრა და ლეკ-
ვივით მოკუნტულა. ყველაზე გულსაკ-
ლავი ისაა, რომ ბოლოს ხმას არ იღებ-
დაო. იქვე დაუგიათ ლეიბი. დილით გე-
ნო ადრე წამოსულა. შენთან დალაპარა-
კებას ვუსტდიდი, ახლა უნდა ავირბინო
და ამბავი გავიგოო.

მაკას, პალატისაკენ რომ მიდიოდა,
გაღაწყვეტილი ჰქონდა. ახლავე მიეტო-
ვებინა ავადმყოფი და შვილთან წასუ-
ლიყო. როგორც კი კარი შეაღო, მამის
მომლოდინე მზერა ისე იხვეწებოდა რა-
ღაც სანუგეშოს, რომ მაკამ ძლივს ამო-
თქვა:

— ბავშვს უტირია...

— წუხელი? ამ დილით?

— ჰო, ამ დილით.

— ბებიას ხომ ა მიჩვეული?

— არის... — მაკა სკამზე დაეშვა და
თვალეები დახუჭა. არ ახსოვდა, ასე ორ-
ცეცხლს შუა ჩავარდნილიყოს. ისიც კი
ღაიფიწყდა. ქმრისათვის ეთქვა, ისევ და-
მირეკეთ. გენო, ალბათ, რაღაცას შეა-
ტყობინებდა და რაღა ექნათ, თუ ამ დი-
ლითაც... საღამოს, ალბათ, როგორმე
უნდა წასულიყო, თუ ექიმები ობერა-

ციის ვაკეთებას ხვალისათვის გადა-
ლებდნენ.

შუალღისას ნარბენი ბიჭიკო პალატა-
ში შემოვარდა. მაკამ ზურგი შეაქცია და
ფანჯარასთან მივიდა. საავადმყოფოს
იქით, გზის გადაღმა, სადაც ხელოვნუ-
რად გაშენებული ნაძვისა და ფიჭვის
ტყე იწყებოდა, ჩრდილში მანქანა იღვა.
ტყეაქვე დინჯად დააბიჯებდა თავჩალუ-
ნული და ჩაფიქრებული. მაკას უნებუ-
რად გაეღიმა, ნეტავ ამ კაცს რა აწუხებ-
სო. იგი მართლაც დაღონებული ჩანდა.

ბიჭიკო მამას დაადგა თავზე, — ვეღარ
მოგიწარმო — ჩაილაპარაკა, მდგომარე-
ობა იყო ისეთიო...

— შენს საქმეს ნუ წაიხდენ, — მამამ
კედლისაკენ იბრუნა პირი.

— რა მდგომარეობა იყო! — ერთბა-
შად მოტრიალდა ძმისაკენ მაკა და მე-
ზობელ საწოლზე უღვამა კაცის თვა-
ლებს შეეფეთა. შერცხვა უცხოთან
ოჯახურ უთანხმოებაზე ლაპარაკი და
თვალი აარიდა: „ჩვენი უბედურება ქვე-
ყანამ რატომ უნდა გაიგოსო“.

ბიჭიკომ დაიღრინა.

— შენ მე უსაქმური გგონივარ!

— კარგი, კარგი... — მაკა ისევ ფანჯა-
რას მიადგა. ტყეაქვე ვიღაცას მოყვებო-
და და რაღაცას დამაჯერებლად ესაუბ-
რებოდა. უცნობი გულზე ხელს იღებ-
და, ეთანხმებოდა. კიშკართან გამომე-
შვილობა და უკან შებრუნდა.

— გესმის, ექიმებს ვნახავ და წავალ,
კაცი მელოდება!

— ნუ ნახავ, ისე წადი.

— ჰო, სამსახურის მერე მოვალ, თუ
რაიმე ვინდა...

— ყველაფერი... რას კითხულობ, —
დააწია კარებთან მისულ ძმას — ყვე-
ლაფერი მოიტანე, შენც მოდი. ისე მო-
დი, რომ დარჩენა შეგეძლოს. არ ვიცი,
ამაღამ მე რა დამემართება!

— თუ ასე გეჩქარებოდა...

— არ მეჩქარებოდა! — გააწყვეტინა
მაკამ, მაგრამ მაშინვე ხმას დაუწია.
იტიქრა: რაიმეს უხეშად მეტყვის და მე-

რე მეც თავს ვერ შევიკავებო, — მე მაშინვე მისათვის სულ მცალია.

— ამას სულ სცალია!

— დამაცა, არ მომითავებია სათქმელი. ბავშვი ნამეტანს ჭირვეულობს, წუხელი თეთრად გაუთენებია, ამაღამაც რომ არ დაიძინოს, ფეხით უნდა გავიქცე.

— მთავარი ექიმი ჭუმბურის მეგობარია, ჯერ არ მოსულა.

— შენ უნდა ვარგოდე და გიცნობდნენ; თუ არა, ვილაცას კი ეყოლება ვილაცა! — ამოილაპარაკა ავადმყოფმა. შეილს ყური არ უგდია, გავიდა და კარი ხმაურით გაიხურა.

— მამა, აქ ჩვენი სახლი არაა, დანებზე თავი საყვედურებს.

— კარგა ხანია დანებებული მაქვს, მაგის არც ასავალს ვეითხულობ. არც დასავალს.

— ჩუ, აბა ვისას ვითხულობ, გული რომ მოგივა ასე იტყვი, მაგრამ...

— მაგისგან გულმოსული კი არაა, გულგახეთქილი ვარ. ჯანდაბას, მალე დავისვენებ. იმ კაცის მერიდება, მე თუ არ ვიქნები, მაგი გადაუხდის სამაგიეროს?

მაკას ეწყინა.

— კი, მაგრამ რა ამაგი აქვს ამისთანა ან ვინ ეხვეწება!

— შენ არ იცი? მე შეილმა არ გამიტანა და...

— მამა... — მაკამ ულვაშა ავადმყოფს შეხედა. ახალგაზრდა ხალათს იცვამდა და ოთახიდან გასვლას აპირებდა.

— რა დასამალია, ჭირი თავს არ დაიშალავს... მაგის პატრონს, ვილაც ვიგინდარასგან კი გამარჯობაც პატივისცემად მიმარჩნია.

მაკამ ისევე ფანჯარაში გაიხედა. ტყავაძეს მანქანის კარი გამოედო. შინდისფერ, შალითავადარულ სავარძელზე ჩამომჯდარიყო და პაპიროსს თავაუღებლივ ეწეოდა. ეზოში ბიჭიკო გახსნილი პიჯაკის კალთებს მოაფრიალებდა და ჭიმკრისაკენ მიდიოდა.

ტყავაძე პირზე მტუქმიბეჩენილი უსმენდა ბიჭიკოს, რომელიც ხელებს იქნევდა, საავადმყოფოსაკენ იშვერდა და რაღაცას ყვებოდა, მერე მანქანას შემოურ-

ბინა, ტყავაძემ კარი მიხურა და წავიდნენ.

„თუ ეს ჭუმბურია, ყოველნაირი ადამიანისაგან შეიძლება კაცი გამოვიდეს“, გაიფიქრა ქალმა.

სიპართლე რომ ითქვას, ტყავაძეს ხეირიანად არც იცნობდა მაკა. ერთ დროს ვილაც უფროსკლასელმა ამოიჩემა თვალში. მოუხეშავი, დაუბანელ-დაუვარცხნელი ბიჭი იყო. ნიკაპი და კისერი სურსტულით ჰქონდა მოტყაული და აქერცლილი. მაკას ისე ძულდა იგი, ისე შეურაცხყოფილად გრძნობდა თავს, თუ ვინმე მასზე რაიმეს გაესუმრებოდა — უბედური ვართ — ფიქრობდა. რამდენი კარგი ბიჭი იყო და მაინცდამაინც ტყავაძე გადაეკიდა! გოგო არ ესალმებოდა, მისკენ არც იხედებოდა. თუ სადმე ახლო-მახლო ეგულებოდა, ისე იქცეოდა, ვითომ ვერც ამჩნევდა. მის სახელსა და გვარს არასოდეს ასწენებდა, მუნთანს ეძახდა. ისედაც არ დაენახებოდა და მერე გზაზე გამოყოლა დაუწყო. მაკას შინ დაბრუნება არ უნდოდა. ვაკეთილების დამთავრებისას ეკლებზე იჯდა.

რამდენჯერ განგებ დაიგვიანა. ავალბდნენ თუ არ ავალბდნენ, კედლის გაზეთს წერდა. ქიმიის და ფიზიკის კაბინეტებში გაიჩინა საქმე. ლიტერატურის წრეში ჩაეწერა... გაგიგონია?! ტყავაძე, სად იყო და სად არა, მაინც გამოჩნდებოდა. არც ლოდინი წყინდებოდა, არც შიმშილი იცოდა და არც წყურვილი. სანამ გაუბრბოდა — არაფერი, სახლამდე მიაცილებდა და წავიდოდა. გოგოს ბრაზი ახრჩობდა, თანატოლებისა შურდა. მზად იყო თავისთვის რაიმე აეტება, სახე დაემახინჯებია, ოღონდ ეს მუნთან ჩამოცილებოდა. ბოლოს შეეგუა. რაკი ისე დაყვებოდა, რომ გარეშე თვალი ვერც კი შეამჩნევდა, არად აგდებდა, უკან არც მიხედავდა. მერე და მერე ავიწყლებოდა კიდევ, რომ ვილაცა მის ნაბიჯებს ითვლიდა. ვაჟი ამან გააბრაზა. სანამ გაუბრბოდნენ, კიდევ ჰო, როცა ძალდადაც არ ჩააგდეს — ველარ მოითმინა, ნელ-ნელა მიუახლოვდა. ერთხელ რაღაც დაუძახა. მაკამ ისეთი ცივი სია-

მაყით და შურისმგებლური ზოზლით მოხედა, რომ უეცრად იგრძნო, თავში რაღაც დაარტყეს. სანამ გონს მოვიდოდა, ისევ „ბაც“ და „ბაც“. სახეზე ხელი აიფარა, ტირილს ამირებდა, მაგრამ იცოდა, ვის პირისპირ იდგა და წარბი არ შეუხრია. თვალი რომ გაახილა, ტყავაძე არსად ჩანდა...

კარგა ხანს გავრძელდა ასე...

„ყველაფერი ბავშვური სისულელეები იყო. ნეტავ თუ ისევ ახსოვს?“ — გაიფიქრა ქალმა, ფანჯარასთან სკამი დაიდგა და შინიდან წამოღებული წიგნი მოძებნა.

ვილაცამ კარი შემოაღო. მაკას არ მიუხედავს.

— ლეჟავა ამ პალატაშია? — იკითხა მამაკაცის ბანით ვილაცამ.

— დიახ! — წიგნი გადადო მაკამ.

— სიმონ ლეჟავა!

— დიახ!

— ვინ მკითხულობს, შვილო! — შემ-

ფოთდა მამა. მაკამ შემოსული იცნო, ჯუმბერი რომ ელაპარაკებოდა, ის უნდა ყოფილიყო.

— თქვენ ავადმყოფის ქალიშვილი ბრძანდებით?

— კი, ბატონო.

— სასიამოვნოა, — ქალს ახედ-დახედ და ორივე ხელი გაუწოდა. უკან მდგომმა ახალგაზრდა ექიმმა გაიღიმა, თავი დაქვინა, წინ არ წამოწეულა, ეტყობოდა, უფროსის მოერიდა.

— ლეო, ეს შენი პალატაა?

— დიახ.

— დაბრძანდით, — მიუბრუნდა „უფროსი“ მაკას, — ყველაფერი შესანიშნავად იქნება. მერე ავადმყოფს შეხედა და დამარცხლა: შე-სა-ნიშ-ნა-ვად!

ექიმის უიმედო, დაწეულმა ბანმა ქალს გული ჩაწყვიტა და ჩურჩულით აღმოხდა.

— ვაიმე, მამაჩემო!

თავი მეორე

გაუხდელად წამოწოლილ გენოს გათენებისას მიძინებოდა. ოთახში დილის მზე შემოიჭრა თუ არა, თვალი გაახილა, წამოიდგა და ფეხაკრეფით გაიარა. ბავშვს ისევ საწოლქვეშ ეძინა. ბებიაშის მშის ამოსვლისათვის დაესწრო და ახლა პალატაში ფუსფუსებდა.

სანამ კიბეს ჩაუყვებოდა, ღობის გადაღმა მანქანის თვლებთან ჩაცუცქული ბიძაშვილის ხმა მოესმა.

— გენოს ვახლავარ!

გენომ ხელი ასწია, მიესალმა და ანიშნა, ამ დილაადრიან რას უკირკიტებო.

აქვსენტიმ რკინის ლომი, რომლითაც საბურავში ჩაჭედულ ქვას უპირებდა გამოგდებას, ძარას მიყუდა და ღობეს მოადგა.

გენოს ამ დილით სად ჰქონდა მისი დარდი, მაგრამ, კიბეზე რომ ჩაიარა, მაინც შეჩერდა.

— რა მკითხე, გენო?

— არაფერი, მანქანას ამ დილაადრიან რას ჩაკირკიტებ-მეთქი.

— ჰოო, უნდა ხელი, გენო! მანქანას, თუ გიყვარს, ყოველთვის ჰირდება რაღაცა, ცოლივითაა რაღა! — გაიკრიჭა აქვსენტი.

გენომ უშველებელ თვითმცელეს შეხედა.

— ნამეტანი მძიმე ცოლი გყავს, აქვსენტი ჩემო.

— იცოცხლე!

— კი მაგრამ, პატრონი არა ჰყავს ამ მანქანას, საკუთარივით შინ რომ გიყენია?

— პატრონი რომ ჰყავს, იმიტომ მიყენია.

— გარაყი ხომ აქვს თქვენს მშენებლობას?

— რა გარაყია, ერთი მინდორია რაღაც ნაგვერდული ფიცრით შემორაგვული, საიდანაც გაგზნარდება, იქიდან შე-

ძვრები და გამოძვრები... ათასი ოხერი მილი-მოდის...

— სხვებსაც შინ ჰყავთ?

— სხვებისა არ ვიცი, მე კი ვამბობ: მანქანას ჩემთან წავეყვან, თუ გინდათ ფრჩხილი არ წამოტყვიდეს. იქ რომ დავტოვო, არ ვიცი, დილით როგორ დამხვდება. მანქანა ცოლივითაა, თუ გიყვარს, სხვის ხელში არ უნდა ჩაავადო, — ისევ გაიკრიჭა აქესენტი, — ჰო, მართლა, მაკას მამა როგორაა?

გენომ თავი გაიჭინა:

— ცუდად.

— რას მეუბნები!

— საოპერაციოა. არ ვიცი, გადაიტანს თუ არა.

— მაკა მეცოდება, — თავი გადააქნია აქესენტში, — მაკას ნამეტანი უყვარს მამა და თავისიანები, თუმცა მაკას ვინ არ უყვარს!

— აქესენტი, მეჩქარება, ბავშვი გაპირვეულდა წუხელი და მაკას უნდა დავუტოვო.

— მამაჩემი აგვიჩხუბდა შუალამეზე, გადადით, ბავშვის ტირილი მესმისო.

— ძალიან გაგვაწვალა.

— მაკა არ იყო შინ, უნდა გადმოვსულიყავით.

— შენს გოგოს ძინავს?

— ცაბუს ასე ადრე შენ გააღვიძებ?

— დაუბარე, როცა ადგება, გადმოვიდეს, იქნებ შეიქციოს.

— გავაღვიძებ, გენო!

— არა, ჭერ გოჩასაც ძინავს.

— კი, კი, აბა! ნეტავ რაიმე შემეძლოს და... ჩემი ცაბუნია მთლად მაკას გადარჩენილია. დიფტერია რომ შეხვდა, მაშინვე რომ არ ეშველა, დილამდე მომიხრჩობდა ბავშვს...

ხელსაბანი ცარიელი იყო. გენო პალატში შევიდა წყლის გამოსატანად. მაგდანა პურის ცომსა ზელდა.

— ადექი, ბიჭო?

გენომ ღოჭი აძებნა თვალით.

დედამ ცომით გაწებილი ხელები გამოიშვირა მისკენ.

— რა ვჭნათ ახლა!

— რას ვიზამთ!

— ღმერთმა კარგად ამყოფოს ჩემი მძახალი, მაგრამ თუ ბავშვი დამეზაფრა?.. ამალამაც რომ წუხანდელივით გადამერიოს, თავი უნდა მოვიკლა.

გენომ ახლა შენიშნა, უძილო მოხუცს თვალები ჩალამებოდა.

— კაცი სიკვდილის პირზეა, რა ქნას, მიატოვოს?

— არა, მარა... ღმერთო, რა დღე გადამიწყდა, რა შავი ღამე გამითენდა!

— ჰო, კარგი. — გენომ ღოჭი გაიტანა.

დედას მარტო ეს არ აწუხებდა: სხვაც ჰქონდა სათქმელი, შვილს კი მისი მოსმენა ამ დილით არაფრით არ უნდოდა... იცის, მისი ცოლისძმა ყველაფერს იკადრებს, ერთ სადილში გაყიდის მაკას სახელს და, მითუმეტეს, გენოს. ბიჭიკოს თავზე ყველაფერი ახია, მაგრამ მაკას გული გაუსკდება და მით უფრო — სიმონს. ამიტომ იყო, რომ ამის თაობაზე ავადმყოფთან სიტყვა არ წამოცდენია.

სიღედრისათვის რომ ეთქვა?

სიღედრის გახსენებაზე გენოს თვალწინ წამოუდგა სოფელ-სოფელ მოწოწილე მხატვრის მიერ გადიდებული ცოლ-ქმრის სურათი, სხვადასხვა ღროს გადღებული, გაგუსილი სახეები, არაფრით რომ არ გრძნობდნენ ერთმანეთის არსებობას.

გენომ პირზე წყალი შეისხა, ღოჭი იქვე, აივანზე მიატოვა და მალა აპირებდა ასვლას.

— ბიჭო, არ წახვიდე უჩემოდ!

დედა კარებში იღვა.

„კიდევ რა ჯანდაბა გაიგო?...“ — გაიფიქრა და კიბე უხმოდ აიარა.

გოჩას ისევ ეძინა.

წასვლისას პალატში შეუხვია.

— თხელი ხაჭაპური დავაცხვე, ახლავე იქნება, ჩაის წყალიც დუღს.

„რალაც უნდა მითხრას“, — გაიფიქრა გენომ, ტაბურეტზე გავცილი გაზეთი დაავადო და დაჭდა.

— გუშინ მარგო ზომ არ ყოფილა?

დედამ თავი აიღო და სახეში შეხვდა.

„უნდა გაიგოს, ძალიან მეწყინება თუ

არა? ნეტავ რა ოხრობა ჩაიდინა ისეთი?..

— იყო...

— მერე?

— თქვენ რომ წასული დახვდით, გაუხარდა.

— მე, დედაჩემო, სამაჰანკლოდ არ დავდივარ.

— კი, მარა, სიტყვას მოყვებოდა და რაიმეს იტყოდით.

— რა უნდა გვეთქვა, კაცს სული კბილით უჭირავს.

— მარგოს მომიკლავს ის უწმინდური, ჩემი ხანდამწვარი დისაგან მაგას ვუყურებ. მომიკლავს, არ იცი? მარტო გულია, კაცის ხორცს შეჭამს...

— ჩვენთვის თავიდან არაფერი უკითხავს და წამხდარ საქმეზე მომადგენენ?

— რა საკითხავი იყო, ბიჭს მოწონდა. ასეც არ ყოფილიყო, შენს ცოლისძმას... მარგოს, არ იცი, მავა საფიცრად მიაჩნია...

— მერე მავა რა შუაშია, დედაჩემო!

— იმე, ძმაა მისი!

— ძმაა მისი. მავა მავა და მისი ძმა სულელია.

— სულელი რაგაა, რამ გაასულელა!

— არის და...

— ჩადგება ჭკუაში, ახალგაზრდა კაცია.

— ჰოდა, როცა ჩადგება, თუ ენდომება, ითხოვს.

გენო აღვა.

— დედა, ამაზე მე ნუ მელაპარაკები, ნურც მკვას. ჩვენ არაფერი არ ვიცით.

— ბიჭო, მარგოც ამას ამბობს, ამისთვის გენოს რავა ვაწუხებო, მარა... — ბუნბრისავენი დაიხარა, შემზობილ კეცებს საყეცით ნაკვერჩხალი დაამატა და ჩაილაპარაკა, — ნამეტანი გლახათაა საქმე. გენომ რაღაც იაზრა და მკვასთან გუშინდელი საუბარი გაახსენდა.

„მეც რომ არ მიხვდეს? ჩემთანაც რომ პირს წმენდს ძმას?“ — და დედას ხმაოდლა ჰკითხა:

— თქვი ბარემ, რისი თქმა გინდა?

— ღრო არ ითმენს, გენო. მკვამ ჩემო-

ბით არ გაიგოს, მე ვინ რას მკითხავს?

— ორსულადაა?

— ასე თქვა მარგომ, მაფიცა, გენოს არაფერი უთხრაო, მკვამ არაფერი გაიგოსო. დედაშვილობამ, რამენაირად დააჩქარეთ ეს საქმე, ასე არ უნდა მომხდარიყო და რაკი მოხდა...

— აი, საქმე, — ჩაილაპარაკა გენომ. ბოლმით და შინიდან გავიდა.

სამსახურში ჯერ არავინ ჩანდა და ტელეფონზე მაშინვე იანისი დაუკავთა. იცოდა, ასე ადრე ვერ გადაიყვანდნენ ავადმყოფს, მაგრამ მოთმინება არ იყო. იმჯერად საავადმყოფოს მორიგე ექიმს ელაპარაკა. მერე კი, როცა მკვამ დარეკა, ძმის კაცობაზე ცოლს არაფერი უთხრა, ბავშვის ჰირვეულობა და ღამისტება კი არ დაუთმალავს.

„არამზადა“, — აიკვიტა ეს სიტყვა და მთელი დღე, წერილების განყოფილების გამგე, შაქრო ჰკითხავდა რამეს, მდივანი შემოვიდოდა, მომჩივანი, ნაცნობი თუ უცნობი, თავისთვის იმეორებდა: „არამზადა“...

მერე ტაქსით შინ აირბინა. ბავშვი აქვსენტის გოგოსთან სათამაშოდ წასულიყო. ცოტა გულს მოეშვა, მაკაზე ფიქრი მაინც ვერ მოიცილა. „მამამისი მაინც არ იყოს ასეთ დღეში. იმ ოხრიშვილს რაც მოუვა, მოუვა, მაგრამ მკვა...“

— მაკაზეც ახია! — ბრაზით თქვა ბოლოს, როცა რედაქცია-სტამბის დაფებელი შენობა გამოჩნდა. „ჰო, მართლა, ის ტყავაძე კიდევ ვინ ოხერია, მკვას საიდან იცნობს ან ბიკიოსთან რა ძმაკაცობა აქვს...“

●
სალამოს თერთმეტი საათი დაწყებული იყო, ბიკიოც რომ შემოძვრა. ქალღალღში შეხვეული რაღაც შემოიტიანა და საწოლთან, პატარა განჯინის თავზე დადო. ერთხანს დატუქსულოვით გამოიყურებოდა.

„ტყავაძემ შეაგონა, თუ რა მხარი ეცვალა, — გაიფიქრა მკვამ, მაგრამ ახლა ძმის დარდი სულ არ ჰქონდა, — რაკი მოვიდა, იქნებ მოიცადოს ამაღამ, მე კი

მატარებელს გავყვები. დილით უკან წამოვალ, სადაც მე ვიქნები. შვილიც იქ უნდა მყავდეს. მთავარ ექიმს შევებხვეწები, ქუჩაში ხომ ვერ გამოგდებს...”

— რაო, ამ ცალტვინა ექიმებმა? — იკითხა ბიჭიკომ.

ხანშიშესულმა ავადმყოფმა შუბლს ზემოთ ამოხელა და უღვაში გააცმაცუნა. ახალგაზრდას ნაშუადღევს ოპერაცია გაუტყუეს და ახლა არაფრის თავი არ ჰქონდა, თუ ექიმის ავად ხსენება ებოძა, — გუნებაში დაეთანხმა.

— ხვალისთვის, — თქვა მკამ ისე, რომ ძმისკენ არ მიუხედავს.

— ვინ უკეთებს ოპერაციას?

— არ ვიცი, არ ვიცნობ.

— გვარი არა აქვს?

— ზიჯაკაძე.

— ჰო, ჭუმბერი აუთხრა.

— რა ჭუმბერი უნდა, ამ საავადმყოფოში ექიმი მუშაობს, თბილისიდან ხომ არ მოყავთ?

— შენ რა იცი!

— არც მაინტერესებს, — მკამ ავადმყოფს გახედა და ხმადაბლა თქვა:

— შენ აქ უნდა დარჩადო!

— სად დავიკადო?

— ჰოდა, მამამ თუ მიკითხოს, უთხარი არ ინერვიულოს, მალე მოვა-თქო. მე ბავშვთან უნდა წავიდე, დილით აქ ვიქნები...

— რით მიღიხარ?

მკამს არ უნდოდა ასე გრძელი საუბარი ძმასთან.

— რით დადის ხალხი!

— მატარებლით ხვალ დილით იქნები იქ, და არა აქ, ორის ნახევარამდე არაფერი წაევა.

— დაწვა ცეცხლმა, — გულისტკივილით თქვა მკამ, — როსტოვი არ გამოვიღის?

— აქ არ ჩერდება.

— არ ჩერდება? ღმერთო, ბავშვი გადაიშრება! სად იყავი ამდენხანს, ავტობუსს გავყვებოდი.

— თუ ოპერაციას ხვალამდე არ აპირებდნენ, რას უცდიდი!

— რას ვუცდიდი და შენს უსულგულობას... — მკამ თავი ასწია, ენას კბილი დაჰკირა. ყოველთვის ცდილობდა ძმასთან არ ეკამათა და, მითუმეტეს, აქ, მაშინვე შეეცადა მშვიდი სახე მიეღო და დაეშაბა. — წუთით არ მიშორებს. მამაჩემს ჩვენ არასოდეს არ შევუწუხებოვართ.

— შენ არ შეუწუხებოხარ.

— შენ? ჭკუას რომ გასწავლიდა, იმან შეგაწუხა? — გარეგნულად ესეც აუღელვებლად თქვა.

კარი ჩამრგვალებულმა, ლოყაწითელმა ექთანმა შემოაღო. მკამ თვალებში შეხედა.

— მე მირეკვენ?

— მაკა ლეჟავა.

— ტელეფონზე თუ...

— ტელეფონზე.

— ვაიმე, შვილო... — და იგრძნო, როგორ აუცხაცხადა ქვედა ტუჩი. — ღმერთო, რა ექნა ახლა!

წამოვარდა, ექთანმა კარში გასვლა ვერ მოასწრო, მკამ იგი ხელის კვრით ჩამოიშორა გზიდან.

— ქალბატონო! — მოესმა ზურგსუკან გაკვირვებული წამოძახილი.

დერეფანი უსასრულოდ გაგრძელდა. სამორაგეოში შავი ყურმილის მეტი არაფერი დაუნახავს, რომელიც მაგიდის სქელ მინაზე გულაღმა ეგდო.

— ჰალო, ჰალო! — მანამდე დაიძახა, სანამ მიღს ყურამდე მიიტანდა, — გენო, რა ამბავია, რატომ რეკავ? დედა მოუკვდა: ტირილი მესმის, გენო, მეჩვენება თუ... საიდან რეკავ? ფოსტაში ბავშვს რა უნდა! ვისი მანქანით? აქვს სენტის თვითმკლელით? მალაპარაკე, იქნებ მელაპარაკოს. გოჩა, გოჩა, დედოკო... მე ვარ. გამოგონე, გოჩა. გული გაგისკდება, შვილო. ნუ გაუწყობები, გენო... მთელი საღამოა ტირის? მოვდივარ. არა, მატარებელს რაღას დავუცდი, მანქანას დავიჭერ, ბიჭიც აქ არის, მოვალ. რაიმე მსუბუქ მანქანას დავიჭერ, საათნახევარს არ მოუნდება... შენი ჭირიმე, მოვალ, შვილო! ახლავე მოვალ!

სამორიგეოს კარებს ექთნები და ავადმყოფები მოსეოდა. ერთმანეთს თავის ქნევით ეკითხებოდნენ გაკვირვებულნი, ამ ქალს რა შეემთხვაო.

მაკას მადლობაც არ გადაუხდია, ისე გამობრუნდა. გამოსასვლელში გზა დაუთმეს.

მამა გაღვიძებული დახვდა.

— ვაიმე, შვილო.

მაკამ მაშინვე თავი შეიკავა და იმედი მისცა.

— რა იყო მამა, დამშვიდდი.

— ვკვდები, შვილო, რომ ვერ დაგიხანხე...

— ნუ გეშინია, ხვალ ყველაფერი კარვად იქნება. მე ერთი საათით უნდა წავიდე, ტელეფონზე ველაპარაკე გენოს.

— ბავშვს მიხედ, მე თქვენი ჭირი წამილია.

— წადი! — მაკა ძმას მიუბრუნდა, — წადი და ახლავე მანქანა გამოჩინე.

— საიდან გაგიჩინო ახლა მანქანა!

— ტაქსები არა გყავთ?

— სულ ექვსი დანჯღრეული ტაქსია. ქალაქგარეთ არც წავლენ.

— არ ვიცი, კერძო იშოვე, უღირალი მიეცი! — მაკამ ხალათი გაიძრო, საწოლის თავზე გადაკიდა, — წამოდი ჩემთან!

ბიჭიკო წამოდგა.

— რა ბავშვია ამისთანა!

— არ იცი შენ! გამოძიხი!

— მაკა!

— აქ ჩამოვიყვან, მამა, შენც რა ხანია არ გინახავს... — კარი გაიხურა და გავიდა.

ეზო რომ გადაიარა, ჭიშკარში კი არ გავიდა, გავარდა. უკან ძმის ფეხის ხმა ისმოდა. ქუჩა ცარიელი იყო. მაკამ ჯერ მარცხნივ გაიხედა და ქალაქისკენ მიმავალ გზას დაადგა, მერე უკან შემობრუნდა. იქ რა ესაქმებოდა, პირიქით უნდა ევლო, მაგრამ ფეხით?

ბიჭიკოც გზაზე იდგა, აღარსად მიეჩქარებოდა.

მაკა მის წინ შეჩერდა.

— ჭუმბერს დავურეკავ, იქნებ წამოვიდეს!

— ტყავაძეს?

— სხვა ჭუმბერს მანქანა არა ჰყავს.

— არავითარ შემთხვევაში! იმას შენც ეყოფი ასაკიდებლად!

— მე არავის არ ვეკიდები და შენ ენას მოუკელი, იცოდე!

— ეინ მოუკლოს ენას! — მაკას ფერმა გადაჰკრა სახეზე, მაგრამ ახლა ამას ბიჭიკო ვერ დაინახავდა. — აბა რა საქმე მაქვს ტყავაძესთან. — ხმას დაუწია. — მე არ ვიცი, ვინაა ტყავაძე!

— შენ ძალიან კარგად იცი და გუშინ არც კი მივსალმე!

— რა იცი შენ, ვიცი თუ არა!

— ალბათ, ვიცი!

— ის თუ იცი, რომ ძმა ხარ ჩემი!

— შენთვის არავის შეურაცხყოფა არ მოუყენებია, არავინ ვართმევს იმ შენს გაბღენძილ ქმარს!

— გენოა გაბღენძილი?

— თავში იხალე, ვინცაა და რაცაა. კაცი პატივსა გცემს და რა გინდა?

— ტყავაძის პატივისცემა მე არ მჭირდება, შენ გცეს!

გზა მომავალი მანქანის შუქფარებმა გაანათეს.

— სალამი და მადლობა რომ გეთქვა, დიდი ამბავი იყო. შენ და შენს ქმარს რომ გკითხოთ კაცმა, თქვენზე მცოდნე არავინ გეგულუბათ.

— გენოს შენ ვერ ასწავლი, სად რა უნდა ჰქნას, მე კი შენს ამქრებს არ ვცნობ!

მანქანა მოახლოვდა.

— მანქანა... მიეცი რაც გთხოვოს!

— ნუ მასწავლი, რა უნდა ვქნა! საბარგოა.

— შენ რომ ვარგოდე, ტყავაძის ლაქიად რა გინდოდა! — თქვა ქალმა და გზას დაადგა.

— რა თქვი! — მიიძახა ძმამ და გამოუდგა.

— თუ მართლა რაიმე შეგიძლია და ვინმე კაცად გაგდებს, მანქანა იშოვე! — მკვებედ, უკანმოუხედავად მოუვლო დამ.

— მანქანა გიშოვე მე შენ!

მაკა უეცრად შეჩერდა და გაყუჩდა. ტირილი მოესმა. მიიხედ-მოიხედა. ვილაცის ქიშკართან იდგა. სახლში თოთო ბავშვი ჩხაოდა.

— ვაი, შვილო! გესმის, ფეხით რომ ვიარო, მაინც უნდა წავიდე... მე არ ვიცი, იშოვე და მომიყვანე! აგერ, ავტობუსი მიზღის, — ჩადი ქალაქში და სადაც გენებოს, თუ გინდა რაიკომის მდივანს თხოვე!

ბოძზე, რომელზეც აბრა იყო მიკრული: „ავტობუსის ვაჩერება“, ერთი ნათურა ბეუტავდა. კანტი-კუნტად თუ გაივლიდა ვინმე. გზის გაღალმა მწვანედ შეღებილი სავაჭრო ფარდული იდგა. ფარდულში სინათლე ენთო და მიწის შუშაბანდში კარგად ჩანდა თეთრხალათიანი გამყიდველი, რომელიც რაღაცას საანგარიშოს ლილებზე ითვლიდა. დროდადრო მუჭში ჩაახველებდა ხოლმე. ფარდულის ირგვლივ მიმობნეულ ბოთლის ნამტკერეებზე ნათურის შუქი ბრწყინავდა. ქალი ნელა, მაგრამ ნერვიულად მიმოდიოდა. უმთვარო, მოწმენდილი ღამე იყო, ვარსკვლავებით მოჭედული.

„ჯერ ჩასულიც არ იქნება, სად იშოვის ახლა მანქანას... ბავშვს რომ რაიმე მოეწიოს, რა წყალში გადავევარდე... რატომ ვერ იშოვის, „ხალტურისტები“ ცოტაა? ფული მიეცი და ჯოჯოხეთში წავეყვებიან. რამ გაახსენა ახლა ჯოჯოხეთი. ჯოჯოხეთში იარონ ვოჩას მტრებმა! როგორ ვერ იშოვის, მაგრამ ტყავაძეს უნდა მიადგეს... ნუთუ მართლა ჩემთვის ჰყავს დამეგობრებული ჩემი სულელი ძმა? ან კი რა მენადვლება, ემეგობროს თვითონ. რაც არ უნდა იყოს, გზას ადგას, იქნებ ოდესმე ესეც ეწიოს რამეს. მართლაცდა, რატომ არ უნდა მივესალმო. როგორ არ მივესალმებოდი, მაგრამ მაშინ ვერც ვიცანი. რალაც ბავშვური სისულელეების გამო? რა თქმა უნდა, არა. უჭკუო ბჭი იყო, ვითომ ვუყვარდი და სიყვარულს „მიხსნიდა“. ბიჭიკოს ლაქიობა არ შეუძლია, გული

მომივიდა და ცილი დავწამე... ნეტავ დაერეკა, ახლა წასული ვიქნებოდით... ტელეფონიც ჰქონია, უყურე შენ, ტყავაძე არც ხუმრობს?! ნეტავ ცოლი თუ შეირთო. შეირთავდა, აბა ამდენხანს უცოლოდ რატომ დარჩებოდა! ვინ შეირთო ნეტავ?“ — მაკას გაეღიმა. მიიხედ-მოიხედა: არავინ ჩანდა. გზაზე კატები ვაღარბოდნენ. მხარი ასწია კიდევ, რომ ვინმე მოდიოდეს, საიდან გაიგებს რას ეფიქრობო. — ჩემზე უკეთესი თუა... სისულელეა.

ავტობუსი მოახლოვდა და ვაჩერდა. მაკას მეტი არავინ ელოდა, მძღოლმა ერთხანს უცადა, მერე საეჭვო, მოკლე სიგნალი მისცა და მანქანა დაძრა, ქალის გასწვრივ მაინც წამაუხრუჭა და წავიდა.

მაკამ საათზე დაიხედა: თორმეტის ნახევარს ბევრი აღარ უქვდა.

— საცაა მოვა, პირველ საათზე ვოჩასთან ვიქნები... ჩემს პატარასთან... ვოჩასთან და გენოსთან... რამდენი ვარსკვლავია... ნეტავ რომელია ვოჩას ვარსკვლავი... ან საწყალი მამაჩემის... მამაჩემის ვარსკვლავი, ალბათ, მალე ჩაქრება... ჩემი მამა... ჩემი საწყალი მამა... მისვლისთანავე უკან დავბრუნდები...

შიშს არ გრძნობდა, ალბათ იმიტომ, რომ მახლობლად ფარდულში ადამიანი ეგულებოდა. ქუჩის გაღალმაც სახლებში ზოგან სინათლე ენთო.

„იმ ბავშვს წედან რა ატირებდა, შვილო, მუცელი ხომ არ სტკიოდა? ის ჯერ პატარაა, ხმაზე ეტყობა, ერთი წლისაც არ იქნება... ჩემი ვოჩა თუ ისევ ტირის? დედა მოგიკვდა, ჩემო შვილიკო... მოვა, სადაცაა მოვა, ვაი თუ ვერ იშოვა... გამოერთმია ტყავაძისათვის, მანქანა მანქანაა, ბიჭიკოსაც ეხალისება საკესთან ჯდომა. მანქანას ახლა ქალებიც მართავენ. ორჯერ გენომაც დასვა მაკა ნოდარის „მოსკიჩიზე“. გენო ყველაფერს აკეთებს მაკასათვის. ჩვენ რომ მანქანა გვეყოლება, ვისწავლი... გენო რომ მთვრალი იქნეს ან უძინარი, დამჭირდება. ჯერ სახლი უნდა მოვათა-

ვით, რა დროს მანქანა ან მერეც როგორ ვიყიდით... რად მინდა თუ არ ვიყიდით, ნოდარი შეაკეთებს თავის „მოსკვიჩს“, ჩვენი არ იქნება! ახლა ევარგა, კარგი იყო! მართლა, რატომ არ ვუთხარი გენოს, წამოეყვანათ ბავშვი აქვსენტის თვითმცლელით. ამდენხანს რომ ევლოთ, აქედან ჩვენ შევხვდებით... რა მომივიდა, რავა არ ვუთხარი! აქვსენტი ჩემთვის არაფერს დაიზარებს.. იმიტომ კი არა, მისი გოგო შულამისას საავადმყოფოში გავაქციე და გადარჩა! არა, აქვსენტის რაღაც ამოჩემებულად ვუყვარვარ, ასე მგონია, ყველაზე მეტად, გენოს ნათესავებში...

ავტობუსმა აიარა. მაკამ იგრძნო, ვიღაც უტყერდა და ფარდულისაყენ მიბრუნდა. გამყიდველს ფანჯარა აეწია და თუნუქგაღებულ დახლზე დაყრდნობილიყო.

მაკა შეერთა, მაგრამ — ერთი წუთით.

„გარეთ არ გამოვიდა, ეტყობა, თავშეკავებული მოარწყია. ალბათ, ვისაც „რაიმეს ყიდვა“ უნდა, თავისი ფეხით მივა. ჯერ სარკმელს აღებ, მერე კარიდან შეიპატიებებს...“

მაკა ისევ წავიდა და ბოძთან, ნათურის ქვეშ გაჩერდა.

„ორმა ავტობუსმა აიარ-ჩაიარა, თუ წამსვლელი იყო, წავიდოდა — უფიქრია, ცუდად არ უანგარიშია... ვაჭრებმა ანგარიში იციან...“

— გენაცვალე!

ქალი შეცბა. კაცისაგან გამოლაპარაკებას ელოდა, მაინც შეეშინდა. მერე ხელი ჩაიჭნია და ფარდულისაყენ მიიწია.

— ხომ არაფერს ინებებთ? — ფანჯრიდან წელზევით გადმოძვრა და, როცა მაკამ უკან გაბრუნება დააპირა, მოაძახა, — ნუ გერიდება, რა გინდა სულო და გულო!

ქალი შეჩერდა და თვალი გაუსწორა: — თუ ძმა ხარ, თავი დამანებე!

გამყიდველი ნელ-ნელა დაიწია და უბით ხელის გულს დაეყრდნო.

— თუ რამე გინდა-თქვა, აქეთ საავად-

მყოფრა, რა ვიცი, ბევრია გაჭირვებული...

— თუ ძმა ხარ, ჩამოხურე მაგ ღარბა!

გამყიდველი სკამზე ჩამოჯდა, ახლა დახლს ზემოთ მარტო თავილა უჩანდა.

„რა დრო გავიდა“, — ქალი ისევ ბოძისაკენ წავიდა და საათს დახედა: სულ ექვსი წუთით წაწეულიყო ისარი.

„ნეტავი ჯუმბერისათვის გამოერთმია“, — ჩააღაბარაყა. ვზაზე დიდი სიჩქარით მომავალი თვალეზბრიალა მსუბუქი მანქანა გამოჩნდა.

— მოდის, ღმერთო შემეწიე! — შევბით ამოისუნთქა.

მუხრუჭებმა დაიჭრიაღეს.

„პოზედაა“?!

ქალს ფეხი არ გადაუდგამს.

— რას უცდი! — გაისმა ფანჯარაში თავგამყოფილი ბიჭიკოს ხმა.

კი, „პოზედა“ იყო, მუჭი, ალბათ მწვანე ან ლურჯი, მაგრამ, რაც მთავარია, ღია ყავისფერი არაა.

მაკა სირბილით გაიქცა და ცალი ფეხი ჯერ კიდევ მიწაზე ედგა, რომ შეეხვეწა:

— ჩქარა! თქვენი ჭირიმეთ, ჩქარა!

სხვანაირად არ მოხერხდა: მაკას ბავშვი უნდა წაეყვანა თავისახლს, საღამოობით საავადმყოფოდან ევლო, შვილი დაეძინებია და თვალატირებულ მამასთან დაბრუნებულყო. გოჩა დედულ ბებიას იტყობებდა და მაკას დედამთილიც უნდა წაპყლოდა. მერე, ალბათ, მძახლები ერთმანეთში ილაპარაკებდნენ. ბიჭიკოსა და მეროს შესახებაც იოქმეზოდა, გენოც ჩამოაკითხავდათ და იქნებ რაიმე საშველი გამოქებნილიყო.

— აბა შენ იცი! — მანქანის ფანჯრიდან მოაძახა ქმარს, — ჩემს ღირეჭტორს დაურეკე. ბიულეტენს იქ გავაკეთებ, მამა როგორც კი მომგობინდება... მომგობინდება? შენ აქ უჩემოდ რა გეშველებდა!

გენო უძრავად იდგა. მერეც, როცა ცოლის ხმა ძრავის თუხთუხმა დაფარა,

იღვა და ფიქრობდა. „თითქოს ეამაყება
 თუ უხარია, რომ ბავშვი უღედოდ არ
 იძინებს; მამა, სანამ ქალიშვილი თავზე
 არ დაადგა, საავადმყოფოში არ დაწვა;
 მას დის პატივისცემით აფასებენ და
 ქმარს უიმისოდ „რა ეშველება“...“

სანამ მანქანის ორი წითელი შუქფარი
 არ მიიშალა, გენო ეზოში არ ჩასულა.

დილით სახლის კარი გამოიკეტა და
 აღრე წავიდა. ამ დღეებში ბევრი სამუ-
 შაო დაუგროვდა. სტამბის მოზრდილ
 ოთახში მაგიდებს შუა გაძვრა. ვიდრე
 შაქრო არ მოვიდა, კაბინეტის კარი
 ჩაკეტილი ჰქონდა და თავი არ აუღია.

შაქრომ, სანამ საქმეს შეუდგებოდა,
 მაჯებზე რეზინგაყრილი სატინის შავი
 სამაჯურები წამოიკვა, რათა პიჯაკის
 სახელოები არ ვაცვეთოდა. ღერღერა
 დალაგებულ, შეთხლებულ ქოჩორზე
 ხელი სათუთად გადაისვა და გენოს თხო-
 ვა, ტელეფონზე დავრეკავო.

გენომ ღიმილით დაუქნია თავი.

შაქრო მგონი ელექტრომეურნეობის
 დირექტორს ელაპარაკა, მერე მაგიდაზე
 დაყრილი გაზეთები და წერილები დაი-
 წყო წინ და, როგორც კი გენომ ახალ-
 დაწერილი გვერდი ჩაიკითხა, თქვა:

— ბატონო ჩემო, როგორ არის სი-
 მამრი?

გენომ უარყოფის ნიშნად თავი გაიქ-
 ნია.

— რას ამბობ?!

— დღეს გაუკეთებენ ოპერაციას, —
 თაბახს ისევ გადაავლო თვალი, ერთგან
 მთელი წინადადება წაშალა, სიტყვები
 გადააადგილა, ახალიც ჩაწერა და ფურ-
 ცელი გადადო.

— ჰქვიანი კაცი ვარ, — გულზე ხელი
 დაიდო, — არც სიდედრს ვაკვლევინებ
 თავს, არც სიმამრის სიყვდილს ვდარ-
 ლობ.

— ჰქვიანი კაცი ხარ! — ჩაილაპარაკა
 გენომ და თეთრ თაბახზე გვერდის ნო-
 მერი დააწერა.

— თუ ძმა ხარ, ერთი წუთით მომის-
 მინე! — შაქრომ კარისაკენ გაიხედა. ვი-
 ლაცის ფეხის ხმა ისმოდა აივანზე. სტამ-
 ბა ჯერ არ მუშაობდა.

— გისმენ!

— რას უპირებენ დომენტის?

— რედაქტორს?

— ჰო.

— არ ვიცი, რაზე მეკითხები!

— მაშინ იქნებ...

— თქვი, თუ რაიმე იცი...

— რაიკომში გადაპყავთო.

— არ გამიგია.

— ინსტრუქტორად.

— აქედან იცილებენ?

— ამ დილითაც მღივანთანაა დაბარე-
 ბული.

კორექტორმა ცილა ქლენტმა შემოა-
 ლო კარი. შაქრომ კონვერტი აიღო და
 თავი მოახია.

— დილამშვიდობისა! — „ბისა“ ვა-
 მოკვეთილად თქვა ცილამ და გენოს
 გაუღიმა, თვალის კი ჩაუყრა, შაქროზე
 ანიშნა.

გენო არც კი განძრეულა, ცერა თი-
 თი ასწია: „შაქრო აი, ასეთი ბიჭიაო“.

ცილამ გულზე სასოებით მიიღო ხე-
 ლი და ცხვირი აიბზუა.

სტამბაში მუშები მოვიდნენ და მალე
 დაზგები ახმაურდა. გენო ამას შეჩვეუ-
 ლი იყო და წერა განაგრძო.

მოგვიანებით მოსულ რედაქტორს
 არაფერი უთქვამს. ნაშუაღდევს ხელ-
 ახლა დაუძახეს და მერე აღარ გამოჩე-
 ნილა.

სალამოს გაზეთზე ხელი უნდა მოეწე-
 რა, აღრე თუ გვიან მოვიდოდა. ვენო
 სამუშაო საათების მერეც აპირებდა და-
 ლოდებოდა, მაგრამ სტამბა ისევ ზრია-
 ლებდა და თავგაბეზრებული ქუჩაში გა-
 ვიდა. დილიდან არაფერი ექამა და გუ-
 ლი უწრიალებდა.

სასაუბრეში შეუხვია.

„ზაფხულიც მოდის და ლუდიც ვა-
 აფუქებს“, — გაიფიქრა, როცა ცარიელი
 ტოლჩა მაგიდაზე დადო. ერთხანს გა-
 რეთ. ცისფერ ძელსკამზე იჯდა. შინ არა-
 ვინ ეგულებოდა და არ ჩქარობდა. ბიბ-
 ლიოთეკაში დააპირა შესვლა. მაგრამ
 გადაღლილს ეგონა, ასოებს ვერ გაეარ-
 ჩევ, თვალი ამიჭრელდებოდა.

— გაუმარჯოს გენოს!

გვერდით უშანგი ახვლედიანი ჩამოჯდა.

— ოჰ, საიდან გამომეცხადე?!

— საიდან გამოგეცხადე, აქ არ დავდივარ ყოველდღე? დილას — იქეთ, საღამოს — აქეთ!

— ჰო, მართლა, რა ჰქენი, კიდევ ვერ გაცვალე ადგილი?

— ვინ გავიცვლის ოქროში რკინას!

— რა ოქროა ახლა ვითომ შენი სოფელი!

— შე რომ ვმუშაობ, იმასთან ოქროა, გზა მაინც უდგება.

— რას ამბობს განათლება?

— განათლება... მე აღარაფერი მჭერა მაგათი და, რაც უნდათ ის თქვან. თუ ძმა ხარ, მე რომ სახლიდან ფეხით ჯერ აქეთ ჩამოვალ...

— რატომ ფეხით, შენს სოფელში ავტობუსი არ დადის?

— ავტობუსი ჯერ ასე ადრე სადაა, მერე როდის მოვა, ან, საერთოდ, მოვა? საბურავები არ გვაქვსო, ეს მამაცხონებული ისე მამადლის, ვითომ ჩემთვის მოებარებინოს და არ ვაძლევდე.

— საბურავები მართლაც ჭირს, მითუმეტეს, სოფლის გზაზე მალე ცვდება.

— ჰოდა, აქედან მე რომ იქ ავალ... — უშანგიმ ხელი გაიშვირა, — და გაკვეთილს ჩავატარებ, ჩემი გაკვეთილი ივარგებს?

— შენი გაკვეთილი მაინც ივარგებს, უშანგი!

— შენც არ მომიკვდე... მერე ვბრუნდები შინ და თუ ეზო-გარემოს არ მიგხედე, მასწავლებლის ხელფასით შეინახავ ცოლ-შვილს? მეტი არაა ჩემი მტერი! ბიბლიოთეკას ცთუნებასავით ვუყურებ, მეშინია, არ წამცდეს ფეხი და არ შევიდე.

— ჩვენთანაც აღარ თანამშრომლობ, შენი მოკლე, ლამაზი წერილები მოგვენატრა.

— ადრე კიდევ ვეძალეობდი, ახლა... უშანგი ადგა.

— მიდიხარ?

— მივდივარ, ვენახი მაქვს გამოსათოხნი და გასაფურჩქნი, ღვინოც ნაკ-

ლულად მაქვს, გადასაღებია ე, ერთი ამოდი, დაგვიძველდა პურ-ღვინო, მართლა გეუბნები, მართლა...
— ის იცანი? — გენომ ბალის შემოსასვლელისაკენ გაახედა.

— მართლა ვერ ვცნობ, — უშანგიმ თავი გააქნია, — ჩვენი კონსპექტებით დაამთავრა ინსტიტუტი, საიდან სად გაძვრა?! ღმერთმა ყველას ხელი მოუ-მართოს...

ხალათის ჯიბეებში ხელგაწყოებილ-მა, მხრებაწურულმა კაცმა ქადრების ხეივანში შეუხვია.

— სად მიდის თუ იცი?

— ახლა კი არა, ჩემს გვერდით რომ იჯდა, მაშინ არ ვიცოდი მაგის ასავალ-დასავალი.

— მოიცა, მეც მოვდივარ.

— ჩემთან წამოდი თუ დრო გაქვს?

— არა, არა, ანდენი არ მცალია, ჩემო უშანგი. თუ რამე კარგი კინოა, გავიგებ, ვნახე და შინ უნდა ავიდე, მეც, ერთ კვირაზე მეტია, ეზოსთვის არ მიმიხედავს. ბევრი არაფერი მაქვს, მაინც ხელი უნდა.

ბალიდან რომ გამოვიდნენ, გენო შეჩერდა.

— მართლა, სულ დამავიწყდა, დომენტი გადაჰყავთ.

— სად გადაჰყავთ?

— რაიკომში, ინსტრუქტორად.

— თუ ღვინის მსმელი რედაქტორად არ ვარგა, ინსტრუქტორად ივარგებს?

— მართო ღვინისთვის კი არა, წერილის გამოც, ალბათ... ჩემთვის ჯერ არ უთქვამს.

— რა წერილი იყო?

— რეიდის მასალები დაიბეჭდა წინა კვირაში.

— ვილაც ხელს გიქნევს, გენო.

— სადაა?

— აფთიაქის გვერდზე, წითელკაბიანი.

— ოო, ჩვენი კორექტორია.

— ცილაა? რა ჰქენით, ვერ გაათხოვეთ? თუ არ გემეტებათ? ადამიანი ეგოსტიია.

გენომ ხელი ასწია.

ცილას ვილაც ქალბრძოლი ახლდა.

მუქი ყავისფერი კაბა ეცვა, ღია ყავისფერით დაწინწკლული. ჩაფუნთულბუ-ლი, ოდნავ მოშვებულ ტანის გოგო. ღრმად მოჭრილი გულისპირიდან მოწითალო მკერდი უჩანდა.

— ის კუბატივით გოგოც კორექტორია?

— ვერ გეტყვი, არ ვიცნობ.

— მე ახლა მავათთან ლაპარაკის თავი არა მაქვს, — ტანსაცმელზე დაიხედა უშანგიმ, გოგოებს თავი დაუკრა და ჩაელას აპირებდა.

— გამარჯობათ! — წინ გადაუდგა ცილა.

— გავიმარჯოს! — უშანგიმ ხელი ჩამოართვა.

— გენო, სად მადიხარ?

— არსად, აქეთ ამოვიარე, ეს კარგი გოგო ვისია?

— ეს კარგი გოგო... — ცილამ ზევიდან დახედა მასზე დაბალ, ჩამრგვალებულ ქალიშვილს, — ახლა ჩვენია.

— კარგად იყავით! — გზას დაადგა უშანგი, — გენო, ხომ გესმის, გამოიარე ერთი!

— გამოსარებში ხარ?

— სად, სად? — დანიტერესდა ცილა.

— ჩემთან, აოფელში, ცილაც წამოიყვანე!

— ამ გოგომ რა დააშავა! — გენომ უცნობზე ანიშნა.

— ვინც გინდათ.

უშანგიმ უკან მოუხედავად გასწია.

— იმ შარგლისათვის ცოტა რომ მოეკლო... — ჩაილაპარაკა ცილამ და გენოს მიუბრუნდა, — მითხარი, სად მიდიხარ?

— თქვენთან მოვდივარ, დაწყნარდები ახლა?

— მართლა, მართლა!

— კინოში მივდიოდი.

— მე რომ გუშინ ვნახე?

— არა უშავს, კიდევ ნახე. ამ ქალიშვილმა თუ ნახა?

— არ ვიცი. ნახე, თებრო?

თებრომ თავი გააქნია.

— ასე კარგი სახელი ვინ დაგარქვა? — გენო წინ გადაიხარა და ცილას

გვერდით მომავალს თვალეში ჩახედა.

— დედამ, — თქვა თებრომ ისეთი კმაყოფილებით, გენომ იფიქრა, ამ ქალიშვილს, ყურადღება აკლიაო.

— ნაყინი ვჭამოთ და მერე წადი კინოში.

— მართო მიშვებთ?

— თებრო წაიყვანე.

— მთლად უკეთესი, მაგრამ დაგვივიანდება.

— მეორე სეანსზე... მაკა შინ რომ იყოს, არ გააჩერებდი.

— მართლა, მაკა არაა. მივდივართ ჩვენს „ბედნიერ“ კაფეში.

— ვითომ მაკას აქ ყოფნისას არ დადიოდე!

— კი, მაგრამ მაშინ რომ რაიმეს ვჭამ ან ვსვამ, ზურგში...

გენო მიხვდა, რაღაც გადააჭარბა.

— ღმერთო მომკალი, ამ გოგოს მართალი ეგონება, — ანგელოზივით ცოლი ჰყავს ამ საზიზარას... — ცილას უნდოდა თებრო მიეხვედრებია, — აჲ, რა ახლო და მეგობრულად ვარ ჩემს უფროსებთანო.

— ეს თუ კაფეა... — თქვა ცილამ. როგორც კი ფეხი შედგეს მომრგვალებულ, ფიცრულ შუშაბანდში.

— ეს თებრონე არაფერს ამბობს?

— თებრო? — ცილამ თითქოს რაღაც გაიკვირვა, — მერე იტყვის.

გენოს არ მოეწონა ცილას ნათქვამი თუ უთქმელი ქედმაღლობა.

— თებროს ისეთი თვალეში აქვს, მე მგონია, არც უნდა ილაპარაკოს.

ცილა ერთბაშად მიტრიალდა, სახეში ჩახედა ქალიშვილს და უფრო თავშეკევებით დაუმატა.

— ჰო, მაგის სათქმელს თვალეში ამბობენ.

ცილა კინოს მაინც დაესწრო. სეანსის დროს განუწყვეტლივ ეჩურჩულებოდა თებროს. უხსნიდა, წინასწარ ეუბნებოდა, რა უნდა მომხდარიყო.

კინო რომ დამთავრდა, მზე ჩადიოდა.

— შინ რომ მიკოხავენ, რა ვუთხრა, სად ვიყავი-თქო? — აწუწუნდა ცილა.

— სიმართლე უნდა თქვა, მით უფრო, დასაძალი არაფერი მომხდარა!

— გენო, შენთან საქმე გვაქვს, კარგი იქნება ცოტაზე თუ გამოგვეყვები.

— თქვენ ერთად ცნობრობთ?

— არა, რას ამბობ!

უხმოდ ვაცილდნენ იქაურობას. მიწურული მზე ზურგს უკან მოექცათ და მათ გრძელ, ერთმანეთს დამსგავსებულ ჩრდილებში არ იგრძნობოდა თებროს სიმსუქნე და მოშვებულობა.

თებრომ ციალას მკლავი დაქაჩა.

— გამიშვი! — ხელი გაიქნია ციალამ.

— ვიშლის?

— ერიდება, — ისე თქვა, თითქოს თებროსათვის რიდი შეუფერებელი ყოფილიყოს.

— მორცხვობა ქალის სამკაულია.

— გაგვიგონია.

— ცილა, რაღაც საინტერესოს თქმას აპირებ.

— სულაც არა. — როგორც იქნა ხმა გაიღო თებრომ.

— ჰო, არაა, რადგან ეს „საპროტექციო“ საქმეა.

— მერე, მე რა შემიძლია!

— გენო, შენ ისეთი გულის კაცი ხარ, მე ხომ ვიცი... ესაა თებრო, ცუდი გოგო არაა... მიიღოს ღომენტიმ კორექტორად, ჩემთან იქნება.

— ჩვენთან იქნება. — გაუსწორა გენომ.

— ჰო, ჩვენთან იქნება, ოთხი თვეა უმუშევარია, დაუსწრებელზე სწავლობს.

— ღომენტის გადაყვანას უპირებენ.

— სანამ არ წასულა, ეს საქმე გაუკეთოს. შენ არ გეტყვის უარს. მეც ვთხოვდი, მაგრამ შენგან აჯობებს.

— თქმით ვეტყვი.

— მე წავედი! — გზაჯვარედინზე შეჩერდა ცილა, — პასუხი ხვალ დილით გვეცოდინება. — შებრუნდა და ქუჩა გადაიბინა.

— ასე შევრჩით მე და შენ ერთმანეთს, თებრო?

— კუხნერხულეობა? მე მარტო წავალ.

— არა, რატომ, პირიქით...

გენო ხიდის მოაჯირს დაეყრდნო და წყალს ჩააჩერდა. წყალი მოყვითალო ფერისა იყო, ტირიფის გაძენილი ფესვები მოქპონდა. ქალის ჩამოშლილ თმას ჰგავდა.

თებროს მოწითალო თმა ჰქონდა, შექრილი და მალღა დაყუნებულო.

— თებრო, შენი თმა ტირიფის ფესვების ფერისაა.

— ცილამ მითხრა, რომ თქვენ ტყუილს არ ამბობთ.

— იმიტომ კი არა, რომ პატიოსანი ვარ... ტყუილს გამოგონება ჰქირდება. სიმართლეს კი არაფერი, მიდექი და ილაპარაკე!

— თქვენ თურმე რაღაც წიგნსაც წერთ.

— არაფერს, რასაც მე ვწერ, წიგნი არაა. წიგნი — რომანია. წავიდეთ და კიდევ გეტყვი რაღაცას.

ხიდგაღმა გზა მარცხნოვ უხვევდა. კლდოვანი მთის ძირში, ახლადგაჭრილ, ჭერ მიუხრეშავ შარაზე მიმოსვლა არ იყო.

ლამღებოდა.

— თქვენ თქვით, რაღაცას გეტყვითო.

— ჰო, ახლაც, — გენომ ხელი გამოსდო, — შენ როგორი თვალეები გაქვს. იცი?

თებრო შეჩერდა, სმენად იქცა.

— არ ვიცი.

— არ გაგვიცირდეს, კირის ორმოში რომ წყალი ჩადგება, სულ შენი თვალეზივით კამკამა და გამჭვირვალეა.

— არ დავეცირვებივარ.

— ვიაროთ.

გზა მალღა ავიდა. ცაზე ერთადერთი ვარსკვლავი ენთო.

— არ დავედეთ?

— დავედეთ.

ვადაუხვეის და ჩამოგორებულ ლოდებზე დასხდნენ.

ჩამობნელდა.

თებრო უხმოდ, გატრუნული იჯდა.

— რაზე ფიქრობ?

— აი, იმ ვარსკვლავზე, დაღამებისას რომ კენტად ენთო, ახლა აღარ ვიცი,

რომელია. იგი ჩემი ვარსკვლავი არ იყო, ჩემი ვარსკვლავი ამოდენა ცაზე არც ერთი არაა.

ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

— შენმა ცოლმა ახლა აქ რომ დაგვინახოს, რას იტყვის?

— რამ გვახსენა ჩემი ცოლი...

თებროს ერთხანს ხმა არ გაუღია.

„ისევ მაკაზე იტყვის რაიმეს, ჰგონია, რომ მას რაღაც წაართვა და აწუხებს“.

— მე არაფერს არ ვართმევ შენს ცოლს.

გენომ არ უპასუხა.

— არავის არაფერს არ ვართმევ... — რაღი გენომ არ უპასუხა, ჩურჩულით განაგრძო, — მარტო ჩემი თავისთვის ვარ უბედური...

— თებრო?!

— მე არავინ არ მიყურებს, როგორც მეგობარს, რაც ქმარს გავშორდი... ქალებში ციალა ჩემი ყველაზე კარგი ამხანაგი, თქვენ ხომ დაინახეთ? ვუყვარვარ. არა, ვებრალები.

გენო ადგა, მხრებზე ხელი მოხვია.

— წავიდეთ?!

— ჰო, აბა, აქ ხომ არ გავათენებთ. ავტობუსის გაჩერებასთან გენოს ვიღაც მიესალმა.

— ვინაა?

— არ მახსოვს.

— წადი შენ, დამტოვე, უბერხულია, აქ ყველა გიცნობს.

გზაზე მანქანა გამოჩნდა.

ქალი მივიდა, ხელზე ხელი მოკიდა. ერთხანს ასე იდგნენ. მერე ვიღაც შენიშნა, გენოს ცივად გაშორდა და წავიდა იქით, სადაც ავტობუსი უნდა გაჩერებულყო.

●
მადლობა ღმერთს, ყველაფერი დამთავრდა. გონიხილ სიმონს ეძინა. მობირდაბირე საწოლზე მითვლემილ მაკას სასთუმალთან გადამოლილი წიგნი ედო. ეს წიგნი გუშინ ქირურგ ხოჯაქაძეს თხოვა, მაკას თვითონ უნდოდა სცოდნოდა ზოგი რამ მამის დაეადებისა, მაგრამ

ახლა ისე იყო დადლილი, როცა ბიჭიკო და მამის ბიძაშვილი პალატიდან გავიდნენ, კარებამდე მიყოლა ვერ შეძლო, მაშინვე გულაღმა დაწვა და თვალები დახუჭა. კარგი იქნებოდა ერთხანს არავინ შემოსულყო. დროდადრო, რაც გონებაში გაუვლიდა, ეს იყო, რომ მამას მალე დასჭირდებოდა მეორე ოპერაცია.

„ვერ გადაიტანს“, — და გრძნობდა მძიმე, ყრუ ტყვიელს.

სალამოს შინ უნდა წასულიყო, ბავშვი დაეძინებია და სანამ ავტობუსი იმუშავებდა, უკან დაბრუნება მოესწრო.

ფრთხილად დააკუნენს. მაკას არც კი ეგონა თუ მათთან იყო ვინმე. მერე უხმაუროდ გაიღო კარი.

„ოჰ, როგორ არ მინდოდა“, — მაკამ თავი მოაბრუნა, იქნებ ექთანიაო და ადგომას არ აპირებდა.

ნუცა! დიდი ხნის უნახავი მეგობრის შეხედვა მინც გაუხარდა. მაშინვე წამოდგა, თითის წვერებზე გაიარა, აყოცა.

— მაკა, შენი ჰირიმე, რავე ხართ?.. რა დაემართა სიმონ ბიძიას?

— რა ვიცი, რა გვიჭირს, ჩემო ნუცა, დაჯექი...

— არა, რას დაეძებ ჩემს დაჯლომას.

— თქვენ როგორ გიკითხოთ, ერთი წელია არ მინახავხარ...

— დაგავიწყდი, შენი ჰირიმე, მაკა! მაკამ გაუღიმა.

— არა, ჩემო ნუცა, კი არ დამავიწყდი, დიდი ხანია აქეთ არ ვყოფილვარ, რა ჰქენი, ქმარს არ შეუბრძნი?

— მოისპოს მისი თავი!

მაკამ სახეში შეხედა, ნუცამ თვალი აარიდა და ავადმყოფზე ჰკითხა:

— ამბობენ, ხოჯაქაძე კარგი ქირურგიაო... შენ ყოველთვის ჰკვიანი გოგო იყავი... რომ გავიგე, ისე მეწყინა, ისე მეწყინა, დედას ვფიცავ, თუ გინდა მამა-ჩემი ყოფილიყო...

— ეჰ!

— მე სად ჯანდაბიდან გავიგებდი, ვარ და ვარ იმ დასაწევად ფოსტაში მთელი დღე.

— ნუცა, სად არიან ჩვენი გოგოები.

ბიჭები?.. შენ გეცოდინება... ქეთო და ლიზა რომ გათხოვდნენ, ვიცი, ილომ რომ ხარისხი დაიცვა, ესეც ვიცი. უჩან აქ სახლი გაუყიდა.

— რატომ გაყიდა მერე?

— ალბათ სხვაგან გადადის.

— არსადაც არ გადადის, უჭკუოა და იმიტომ.

— ცოლი არ შეურთავს?

— რად უნდა ცოლი. გეგონა, უჩა თუ ასეთი იქნებოდა?

— რა ვიცი, ადამიანები იცვლებიან.

— რუბენმა რომ რეზოს და შეირთო, არ გეცოდინება.

— პატარა მარგო?

— ჰო, უმცროსი და. რეზო არაფრით არ ურიგდებოდა, არც ნიშნობას დასწრებია და არც ქორწილს.

— რუბენი ისევე ხმელი და მაღალა?

— არა, გასუქდა, მარგო კი, როგორც გახსოვს, ისეა, — ნუცამ ხელი მკერდის გასწვრივ გაიწვდინა, — მელიტონს მესამე გოგო შესძენია, გუშინ შევხვდი, ნასვამი იყო, ჭაერზე ვსვამო, მითხრა.

— რას ჭაერობს?

— არ იცი, როგორია?

— ვიცი, სულ უშვილოდ რომ დარჩენილიყო, მაშინ სიხარულზე ვსვამო, იტყოდა.

— დოდოს გამზრდელი ბიცილა გარდაეცვალა.

— რას მეუბნები, მაკრო?

— აბა, გოგო! იჯავრა, როგორ იჯავრა, ბამბის შავი წინდები აცვია ახლაც.

— დოდოს მეთისმეტე კი ჩვევია.

— უყვარდა. დედაც ის იყო მისი და მამაც.

— ახლაც ბანკში მუშაობს?

— აბა, გოგო! ყველა დაეხმარა, ფული შეუბროვეს, შენ როგორ უყვარდი დოდოს, ვახსოვს?

— ერთხელაც არ მინახავს. ამ ორი წლის წინ ვეძებე, შენც ხომ გკითხე?

— მაშინ ჰო, ვერსად ვნახეთ, შევბუღებამი იყო მგონი.

— არა, ეკონომიურზე აბარებდა.

— ჰო, ჰო, აბარებდა და ვერ მოეწყო.

ამ ზამთარში ლაპარაკი იყო, ჭუმბერ ტყავაძის მიყვებოდა.

— ტყავაძეს?

— ჰო, მაგრამ არ დაევიტრე, ეს დოდოს მოგონილია-მეთქი.

— რა იყო აქ გამოსაგონი, დოდოს რა კირს მისი შესახებენი! — არ მოეწონა, რომ გვართ არ ახსენა და სანამ ნუცა რაიმეს იტყოდა, დაუმატა, — ტყავაძის დასაწუნი დოდოს არაფერი აქვს.

— რას ამბობ. მაკა, ჭუმბერი შენ ის ხომ არ გგონია, ჩვენს პატარა ქალაქში...

— ნუცა, ნუ იცი ვაზვიადება, ლენის ქარხნის დირექტორი ყველას კირდებდა!

— არა, მაკა, კარგი ვულისაა. დილით იმან მითხრა, სიმონს ოპერაცია გაუტყეთესო.

— ჰო, ბიჭი მუშაობს მასთან.

— დოდოს ისეთი დახმარება გაუწია იმ უბედურების დღეებში...

— იქნებ მართლა უნდა რომ შეირთოს.

— არა, შენ არ მოუტყვევ ნუცას! დოდოს კი არა, აღმასკომის თავმჯდომარის ქალიშვილი, კალმით ნახატი ექიმი გოგო. ჭკუას კარგავდა მისთვის და ახლოს არ გაიკარა... — ნუცამ ხმას დაუწია, ჩურჩულით და ღიმილით დაუმატა, — მგონი ისევე უყვარხარ...

— არ გრცხვენია? რაღაც ბავშვობის სისულელებებს იხსენებ...

მაკამ შუბლი შეიკრა, ავადმყოფთან ფეხბერეფით მივიდა და სახეზე გადაფარებულ თეთრ ზეწარს ყური აუწია.

„რას ალაპარაკებს ქვეყანას, ვერ შეირთო ვინმე? ერთი მაგიც „ის“ გამიხიდა“. — მაგრამ ამ „ის“-ში რას გულისხმობდა, არ იცოდა.

ნუცა ადგა და ავადმყოფს მიუახლოვდა.

— დემითო, კარგად ამყოფე! — ჩაილაპარაკა, — მაკა, ასე ხელცარიელი მოვედი, პირდაპირ სამსახურიდან გამოვიქციე.

— ოჰ, რას ამბობ!

მაკა დერეფანში გამოჰყვა.

— მადლობელი ვარ, ჩემო ნუცა.

— ამ დღეებში კიდევ გნახავ, ჭუმ-

ბერმა მთხოვა, უჩემოდ ნუ წახვალ; არ დავეუცადე, ვიფიქრე, მაკას იქნებ ეწყინოს-მეთქი.

„იცის, რომ აქ იყო“.

— რა შენი მოყოლა უნდოდა, ბიჭის ხომ ახლდა?!

— მართლა?

„ეგონა, დავემაღავდი“.

— რა ვიცი, გოგო, ერთი წუთით შე-
მოვიდა, ჩვენთან ხალხს შენ გამოლევ?
ვერ დაველაპარაკე. ჭანდაბას მისი თა-
ვი, შენი ამბავი არც კი მიკითხავს. შეი-
ლი დიდი გაგებრდებოდა.

— დიდი ბიჭია, — თავი დააქნია მა-
კამ, — აქ მყავს დედამთან, სალამოს
უნდა მივიღე.

— უშენოდ არ იძინებს?

— არაფრით. ჩემი დედამთილიც აქაა.
დაწოლის წინ თუ არ მნახა, მთელი ღამე
იჭირვეულებს.

— ენაცვალოს დეიდა.

— გენოს ამარაა მატოვებული ყველა-
ფერი... ნეტავი მამა კარგად იქნებო-
დეს და...

— გენოს წერალი წავიკითხე. „კომუ-
ნისტში“ ხომ არ ვადაუყვანიათ?

— არა, ადგილობრივ გაზეთში მუ-
შაობს.

დერეფნის ბოლოს ხიჯაკაძის მელოტი
თავი გამოჩნდა.

— ძალიან კარგი ვიქნიათ, ოპერაცია
სხვას რომ არ გააკეთებინეთ. მის გარდა
არაფინ მიაკაროთ. აქეთ მოდის... წავე-
დრ. — მაკამ ხელი გაუწოლა.

— მადლობა, ნუცა!

ხიჯაკაძემ ქალებს გაუღიმა და პალა-
ტაში შევიდა.

ხუთ დღეში ქმარმა ორჯერ დარეკა.
ქალი შაინც ვულნატყენი იყო. გენომ
იცის, მაკასთვის რა არის მამა. იგი ცო-
ლისმმასთან შეხვედრას ერიდებდა, რად-
გან მარგოს მულთან ბიჭიკოს საქმე
არეულ-დარეული აქვს. წუბუნ სალამოს
მაკამ დედამთილისაგან ისიც ვიგო, რომ
მერი ორსულად ყოფილა. როგორც კი

სიმონი მოიხედავს, რაიმე უნდა ვილო-
ნოთო, და ისე ააფორიაქა ამ ამბავმა,
პირველად იგრძნო უმწეობა. ძმაზე გუ-
ლი კი არ მოუვიდა, შეეცოდა, ქმარი კი
არ გაამართლა — გაუწყრა. ასეთ დროს
ყველაფერი უნდა მიეტოვებია და ჩამო-
სულიყო, რაკი ჩემი ძმია, მე მომივლო
და იქედან სეირს უყურებსო.

არ იცოდა, რა ვზახ დადგომოდა. მა-
მისთვის ჯერ არაფერი გაუკეთებია:
სწავლასა და საკუთარი ოჯახის მოწყობას
გადაჰყვა, ძმას თავის დროზე ვერ უპატ-
რონა და ახლა დაღუპულისათვის რა
ეშველა! გენოს რომ თავისიანებთან
უთანხმოება მოუვიდა და მამისეულობა
მიატოვა, ცოლი გვერდში უდგა. როცა
დედამთილი თავისთან გადმოიყვანეს,
ბავშვი უკვე წამოზრდილი იყო და
რძალს შეეძლო უარი ეთქვა. პირიქით,
მეტე პატივისცემით შეხვდა. ვინმე დე-
დამთილი მოელოდა. მაკას სწამდა ქმრის.
მან კი ასეთ დროს მიატოვა — უსიამოვ-
ნებას მოერიდა.

მერი მიმდობი. სათნო გოგოა. ერთ-
ხელ მაკა ეხუმრა, ჩემს გიჟ ძმას შენი
თავი უნდა მოვატაცებინოო. ეს იყო და
ეს. თუ მერისთან ერთად ბიჭი ქეიფში
მოხვდა — გაწყობდეს სუფრაზე ყველა
კარგი კაცია — გაეგოთ ამბავი! ეკითხათ...

ახლა ეს ხუთი თვის ორსული ქალი
როგორ მიაყენოს კარზე ბიჭისაგან ისე-
დაც გამწარებულ მამას! რა უთხრას
ქვეყანას ან მტერ-მოყვარეს? რა შეუძ-
ლია მაკას?..

— შეილო! — ამოილაპარაკა ავად-
მყოფმა.

მაკამ საწოლთან სკამი მიიტანა.

— ამ დღილით კიდევ დამირეკა გე-
ნომ. — თქვა იმიტომ კი არა, რომ უნ-
დოდა მამა მოეტყუებინა, ქმრის ხსენე-
ბა სჭირდებოდა.

— ის კია კაცი!
— ვუთხარი უკეთაა დღეს-მეთქი.
— თქვენ იყავით კარგად და მე...
— მამა, არ დაველაპარაკებო თუ ყო-
ველ სიტყვაზე ასე ატირდი.
— როგორც გინდა, შეილო!
— ვერ ჩამოგვდიო. წუბუნს.

— რატომ წუხს მაგისტვის.

— ჰო, მართლა, ბიჭიკოს ცოლი უნდა შევერთოთ.

ერთი წუთით დღემილი ჩამოვარდა.

— გენო არ გეტყოდა მაგას!

— ასე კი მითხრა და...

— შეილო, მე დამნაშავე ვარ, ბიჭი ჩემი შეილია, მაგრამ იმ ქალს რას ემართლებით!

— გოგოს თუ უნდა!

ავადმყოფს გამოთეთქვილ, მშრალ ტუჩებზე მწარე ღიმილმა გადაუბრინა.

— არ იცნობს, ალბათ, საცოდავი.

— იცნობს, როგორ არა.

— ალბათ, ქეიფში ნახა... შენამას მეორედ მეუბნები. მე ვიცი გენოს ხასიათი. შენ ხომ გიცნობ და გიცნობ. რალაც უკუდმართად არ იყოს საქმე. ახლა ამისთვის ვერ მოიცილიდით... მე ნურავის ცოდვას ნუ გამატანთ, ძალიან დააუხტებელი ვარ და ჩემი თავის თრევაც გამიჭირდება. წყალი დამალევიწე, შეილო!

— ყურძნის წვენი არ გირჩევენია?

— არ ვჩივი, რაც გინდა. ჰოდა, — განაგრძო, როცა ორი ყლუპი მოსვა, — რაც თქვენ გინდათ, ის გააკეთეთ, შენ და შენი ქმრისათვის ყველაფრის დასტური მომიცია. მე ნუ მკითხავთ, მაგრამ ბიჭის გამო შენც ცოდვა ხარ. დედაშენზე არაფერს ვამბობ, იგი, ავად თუ კარგად, თავის წუთისოფელს მოჰამს.

— მამა, შენ ამდენი ლაპარაკის დონე არა გაქვს. ყველაფერი კარგად იქნება.

— როგორც საქმისათვის აჯობებს, ისე ჰქენით.

— კარგი, კარგი, ნამეტანი მომთხოვნი კაცი ხარ, მამაჩემო...

— გენო ჰკვიანია და არაფერში შეცდეს... ასე გადაეცი ჩემვან... მე, აგერ, კისერში მომღგარი სულის მეტი არაფერი გამაჩნია... ამ საქმეს ხარჯი მოსდევს. თვითონ ერთი კოსტუმში შეიყვარა, რაც იმ ოჯახაშენებულმა სამასხურში მოაწყო და, ისიც ორჯერ წააგო ქალაღმში... ახლა რომ აცვია, არ ვიცი,

ნათხოვარია თუ ნაჩუქარი... ღმერთმა კარგი ჰქნას, ღმერთმა კარგი ჰქნას...

●
„კოლხოზნიცი“ პლანტაციებს შორის მოუხრეშავ გზაზე მიდიოდა და უკან მტერის კორიანტელს ტოვებდა. ასფალტზე გასვლისას სიჩქარეს უკლო და მარცხნივ გაუხვია.

ჩაის ფაბრიკის ჰიშკარს სანამ გაუსწორდებოდნენ, მძლოლმა მანქანა უთქმელად შეაჩერა მაღაზია-სასადილოს გასწვრივ.

კოლმეურნეობის აგრონომმა თავი საზურგეს მიაბჯინა და გენოს შემპარავი ხმით უჩუჩრჩულა:

— ნურადერს დავლევთ, ერთი წიწილა დავახრჩობინოთ.

— ჰმ, რა კითხვა უნდა! — თავმჯდომარემ წინ გადასაწევ საზურგეს უბიძგა, რომ გენო ჩასულიყო და გზა მიეცა.

— მე არა, თქვენ თუ გნებავთ...

— შე კაცო, სულიწმიდა ხომ არა ხარ, — ეწყინა თავმჯდომარეს, უფრო ის ეწყინა, რომ ჯანდაბას, პატივი უნდა გცე და კიდევ რას მახვეწნიებო.

— ჰესის მშენებლობაზე უნდა ჩავიდეთ თუ არა, დიდი სიამოვნებით.

აგრონომმა თავმჯდომარეს შეხედა: დავუჯეროთ?

— ჰამე და წალი.

— არა, არ მოეწრება.

— ნურადერს დავლევთ, — ისევ გაიმეორა აგრონომმა, — ნურც გაკეთებას მოვუცდივთ, რაც მზად იყოს... ჯერ აღერე...

— თუ ჩემი პატივისცემა გინდათ...

— კი, მანქანაც იქნება.

— მამინ, ახლავე.

— ჩვენც იქით მოვდივართ.

— არა, თქვენ ნუ შეწუხდებით, ჰესის გზამდე გამიყვანოს.

— ჰო, იქიდან მანქანების მეტი რაა, — ეყუა მოიფხანა აგრონომმა.

— კარგად ბრძანდებოდეთ. მაღლობა.

ჰესის გადასახვევთან გენოს ავტობუსისათვის აღარ დაუცდია. არმატურის

რკინებით დატვირთულ მისაბმელიან საბარგოს ვაჰყვა. მძღოლს ეტყობოდა: კარგა ხნის მერე, დღეს გაეპარსა პირი. სახე მოთეთრო ჰქონდა. ხმელი ბიჭი იყო, კუნთმაგარი. მანქანა ნელა მიჰყავდა, რადგანაც გზას ბევრი ორმო გასჩენოდა და ძარა განუწყვეტლივ რაზუნობდა.

მძღოლის გვერდით, ალბათ, ისიც შემთხვევითი მგზავრი, ხანში შესული, უღვიანი კაცი იჯდა.

— ა, ბიძია, აშენებთ?

— რაო? — მძღოლს არ ცალია, ორმოები ორმოვბზეა, დატვირთული მანქანა ცოდვია.

— აშენებთ-მეთქი?

— ჰო, ვაშენებთ.

— კარგია, — თავი დააქნია ხანში შესულმა.

გენოსთან ლაპარაკს ორივე ერიდებდა. კაცმა რომ თქვას, მძღოლს არც კი უნდოდა მისი წაიოყვანა.

მანქანა სწორზე გავიდა.

— ეს მდინარე უნდა გადაკეტონ, — ჩაურთო გენომ.

— კარგია, — დაეთანხმა და კალთაში ჩაგორებულ, შემოწულ ბოცაზე დამრუდული თითები ათამაშა. — იზამენ, რავე გგონია, არ იზამენ?

— ბიძია, ეს ცარიელი ბოცა რაა? — იკითხა მძღოლმა, როცა გზა გამოკეთდა.

„მშენებლობაზე ლაპარაკი მოსწყენია... ეტყობა, დიდი ხანია მუშაობს“, — არ ესიამოვნა გენოს.

— შეილთან მქონდა დატოვებული.

— შენი ბიჭი ქალაქად ცხოვრობს?

— ასეა ახლა წესი, — ქილიკად დაეთანხმა მოხუცი.

მოსახვევში ორმა თვითმცლელმა ჩაუქროლათ. მათ უკან ორი-ორზე მოლოდინდა ამწე-ონკანიანი მძიმე მანქანა. მძღოლმა ხელი დაუქნია, გაუღიმა.

— კოლექტივის ვენახები თუ ვარგა! — მიუბრუნდა ისევ მოხუცს, მაგრამ ამ დროს ბორბალი ორმოში ჩავარდა და უკან ისეთი ყურისწამლები რახუნნი ატყდა, უღვიანიანს არაფერი გაუგონია.

— მკითხე რამე?

— კოლექტივის ვენახი თუ ვარგა-მეთქი.

— კოლექტივის?

— ჰო, აბა შენი, ვიცი, კარგი იქნება.

— გვარინია... ბოგირზე რომ გასვიდე; ქვევით, ვაკეზე, ვაკეს ვეტყვით, თუ არა ფერდობია, სანამ აღმართს აუყუებოდე, გამოიჩერე.

— გაგიჩერებ.

— ე, იმ შეფენებაზე რაც ვენახებია, კოლექტივისაა.

— ვიცი.

— ჰოდა, რომ იცი, ისაა... ჩაი და ვენახი ერთად, ძნელია.

სოფლის შესახვევთან, აკაციის ჩრდილში ჩემოდნიანი ქალი იდგა. მძღოლმა მხრები აწურა: რა გიყოთ.

— ავტობუსი არ მუშაობს? — იკითხა გენომ.

— მუშაობს, ბიძია, მაგრამ ვის ეყოფა!

ზედიზედ ჩაიქროლა რკინისძარბაზი თვითმცლელებმა.

— რომ არ ეყოფა, ჩვენ ავტო არ ვართ!

— გააჩერე, ბიძია, გააჩერე!

მანქანამ სვლას უკლო და დადგა. უღვიანიმა ფული გადაიხადა, ორივეს თავი დაუქრა და წავიდა.

გენო კაბინაში შებრუნდა და კარი ხმაურით მიიხურა, მძღოლი უკმაყოფილო ჩანდა.

— ცოტა მოგცა?

— ამ ხნის კაცია და რა უნდა ვუთხრა, თორემ...

— რა ვუყოთ, შე კაცო, იქნებ მეტი არც ჰქონდა.

— მითხრას და ტყვილა წავიყვან, მე მაგ წუწურაქის კაპიკები ამაშენებს?

— რამდენს ღებულობ?

— ჯამაგირს?

— ჰო, ხელფასს.

— ხელფასით ვინ ცხოვრობს, ძმაო.

— რატომ, კაცო!

— ვითომ არ იცოდდე!

— ვიცი, — დაეთანხმა გენო, რათა მძღოლს თავისი ეთქვა, — ვიცი, მაგრამ ხელფასი მაინც მთავარია.

— ვლბულობ რა, ხან მეტს, ხან ნაკლებს.

— ცოლი გყავს?

— მყავს.

— შვილი?

— ორი.

გზამ წყლის პირას ჩაუხვია, მერე აღმართს შეუდგა. მძლოლი ისევ დაიძაბა, წინ ჩააცქერდა და გენო დაავიწყდა.

მდინარე გაშლილ კალაპოტში მიედინებოდა ორად გაყოფილი, ერთი — გზის ქვევით აწყდებოდა, მეორე — შშრალი მერჩენის მაღმა.

„როგორ უნდა დაიწეროს, — ფიქრობდა გენო, — რით უნდა დაიწყო. მთავარია, მოიძებნოს პირველი მართალი სიტყვა, წიგნს გმირი სჭირდება, იგი ჰესი არაა, გმირი — ადამიანი უნდა იყოს“.

— რა გქვია?

— მელიტონი.

— გვარი?

— მაღლაფერიძე.

„მელიტონ მაღლაფერიძეა ამ ჰესის გმირი? მელიტონი აშენებს ამ ჰესს და... კიდეც მელიტონი...“

დაღმართში მძლოლმა ძრავი გამორთო.

— წყალი ამოდულდა. — თავი გადააქნია.

— თქვენ ცუდად არ უვლით მანქანას. ქვევიდან ზურგზე უშველებელი ქვევრივით ცისტერნამოკიდებული თვითმცლელი მობობლავდა.

— რა მოხარით?

— კარგად ატარებთ-მეთქი.

მელიტონმა საჭეს ხელი სიყვარულით დაჰკრა.

— ეს მაქმევს პტრს.

— სმა გიყვარს?

— აბა, რისთვის ვიკლავ თავს.

— შეე კაცო, ცოლი გყავს, შვილები...

— მერე ცოლ-შვილი რომ მყავს, არ უნდა დავლიო?

— კი, მაგრამ...

— არა, ისე კი არ მითქვამს, ცოლს ვსვამ და კიდეც...

— გასაგებია.

გაჩერდნენ.

— წყალი უნდა დავეშაბო, მანქანა ამ მისაბმელით აღმართზე ცოდეა. ჩვენც დავლიოთ.

გზის გადაღმა ღარის წყარო ჩქაფუნობდა. მელიტონმა ხელის მუხრუჭი ამოსწია და ჩავიდა. გენომ კარი გააღო, რომ გზის პირას ტყუპად ამოსული აკაციები ნელ-ნელა წავიდნენ და თვალს მიეფარნენ. ძარახე რკინები აწყარუნდა. მანქანა დაგორდა. გენო საეარძელზე გადაწვა და საჭე მიაბრუნა, მერე ტანი აითრია და მძლოლის ადგილზე დაჯდა. მოსახვევთან დაამუხრუჭა.

მელიტონმა მოიბრინა. სახეზე მიტკლისფერი ედო.

— გადავრჩი?

— ხელის მუხრუჭი არ იჭერს? — ჰკითხა გენომ.

— არ ვიცი... როგორ არა... ტვირთიანი და მისაბმელიანი ვერ დაიჭირა, სიჩქარიდან ამოდებული მქონდა და ისე დამრჩია.

— რას იზამ, ჩემო მელიტონ, ფათე-რაკებითაა საესე ცხოვრება.

— ბეწვზე მიუსწარი... შენ გადამარჩინე... მაღარიჩი ჩემზეა. მანქანა გყავს?

— შეე კაი კაცო, მუხრუჭებზე ფეხის დაჭერას რა უნდა!

— არა, რომ არ დაიბენი! მე დავიბენი...

— წავიდეთ, მელიტონ, მეჩქარება.

— წავიდეთ.

მძლოლი საჭესთან დაჯდა.

— წყალი უნდა დამეშაბებია, რაკ გადავრჩით, აღარ დავეძებ...

— ძალიან გაუჭირდება?

— არც ისე, მარა... ეს დალოცვილი, ცოლივითაა...

გენოს გაეცინა: „ყველა მძლოლს ერთნაირად უყვარს მანქანა“.

მეორე ოპერაციამდე ავადმყოფი უნდა მოკეთებულყო. ასე ამბობდა ზიჯაკაძე. მაკას მობეზრდა აქაურობა და ერთი სული ჰქონდა თავისი სახლის მყუდროებას შეფარებოდა. მოენატრა ქმარი, ოჯახი, ყოველდღიური საზრუნავი, სკოლა, მოწაფე გოგო-ბიჭები და მასწავლებლები.

მერი მარტო სამსახურის ამხანაგი როდია. იგი ხშირად ყოფილა მათ ოჯახში, კარგად იცნობს და სულ არ უყვარს, რომ ბიჭიკო შეუყვარდა. გულუბრყვილო, მეოცნებე გოგოა. მასში მაკა იმდენ ჰარბ გრძნობას ხედავდა, იგი ისე ელოდა სიყვარულს, უფრო თავისთავს უნდა ეცოტუნებია და, როცა გაიგო, ორსულადააო, ეწყინა, თორემ არ გაკვირვებია. საიდან გაიცნო? მაკასთან ისინი ერთმანეთს არ შეხვედრიან. აბა სად, ვისთან, ვინ ერია მათ საქმეში! თუმცა ახლა ამას მნიშვნელობა ჰქონდა?

ყველაფერი ილუბება. ბიჭიკოს ცოლის შერთვის არც სურვილი აქვს და არც შესაძლებლობა. მერიმ სულაც რომ არ ამოიღოს ხმა, მისი ძმები — ლიბრაძეები ვერ მოითმენენ, მით უფრო, მარგოს ქმარი — ჯაბა. ბიჭს ან პატიმრობა ელის, ან უარესი... გენომ ამ დღეებში კი თქვა ცოლისძმაზე საყვედური, მაგრამ მერე შეიძლება მაკა შეებრალოს და გაჩუმდეს. თუმცა სიმონი ვაჟიშვილს ემდურის, მისთვის მაინც ერთადერთია. მამა ზერზემალგატეხილი აშენებდა ცხოვრებას, სახლი ამ ხუთიოდე წლის წინ გადააკეთა და პალატზე აიტანა, ბიჭიკო მისი გვარისა და სიცოცხლის ვაგრძელებია. ერთ დღესაც ვერ იცოცხლებს, რაიმე რომ შეემთხვეს. დედას კი, თუ ვინმე ჰყვარებია ამქვეყნიად — ბიჭიკო!

მაკამ იცის, მისი ძმა ერთ დღეს ადგება, ხელს ჩაიქნევს და უბედურება დატრიალდება. ჯაბა ლიბრაძე არც დას და არც მის შემმარცხველს არ აცოცხლებს, თავის თავსაც და მარგოსაც დალუპავს.

ბიჭიკო გუშინ არ გამოჩენილა. დღესაც რომ არ მოსულიყო, სად ეძებნა, ვისთვის ეკითხა. ტყავაძე?

ტყავაძე აღარც ახსოვდა მაკას. მართლა, რა ღმერთი გაუწყრა, ან ჯუმბერი ასე რამ შეცვალა! რომ ეცნო, როგორ არ მიესალმებოდა და არ მოიკითხავდა, ბავშვურ სისულელეებს როგორ გაიხსენებდა?

ბავშვობა გავლილი იყო?

აბა, მაშინ რა ჰქუა მოეკითხებოდათ. მაკას ძულდა იმიტომ, რომ ტყავაძეს უყვარდა, მერე, რა მოთმინებით და თავდადებით! ასე ძალღივით ერთგულება ბავშვებს თუ შეუძლიათ, გულწრფელ, ალალ ბავშვებს. მათ არ იციან ვნება ან რაიმე ცოდვა. მაკას რომ ეთქვა, მეც მიყვარხარ და თავი დამანებო — იქნებ ისიც მოეშვებოდა. ჯუმბერს ახლა ვისი რა დასაწუნი აქვს. მაშინდელი ტყავაძე, ღმერთო, ცოდვილი ვარ და, ნამეტანი ნაკლები იყო. იქნებ იმ დღეს, მაკამ რომ ვერ იცნო, ეწყინა. კაცმა რომ თქვას, პირიქით, უნდა ვახარებოდა, რომ წინანდელი მასში ვერაფერი დაინახეს.

თვალები...

ჰო, ალბათ აღამიანის თვალები არ იცვლება, თუმცა მაკას არასოდეს შეუხედავს მისთვის სახეში და, ახლა თუ რაიმე მაინც ახსენებს მაშინდელ ტყავაძეს, — ეს მისი დაჟინებული მზერაა.

აღრე, როცა მაკა დედ-მამასთან ჩამოსულა, რა დასამალია და, მოჰკონებია ჯუმბერი, ზოგჯერ ნახვაც კი ნდომებია, მაგრამ არასოდეს მისი ასავალდასავალი არ უკითხავს. იმ საღამოს, ბიჭიკოს რომ ტყავაძის მანქანის მოყვანა უნდოდა, ცუდად მოიქცა მაკა. თითქოს ჯუმბერი მისი ნაქმარევი ყოფილიყოს, სახელის ვაგონებაც კი არ მოისურვა...

არა, მართლაც არ გამოუვიდა კარგად. ახლა მამასთან ვეღარ ახსენებს ტყავაძეს... მაკას მარტო გენო თუ უშველის... იგი უნდა ჩამოვიდეს და გადაურჩინოს ძმა. და, მარტო ძმა? გადაურჩინოს წარ-

სული, ტყბილ-მწარე ბავშვობა — პატარა მაკა. თუ ასე არ მოხდა, გენოს სიყვარულს რაღაც დააკლდება. დააკლდება გოჩას. გოჩას უნდა ჰყავდეს ბებია და ბაბუა, ბიძა და ბიძაშვილები... ბიჭი-კომ რომ თავისი უკეთუბით თავი დაილუბოს, ეს მარტო მისი დაღუბვა არაა...

გენო უნდა ჩამოვიდეს.

ავტობუსის გაჩერებასთან სამი ქალი და ერთი მამაკაცი იდგა. მამაკაცს ნალვლიანი სახე და უფერული თვალები ჰქონდა, თავის თავს ებუტბუტებოდა.

„შეილი დააწვინა, ალბათ, საავადმყოფოში“, — გაიფიქრა მაკამ.

„ნაცნობი“ დახლიდარი ფარდულთან ატუზულ ახალგაზრდას ცალყბად ელაპარაკებოდა.

ცხელი ზენა ქარი უბერავდა და მტვერი ირეოდა.

მაკა ზოძთან გაჩერდა.

„ნეტავ მალე მოვა ავტობუსი?“ — გზას გახედა. დაბარებულვით გამოჩნდა ღია ყავისფერი „პოზედა“.

ქალმა უკან დაიწვია. იქ მდგომთ ამოელურა, მაგრამ მანქანამ ჩაიჭროლა თუ არა, თავს უსაყვედურა. რა ჰქონდა ტყავაძესთან ვასაყოფი, რა წაართვა, რომ ემალებოდა, ვინ მოსდევდა, რომ გაურბოდა! პირიქით, ჭუმბერი სჭირდებოდა ახლა მას, ჭუმბერი კი არა, ყველა, ვისაც ბიჭიკო იცნობდა. ყველასათვის უნდა ეთხოვა შეველა, რომ დახმარებოდნენ...

მაკა ბევრ რამეში ის ბავშვი დარჩა; რაც იყო. გავიდა დრო, ყველა მამინდელი მეგობარი გამოიცვალა, ტყავაძეც კაცი გახდა, მაკა კი ვერ გაცილდა თავის ბავშვურ სიჯიუტეს და სასაცილო კუქუმალულობას.

„რომ დავენახე, მობრუნდებოდა, და თუ სახლამდე არა, დაბაში მაინც წამიყვანდა... მერე რა მოხდებოდა... მადლობას ვეტყვოდი, ბიჭის რომ დაეხმარა. რამდენი შემთხვევაა, ერთმანეთი უყვარდათ, ეს ამბავი ქვეყანამ იცოდა, მერე სხვა უთხოვით, სხვას გაჰყოლიან, და მეგობრულად დარჩენილან...“

ჭუმბერს ბევრი რამ შეუძლია. ბიჭიკო მისგან დავალებულია. გენოს არც კი მოუსმენს. მაკამ კი იმ ღამით, ტყავაძის ლაქია ხარო, რომ წამოსძახა — სულ დაკარგა ძმის პატივისცემა.

„ნეტავ სად მიდიოდა, მალე მაინც დაბრუნდებოდეს?... ავტობუსი რომ მოვა, არ გავყვები. იქნებ მომისწროს?...“

„არა, ავტობუსზე დარჩენა არ ივარგებს. იქნებ დამინახა და რას იფიქრებს. მანამდე რომ გამოვივლიდეს, ხელს დავუქნავ...“

„უფაღ მომივიდა. ვინ იცის, დღეს იქნებ სულ არ გამოჩნდეს. სამუშაო საათები დამთავრებულია. ხელა-ხეგ სადღა ვნახავ, მართლა სამსახურში ან შინ ხომ არ მივავითხავ...“

„ნეტავ ავტობუსს შეავციანდებოდეს!... თუ ვერ დამინახა, დაეცმაძებ... რატომ არ დაღუძმაძებ! რა მოხდა, სულელი ვარ!.. ვითომ ვისწავლე, ვითომ ცხოვრებაში გამოვედი, მაგრამ არა, რაც აქედან წავედი, ისევ ისა ვარ...“

„რა კარგია, გენო იცნობდეს!“

„ჩამოვიდოდა და ეტყოდა ასე და ასე! საქმეო, ბიჭიკოს მოელაპარაკებოდნენ, მაკამ, კიდევ რომ შეხედეს, როგორ უთხრას უცხო კაცს. ჩემმა ძმამ ქალი შეაცდინა და დამეხმარე, იქნებ ვათხოვიოთ...“

როცა ღია ყავისფერი „პოზედა“ ავტობუსის გაჩერებასთან დადგა, მაკას ფეხი არ მოუცვლია. უკანა კარი გაიღო. შიგნიდან ტყავაძე უქქერდა. მგზავრებმა, გარდა ნალვლიანი კაცისა, ერთმანეთს გადახედეს, მერე მაკას მიაჩერდნენ. მაკამ გულზე მიიღო ხელი, „მე გამოიჩრესო“. და მერე, რაკი ნაბიჯი გადადგა, აჩქარდა, მივარდა კარს და სანამ დაჯდებოდა, მიჩურა.

მანქანა დაძრა. ქალმა ადგილი გადაინაცვლა, რომ სარკეში კაცის თვალებს არ შეჩჩებოდა.

„თვითონ არაფერს ამბობს. უნდა მივესალმო“.

— გამარჯობათ!

ჭუმბერმა თავი მოაბრუნა.

„ის თვალეზია, ისევ ის თვალეზი!“
სახე მოარბია, თუმიცა კაცის თვედაჯერებულმა ლიმილმა შეარბილა მტაცებლური მზერა.

— გაუთმარჯოს მაკა ლევაგას!

„გვარი რატომ ახსენა? ყურადღება არ უნდა მივაქციო. თუ რაიმე ორაზროვანი ან ბუნდოვანი თქვა, ხუმრობაში უნდა გადავიტანო.“

— ძალიან გამოცვლილხართ, ჯუმბერ, ვერაფრით ვერ გიცანით. ეჰ, დიდი დრო გავიდა!

— თქვენ კი — არა.

„უნდა მითხრას, რომ ისევ ის მაკა ვარ მისთვის?...“

— ესე იგი, ვიცინივართ.

ტყავაძემ თავი დააქნია, მაგრამ ეს მარტო თანხმობა არ იყო.

„ღმერთო ჩემო, რატომ ჩავუჯექი მანქანაში?!“

— მერე რატომ არაფერი თქვი? მე თუ ვერ გაგიხსენე, ეს იმიტომ რომ, სულ სხვანაირი გამხდარხართ... — ქალმა იგრძნო, რომ ისე ესაუბრებოდა, როგორც ოდესღაც ახლობელ ადამიანს: „შენობით“. ახლა გვიან იყო. მაინც შეეცადა სხვაგვარად ელაპარაკა, — უნდა გამოგვცნაურებოდო, — „გაგვიხარდებოდო“, დააპირა, მაგრამ გადათქვა, — არ გვეწყინებოდა...
ტყავაძემ სწორედ ამის გამო მოიხზედა უკან და იკითხა:

— არ გეწყინებოდათ?

„არ უნდა შემამჩნიოს, რომ რაიმეს გახსენებას ვერიდები.“
— რა მეწყინებოდა, — მაკამ გაიცინა, — ის, რომ თქვენ ოდესღაც სულელი ბიჭი იყავით?

— თქვენ გახსოვთ? — იკითხა კაცმა და მის თვალებს ცეცხლი მოემატა.
— თუნდაც მახსოვდეს, მერე რა?... — ხმადაბლა თქვა, მაგრამ კი არ უნდა ეთქვა, უნდა ეფიქრა. — მახსოვს, როგორც ბევრი რამ სხვა. ბავშვობის დროინდელი.

„კარგია, რომ ყველაფერი ბავშვობას მივაწერე, მაგრამ ეს როგორ მომივიღა, „სულელი ბიჭი იყავი-მეთქი...“
— იმის მერე მე არ შევეცვლილვარ.
მაკას ძველებურად სიძულვილი კი არ უგრძენია, შეეშინდა.
— დავანებოთ თავი, ვინ შეიცვალა დავინ არა, ჩვენ ამაზე ვილაპარაკეთ, — ცივად თქვა ქალმა.
„სულელი ბიჭი იყავით-მთქვა, არ უნდა წამომცდენოდა, ამით, ასე მგონია... დავიახლოვე.“
მანქანამ ხილისკენ გადაუხვია.
— მე ვერ შენ არ მივდივარ.
— სადმე რჩებით?
— არა, ფოსტაში უნდა გავიარო, დეპეშა მაქვს გასაგზავნი, — ვის უგზავნიდა არ უთქვამს.
— ზიდგაღმა მოვაბრუნებ.
— როგორც ვობდეს, მე შემიძლია ფეხით წავიდე.
ტყავაძემ მოიხზედა.
„აჰა, ისევ ცუდად გამომივიდა. თავს არც კი უნდა ვკადრო, რომ არ მიმიყვანოს. მაგრამ მან საიდან იცის ეს?“
ფოსტასთან რომ ჩამოვიდა, წასვლისას ქედმაღლურად ჩაილაპარაკა.
— თუ იქეთ მიდიხართ, დამელოდეთ.
ტყავაძეს არც თანხმობა უთქვამს და არც უარი.
— უყურე შენი! — ფიქრობდა მაკა ფოსტის კიბეებს რომ მიყვებოდა, — დარბაისელია, — ეს სიტყვა ძალიან მოეწონა, რადგან ამით ტყავაძე გაკენწლა და თვითონ რალაციისაგან განთავისუფლდა. — ტყავაძე დარბაისელი, — მერე ღიმილით დაუმატა, — ჩენტლემენი... როცა მივალ, მანქანასთან დამხვდება და კარს გამიღებს.“
უკან დაბრუნებულმა კიბეებიდან დაინახა. ტყავაძე საქვსთან იჯდა და ვაზეთს ათვალეერებდა. ქალი ჩაჯდა მანქანაში და იფიქრა, რომ არც ასე ცივი დამოკიდებულება ივარგებდა. ჯუმბერი ხომ უნდა დახმარებოდა მაკას... მაკას კი არა. ბიჭიკოს, რომელსაც იგი ისედაც ეხმარება. მერე რა, სიტყვაში თუ თქვა „შენი დის ხატრითო“. ამით აღ-

ბათ ვააფრთხილა, მეორედ არ ჩაედინა მსგავსი რამ.

— ჯუმბერ, თქვით რამე, — მეგობრულად დაიწყო ქალმა. — რატომ არაფერს ამბობთ? თუმცა თქვენ არასდროს არ გიყვარდათ ბევრი ლაპარაკი...

„ისევ ძველს დავუბრუნდი, არ უნდა გამეხსენებინა...“

— ძალიან ბევრი მაქვს სათქმელი...

— ჰოო, — გაიცინა მაკამ, — მაშინ ნუ იტყვი, მე თვითონა მაქვს თქვენთან სალაპარაკო.

— ალბათ ძმავ!

— ისევე, როგორც თქვენ, — მშვიდად უბასუხა, — მე ვიცი, რომ სულელი ძმა მყავს, — „სულელი“ ხაზგასმით თქვა, რათა ტყავაძეს ეფიქრა, ეს მაკას ამოჩემებული სიტყვააო. იქნებ ქალისათვის ულამაზო, ცუდი ჩვეულებაა, მაგრამ მაინც ჩვეულებაა, — ნუ მეტყვი, რომ ახალგაზრდობით მოსდის, რომ ჰკუთაში ჩადგება; ნუ ეცდებით დამამშვიდოთ, — მაკას მოეწონა ეს ხელოვნური, გრილი საუბრის ტონი და განაგრძო, — თქვენ ალბათ იმედი გაქვთ, რომ გზას დაადგება. მადლობის მეტი არაფერი მეთქმის... არა მგონია, იგი უკვე ბავშვი აღარაა...

მანქანამ სვლას უკლო.

„არ უნდა, ბიჭიოზე რომ ველაპარაკები.“

— მე მაინც მივივარს... იქნებ თქვენ იცოდეთ, სად დადის მთელი ღამეები? ჩვენ რომ ჩამოვედით... მე და გენო რომ ჩამოვედით, მთელი ღამე არ გამოჩენილა. წუხელ სად გაათია, კაცმა არ იცის. დღეს სამსახურში თუ იყო?

— შეყვარებულია.

— არ დაუჯეროთ, ჯუმბერ, მასეთმა სულელმა ბიჭებმა სიყვარული არ იციან, მაგათ რომ ჰგონიათ, ის სიყვარული არაა.

„აჰა, ეს კარგად ვუთხარი...“

— შეიძლება...

„მეთანხმება, თავის თავზე არ იღებს.“

— მაგათ შეუძლიათ ვინმე დალუბონ.

— დალუბონ?!

— ჰო, ვინმე, გულუბრყვილო, მიმდობი გოგოები.

— თქვენ იმათ აღანაშაულებთ?

— არა, რატომ?... თუ უყვართ... ვისაც უყვარს, მართალიცაა. თუ შეგიძლიათ, უფრო ჩქარა იარეთ, ბავშვი მყავს დეტრევებული, დღეს ცოტა აღრე წამოვედი, შინდა დღამეებამდე გავასერიწო.

— მერე უკან უნდა დაბრუნდეთ?

— არა, ამაღამ არ ვაპირებ, მამა ანუ თუ ისე, უკეთაა... თქვენი დიდი მადლობელი ვარ, ჯუმბერ.

— ბიჭიო დღეს გვიან მოვიდა.

— მე ვიცი, თქვენ მისგან უსიამოვნების მიერი არაფერი შეგხვდებათ.

— წუხელ საყვარელთან ყოფილა.

ქალს სახეზე სიწითლემ გადაუარა და შეურაცხყოფილმა ჩაჰკითხა, რათა კაცს მეორედ სიტყვა „საყვარელი“ შეეცვალა.

— რაო, რა თქვით?

ტყავაძემ არ უბასუხა.

„უკან არ წაიღო... საზოგადოარი...“

ისევ შეკითხვა აღარ შეიძლებოდა. კაცმა იცოდა, რომ მაკამ გაივონა. არც დუმილი ივარგებდა, ეს გაბუტვას ჰვანდა, მაგრამ ვერ მოიფიქრა, რა ეთქვა.

მანქანა სოფელში მიდიოდა. მალე სახლიც გამოჩნდებოდა.

— ამ დღის პირზე ეს ბატები არ ვახსოვს? — ტყავაძემ თავი მოაბრუნა.

— მახსოვს, მხოლოდ მეეჭვება, რომ ეს ბატები ის ბატები იყვნენ, — გულმოსულად უბასუხა და სახე მოარიადა.

— ის ბატებია, არაფერი არ შეცვლილა.

— ალბათ, თქვენთვის.

— რა თქმა უნდა!

„არ უნდა შეემჩნია, რომ გაგებრახდი.“ მანქანა გაჩერდა.

მაკამ ვაღო კარი და სწრაფად ჩამოვიდა, რომ კაცს ერთხელ კიდევ არ ჩახედა მის თვალღებში.

— დიდი მადლობელი ვარ!

— ბიჭი თუ იქ დამხვდა?

— უთხარი შინ წამოვიდეს.

ქალს უნდოდა მალე გაცლოდა იქაურობას.

— არ მოვიყვანო?

— არა, ნუ შეწუხდებით.

— თუ არ გამოჩნდა, დილით დამირე-
კეთ, ოცდაოთხი-ოცდაოთხი არ დაგა-
ვიწყლებათ?

— არა, რას გაწუხებთ.

— მე ვიცი, ბიჭის საქმე ცუდადაა.

— კარგად იყავით, მადლობელი ვარ.
მაკამ ჭიშკარს მიაშურა და უკან მოუ-
ხედავად ეზოში შევიარდა.

გარეთ არავინ ჩანდა.

იმ საღამოს მაკა საავადმყოფოში არ
ღაბრუნებულა, იქნებ ძმა გამოჩნდეს და
გავვზავნიო. შიში ჰქონდა, საღმე ტყავა-
ძეს არ გადაჰყროდა.

„ღელის პირზე ისევ ის ბატები და-
დინ, არაფერი არ შეცვლილა...“ ახლა
მას ბევრი რამ შეუძლია, თუ წინანდე-
ლი სიჯიუტე შერჩა.

ჯღმბერი იყო პირველი ვაჟი, ვისაც
მაკა უყვარდა, მაგრამ ახლა ეს რა გა-
სახსენებელია? ყველაფერი წავიდა, რო-
ვორც ბავშვობა, და უსიამოვნების მე-
ტი არაფერი დარჩენილა. ღმერთო, ეს
რა დამთხვეული ვილაცაა, არაფრით
უკან არ წაიღო ნათქვამი! მართალია,
არაფრით არ შეცვლილა, ისევ ის კერ-
ბია, რაც იყო. მაკას აქრეოლებდა, როცა
მის ჩაივებულ მზერას იგონებდა.

„არა, არა, ვითომ უსწავლია, ვითომ
კაცს დამგვანებია, საქმე გაუჩენია, მაგ-
რამ ნამდვილად სწორი თქვა: არაფერი
არ შეცვლილა.“

დღემ მთელი საღამო ყურები წაი-
ლო. არსად წახვიდვ, ბიჭი მოვა და რაი-
მე მოვილაპარაკოთო. ოღონდ მძახლი-
საგან ყველაფერი ვაგვო, თავში ხელებს
იშენდა, გაჩენის დღეს იწყებდა, არ
ვიცოცხლებ, შვილს რომ რაიმე უბე-
დურება შეხვდესო.

— საავადმყოფოში ნუ წახვალ, მე და
მამაშენმა მოვჭამეთ წუთისოფელი...

მართალიც იყო. შვილს ახლა უფრო
სწირდებოდა პატრონი, ვიდრე მამას.
მაგრამ მაკას ყოველთვის აბრაზებდა
დღის ნათქვამი: შენ ფრთები გაქვს, აფ-
რინდები და ვაფრინდები, ვისთან მტო-
ვებ! მამაშენის იმედი არასოდეს მქონია,

ჩემი პატრონი ჩემი ვაყაცია, შენ სხვი-
სი ხარ, რაც მე ვაყავი დედაჩემისთვის,
ის იქნები შენ ჩემთვისო...

— მამაშენს ნუ უყურებ, რაგა ვთქვა,
თორემ არ უყვარს შენი ძმა...

მაკას გული მოუვიდა.

— რას მეუბნები, დედაჩემო!

ოღონდ მაშინვე ხმას ჩაუწია:

— კარგი, არ გეტყვი... ახლა მომჭო-
ბინდა და ღამისთევა რაღა საჭიროა...

— ისიც მითხარი, აქ რა საჭირო
ვარ... — არ უნდოდა ამის თქმა დედამ-
თილის თანდასწრებით, თუმცა ბიჭი
რომ გამოჩენილიყო და დას მართლაც
კარგი რჩევა მიეცა, დარწმუნებული
იყო, არც მოუსმენდა.

— აბა, მე შავ დღეზე გაჩენილს რა
შემიძლია! — გულში მუშტი ჩაირტყა
და აქვითინდა.

— ოღონდ, შეილებს გაფიცებ, ოლ-
ლა... — სცადა მაგდანამ დაემშვიდებია
მძახალი.

მაკა ხედავდა, მარტო ვერაფერს გახ-
დებოდა, ქმარიც რომ ჩამოსულიყო,
ვერც ის უშველიდა. გენო იტყვის,
შევრთოთო, მაგრამ თუ არ უნდა მერი
იხსოვოს, ბიჭიკო მაშინვე მიახლის, დე-
დაშვილი არ გამოგიგდონ, იმის გეში-
ნიაო. ამას დიდი უთანხმოება მოჰყვება.
გენოსთვის მარტო დედაშვილი კი არა—
დაა. მასთან თანშებრდილი და უღედ-
მამო.

„მე ვიცი, ბიჭიკოს საქმე ცუდადა-
აო“, — თქვა ტყავაძემ და მაკა დაარ-
წმუნა, რომ უმისოდ ვერაფერს გახდე-
ბიან; მან ყველაზე მეტი იცის, „წუხელ
საყვარელთან იყო“.

— შვილო, თუ მართლა იცნობ იმ
გოგოს... — ოღონდ თვალები შეიმშრა-
ლა და ხელები გულზე დაიკრიფა, —
იცნობ?

— ჩემთან მუშაობს.

— მერე და... თუ წესიერი გოგოა...

მაკამ არაფერი უბასუხა. იგი ახლა
მერიზეც ნაწყენი იყო, რატომ არ მითხ-
რაო. ან კი რა უნდა ეთქვა, შენი ძმის
შეყვარებას ვაპირებ და უჭკუო ხომ
არაა, ხომ არ მიღალატებსო, თუ რა?

მითუმეტეს, მაკას ერთხელ უხუმრია: ჩემ გიჟ ძმას უნდა მოვატაცებინო შენი თავით. მერი გრძნობდა, რომ მაკას მოსწონდა, უყვარდა და იქნებ ამანაც შეუწყო ხელი მათ დაახლოებას.

— აგერ, ეს პატიოსანი ადამიანი ამბობს, — ოღონდ მიძახალს შეხედა...

— იმისთანა ყოველი ჩემი კეთილის და კარგის მსურველის ოჯახში შესულიყოს. ნეტავ ჩემს უმცროსს ბიჭს შეხვედროდა მერის ნახევარი, მის ჭირს მიწაზე არ დავაგდებდი.

— განათხოვარი არ ყოფილა და არაფერი! — ჩაილაპარაკა დედამ.

მაკა მიხვდა: დედამთილს მოერიდა, თუ არა „უწყესო“ უნდოდა ეთქვაო.

— მართალი გოგოა, ისე სიმართლის გზაზე იარა ჩემმა შვილმა და მომავალმა! — და მაგდანამ მძინარე გოჩას თავზე ხელი გადაუსვა.

ოღონდა ქალოშვილს შეაჩერდა.

— რა გქნათ?

— მერი ჩვენი დასაწუნი არაა.

— მერე?

— არ ვიცი, — დედამთილთან არ უნდოდა ელაპარაკა, რომ აქ ყველაფერი ისე არ კეთდებოდა, როგორც მაკა თვლიდა საჭიროდ. ამასი დედასაც ბრალს სდებდა, რომ მან ბიჭიკოს დის პატივისცემა არ ასწავლა, — მე აქედან აფრენილი და გაფრენილი ვარ, მე სტუმარი ვარ...

— შვილო, შენი სისხლი და ხორცია, ნუ იტყვი მაკას, გააგებინე გენოს, ჩამოვიდეს, მამაშენიც გამოვიყვანოთ...

— გენოს ვაცნობე, მაგრამ, არა მგონია, ჩამოვიდეს.

— ჩამოვა, თუ გაიგო, ჩამოვა, — დაამშვიდა მაგდანამ მძახალი და რძალს აგრძნობინა, ასე პატივს გცემენ ქმარი, დედამთილი და ყველა ჩვენნიანიო.

მაკას ენაზე ადგა, ეთქვა დედისთვის, მე რას მელაპარაკებ, შენს ვაჟბატონს ჰკითხო, თუმცა რას ჰკითხავ, თვალითაც არ გენახებო, მაგრამ გაჩუმდა. თავის ტკივილი მოიმიზეზა (თავი მართლაც უბრუოდა), გაიხადა და მძინარე შვილს მიუწვა. ბალიშზე მკლავებგაშ-

ლილ გოჩას ხელი დაუკოცა, მერე ფრთხილად გულში ჩაიკრა.

გვიან ჩაეძინა და ჯალღვიების წინ საშინელი სიზმარი ნახა:

ოთახში, სადაც ახლა ეძინა, ტელეფონი ჰქონდათ. მაკას უკვირდა: სოფელში თუ ტელეფონი შეიძლებოდა, რატომ გენომ არ დაიდგაო.

— ჩვენ ბევრად უფრო ახლოს ვცხოვრობთ რაიონთან, ვიდრე თქვენ. — დედა ენაცვალს, ბიჭიმ გამოიყვანათ, — ამბობდა ოღონდა და შავ აპარატს თავსაფრით წმენდდა.

— ოი, დედაჩემო, როგორი ხარ, თავსაფრით მინც რაღას წმენდ, ჩვარი გადაუსვი ან რა ჯანდაბად გინდათ ტელეფონი, ვის ელაპარაკებთ, თვითონ არასოდეს შინ არაა. შენთვის დადგა?

— ჰო, რავე არა, სულ შინ არის.

გაიღო კარი და ვილაც შემოვიდა. მაკას ძმა ეგონა და ზურგი შეაქცია.

— მაკა, შენი ჭირიმე, ჩემო მაკა! — ვილაცამ ხელი სათუთად მოხვია.

— მერი?

— რატომ შემაქციე ზურგი, შენ რომ ვიყვარდი?!

— მერი, აქ რა გინდა!

— მე აქ არა ვარ?

— ჰო, ჰო! — თუმცა ახსოვდა, რომ ამ სახლში იგი ჯერ არ უნდა ყოფილიყო.

— რა ხანია, შენი რძალი ვარ, — ისევ სიყვარულით თქვა მერიმ, — ხელი ხომ არ შეგიშალე, დასარეკად შემოვიდი.

„თუ ორსულადაა, რატომ არ ეტყობა?“ — გაიფიქრა, მაგრამ საოცრება, — ტელეფონს ჰქონდა უზარმაზარი მუცელი. „რძალმა“ რომ ყურმილი აიღო, მაკამ იყვირა:

— მერი, ხელი არ ახლო, არ დარეკო, მერი! — ეგონა, ვაწყენინეო, მაგრამ პირიქით. მერიმ ისე შეხედა, ისე წყლიანი თვალები ჰქონდა, „მულმა“ ვედარაფერი უთხრა და ოთახიდან გავიდა. აივანზეც იდგა მუცელგამოზერილი შავი აპარატი, დედაც იქ იყო და წმენდდა თავსაფრით. „ორი მინც რა ჭირად უნდოდა...“

მალე მერი უკან გამოჰყვა და თქვა:

— არ მუშაობს.

მაკას გაუხარდა:

— ძალიან კარგი, თუ არ მუშაობს.

— აქედან დავრეკავ.

— რატომ, სულერთი არაა, ზომ ერთ ხაზზე!

— არა, შენი ჭირიმე, სხვადასხვაა.

— რატომ არაფერს მიჯერებთ! — გაწყრა მაკა, მაგრამ დედა უკვე აღარსად ჩანდა.

მერიმ ისევ ისეთი თვალით გადმოხედა, როგორც პირველად. ყურმილი აიღო და აკრიბა ოცდაოთხი — ოცდაოთხი.

— შენ იცი, ვისთან რეკავ?

— ბიჭისთან.

— ქარხნის ნომერია?

— ჰო, ჯუმბერის ტელეფონის გეგონა... მაკა, შენ შემოგვევლოს მერი, შენ ელაპარაკე.

— აჰ, რას მეუბნები!

— მე გული მერევა... შენ ზომ იცი... ძალიან ცუდი მიზეზობა მაქვს.

— ჰალლო, ჰალლო! — ისმოდა, მაგრამ ეს ბიჭი კი არა, ტყავაძე იყო.

გაბრაზებულმა მაკამ, რატომ არავინ მიჯერებსო, ყურმილი დაავდო, მაგრამ ხმა მაინც ისმოდა და თანდათან მატულობდა: მე შენ ვერ დაგივიწყებ, არაფერი არ შეცვლილა, მაკა, ისევ ისე მიყვარხარ...

— მერი, რა მიქენი ეს, სადა ხარ! — ოთახში შევიდა. იქ ტყავაძე დახვდა. მერი საღდაც გამქრალიყო. მაკამ დასამალ ადგილს დაუწყო ძებნა, მეორე ოთახში გავარდა, კარადას ეცა, გააღო, შიგ ჩაიკეტა. კარს მანქანის სახელური ჰქონდა. ეგონა, სიბნელე იქნებოდა. სარკის ნახევარს ზევით საღებავი ასცლოდა და გამჭვირვალე იყო. ქალმა ჩაიმუხლა, რომ მაინც არ გამოჩენილიყო. კარადა დაიძრა.

მაკა ხედავს: ხის კენწეროები და სახლის სახურავები გარბიან, მაღლა — ცა და ღრუბლების ქულებია, თითქოს ფრენას ჰკავებს, მაგრამ არა, მანქანა რალაცაზე მიხრივინებს.

ქვევით იატაკი გამჭვირვალეა და ჩანს,

როგორ გარბიან ტელეფონის მავთულეები. მანქანა ბოძიდან ბოძზე გადარბის და გადასვლისას შეხტება, როგორც ბოგირის შემადღებებზე აცის ხოლმე.

— გააჩერე, ჯუმბერ, გააჩერე!

— არ შეიძლება, გადავცივდებით.

— აბა, ამ მავთულებზე სანამდე უნდა ვისრიალოთ!

— არ ვიცი, აწ გაჩერება არ მოხერხდება.

— სიჩქარეს რატომ უმატებ?

— დაგვეწვივა.

— ვინ მოგვდევს? — მაკამ ისევ ჩაიხედა ქვევით, — ვაიმე, ეს რა ამბავია? გზაზე სახლი? ჩემი სახლი! გააჩერე, ჯუმბერ! გენო რამ გადარია, სახლისათვის ბორბლები გაუკეთებია და მოჰყავს. აივანზე ზის, აქვსენტის მანქანის საჭე მოუბამს სვეტზე, მართავეს, გოჩა კალთაში უხის. ღმერთო, რა ვქნა! კრამიტები ჩამოცურდა, ზედაც, ასფალტზე დაიშხვრა... შევილო, გოჩას როგორ უხარია! კარგი ჰგონია, სახლს რომ მოაქროლებენ, — მაკამ ფანჯარაში თავის გაყოფა სცადა, მინას მიეხალა. კარის გაღება მოინდომა, მანქანას შეგნიდან არცერთი სახელური არ ჰქონდა!

— ვაიმე, მიშველეთ! კრამიტი ცვივა სახურავიდან, უკანა ფარდი სულ ჩამოცლილა, გენო ვერც კი ამჩნევს!

— დაუძახე, მოგვეშვას, თავი დაგვაწებოს!

— გენო, რას შვრები, გენო!

— შენ მოგდევ, მაკა, რა უნდა ვქნა!

— სახლი დაინგრევე! არ გახსოვს, რა სიყვარულით ვაშენებდით! გენო, გვერდის კედელი გაიბზარა, გააჩერე-მეთქი!

— სახლი მანქანა გგონია? როგორ გაეჩერო?

— ჯუმბერ, მაშინ შენ მოაბრუნე ან კარი გამოიღე.

მანქანა თავისთავად უმატებს სიჩქარეს. კაცი წინ აღარც იხედება. ჯუმბერი ხელს უშვევს საჭეს და ქალს ესხვევა, იკრავს გულში, იხუტებს და ტანსაცმელს ხდის. ჯერ ბალტო გააძრო, მერე შინდისფერი ჩინური ჯემპრი, ბოლოს შალის სქელ კაბას წაეტანა, მაგრამ მაკამ არ

დაანება: მუხლებს ხელებით იფარავს, კაცს იშორებს, სახეს არადებს და ზედ კი ეკვრის, ვითომ უძალიანდება და ბოლოს მაინც პერანგის ამარაა.

— ქვევიდან ყველაფერი ჩანს, ჯუმბერ, თავი დამანებე!

ჯუმბერი არ უსმენს, პირიქით, ქალი ხელში აპყავს, კალთაში ისვამს და შიშველ ტანზე ჰკოცნის.

ქვევით ქუჩა ხალხითაა სავსე. გენოს ნახევარი სახლია დარჩენია და ძლივს იცვლევს გზას, რომ არავის დაეჭახოს.

— გენო, რამე არ ჩამოვარდეს და გოჩას არ დაეცეს!

გოჩა ზევით იხედება და იცინის.

— ხელი გამიშვი, ჯუმბერ, თუ არა მანქანიდან გადავევარდები. სულ დედიშობილა ვარ!

— ვერ გადავარდები! — ჯიუტად ამბობს ტყავაძე და ქალს სავარძელზე გულაღმა აწვენს, — ფანჯრები და კარები არ იღება.

— სირცხვილია, ხალხი რას იტყვის!

— რაც უნდა ის თქვას!

— ხელი გამიშვი! — იკვილა მაკამ და გაეღვიძა.

თვალი გაახილა. გული ისე უფართოვლებდა, უნებურად ხელი მკერდზე იტაცა, თითქოს თავის ადგილას უნდოდა დაემაგრებინა. მთელი სხეული უთრთოდა, ვერ იქნა და სიზმარს თავი ვერ დააღწია.

ალბათ, სიბნელე რომ არ ყოფილიყო, უფრო ადრე გამოერკვეოდა.

„ღმერთო, კარგად ამიხდინე!“ — გონებაში უტრიალებდა ეს სიტყვები და ვერ ეთქვა. უნდოდა, ხმა ამოეღო და ცხადად აღეჭვა, რომ, რაც ნახა, სიზმარი იყო. ბავშვობაში ემართებოდა ასე, როცა ძილში მაღლა-მაღლა მიფრინავდა; უნდოდა, მიწაზე დაშვებულყო, რაღაცას მოქიდებოდა და, როცა გაიღვიძებდა, ჩაავლებდა ხელს საწოლის თავს. გამჭრალ ზმანებას ფრენის შიში მაინც ახლდა და ხელის გაშვებას ვერ ბედავდა. ახლა ამ სიტყვებს ებლაუტებოდა, რომ როგორმე ამოეთქვა და მოჩვენებისაგან თავი დაეღწია. როგორც იყო, გა-

ინძრა და ხელში გოჩას მკლავი იგრძნო. უცებ, ბავშვის ფუნჯულა თითები კისერში ჩაიხუტა და მძინარეს ყურში ჩურჩულით უთხრა:

— ღმერთო, კარგად ამიხდინე!

ბავშვი თითქოს შეკრთა, ღრმად ჩაისუნთქა და გვერდი იცვალა.

— ჩემო სიცოცხლე. რატომ იცინოდი? — უსაყვედურა შვილს და მიხვდა, თანდათან მშვიდდებოდა.

— ნეტავ მალე გათენდება? — საითაც დაეწარა ეგულუბოდა, იქით ვერაფერი გაარჩია. მეორე მხარეზე დაინახა მკრთალი ვარსკვლავი. აგრძნო, თავის სახლში არ იყო. აქაურობას გადაჩვეოდა. ვარსკვლავს მიამტერა თვალი და გულს მოეშვა. რაფაზე საათი წიკწიკებდა. ადგომა, ნათურის ანთება უნდოდა, მაგრამ ბავშვს გაეღვიძებოდა და, გადაიფიქრა. იცოდა, აღარ დაეძინებოდა და, თუ თბახში სინათლე არ იქნებოდა, ბნელში სიზმარულად წვალებას ვერ მოიცილებდა.

— მაინძელო! — მოესმა ამ დროს საიდანღაც. ისე შეაკრთო ამ გაუბედავმა, მოკრძალებულმა დაძახალმა, გული კვლავ აუცახცახდა და უნებურად ისევ ხელით დააპირა მისი დამაგრება. მიაყურა, მაგრამ საფეთქლებში სისხლის ხმაურმა საშუალება არ მისცა გაეგო, გარედან უხმობდა ვინმე თუ სახლში ეღვიძათ.

„შექს ავანთებ და საწოლის თავზე გაზეთს ჩამოვაფარებ. — გაიფიქრა და სინანულით დაუმატა. — მშიშარა ვყოფილვარ... კი, ავანთებ.“ — ადგილიდან არ დაძრულა.

ვილაცამ მსხლის ძირას უფრო ხმადაბლა დაიძახა:

— მაინძელო!

„არა, არ მეჩვენება, ნამდვილად რაღაც უხედურებაა. მართალი ყოფილა, სიზმარი ერთი წამისათ, ეს ძახილი თუ ჩამესმა და იმიტომ მეზმანა. ავდევები, თუ მტერია. ვაიგებს, რომ გვლევძავს, თუ მოყვარეა, შინ შემოვა.“ — ერთხანს ჩამი-ჩუმი არ იყო. იფიქრა, გულისცემა მიშლის გაგონებას, თორემ ეზოში ვილაც ფეხაკრეფით დადისო.

— მაკა! — გაისმა იქვე, სარკმელთან. საწოლზე როდის ჩამოჯდა, არ ვაუგია.

— მაკა, არ შეგეშინდეს, მაკა!

ნაცნობი ხმა იყო, მაგრამ მაინც ვინ უნდა ყოფილიყო, ვერ მიხვდა, ჩემი ხმა ვინმე გზაბნეული მგზავრისას არ ჰგავდა. ძახილს თითქოს მარტო მაკა უნდა გაელვებებია და სხვა არავინ. ავანკალებული, საწოლიდან ჩამოვიდა და მოხრილი, თითის წვერებზე მოუახლოვდა ფანჯარას.

გარედან ბნელში დაინახეს, თუ ფეხის ხმა გაიგონეს, მაშინვე ჩურჩულით ითქვა.

— არ შეგეშინდეს, მაკა, მე ვარ, მარგო!

მაკა უფრო წინ იხედებოდა, მსხლისავენ და მერე იქვე, სახლთან მდგომი ქალის სილუეტი შენიშნა.

— ვაი ჩემს თავს! — ლოყაზე ჩამოისვა ხელი, წელში ველარ გაიშართა, ისე მოხრილი მივიდა საწოლთან და ჩამოჯდა. ფაჩუნი მოესმა, ალბათ მარგო ჭიშკარისაკენ წავიდა.

„ვიღაც გზაში ელოდება, გენო არ ახლავს...“

ქალმა თქვის ჩუსტებში წაპყო ფეხი და სკამზე გადადებული დედის ხალათი მოიხურა.

— დავიღუპე, უბედურებაა ჩემს თავს! კონიდარში გათელილ ბილიკს აცდა და მაღალმა ცვრიანმა ბალახმა წვიკები დაუსველა.

ცას ახვდა. ვიღაცას შველა სთხოვა. ჭიშკართან შეჩერდა: „რა ვიცი ვინაა?“

— მე ვარ, მაკა, მე ბედლამწვარი!

— მარგო ხარ?

— კო, მე, შავ დღეზე გაჩენილი!

— რა ამბავია, მარგო?

— შენ ყველაფერი კარგი, ჩემს თავსაა ღვთის წყრომა.

— ხომ ყველა ცოცხლები ხართ?

— კი, კი, არ შეგეშინდეს...

მაკამ არ დაიჯერა, ეზოდან გადავიდა.

— მარტო ხარ?

— არა, მაკა!

— ვინაა შენთან?

მარგო ნელ-ნელა დაიხარა.

— რა მოგდის, მარგო! — ხელი სტაცა, წაპოყუნება დაუპირა.

— გაშიშვი, ვუღი კი არ მიმდის, მაკალე... — მკლავი გაითავისუფლა, ისევ ქვევით დაეშვა და მაკამ მუხლებზე იგრძნო მისი ხელები.

— რას შერბი?! — უნდოდა, უკან დაეწია, მაგრამ დაჩოქილმა მარგომ ფეხი არ გადაადგმევინა.

მაკას მოაგონდა, სიზმარში რომ ტყავაძე ეხვეოდა, ამიხლავდა, და წუთით იყუჩა.

— მუხლებზე გაყოცებ, მაკა!

— აღექი, მარგო, მითხარი, რა შეგემთხვა, აღექი და მითხარი!

— ასე მაღაპარაყე, თუ გინდა, მათქმევინო!..

— ღმერთო! — აღმოხდა სიმწრით, მული რომ ვერაფრით მოიცილა.

— შენს იქით გზა არა მაქვს, მაკა, შენ უნდა გადაშირჩინო ორი შვილი, ვითომ შენი გოჩა იყო, ისე ჩათვალე, მე ნუ მიღარებ... — გამაგებინე, რა შემიძლია. აღექი, მარგო!

— არა, მაკალე, მათქმევინე!

„ამიხდა სიზმარი. ასე არაფრით არ მეშვებოდა ტყავაძე და მუხლებზე მყოცნიდა“.

— მარგო, შენი ჭირიმე...

— დავიღუპეთ, მაკა, ყველას დაგვწუხეტს, თუ არ ვვიშველე!

„ჯაბას გაუგია... საწყალი ქალი...“

— ღმერთო... მე რა შემიძლია! — როგორც იყო, მოიცილა მარგოს ხელები.

— თუ რაიმე შეგიძლია, შენ შეგიძლია, შენა ხარ ჩემი შვილების, ჩემი და მერის ღმერთი!

— მერი სადაა?

— აქა ისიც, როგორღაც გამოვიტაცე, თუმცა შეშინია, არ მოგვისწროს... შენზე ვილოცებ, მაკა!

მაკამ ასლა გაარჩია, მოშორებით მდგარი პატარა, მსუბუქი მანქანა, და მარგო ძალის-ძალით წამოაყენა.

— რა მოხდა მაინც?

— ძლივს, მაკას ჭირს შევეყარე.

ძლივს გადავჩნით, სხვენზე რომ არ აგვესწრო და კიბეც ზევით არ აგვეტანა, დაგვეწყებტა. ვილაც ენაგასახმობს ღვინოში უთქვამს, შენი ღისთანა საყვარელი ბიჭიკოს ბარე ორი ჰყავსო. იგიც გაულახავს იმ არდასაცალებელს, მერე ჩვენ მოგვადგა. სულ შიშში ვიყავი, ვიცოდი, ღღეს არა, ხელა გაივებდა. ამიტომ შევეღმერთე დეიდაჩემს, შენთვის ეთქვათ. შენ რას გემართლებოდი, აბა, რა მექნა, რა წყალში გადაგვარდნილიყავი? — მარგო ერთიანად ცახცახებდა და მაკას ხელებს ეძებდა, რომ გულში ჩაეკრა და დაეკონცა.

— გენოსთვის არ გითქვამს?

— არ მითქვამს... შემეშინდა. იგი ჭკვიანია, ჯაბას რაფა აყვება, მაგრამ კაცია, სულ ვერ მოითმენს. მეტი რომ ვერაფერი მოვიფიქრე, აქვსენტის მივაშურე, მისი მანქანით მინდოდა წამოსვლა, არ ქნა, წამყვა და ნოღარი გაადღვიძა.

— ნოღარი?

— ჰოდა, გამოგვიშვა. მითხარი, შენ შემოგვევლე, მაკა, აბა რა მექნა! ჩემს თავს არ დავეძებ, მულს მომიკლავდა. შენ იცი, ჩემობით არ ვამბობ, მერი ღვთისნიერია. ტყულები რომ მეყოლა, ერთი გოგო მაგან გაზარდა, ჩემსაკვით არ ეძინა მთელი ღამეები. შენ ყველაფერს გაივებ, ჩემო ჭკვიანო რძალო, დაო, და რა ვიცი... არაა დამნაშავე... უყვარდა, უყვარს შენი ძმა, სიყვარულით მოუვივდა, უზნეობით არ მოსვლია.

— ვიცი, მარგო, მე რად მინდა ამდენი ლაპარაკი და მტყიცება.

— შენ ყველაფერი იცი, შენ ყველაფერი შეგიძლია. მაკა, რა ვუყოთ, ქალი არ შემცდარა?

„ქალი არ შემცდარაო“... — მაკამ ხელი გააშვებინა და გზისაკენ გაიწია. მარგო ახლა გვერდით ამოუდგა და ცრემლით დაუსველა ბეჭისთავი.

— მაკა, შენ დაგვენაცვლოს შენი უიღბლო მარგოს თავი... ისე მოახერხე, ერთხანს იყოს აქ, მერე, თუ საბოლოოდ ასე გაიცივა ამ გოგოზე გული და არ ინდომა, ნაქმარევის სახელი მინც დაერქმე-

ვა... შენ ყველაფერი შეგიძლია, თუ შენც...

მაკამ იგრძნო, მარგო რაღაცაში დაეჭვებული იყო და ეს ვაღამეტებული ხვეწნა-მუღარა ამისათვის დასჭირდა.

— პირდაპირ მითხარი, ჩემში ზომ არაფერი გაფიქრებს?

— შენში რა... მაკას ქირიმე, შენ ეს ამბავი არც იცოდი...

— არა, ამას ვარდა.

— მაკა, — ისევ ატირდა მარგო და მხარზე მიეკრა, — შენ, მაკა, ამაყი, თავმოყვარე ქალი ხარ და, იქნებ...

— ჰო, თქვი, თქვი!

— ჰოდა, იქნებ ეს სახელგატეხილი ქალი არც კი ვინდა ძმისთვის, მარა, დროებით მინც... მე ვიცი, შენ რამოდენა გული გაქვს და გოჩას გაუნათებს გზას შენი სიკეთე...

— მარგო, შენ არ იცი, როგორ მიყვარს მერი...

— შენს გულს ვენაცვალე! ღმერთო, თუ ოდესმე მაკა ლეჩავას რაიმე გასაჭირი ელოდეს, მე შემყარე, უფალო!..

— მერი მაჩვენე, მარგო.

— შენ შემოგვევლე, არაფერი უსაყვედურო, ზომ იცი მისი მდგომარეობა.

„რა გულისაა საწყალი მარგო, ამოდენა გულს სად იტევს ეს გალუული ქალი!“

— არა, კარგის მეტს რას ვეტყვი.

— მე ვიცოდი, ვიცოდი, რომ შენ გვიშველიდი...

ნოღარი მანქანაში არ იყო. უკანა სავარძელზე საცოდავად მობუზულ მერის თავბირი ახვეული ჰქონდა. მაკა რომ შევიდა და მის გვერდით დაჯდა, მერი მოიკუნტა, მოიხარა და თავი კალთაში ჩაუღო ძილმორეულ ბავშვივით. არც ტიროდა, არც ხმას იღებდა.

ერთხანს სიტყვა არავის უთქვამს.

„ამათ რა იციან, რომ მე არაფერი შემიძლია, რომ ჩემი ძმა მეორე ღამეა არ გამოჩენილა. ისიც კი არ ვიცი, სად ვეძებო, ვისთანაა, ლოთობს თუ თამაშობს.“

— ნასვამი ზომ არაა? — ხმის კანკალით თქვა მარგომ.

— რა დრო იქნება? — იკითხა მაკამ.
 — მეორედ იყვილეს მამლებმა.
 — აღრე ყოფილა.
 — აღრე რავეა, მოგვიკვდა მარგოს თავი, მაგრამ იმედს მაძლევ...
 „ამიხდა სიზმარი, ეს თუ მელოდა და ახლა ტელეფონზეც უნდა დავრეკო.“
 — გადავიცემე და მოვალ.
 — სად წავიდეთ, შენი ჭირიმე!
 — ჰო, მართლა, არ მითქვამს, ბიჭი შინ არაა.

— სადაა? — ამოიკენესა მერიმ ისე, რომ კალთიდან თავი არ აუღია.
 — არ ვიცი...
 — არ იცი?! — იმდენად გაუკვირდა მარგოს, რომ მაკა იძულებული გახდა მაშინვე ეთქვა, — ვიცი... ტელეფონის ნომერი დამიტოვა, თუ მამას რაიმე დასჭირდესო...

— ღმერთო, რატომ ვარ ცოცხალი!.. სიმონი... სიმონი როგორ ბრძანდება? დაბნეული მაქვს ჭკუა, არ გავიკვირდეს, მაკა.

— უკეთ.
 — საავადმყოფოშიც ვიყავით... ესეც არ მომაგონდა, მეთქვა; არ შეგვიშვეს, შენზე ვვითბრეს, აქ არ არისო.

— ოპერაციის შემდეგ მხოლოდ ამაღამ დავტოვე მარტო... ნოდარის დაუძახეთ, მე ახლავე მოვალ, — მაკამ ფრთხილად აუწია მერის თავი და მანქანიდან ჩამოვიდა.

„ხვალ გენო ჩამოვა, ხვალამდე დეპეშას ვერ მიიღებს, ნეტავ სამსახურში გამეგზავნა. ვაითუ, დილით აღრე წავიდეს და საღამომდე არ დაბრუნდეს.“

„ხვალ, რა დროც იქნება, ჩამოვა. ახლა კი, სხვა გზა არ არის...“ — ამბობდა გუნებაში და მის კალთაში ჩამხოზილ მერის ბავშვივით უაღერსებდა. — „ახლა კი, რაღაც უნდა ვიღონო...“

სოფელში სინათლეები ჩამქრალი იყო. თითო ნათურადა კიფობდა ზოგიერთი სახლის აივანზე.

ტყავაძე კანტორის იქით, უგზო ჩასახვევში ცხოვრობდა. ახლა ალბათ რაიონში გადასახლდა, რაკი ტელეფონიც აქვს... რა დროის დარეკვაა, ნაშუაღამე

მევა უცხო კაცს რა უთხრას... „ჰო, ბიჭიკო, რა იქნებოდა, შენ სულ არ გაჩენოდი შენს პატრონს, ჩემი და ამ საწყალი მერის ცოდვა არ დაგედო...“

მანქანა ძალზე მონჯდრეული იყო და ხმაურით მიდიოდა ორმოებთან გზაზე.
 — ნოდარ!
 — მივედით?
 — არა, მოსახვევს იქით გააჩერე, ახლოს ნუ მიაყენებ, ფეხით წავიდეთ.
 — კარგი, ბატონო.
 მანქანა რომ გაჩერდა, მარგოც ჩამოვიდა.

— ჩემთან ნოდარი წამოვა, — უთხრა მაკამ.
 — კარგი, შენი ჭირიმე, როგორც ჯობია, შენ უფრო არ იცი?
 „ჯანდაბა ვიცი მე!“ — მართლა არ იცოდა, რა ექნა.

ახლა კანტორაში მისვლა არაფრით არ უნდოდა. დარაჯი რომ ნაცნობი გამოდგეს, ხვალ მთელ სოფელს ეცოდინება, სიმონ ლეყავას ქალიშვილი ნაშუაღამევს ტყავაძეს ურეკავდაო. არა, ჯობდა, ისევე დაბაში წასულიყვნენ და ფოსტიდან დაერეკათ. ფოსტაში ვინ გაიგებს, ვინ ვის ელაპარაკება. კი, კი, ასე უნდა ექნა. დარაჯმა მაკა რომ ვერ იცნოს, ტყავაძე ეცოდინება და მაინც იტყვიან, ვიღაც ქალი ურეკავდაო... ბოლოსდაბოლოს, ვინ იყო ეს ქალი, გაუგებარი არ დარჩებოდა.

კანტორის შესასვლელი გაენათებათ. შენობაში ბნელოდა.

— ალბათ სძინავს, — მაკა ჭიშკართან შეჩერდა.

— თქვენ თუ გუეხებრხულებათ, მე გავალვიძებ, — ნოდარმა რკინის გისოსებში ხელი ვაკყო.

— არა, არა, ნოდარ, ეძინება... აქედან დაბა ორ კილომეტრზეა, ჩემი ძმაც იქ იქნება, — მაკა პასუხს არ დაელოდა, უკან გამობრუნდა.

— რა ჰქენით? — მაშინვე მოეგება მარგო, ხმა უკანკალებდა, — ასე მალე რატომ დაბრუნდით?!

— ფოსტიდან დავრეკავთ, ბიჭი მაინც ქალაქში იქნება.

...პოო...

„მარგოს ეჭვი ეპარება, რაკი წამოვე-
ლით, რაც უნდა მოხდეს, უნდა დავრეკო,
მითუმეტეს, მან იცის, სხვა გზა არა
მაქვს... რატომ იცის ყველაფერი ტყავა-
ძემ? ხვალ გენო ჩამოვა და მოვუყვები,
არც იმას დაფუძლავ, რომ საყვარელი-
ფოდან სახლამდე მომიყვანა და გზაში
მელაპარაკა. გენო უფრო მიხვდება,
იგი კაცია და კაცისას მეტს ვაიგვებს...“

მანქანა ათუხთუხდა და დაიძრა.

დაბაში მთავარი ქუჩა გაჩაღებული
იყო და ისე არ იგრძნობოდა გვიანი ღა-
მე, როგორც სოფელში.

„დიღამდე შინ მიმეყვანა? მაგრამ
როგორ, ბიჭიკომ რომ ვაიგოს, იტყვის
შინ დამიჭდაო და მთლად გადაიკარგება.
უკითხავად რა უფლება მაქვს? ამას ესე-
ნიც არ დათანხმდებიან. ჩემამდეც, ალ-
ბათ, მარგომ მოიყვანა თუ არა, მერი
სადმე მეზობლებში გადაიკარგებოდა,
სულ გადაიხვეწებოდა და არაფრით
აქეთ პირს არ იხამდა. რძლისათვის
თუ გააკეთა. მარგო სად გაქცეულიყო
ტყუები თოთო ბავშვით, კარზე ვის მიდ-
ვობოდა, ან, ახლაც, ავადმყოფი ღეღამ-
თილის ამარა როგორ მიატოვა...“

მაკა ფოსტის კიბეზე რომ ადიოდა,
მოავგონდა, დღე რომ ყოფილიყო, აქ შე-
იძლება ნუტას ვადაპყროდა და მალე ეს
ამბავი მთელ რაიონს ეცოდინებოდა. შინ
რომ ტელეფონი ჰქონდეთ, გენოს დაუ-
რეკავდა. რა იცი, ხვალ რა დროს მიი-
ღებს ღეპეშას. ამაღამ რომ კიდევ გაეგ-
ზავნა სამსახურში? კი, ასე ჯობია, გაუ-
გზავნოს და მერე დაურეკოს ჯუმბერს.
როცა დაელაპარაკება... ღმერთო, რა
უნდა უთხრას მძინარე კაცს?

— ნოდარ, მე ღეპეშას გავუგზავნი
გენოს, შენ მანამდე მარგოს დაუძახე.

— კი, ბატონო.

„ჩემი ძმის მეტი ყველა მიჯერებს,
ალბათ ტყავაძემც ვერ გაბედავს, რომ არ
დამეხმაროს...“

მაკამ ღეპეშა გაგზავნა და, როცა მარ-
გო და ნოდარი გამოჩნდნენ, სალაპარაკო
ჯიხურის კარი გამოაღო, მაგრამ არ შე-
სულა, შეჩერდა.

— ნოდარ, შენ დაურეკე, მაინც კაცი
ხარ... მაინც კი არა, კაცი ხარ, — შეას-
წორა ნათქვამი; უხერხულობა არ უგრძ-
ვნია. ახლა უფრო დიდი უსიამოვნების
წინაშე უნდა დამდგარიყო და ამაზე თა-
ვის ტეხა არ შეეძლო.

— რა ნომერზე?

— პო, ნომერი... ხეირიანად არც კი
ვიცი, — ჩაფიქრდა. ამით კი არ უმაღლ-
და, რომ იცოდა, არა, არ უნდოდა ხსო-
ვებოდა და ახსოვდა. — მგონი, ოცდა-
ოთხი—ოცდაოთხი...

— შენს ჭკუას ვენაცვალე მაკა, თუ
ვიტოცხლეთ, მე და მერი შენთვის ვი-
ტოცხლებთ.

— ვილაც კაცის ხმაა.

— კაცის ხმა?!

— პო, რა ვუთხრა.

— უთხარი...

— მაკა, შენ ელაპარაკე, შენ ალბათ
ვიცნობს და სათრს დაიდებს, — შეელ-
მერთა მარგო.

ნოდარმა მაშინვე მიაწოდა ყურმილი.

— გისმენთ, გისმენთ...

— „ისაა, — მაკამ ხმა ვერ ამოიღო, —
ლოგინში წევს და ისე მელაპარაკება“, —
რატომღაც მაინცადამაინც ეს იფიქრა.

— გისმენთ, ბატონო, გისმენთ.

„გული არ მოდის, რომ გავაღვიძეთ.
იცის, ვინცა ვარ.. რატომ იცის?...“

— არაფერი მესმის.

„იცის, რომ ვერ ველაპარაკები და
მამხნევეს.“

— მაკა, შენი ჭირიმე! — მარგო შე-
მოძვრა ჯიხურში და კარი მოიხურა.

— ტყავაძის ბინა მინდოდა.

— ჯუმბერი ვარ.

— მე ნიუარამე ვაწუხებთ, ბიჭო ლე-
ყავას და...

— დიავ, დიავ!

— ბოდის ვინდი, რომ ასე უდროო
დროს...

— როგორ გეკადრებათ, არ გვეძინა,
ხვალ კვირაა...

— პო, ეს არ მომგონებია...

— თქვენი ძმა ჩვენთანაა.

— თქვენთან?! — მაკას გულზე ეჩხე-

ლიტა, მინც არ ეგონა, თუ ტყავაძის სტუმარი იქნებოდა, — სულელი, — ჩაილაპარაკა ხმადაბლა.

— მოგვიანებით შემოიარა, აქ ამხანაგები ვიყავით, მამა უნახავს საავადმყოფოში, ნასვამიც იყო... მოგვხსენებთ, შაბათი დღეა... მერე ჩვენ არ მოვეშვით და ხომ იცით, ქართული სტუდრის ამბავი...

„მამა უნახავსო, — გაიგო, რომ წუხელ საავადმყოფოში არ ვიყავი, არ ვბრუნდები-მეთქი, რომ ვუთხარი, არ მენდო.“

— ძალიან მთვრალია? დაუძახეთ.

— კი, შეიძლება... — მაკამ მაშინვე იგრძნო, მოსაუბრე ყურმილის გადაცემას არ აპირებდა: მე უნდა მითხრა, უჩემოდ არაფერი გამოვავო.

— დაუძახეთ, დაუძახეთ! — ხმას აუწია მაკამ, მაგრამ მერე თუ ისევ ტყავაძისათვის უნდა ეთხოვა დახმარება, ჯობდა თავი შეეკავებია და დაუმატა, — თუ, რა თქმა უნდა, არ ჩაეძინა, მე ვიცი ჩემი ძმა რამდენსაც დალევდა.

— არა, არ ძინავს.

მარგო ერთიანად ცახცახებდა.

— იცით რა... — მაკას ხმა გაეზზარა და გაჩუქება არჩია.

— გისმენთ, გისმენთ, არ მოგვრიდოთ, თუ რაიმე შეგვიძლია...

„მამხნევებს, თან ვენო აქ ეგულება.“

— იცით რა, ჩვენ აუტილებლად უნდა ვნახოთ ჩემი ძმა, ახლავე... — ისევ შეჩერდა, — არ ვიცი, როგორ მოვიქცე...

— გასაგებია.

„გასაგებიაო. იცოდეს, რომ მე ეს არ ვიცი ზვალამდე, სანამ ვენო არ ჩამოსულა.“

— იცით, აქ ჩემი ქმარი არაა...

— ჰოო...

„დასცინის, აქაც რომ იყოს, უჩემოდ ვერაფერს გახდებო.“

— ზვალ დილით ჩამოვა.

— მე ვეცდები, რაც შემძლია ვაკეთო.

— ეს თქვენი და ბიჭის მეგობრობაზე დამოკიდებული.

— რა თქმა უნდა.

— რას გვირჩევთ?

— ახლა, ამ წუთში, მეგობართან რაიმე მოლაპარაკება...

— თუ ახლაა საჭირო!

— რომ ვიცოდე, სადა ხართ...

— ფოსტიდან გელაპარაკებით.

— ჩვენთან ხომ?.. — არ თქვა სათქმელი, გაჩუქდა, დაიცადა. მაკა მიხვდა, უკმეხი უარი არ ივარგებდა.

— რა ვიცი, არ შეიძლებოდა აქ მოსულიყავით?

— როგორ არა, მაგრამ გზაში ვილაპარაკებთ?

— კი, კი, არა უშავს, ახლა მთელ ქალაქს ძინავს, ქუჩაში მარტო ვიქნებით.

„ბიჭიკო თავის სახლში ჰყავს გამოკეტილი, — დაასკვნა მაკამ, როგორც კი სალაპარაკო ჯიხურიდან გამოვიდა, — ყველაფერს მიხვდა. იქნებ ჯაბასაც ამალამ უნდა გაეგო ეს ამბავი და არა გუშინწინ ან ხვალ. ჩემი ძმა არაფერში დამნაშავე არაა, უბრალოდ, სულელია და მეტი არაფერი. ტყავაძე დაუმეგობრდა... ბიჭიკოს და დედაჩემს ჰგონია, რომ დაუმეგობრდა...“

„კი, მაგრამ რისთვის? ჩემთვის?“

— რაო, მაკა, შენ მოგიკვდი ბარემ, რაო? — რაღაცას ეკითხებოდა თუ ემუდარებოდა მარგო.

— მოიყვანს, — ვერ თქვა, მოვავო. მას მოიყვანდა და თუ ტყავაძეს მაკასაგან რაიმე თანაგრძნობის იმედი არ ექნებოდა, უკან წაიყვანდა. ბიჭი იღუპებოდაღის გამო. მაკა იქნებოდა მამის მწუხარება, მერის უპატიოსნება, მარგოს შიშო და კანკალი...

— რა ღვთისნიერი კაცი ყოფილა. — ჩაილაპარაკა მარგომ.

— ტყავაძე?!

თეიმურაზ ჯანგუღაშვილი

მიწისძვრა

(კოტეხის რეპორტაჟი)

ორი საათით შემოკლებული ლამი

თვითმფრინავმა ელექტრონის შუქზე უზარმაზარი დროშებივით გააფრიალა ფრთები, თანდათან გაახშირა სუნთქვა, მერე მცირე ხნით შეჩერდა, ერთხელ კიდევ ღონივრად ჩაისუნთქა და შეღამებულ ცას შეერია. თვითმფრინავის გრძელ ტალანში გამომწყვედელთა ივლისის სიცხე უცებ მოიკლდა, აგრილდა და სახეზე ოფლის წვეთები შემავრა.

თვალს მიეფარა კოცონივით დანთებული თბილისი. სარკმელთან მიმჯდარი დავეყურებ დედამიწას, რომელზედაც პაწაწინა ცეცხლოვანი კუნძულები ამოტივტივდებიან და ისევ სწრაფად იკარგებიან.

თვითმფრინავის კედელზე აკვანი ჩამოკიდეს. ჩვილი ჭირვეულობს. ახალგაზრდა დედა აკვანს არწევს და თვითმფრინავის ხმაურში ინთქმება მისი იავნანა.

მგონი, ახლა კასპიის ზღვაზე უნდა მივფრინავდეთ.

...ამ გაზაფხულზე მეზივით დაგვეცა ტაშკენტის მიწისძვრების ამბავი. ყოველდღე წერენ გაზეთები ამ მიწისძვრებზე. ყოველდღე მეკუმშება გული ტაშკენტის ტყვილებით.

და აი, ტაშკენტში მივფრინავ. ლამე შეუღმწეველად დნება თვითმფრინავის თეთრ ფრთებზე.

მე კი ტაშკენტზე ვფიქრობ. დედამიწიდან რვა-ცხრა კილომეტრის სიმაღლეზე აჭრილი, რბილ საფარძელში ვზივარ და ზშირზშირად ვიჭვრიტები სარკმელში.

უცებ ჩვეს დაბლა ოკეანესავით მოდიდებული სინათლე ატოკდა.

ტაშკენტი! ნეტავ რას შვრება მის გულში ჩამჯდარი ურჩხული?

სძინავს ტაშკენტს? მაინც რარივ შესამჩნევია მიწასთან შეხება! მთელი სხეულით გრძნობ ამ შეხებას.

კიბეზე ჩამოვდივარ და ბეტონის ცხელ ფილაქანს ვადგამ ფეხს. მას წუხელ ვაგრილებაც ვერ მოუსწრია.

მყარად დგას მიწა. მასზე მხოლოდ შუქ-ჩრდილები იძვრიან და დათამაშობენ.

უზარმაზარ სკასავით ზუზუნებს და ქოთქოთებს აეროპორტი. რიგები დგას საბილეთო სალაროებთან, რეგისტრატორებთან, ტვირთის მწონავებთან.

გარიერთი თავის ჭრელ და ცხელ წამ-
წამებს ახამხამებს.

...ამ ჩანაწერით მაინც ვერ ვიხიბებ

შუალამა. ცისა და მიწის
შუა მიეჭრივარ მეტეორივით
და თვითმფრინავის თეთრ ფრთებზე იწვის
ცივი სიბნელის მღვრიე მორევი,
კვამლივით თრთიან ღრუბლის ფთილები.

ასლა მეც ჩემს ფიქრს ვწვავ, როგორც
კირქვას
და ვგრძნობ, რომ ჩემი სუნთქვაც

გახშირდა, —
მეხლება ქარად, მეყრება ჭირხლად
გაგრილებული სუნთქვა ტაშირთა, —
სუნთქვა აზიის უდაბნოების.

და აღარ უჩანს დამეს კუბირი,
მუქი ჩრდილები სივრცეში წვანან —
იცოხნებიან კამჩრებივით,
გადუძოვიათ ველები მწვანე
და ჭრელი მიწის ფერი ყოველი.

მალა კი თითბრის პაწია ზარებს
მიაჭლარუნებს მოკრიალე ცა.

უცებ
(არც მინდა ვერწმუნო თვალებს)
წავაწყდი შუქის ოკეანესა,
დიდი, უცეცხლო ალით რომ იწვის.

იქნებ — ეს იყოს სიზმრის ასდომა
ვარსკვლავთ ლურსმულის ამომკითხავთა —
დიდი დათვით და ირმის ნახტომით
ალბათ, ზეცა თუ ამობირქვავდა
და მას ზევიდან დაეყურებ ასლა.

ვულს. მეძახიან წუხელ ჩემს გონებაში
ჰაერის ტალღასავით მძლავრად შემოქ-
რილი სტრიქონები.

მე სულ მცირე ხანს ვეკიდე ცაში,
მაინც მწვავს მიწის მწველი წყურვილი;
ბეტონის საფრენ ბლიკთა ტაშით
ფრთხილად შემიშვერს ხელისგულივით
ტაშქენტი თავის ვრცელ აეროპორტს.

დაძრული მიწა თვლემს დამის ჩრდილში
და ჩემს ძარღვებში განგაშად შედის,
მასთან მივდივარ ისეთი შიშით,
ჩემს ბავშვობაში — გამწყვარი დედის
დაძახებაზე რომ მივდიოდი.

ფხიზლობს ტაშქენტი, შეფარებული
კარგებს და ზეცას, ბაღებს და ქუჩებს,
მშობელ მიწაზე შეყვარებული,
შებრძოლებული მის რისხვას უჩვევს,
გაბმულ მიწისძვრებს, ნგრევას და ხანძარს.

ჩემს ირგვლივ შუქის უმიჯნო ზღვაა,
მივდივარ, ასფალტს მივდექ ტაატით.
ფხიზლობს ტაშქენტი. დაგვდექ საათს
და წინ წავწვი ორი საათით, —
ორი საათით შემოკლდა დამე.

თენდება. ზეცას სიწითლე ერთვის,
მზემ სადღაც დამის ლაგამი დახრა.
ორი საათით გადიდა ჩემთვის
ეს დღე. თბილისში დამეა ასლა,
მას ძილშიც ჩაჰყვა ტაშქენტის დარდი.

საუბარი მიწასთან

მთელ ჩვენს ქვეყანაში მხარგამლით
დადის ზღაპარი-სინამდვილე ტაშქენ-
ტელთა ვეკაცობისა, მათი დიდი სული-
ერი სიმტკიცისა და გაუტეხლობისა,
მკაცრი სინამდვილე-ზღაპარი ტაშქენტის
ტრაგედიისა.

ბევრ ჩვენგანს ბოროტი ზღაპრის
ჩურჩულიც ჩასწვდომია: იაბონელებმა
ოქროს თევზები ჩამოიყვანეს, რომლებ-
მაც იწინასწარმეტყველეს ტაშქენტის
დაღუპვა — მიწის ყოველ შეტოკებაზე
მის ზედაპირს ვულკანი უახლოვდება,

ქალაქს თანდათან ეცვლება ფუძე და სა-
ცაა მთლიანად ჩაიძირებაო. ეს ბოროტი
ზღაპრები, ალბათ, თვით ტაშქენტშიც
დაეხეტებია.

დღეს მე კეთილი ზღაპრის სტუმარი
ვარ, ამ კეთილ, მაგრამ მკაცრ ზღაპარში
სამოგზაუროდ ჩამოსული.

აეროპორტის შენობის წინ გაშლილ
დიდ მოედანზე გამოვდივარ. მოედანი
ქალაქისკენ მიმავალ გზაში გადაიზარ-
და. ფართო გზის შუა მშენიერი სკე-
რია გაშენებული.

ეს-ეს არის ინათა. ჯერ აღრეა ქალაქ-ში გასვლა. სკვერში შეედევარ. სკამებზე ადამიანები იღვიძებენ. ხეთა ჩეროში, მწვანეანზე წვანან ადამიანები. იქნებ მგზავრები არიან ისინი. ტრანსპორტი გადატვირთულია და ძლიერ ჭირს ტაშკენტიდან გამგზავრება.

უკვე ორთვენახევიარზე მეტია, რაც ტაშკენტში მიწისძვრები მძვინვარებს. მიწა დღეში სამჯერ, ოთხჯერ, ხანაც ხუთჯერ ირყევა. ქალაქი თავისი მილიონიანი მოსახლეობით ღია ცას, ქუჩებსა და ბალებს შეჭხინუნია.

ვერაგია და დაუნდობელი ბუნების ეს

პატარა სკვერში მწვანეზე ვწევარ და დილის ნამით არ ვილუმპები, ყურს ვადებ მიწას, უხილავ რწვევით თრთის დასიცხული მიწის კუნთები.

ყურს ვადებ მიწას. — დედავ, მიწაო, მე შენ ოდითგან გეძასი დედას, სულში მიყვავის შენი სიმწვანე, გულში მინთიხარ სინათლის სვეტად.

გეძასი დედას! მე, შვილმა შენმა, შენ გაგალმერთე, გაქციე ხატად, მკერდით გარიდებ ავქარს და დელგმას, შენ გალამაზებ, გეტრფი და გხატავ.

ჩემს დიდ სიყვარულს არასდროს გაკლებ, ზღაპარულ წალკოტთა ტკბილსურნელს გაქმევე, შენს მკერდზე ვარწვე მოხატულ აკვნებს, შენს მკერდზე ვაგებ სახლებს და ქარხნებს.

და ყველგან შენი ერთგული ვრჩები, შენს თბილ გულს ვერთვი ყოველი ძარღვით, მე შენ მოვანდე სიცოცხლე ჩემი, უშენოდ მე არც სიკვდილი ძალმიძს.

შენ ხომ დედა ხარ, დედა ხარ ღვიძლი, გულში რა რისხვა გადაგეხიდა? ტკბილად მეძინა, შენ გამაღვიძე... რათ გამაღვიძე მეხთატეხითა?

შენ დაუწყვიტე ხეებს ფესვები, შენ შეურყიე ხიდებს ბურჯები, ყოველდღე მარყევს შენი ქვესკნელი, ბორგავ, თავს მესხმი და მეურჩები.

უსასტიკესი სტიქია. უფრთ ხშირად ღამით იცის თავსდასხმა, როცა ადამიანებს სძინავთ.

აპრილში მომხდარ პირველ მიწისძვრას, რომელიც რამდენიმე წამს გაგრძელდა, ორმოცდაათი მილიარდი კილოვანის სიმძლავრე ჰქონდა. ეს კი უდრის თორმეტი ასეთი პესის სიმძლავრეს. როგორც საქვეყნოდ სახელგანთქმული ბრატსკის პესია. ტაშკენტში მიწისძვრამ დაანგრია მრავალი საცხოვრებელი სახლი. სტიქიამ მიწასთან გაასწორა საზოგადოებრივი დანიშნულების ბევრი სხვა შენობაც.

შენ დაიქუხე აფეთქებული ასიათასი ნაღმის ქუხილით და სული ჩემი დაფეთქებული ავესე ფერფლით, მტვრით და წუნილით.

ხომ გაწუხებდა ბედიც ბალახის, ხომ ყველა სულდგმულს ჰყავდი იმედად, ხომ ამაყობდი ამ დიდ ქალაქით, მაშ ასე უღვთოდ რად გაიმეტე.

რა გული უძლებს შენს გულზე დაყრილ დაღეწილ აკვნებს, კედლებს და ქერებს... ნანგრევთა მტვერში იღვიძებს ხალხი, შეფარებული ხეების ჩეროს.

ყურს ვადებ მკერდზე. დილის ხმაური ახშობს ქვესკნელის შორეულ ბუხუნს, მიწის სიჭრელე ურთოდად დაუკლის ცას — მუგუზლებით ავსებულ ბუხარს.

ის მუგუზლები მკერდზე მეფშენება, მზის სიმხურვალეს სისხლში ჩაიტანს. კარვიდან მესმის აკვნის ეჭვების ქლარუნი. ორთქლი ასდის ჩაიდანს.

იფერფლებიან თიხის შრეები ნაფუძარებზე გაფანტულები, ძლივს მიიკვლევენ გზას ამწეები, მაღალ სორთუმებს აკანტურებენ.

თითქოს გარბიან გზისპირ ბოძები და მანქანები ბოლთასა სცემენ, ეზიდებიან შენგან ბოძებულ კირსა და რკინას, ქვასა და ცემენტს.

დაუწოქებელ, დაუსვენებელ
 ხალხის ყივინზე უთრთის ცას მკერდი,
 თვალებს ცრემლები არ უსველებენ,
 ვაჰკლდეგებია ტკივილს ტაშკენტი.

ძარღვში მჩქეფარე სისხლი მიუდის,
 შომაელის იმედს შუქად ატარებს.

... ეს მე ვარ, შენი შვილი ჯიუტი,
 უპირველესი შენი მხატვარი;

შენი მწყემსი და ხუროთმოძღვარი,
 შენი ფუძე და შენი სიმალღე,
 შენ მხოლოდ ჩემით გქვია ცოცხალი
 და ჩემი შუქით სივრცეს მიაღრღვევ.

გძინავს და შენი სიმშვიდე მე ვარ,
 გღვიძავს და ჩემი თვალებით გღვიძავს.

დაცხრი! გეყოფა რყევა და ნგრევა,
 მიწავ დედაო, დედაო მიწავ!

ზაფხული რუსთაველის ჯუჩავში

ვზაზე ავტობუსმა ჩაიჭროლა და აე-
 როპორტის შენობის წინ, მოედან-
 ზე გაჩერდა. სამარშრუტო აბრაზე
 ნაცნობ უძვირფასეს სიტყვას მოვკარი
 თვალი და წამოვევარდი. მასზე რუსული
 ასოებით ლამაზად ეწერა: „რუსთავე-
 ლის ქუჩა“.

...მე რუსთაველის ქუჩაზე ვარ და
 წამოწოლილა ასფალტზე.

მჭრელი
 ბრჭყალებით ფხოჭნის კედლებს მტვრიანებს,
 თვალს აბრიალებს ფიცბი და ჭრელი
 და ყველა გრილოს არეტიანებს
 სიცხე — დღის ბოძზე დაბმული ვეფხვი.

გავარვარებულ შშის ფერით ჰყვავის
 მისი ყოველი ბეწვი და ზოლი
 და მე მგონია, რომ ვეფხვის ტყავი
 ასეთ ზაფხულში დახატა მხოლოდ
 ბუნებამ თავის ყოვლისმძლე ფუნჯით.

მე გაიკვირვებთ, რომ ასე ცხადად
 ამ ფერებს შოთას ქუჩაზე ვხედავ,
 ეისი სტრიქონიც აჭრილა ცადა
 და შემორტყმია სინათლის ღვედად
 ამ ჩვენს ხაოცარ პლანეტას ირგვლივ.

მე სულ პირველად აზიის მიწას
 შოთას ქუჩაზე დაეადგი ვეხი,
 ამ ტაშირებზე ყოველთვის ჰღვიძავს
 ჩემი ოცნების ხესა და ხეხილს,
 როგორც სულს ვეფხისტყავიან მოყმის.

მკერდს ვუშვერ ვეფხის თვალებს ბრაზიანს
 და რუსთაველის ქუჩიდან გავეტყრ
 უსასრულობად ქვეულ აზიას,

ფართოდ გახელილი თვალებით ვაკვირ-
 დები ყველაფერს. მიწისძვრის ნასახსაც
 ვერ ვხედავ. ამაყად დგანან დიდი, ახა-
 ლი შენობები. ლარივით სწორი, საკმა-
 ოდ ფართო და გრძელი ქუჩა უხარმა-
 ზარი სისხლძარღვივით ფეთქავს. რუს-
 თაველის ქუჩაზე ვხედავ ზაფხულს, ტაშ-
 კენტის ზაფხულს:

ტაშკენტს — ძილაგმართალ სინათლის
 ჩანჩქერს,
 რომლის ქვესკნელშიც ბორგავს სტიქია.

მე რუსთაველის ქუჩას მიეყვები
 და სული ახალ სივრცეებს ერთვის,
 მკერდზე გადამდის ხვატი თლილ ქვების,
 ასფალტის ოფლი, რელსების ღვედფი
 და თაკარება ნუშისფერ თვალთა.

და მაინც სუნთქვა მეადვილება,
 თითქოსდა ვიწვე არავის მკლავზე,
 ღვედფით, ხმაურით მიედინება
 ლარივით სწორი, მტკვარივით საგვე
 მდინარე — ქუჩა რუსთაველისა.

გაშეშებულან ქუჩაში ხენი,
 ლამის ფოთლები დასცვივდეთ შიშით,
 გინდა, მიხვიდე, მოჰხვიო ხელი
 და შეიყვანო ოთახის ჩრდილში,
 რომ ოდნავ მაინც მოითქვან სული.

დაძრულ მიწაზე ტაშკენტის ჭერი
 მარად ჩაუმჭრალ თვალს აბრიალებს...
 წამოწოლილა ასფალტზე,

მჭრელი
 ბრჭყალებით ფხოჭნის კედლებს მტვრიანებს
 სიცხე — შშის ღვედით დაბმული ვეფხვი.

ტაქსის მძღოლს პირველი მაისის ქუჩაზე წაყვანა ეთხოვე. ცნობარში თბილისშივე ამოვიკითხე უზბეკეთის მწერალთა კავშირის მისამართი.

ვინ გნებავთო, — შემეკითხა.

და, როდესაც აღრესატი დავუსახელე, მას ნაღვლიანად გაეცინა.

— ვიცი, სადაც იყო, მაგრამ არ ვიცი, სად იქნება. ახლა ჩვენთან მეტად ძნელია ძველი მისამართით აღრესატის პოვნა. ბევრს კი საერთოდ აღარც აქვს მისამართი.

აქ უკვე ძველი ჰქვია ორთვენახევრის წინანდელ მისამართებს.

— ახლა ჩემს ოჯახსაც აღარ აქვს მისამართი, — პირქუშად გააგრძელა შოფერმა, — შიგ შუა ქუჩაზე, პატარა უსახელო სკვერში, მრავალ კარავთა შორის ერთ-ერთ კარავში ვცხოვრობთ.

უკვე პირველი მაისის ქუჩაზე ვართ.

აი, ამ შენობაში უნდა ყოფილიყო მწერალთა კავშირი. კედელს ეტყობა, რომ სულ ახლახან მოუხსნიათ აბრა. ჩონჩხებივით დგანან დახეთქილი, ბათქაშამოყრილი კედლები. თითქოს ამ კედლებზე ომის ტალღას გადაეცვლოს ხანძრითა და მახვილით.

ვიდაც ქუჩაში გამვლელმა ახალი მისამართი დავგისახელა.

ტაშკენტის ცენტრში ვართ.

აი ის, მიწისძვრით დატორილი ნაწილი ქალაქისა.

მთელი ველები გაჩენილა ტაშკენტის გულში და ამ ველებზე მიმოფანტულია აგურის ნამტვრევები, კარ-ფანჯრის ნამუსრევები. აღმასებევით ელავენ მინისა და სარკის ნამსხვრევები.

ჯერ კიდევ ბევრი მორღვეული სახლია ასაღები — კედელჩამონგრეულები, სახურავჩამოწოლილები, ფანჯარებგამომტვრეულები. გრუბუნებენ ამ სახლებზე

მიმდგარი მანქანები და სიცხისაგან გაშეშებულ ჰაერში სვეტებად დგება მტერის კორიანტელი.

შედარებით მცირედ დაზიანებული სახლების კედლებს აგურის ბურჯებს უშენებენ, ნაბზარეცს უმთელებენ, სახურავებს ხდიან და რკინა-ბეტონის შრეს აღვამენ გვირგვინად.

გავარგარებულ ქვასა და რკინას შეკბმთან ჯარისკაცებიც და სტუდენტებიც, ახსაყალებიც და ყარასაყალებიც. მართო ბავშვებს ვერ ნახავ ამ ხალხმრავალ ქალაქში. ქვეყნის სხვა ქალაქებსა და სოფლებში გაუხიზნავთ ისინი ტაშკენტელებს.

მიმოდიან აგურით, ცემენტით, ხეტყით, არმატურით დატვირთული ავტომობილები.

ნავთის უზარმაზარ ქუჩაზე გავედით და, როგორც იქნა, მივაგენით მწერალთა კავშირის — ქალაქივით დიდ შენობაში შეხიზნულს.

ერთ პატარა ოთახში მდუმარედ სხედან მოხუცები. წინ უწყყვიათ ხილი და ქაფქაფა, მწვანე ჩაით ავსებული ფილები.

მგლოვიარედ სხედან.

გუშინ დაუსაფლავებიან გაფურ გულიამი — უზბეკეთის სახალხო პოეტი, საბჭოთა ლიტერატურის გამოჩენილი მესიტყვე.

აშხაბადიდან, ალმა-ათიდან, ფრუნზედან, დუშანბედან ჩამოსულან სატირალში შუააზიური ლიტერატურის ეს ახსაყალები.

ამ ოთახში გავიგე გაფურ გულიამის სიკვდილი.

ჩიგატის სასაფლაოზე ვნახე ჯერ კიდევ ნესტიანი მიწისა და შემკვარი ყვავილების ბორცვი. ახლა მას ერქვა გაფურ გულიამი.

ჩიგატაიზე

გუშინ გაუჭრიათ საფლავი...

პატარა ბორცვზე

მწვანედ დამხოზილან დაფნანი.

ერთი დღისაა საფლავი

ჩიგატაიზე...

უკვე მტვერწყაროდ ყვავილებში

ტირის დაინი.

ჩიგატაიზე ვდგავარ თავდახრილი,

როგორც დასანგრევი ციხე;

საფლავზე დაიხარა ქარი გადაღლილი,

თვალეებში შემაყარა თიხა.

სისხლისფერი აქვს თიხას.

წამწამთან ცრემლი მოთქრიალდა,

იმ ცრემლებს გული შევაგებე;

საფლავს კვამლივით ორთქლი ასდის,

კუბოს ფიცარი იწვის ვეგბ.

გაფურ, ეს გული დასწავადა კუბოს.

მა გ გულს მზის ცეცხლით რომ იმოსავდი,

სიმღერებად აფრიალე დღენი,

შემისვამს თბილისში ლეინოსავით

მთრთოლვარე სტრიქონები შენი.

ვაი, რომ ტაშკენტში ვერ მოგისწარი,

გაფურ გულიამ!

უძილო ტაშკენტი განიცდის

შენს სიკვდილს, მიწისძვრას ვითარცა,

ნუთუ შენ წახვედი, დამიწდი,

ველარ სჭვრეტ შუქ-სხივით მდიდარ ცას.

ზეცა დაისის ფერებში ცხრება.

ტაშირზე დაეცა ჩამავალი მზე,

წითელ მტვრად აიჭრა ცაში...

ერთი დღის საფლავია ჩიგატაიზე,

ჩაფლული ყვავილთა ზღვაში.

მან, სახლი და ტრაგედია

გამიგრძელდა ეს ორი საათით გადი-
დებული დღე.

ქუჩის საათს შევხედე.

აპრილის ოცდაექვსში მომხდარმა
პირველმა მიწისძვრამ ტაშკენტის ქუჩის
საათების ისრები ერთდროულად შეაყი-
ნა დილის 6 საათსა და 28 წუთს. ტაშ-
კენტელებმა იმავე დილასვე აამუშავეს
ყველა საათი, გარდა ერთისა. ეს ერთი
კი ფრთხილად ჩამოხსნეს და ქალაქის
მუზეუმში შეიტანეს.

დედამიწის სხვადასხვა კუთხეებში
მუზეუმები ინახავენ საბედისწერო წა-
მებზე გაჩერებულ საათებს. იმ საათებს
მიემატა კიდევ ერთი...

ისევ ქუჩებში დაცხტილობა.

ერთ პატარა ქუჩაზე გავედი. ვაზების
ჩრდილში წვანან ეზოები. ჩვენებურ
რქაწითელსაც მოკვარი თვალი. ნებივ-
რად გაწოლილიყო ლითონის წვრილ
ძელებზე.

...ტაშკენტში ჩამოსულა, დაბინავებუ-
ლა ქართული ვაზი...

ვაზი...

სად არ ნახავ ამ ფეხადგმულ სიტკბო-
სა და სიმწვანეს, სიკეთესა და სილამა-

ზეს. თავისით, თავისუფლად დადის
ყველგან, სადაც კი გაიხარებს და ადა-
მინებსაც გაახარებს. მისთვის ჩვენს
ხალხს არც არასოდეს შეუკრავს გზები,
არც არასდროს გამოუმწყვდევია ცხრა-
კლიტულში.

ამ ფიქრებით მივდექ ქუჩას.

გადახანძრულ კედლებს შევეფეთე.

ზედ შუა ტროტუარზე გამოუტანიათ
ლუდი და ლიმონათი (ამ უბანში მალა-
ზიებიც შეუმციარებია მიწისძვრას). ერ-
თი-ორი კათხა თუ ტრიალებს ამდენ
ხალხში. პირდაპირ ბოთლებიდან სვამენ.
სვამენ სულმოყოთქმელად და გარბიან.
გულთ მინდა ვინმე „უსაქმურს“ გადა-
ვეყარო, გაველაპარაკო, რაიმე ვაამბო-
ბინო. დალაპარაკების მიზეზს ვეძებ. შე-
კითხვაზე სხარტად და სწრაფად მიპასუ-
ხებენ და გარბიან.

...დაბალი მესერის იქით სახლია.

ვაზებს ზედ სახურავზე შეუკრავთ
მწვანე ჭერი.

შევხედე და განვცვიფრდი: მაინც იდ-
გა ფუძემამონგრეული, კრამიტჩამოყ-
რილი, კედლებმორღვეული ალიზის სახ-
ლი. იქნებ იმ ვაზებს უჭირავთ იგი...

სარკმლები — თვალები ხარის,
საყვავე — მეურმის სახრე...
აქ, ალბათ, ეს სახლი არის
ყველაზე პატარა სახლი.

კავებზე გადასულ ვაზებს
შეუკრავთ ფოთლების ჭერი,
დარღვეულ ალიზის სახლზე
გდია მზედაკრული ჩერო.

ნისლივით დაჰყრია მტვერი
ნააკუნარს აშლილს და აყრილს,
რქაწითელს ლერწმის გრძელი
თითებით უჭირავს სახლი.

ტანსაც არ ატოვებს წამით,
ჩაჰყურებს ჩანგრეულ ფუძეს,
აქა-იქ შერჩენილ კრამიტს
აწოვებს მტევნების ძუძუს.

ვაი, თუ გაეშვას ხელი,
წვრილი თითები აქვთ ვაზებს...
უთრთის ჩანგრეული წელი
კედელს ბულდოზერის ხმაზე.

სარკმელი — დაწრტილი კოკა,
საყვავე — გატენილი სახრე...
ფერწასულ სიმწვანეში ტოკავს
ვაზის რქებს დაკიდული სახლი.

ბაშაქანი — თბილისი
ივლისი, 1966 წელი.

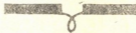
მ ი ნ ა წ ე რ ი

ორი თვის მერტე ჩავფრინდი დიდ ტრაგედიასთან შებრძოლებულ ამ საოცარი გმირობის ქალაქში. ბედმა გამილიმა — ერთ ღამეს სასტუმროშიც მეძინა (ძალიან ძნელი იყო ჭერის შოვნა მიწისძვრისაგან ჭრილობამიყენებულ ქალაქში). მიწას სეიმპოლოგივით მოვუსინჯე მაჯისცემა. ორჯერ მიწისძვრასაც შევესწარი, მაგრამ ეს ორივე მიწისძვრა იყო მიმცხრალი შეტოვება დედამიწის გულში ჩამჯდარი ურჩხულისა, რომელიც სადღაც ქვესკნელში ჩაღრმავებულიყო და დაჰკარგვოდა თავისი ჯოჯოხეთური ძალა. ტაშვენტელთა უმრავლესობამ ამ მიწისძვრის ამბავი რადიოთი გადაცემული თუ გაზეთში გამოქვეყნებული ოფიციალური ცნობით გაიგო.

მე ვნახე ის ტაშვენტიც, რომელიც შენდებდა ვნახე უკვე დასრულებული შენობებიც, ახლად საძირკველჩაყრილი სასახლეებიც, მომავალი მასივების პროექტებიც და მაკეტებიც. ვნახე ახალი ტაშვენტის მშენებლებიც. მათზე მრავალი წიგნი დაიწერება.

ტაშვენტს უზბეკურად ტოშვენტი ჰქვია. ეს სიტყვა აღსავსეს, ავსებულს ნიშნავსო. ქალაქი ხილითა და მიწის სხვა ბარაქით ივსება ზოლმე და იმიტომ დაურქმევიათო ეს სახელი ქალაქისათვის.

— სიცოცხლით, მზით, სიხარულით და სიტკბოთი აღივსოს ეს მიწა, ეს გმირი ქალაქი, მისი ყოველი კერა, ამ კერების ყველა ბინადარი!

ქუნიქი

ნოდარ ხვედელიძე სპეციალობით იწინერია. ლენინის სახელობის თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ მან რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანაში დაიწყო მუშაობა.

ამხანაგები მას იცნობენ, როგორც კეთილსინდისიერ და საქმიან მუშაკს. ჩვენ, რუსთაველმა მეტალურგებმა ვიცით, რომ ნოდარ ხვედელიძე კარგი იწინერია. სასიამოვნო და სასიხარულოა, რომ იგი ნიჭიერი შემოქმედიც არის.

კეთილი იყოს ახალგაზრდა იწინერის ლიტერატურული დებიუტი. დაე, გაამართლოს მან „ცისკრისა“ და მისი მკითხველების ეს დიდი ნდობა!

ოტარ სულაძე,

რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მთავარი ინჟინერი.

ნოდარ ხვედელიძე

მალაროელთა ქალაქი

ნისლით წაგრავნილ ქალაქზე რკალად დაეშენენ სხივთა გრძელი შუბები, თითქოს ფილტვები გაუსკდა ქალაქს — მაღლა ისროლა ცხელი დრუბლები. და მზე მიადგა კლდეს ნავარძეთის, — შუქრუთისაკენ ფიქრებს მიდენილს...

და უცებ ჩნდება ქალაქი კლდეში, როგორც მტვენებით საესე გიდელი. მისივე ჩრდილი ქარაფზე არბის, სულშიც მზესავით ამოდის დილა, სულ ცოტა კმარა — ასწიო წარბი და გაუღიმო ცხოვრებას თბილად...

თ ბ ი ლ ი ს ს

უნდა მწამდე და უნდა მიყვარდე! — თითქოს ზეციდან ხმა ჩამოისმა. შენი მზე თვალში რომ ჩამვივარდეს, თვალში თითხაც კი არ ამოვისვამ.

მე შენთან ყოფნა უფრო მწყურია, შენი სიმშვიდის ძილისპირული, შენ, როგორც ზღვაში დიოსკურია, ჩემს ოცნებაში ხარ ჩაძირული...

რუსთავი ღამით

ქალაქი უფრო იცნობა ღამით, როგორც იცნობა ცა ღამეული, იგი თავს იჩენს რამდენი რამით, გულზე ვარსკვლავებგადაბნეული. როცა ოცნებით ტატნობს ესები და სიმშვიდეში ფიქრებს გადათვლი, და ამწეების ორფეხებით ფეხისწვერებზე დგება ქალაქი, —

თითქოს ისწრაფვის ღამენათვევი, ასე მაღალი დახედეს განთიადს, გულზე გადამდის შენი ნათელი და ღამეებიც სულში ანთია. როგორც სიცოცხლის გაბმული სუნთქვა, რომელსაც უნდა სიმღერა ერქვას, იქნებ სხვებს უფრო თამამად უთქვამთ სიტყვა, რომელიც მე უნდა მეთქვა.

მაგრამ ქალაქი ამოწმებს ამინდს და მადლიერი კაცივით ხვდება, — ადამიანიც იცნობა ღამით და ღამეც უფრო ნათელი ხდება. რომ ღამე იტევს ჯერ არგაგონილ გარჯას ხალიბის, სუნთქვას პოეტის,

* * *

ღამეული ცა ათრთოლებს ხოლმე ცისკენ წამასულ ანძებს, ანტენებს, და შორეთიდან ხმა ჩემი მოდგმის, ჩემს უნებურად ფეხზე მაყენებს.

თვალი მიუღის წვრილთვალა ბადეს, თუ ვარსკვლავები უხმოდ წყდებიან. კოსმონავტები ჰგვანან კომეტებს, როდესაც მიწას უბრუნდებიან.

* * *

რომელი უფრო მეტია ქვეყნად: ბინდი, რომელიც აბნელებს ქვეყნის ნახევარს და თან მოაქვს სიცივე, თუ მზე, ციაგით სსივებს რომ შეჰყრის, ათობს ქვეყანას და შესცივინებს?! აბა, ვინ აწყავს ჩრდილს და სინათლეს და ვინ გვაუწყებს უკეთ სიმართლეს! პეი, თქვენ, პასუხს რატომ აყოფებთ, თუკი ცოცხლობთ და თუკი აზროვნებთ!?

* * *

„მშობიარობას გადაჰყვა ქალი!“ — თქვენ და უბრალოდ გაჩუმდნენ მერე. ხმა კი დაირხა სხივჩაუშქრალი და მაღალ სივრცის შეერთო ფერებს, თითქოს მიჰქონდა ცის სამსჯავროსთვის მიწიერების ეს დიდი ბრალი,

და არ არსებობს ზუსტი საზომი ამ მჩქეფარების თუ მყუდროების. დრო კი, დროშებზე სუნთქვის შესვლით, ახალ თარიღებს ისევ გადათვლის... და ამწვების ოროფეხებით ფეხისწვერებზე დგება ქალაქი.

დედამიწაზე მოაქვთ სინათლე და წინ უსწრებენ მაღალ ოცნებებს, ვაჩერებ სუნთქვას, ვიდრე უსიერ ცაში გაფრენის ნიშანს მომცემენ.

შენ დუმხარ ახლა და მრავლისმეტყველ დუმილს მივიჩნევ თანხმობის ნიშნად; მიწისთვის უნდა გაფრინდეს კაცი, კაცი, რომელიც მიწაზე იშვა.

წყვედიადი: — ხვეში ვილაცა ბორგავს! სინათლე: — ვილაც მწვერვალზე ადის! ხოლო სულ ახლო მთასავით მოდგა კაცი, რომელსაც თან ახლავს ღანდი. ბრძანებს: ოდესმე თუ კაცთაგანი ცდომილთა ლაშქარს მოკრებს და მოთვლის, უკეთეს დალადს მისგან მოველი; ჯერ კი, მოკვდავის გულით და ყოფით გაიზომება ქვეყნად ყოველი.

რომ ელაღადა: „თქვენგან დალოცვილ მშობიარობას გადაჰყვა ქალი.“ მაგრამ მიაწყდა ცის სამფლობელოს ახალშობილის პირველი ბგერა... „გარდაისახა სიცოცხლე მსოფლოდ,“ — თქვენ და... უეცრად გაჩუმდა ყველა.

ზღვაში პირველად...

რა დელვა იყო ნაუცბათევი — ზვირთი მთასავით ამოიზნიქა, ზღვა ბიბინებდა, როგორც სათიბი, ხოლო თოლიამ თუ თოვლის ფიფქმა გადამიფრინა თავზე ფარფატი. შორს კი ძლივს ჩანდა მწვერვალი ცარცის, და მე ღამაში შიშით გავთავდი, ზღვაში პირველად შესული კაცი.

და ახლაც თითქო ზღუდევებს აგებს — ზვირთი გემბანზე შეხტომას ღამობს, ეუსაყვედურებ ზღვას ამ სიშმაგეს. ზედაპირული ვნებების გამო. გაცქერ სივრცეს და ფიქრი მიპარავს, თითქოს შენს სახეს ვხედავ, დიდგულო, ზღვიდან ამოხტა ჭრელი ნიჟარა და დაიყვირა ზღვის საიდუმლო...

არდაბრუნება

დედებს არ უყვართ შავები, მაგრამ
 მაინც იცვამენ შავებს დედები;
 შვილებს ებარათ უმაღლეს დარდად
 მამულის ბედი და იმედები.
 უკვდავება თუ დასდევდათ ლანდად; —
 იყო ცეცხლი თუ ღამე წამების!

მამებს არ უყვართ წუხილი, მაგრამ
 არდაბრუნებულთ სწუხან მამები.
 ზოგნი კი სდუმან, უფრო ნაომარ
 მიწის დაღლილ გულს მიკორძილები...
 უღიმილობას ჰგავს უმამობა
 და უმამობას სწუხან შვილები.

ფიქრები ბინდში

მზე გადავიდა. უმტკივნეულოდ
 გადაიჩენენ ჩრდილები ხვეში,
 მე შენ გიგონებ და ვჭირვეულობ,
 კვლავ მარტოობას არ შეერჩე ხელში.
 გავცქერი ნისლში მტკვრის სანაპიროს,
 ხიდები ჰგვანან ნიანგთა შურგებს,
 მოცოცავს ეჭვი და მოფათურობს
 და მიფართოებს თვალების გუგებს.
 ხოლო ცრემლივით მოწყვეტილ დუმისს
 კვლავ ვუნაწილებ ღოდინის წამებს,

თითქოს აპყვება უჩინარ სურვილს, —
 ბალთან რეკლამა გაახელს თვალებს.
 და შეშინდება ღამე უფერო,
 შენ მიმიხვდები ფიქრებს უხმოდაც, —
 თუ რა ძნელია მისვლა უშენოდ
 საკუთარ თავთან, როგორც უცხოთან,
 მაინც მივდივარ და ვედარ ვაგნებ
 სანათურს ბნელში, ჟამი კი მიდის...
 ხოლო ხიდები ჰგვანან ნიანგებს
 და ძილში შეჰყავთ ქალაქი დიდი.

არაკველვა

სამასი არაგველის სვეტი,
 კიდევ რაღაც ამ სვეტზე მეტი, —
 შენს უნებურად მოვიდრეკს მუხლს,
 მათი ხმა ისე ძლიერად ჰქუხს.
 საცეცხლურში უნთიათ ცეცხლი,
 ცეცხლია თუ სული ომების,

თითქოს ბუბუნებენ მთები,
 თითქოს ბუბუნებენ ლომები.

თითქოს მტერს უტყევენ ჯახანით, —
 კვლავ შეყრილან კრწანისის ველზე!
 განა ეს სვეტია მაღალი? —
 ერთმანეთს შესდგომიან მხრებზე...

* * *

უღაბნო თოვლის... თეთრად კანკალებს
 ქარიშხლისწინა დუმილი მძიმე,
 აღამიანის ფეხის ნაკვალევს
 მიჰყვები, როგორც ერთადერთ იმედს.
 იქნებ სულ ახლო ქოხი აქვს ვინმეს,
 გათოშილ სხეულს იმედი ათობს,
 ხოლო ნაკვალევს კვლავ გულმოდგინედ
 ათოვს და ათოვს... ათოვს და ათოვს...

მიდიხარ, მისდევ ხევსა თუ ღრანტეს,
 მთლად მინდობილი ვიღაცის გუმანს,
 შენ მაინც წახვალ, გზაც რომ არ ჩანდეს,
 და ჩაბინდული ხეგები სდუმან.
 გზა კი გრძელდება და ტრამალების
 სუნთქვას უღრანი დუმილით ღობილით;
 და პირველყოფილ იდუმალებით
 ჩანს ნაკვალევი ჯერ კიდევ თბილი.

* * *

ცისკრამდე აღწევენ უნისლო ფიქრები,
 და ხმა ღაღადისა: მზევ, ნუ ჩამიქრები!
 მზეო, ხალისად თუ კვლავატრად მინთიხარ,

გულისთვის კი არა, ლექსისთვის მინდიხარ,
 ლექსისთვის კი არა, ხალხისთვის
 მჭირდები, —
 შენ ხომ უჩუმარი სუნთქვა ხარ კვირტების.

ახალი თაგბანაუი

პეია ინბერი

ხუთი დღე-ღამე...

იღვა მომსვლელთა მღუმარე რიგი
 და ჩაწყვეტოდათ წუხილით გული...
 ხუთი დღე-ღამე ებარა იგი
 სვეტებიანი დარბაზის ღუმელს..

და მოდიოდნენ რიდით და კრძალვით
 მცხოვრებნი ყველა ქუჩის და უბნის, —
 რომ კიდევ ერთხელ ენახათ თვალით
 მისი მაღალი, ნათელი შუბლი.

და მოდიოდნენ... და ყინვა მკაცრი
 ისე ატანდა ძვალრბილში, თითქოს —
 თან გაიყოლა ამ დიდმა კაცმა
 ჩვენი სხეულის ნაწილი სითბო.

მას კი ეძინა... იღვა ღუმელი
 და ხუთი ღამე ეღვიძათ გარეთ...
 და საპატიო ყარაულივით
 ვარინდულიყო ქალაქზე მთვარე.

რუსულიდან თარგმნა იორამ მამერბელიძემ.

ჩვენს რი მოთხროზებში

ღვინო აშქენაზი

ზიზი ანუ ქაღალური სხროვრება

თუ მათი ნახვა გასურთ, ინებეთ, აი აქ, მაგიდის ქვეშ არიან; კალათში ჩაქსნი, სული არ შეეხუთოთ-მეთქი. სიცოცხლის სიყვარული, ბატონო გამგე, აღამიანს სისხლში აქვს გამჯდარი. მე მათი წყალში გადაყრა დავაპირე, მაგრამ შემეშინდა, გზაში არ გავუღულიყვნენ; უკანასკნელ წუთს ტომრიდან ამოვიყვანე და ამ კალათში ჩაქსნი.

შეიძლება, ვინმემ მითხრას, შენი საქციელი უაზროაო. მართლაც, რა აზრი აქვს იმაზე ზრუნვას, რომ უფრო თავისუფლად ისუნთქონ გზაში, თუ რამდენიმე წუთის შემდეგ მდინარეში უნდა გადავუძახო. რატომ ჩავდივარ ამას? თქვენთვის კი არა, საკუთარი თავისთვისაც ვერ ამიხსნია. იქნებ ასე იმიტომ ვიქცევი, რომ აღამიანს ყოველთვის აქვს სურვილი თავისი დანაშაული გამოიწყოს და ამის წინასწარ გაკეთება უფრო სიამოვნებს.

აი რა თინი მოუვიდა საბრალო ზიზის. ვეღარ გამიხსენებია, როდის ბრძანდებოდათ აქ უკანასკნელად. თუ არ ვცდები, ძალზე დიდი ხნის წინათ, იქნებ ომამდეც კი. მობილიზაციის დროს ხომ არა? დიახ, ასეა! ახლა მომავონდა, ფესხაცემლი გიქერდათ და არაფრით არ

უნდოდათ სხვა მოეცათ. ღმერთო ჩემო, ესე იგი, მას შემდეგ ოც წელზე მეტი გასულა? თქვენც ხომ დამეთანხმებით, დრო საოცრად სწრაფად მიქრის. არა მთელი დღე, თითქოს მხოლოდ მისი მეორე ნახევარი გასულა. დანაყრდები, წათვლემ, გააბოლებ, უკანასკნელ ცნობებს მოისმენ... და ოცი წელი ვითომ არც კი ყოფილა.

გინახავთ ზიზი, პატარა, შავი ტაქსა? თავდაპირველად უფროს მეტყვევებს სკრიშივანექს ეკუთვნოდა, მაგრამ გაყიდა, რადგან ისე უფრთხოდა ნადირობას, როგორც ეშმაკი საქმეველს.

შეუძლებელია არ იცნობდეთ, თქვენ ხომ აქაური ბრძანდებით. ვინ არ იცნობდა ამ ძაღლს ჩვენში! არ შეიძლება არ გენახათ ზიზი, ბატონო გამგე. „ოქროს ღომში“ თუ დადიოდით გულამის საქმელად? იშვიათად? და არასოდეს მოგიკრავთ თვალი ამ ძაღლისათვის? რას იზამ, თქვენი მასშტაბის აღამიანებს ხომ სულ სხვა საზრუნავი აქვთ. თქვენ, ბატონო უფროსო, დღე და ღამეს ასწორებთ მნიშვნელოვან საქმეებზე ფიქრში და, მართლაც, სადა გვალიათ რომელიც ძაღლისათვის.

მე კი იმ დროიდან მახსოვს, ჯერ კი-

დევ ლეკვი რომ იყო: სახელმწიფო სამ-სახურში გახლდით და, მოგვხსენებათ, თავისუფალი დრო ბევრი მქონდა. ძალიან მაინტერესებდა ძაღლების ცხოვრება. ქალაქში ამბობდნენ, თითქოს ძაღლის ხორცს ვჭამდი, მაგრამ, ღმერთია მოწამე, მხოლოდ ერთხელ გეახელით დაბეგვლი ძაღლის ხორცი, ისიც აღმოსავლეთის ფრონტზე. უნდა მოგახსენოთ, ჩინებული ხორცი იყო, ნამდვილი დელიკატესი.

მაგრამ მე როდი ვეკუთვნი იმათ რიცხვს, მენიუს ამორჩევაში რომ ორიგინალობენ. და თუ (ღმერთმა ნუ ქნას) ადამიანები ძაღლების ჭამას დაიწყებენ, აუცილებლად დაგბატიებთ. თვითონ დარწმუნდებით, რა გემრიელი კერძების დამზადება შეიძლება ძაღლის ხორცისაგან. თქვენ ყოველთვის გქონდათ პირის გემო, ბატონო გამგე, მამათქვენს ხომ ქამასოკოც კი მოჰყავდა.

ჰო, ახლა ისევ ზიზის თაობაზე: წლებს განმავლობაში ვადევნებდი თვალს. მეტად უცნაური ცხოველი გახლდათ. უფროსმა მეტყვევებ ჩალის ფასად მიჰყავდა პანი ლედვინოვას. პანი ლედვინოვამ მონოგრაფიანი ყურთბალიში მოუქარგა და... ხახვში შემწვარ ღვიძლს აქმევდა. ერთხელ ისიც ვნახე, ღორის ძვალს ყიდულობდა მისთვის. საერთოდ, არავისი არ მშურს ხოლმე, მითუმეტეს ძაღლებისა; მაგრამ გულში მაინც გავიფიქრე: „უარს არ ვიტყოდი, ამ მოხუცის ტაქსა ვყოფილიყავი“.

რა ჩაიღინა ზიზიმ?

მეორე დღეს გაექცა. არ იფიქროთ, რომელიღაც ხვად ძაღლს — ტაქსას ან დობერმან-პინჩერს გაეკიდა. მაგისტანები არ უყვარდა; არც კურდღლების დევნა, არც მონოგრაფიან ბალიშზე ძილი უყვარდა. ზიზის საკუთარი წარმოდგენა ჰქონდა ცხოვრებაზე და ვერაფრით ვერ შეაცვლევინებდი; თანაც ისეთი ხასიათის გახლდათ, ბევრ ადამიანს შეშურდებოდა.

არავინ იცოდა, სად ათევედა ღამეს. საუზმობისას კი აუცილებლად გამოცხადდებოდა ხოლმე „ოქროს ლომში“,

რომ ძროხის ბარკლის ერთი ნაჭერი მიერთვა. იგი აქ სასურველი სტუმარი იყო და მუდმივი ადგილიც ჰქონდა, — იმ მაგილის ქვეშ, რომელსაც ნოტარიუსი ზღერადიჩეკი უჭდა ხოლმე. აი ის, შობის პირველ დღეს სისხლი რომ ჩაექცა.

ზიზი „გვირგვინში“ სადილობდა, სავაზმოდ „შავ რაშში“ დადიოდა. ხუთშაბათობით კი, „ოქროს ლომში“ ვახშამად რომ გულ-ღვიძლის ძებვს ამზადებდნენ, ისიც იქ ვახლდათ.

მართლაც ძაღლის ბედი ჰქონდა ზიზის! ყველა თავს ევლებოდა, უმასპინძლდებოდა, მაგრამ იგი საჭმელს ზედაც არ შეხედავდა, სანამ კარგად არ შეისწავლიდა იმას, ვინც მიაწოდა. თუ კაცი თვალში არ მოუფიქვოდა, სასაქაოს დირექტორიც რომ ყოფილიყო, საჭმელს არ შესანსლავდა. არავითარი მოფერება არ ჭრიდა. სულ „ჩემო ზიზი“ და „ჩემო ზიზიკო“ რომ ეძახნათ, კუდაც კი არ გააქიციებდა. თუმცა კაცს ისეთი თანაგრძობით, ისეთი ალერსით შეხედავდა, თითქოს მისი საუკეთესო მეგობარი ყოფილიყოს, თუმცა ამ გამოხედვაში რაღაც დაცინვის მსგავსიც იყო ხოლმე.

მე თუ მივაწოდებდი, გამხმარ ფუნთუშასაც კი შეჭამდა. შემდეგ აგისხნით, რატომ იქცეოდა ასე.

ყოველთვის მიკვირდა, რატომ არ მოუვიდა თვალში რომელიმე ცირკის დირექტორს. ალბათ იმიტომ, რომ დიდი ცირკები ჩვენთან არ ჩამოდიოდნენ, პატარა ცირკებს კი საკუთარი ცხოველებისათვისაც არ ჰქონდათ საჭმელი.

ნამდვილი ოინზაზი იყო! ქეაბჭულა და ხელჯოხი რომ მიგეცათ, ზედგამოჭრილი ჩარლი ჩაპლინი იქნებოდა.

პანი ლედვინოვას ჯიბრზე ყველა ჩვენს ბობოლას უნდოდა ზიზის გულის მოგება. ეს სურვილი ნამდვილ სპორტულ ჟინად გადაექცათ. სანაძლეო დადეს, — ვინც ზიზის ხელში ჩაივდებდა, სამ ბოთლ შამპანურს მიართმევდნენ.

ზიზი ისევ დამოუკიდებელ ცხოვრებას ეწეოდა. მას თითქოს კატის ხასიათი ჰქონდა, თუმცა არც სიყალბე ახასიათებდა, არც სიხანტე.

ენი იცის, რამდენს ვსაუბრობდით მის შესახებ მე და მოხუცი ზღერადიჩევი!

— მიტხარით, თუ შეიძლება, ბატონო ნოტარიუსო, — ვეუბნები, — რატომაა, რომ ამ ძალს არ სურს უფროსი ჰყავდეს?

ის კი მიპასუხებს:

— თქვენ რატომ არ ვსურთ უფროსი ვყავდეთ, მიხეი?

მე ვუპასუხებ:

— მაპატიეთ, ბატონო ნოტარიუსო, მე ხომ ძალი არა ვარ, მე ხომ სული მაქვს.

ზღერადიჩევი მხოლოდ თავს აკანტურობდა, აბოლებდა და ხელახლა თხოულობდა ტოლჩა ლუდს. შემდეგ შეიხედავდა მაგიდის ქვეშ, შეამოწმებდა, იწვა თუ არა ძალი თავის ადგილას და ერთ ნაჭერ მკლე ხორცს გადაუდებდა. შობას კი სისხლი ჩაექცა თავში. ცხონებულნი... ახლაც ცოცხალივით მიდგას თვალწინ.

ორმოცი წელი იქნებოდა. მაშინ უკვე გერმანელები იყვნენ ჩვენში. პრაღიდან პროფესორი ჩამოვიდა, ჩვენთან ცხოვრობდა, კუტნაია გორაში კი მსახურობდა. გიმნაზიაში თუ რაღაც ამის მაგვარში ასწავლიდა. რატომ მოუხდა პრაღის დატოვება და რატომ ვერ შეძლო კუტნაია გორაში ცხოვრება — არ ვიცი. ენაწყლიანი იყო. ზოგჯერ ისე გაუტყვდა, ვერ გააჩერებდი, მაგრამ თავის თავზე ხმას ვერ ამოაღებინებდი.

კარგად მახსოვს, რა პირში ჩალაგა-მოვლებულები დარჩნენ ჩვენი ქალაქის ბოზოლები, როცა მოეპრიაათ პროფესორის პატივსაცემად „ოქროს ლომში“ საზეიმო საღამო მოეწყათ. ჩვენ გვყავდა მეთათაქვე, ასესორი. ორი აღიუნქტი და მოხუცი ზღერადიჩევი, მაგრამ არც ერთი პროფესორი. პრაღელს კი, ერთის მაგივრად, ორი დოქტორის ხარისხი ჰქონდა — ფილოსოფიისა და კიდევ რაღაც მეცნიერებათა დოქტორისა. ლამაზ, ცისფერ თვალებს აჟუჟუნებდა და თუ კარგად დააცქერდებოდი, საერთოდ, საკმაოდ ლამაზი კაცი იყო.

პოლა, გადაწყვიტეს მის პატივსაცემად საღამო მოეწყათ და მთელი თვე ემზადებოდნენ ამისათვის. პატარა ქალაქებში, ბატონო გამგე, ყოველთვის ასეა ხოლმე: ყველას უნდა, რაღაც განსაკუთრებული მოხდეს და თან შიშობენ, რაიმე უსიამოვნება არ შეგვემთხვესო.

ამიტომაც უყვართ პატარა ქალაქებში ვიოლინოს კონცერტები, ზეიმი ღორის დაკვლის გამო, სპორტული დღესასწაულები და იუბილეები. ერთ კვირას ლაპარაკობენ, რომ შაბათს მეჯლისი გაიმართება. მთელ შემდეგ კვირას კი — თურა ამბები დატრიალდა ამ მეჯლისზე. კეთილი და პატიოსანი, ამის შემდეგ რაღა ქნან, რითი შეიქციონ თავი? პო, მართლა, მომავალ კვირას ხომ იუბილე გაიმართება! აი ასე ატარებენ დროს, ჩემო ბატონო.

იმ საღამოს მეც იქ ვიყავი. არ გეგონოთ, ცნობისმოყვარეობის გამო, — ასეთი ამბები სულ არ მაინტერესებს, — მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ მივედი, რომ იმ დღეს ხუთშაბათი იყო და გულდიძლის ძეხვი უნდა მეჭამა. ის ეშმაკის ფეხი ზიზიკ ვამოცხადდა. ხუთშაბათობით ყოველთვის იქ ვხვდებოდი ერთ-მანეთს. თავში საკუთარი კალენდარი ჰქონდა.

უკვე ყველა უჯდა ადგილებს. ქალები გამოპრანქტულიყვნენ, კაცებს გახამებულ საყელოები ეკეთათ. ყბედობდნენ, მხიარულობდნენ და ზომიერად სვამდნენ. ისინი, ვისაც ჯიბის საათები ჰქონდა, დროდადრო დაჩედავდნენ ხოლმე, მანდილოსნები კი განუწყვეტლივ ქოქავდნენ მაჯის საათებს, აქაო და, არ გაჩერდესო. პროფესორი კი არა და არ მოვიდა.

აი, უცებ გამოჩნდა, მაგრამ უნდა განახათ, რასა ჰგავდა. პერანგი ისე დაჰმუჭუნული ჰქონდა, თითქოს გზის სატკეპნმა გადაუარაო, საყელო კი იმდენად ჭუჭყიანი, რომ თავისუფლად შეიძლებოდა მასზე ოხრახუშის დათესვა. რასაკვირველია, გაუპარსავი იყო, ჭალარა წვერში აქა-იქ ოქროსფერი თმა გამოჩნდებოდა. შარვლის ნაკეცებს არასოდეს

აუთოვებდა და არც ფეხსაცმელს იწმენდდა. პრინციპულად იყო ამის წინააღმდეგი.

არც კი მისალმებია შეკრებილთ. ოღონდ კარში გაჩერდა და ყველას რაღაც დაბნეულად, შეცბუნებულად და ოღნავი დაცინვით გადახედა, გავიფქრე — ნეტავ სად მინახავს ასეთი გამოხედვა-მეთქი.

და უცებ ზიზი მომაგონდა.

რასაკვირველია, ზუსტად ასეთი გამოხედვა აქვს ზიზის, როცა ეფერებიან: „ჭამე, გეთაყვა, აი ძვლები, აი ჩინია, აი გულაში“. ასეთივე გამოხედვა ჰქონდა ამ კაცსაც. ალერსიანი, თანამკრძნობიერი და, ამავე დროს, თითქოს ოღნავ დასცინოდა კიდევ ყველას, განსაკუთრებით კი საკუთარ თავს.

ყველა გაირინდა. ასე ხდება ხოლმე, როცა მსახიობი სცენაზე გამოდის და უცებ როლი ავიწყდება. არავინ იცოდა, გაცინათ თუ დაერცხვინათ. მხოლოდ ერთმა შინაბერამ ჩაიციინა, იმან, ვისაც პროფესორზე ათხოვებდნენ: შესაძლოა მხოლოდ ამიტომაც მოაწყვეს ეს საღამო.

თითქოს აქ არაფერი იყო, პროფესორი ნოტარიუს ზდერადიჩეს გამოელაპარაკა. ჯერ სოფისტებზე საუბრობდნენ, შემდეგ ლაფნიჭამია ხოქოებსა და ბალახის ბუკარზე გადავიდნენ. მერე შინაბერას არწმუნებდა, ქალებისათვის ყველაზე საუკეთესო სახეობის სპორტი ბერძნულ-რომაული ჭიდაობააო.

— რასა ბრძანებთ, ბატონო დოქტორო, — თავგამოდებით ეკამათებოდა შინაბერა, — თქვენ თვითონ კი მისდევთ სპორტს?

— მხოლოდ თეორიულად, — უპასუხებდა პროფესორი, — ძალიან ხშირად მეტბერება მუცელი გახეებისაგან.

ქალწული აიღუნა და პროფესორი იძულებული იყო მხოლოდ ირმის ნახტომზე და, საერთოდ, გალაქტიკებზე ესაუბრა.

— ღმერთო ჩემო, — წამდაუწუმ იმეორებდა შინაბერა, — გაუგონარი ამბავია, ნუთუ ამდენი ვარსკვლავია?

როცა მიხვდა, სხვა რამეზე, რომ მოკვდეს, სიტყვას ვერ ამოალებინებო, პირველი გამოემშვიდობა და მეორე დღეს ყველას ეუბნებოდა: როგორ შეიძლება აღამიანს, რომელსაც დოქტორის ორხაზისი აქვს, ასეთი მდამიური ინტერესები და ასეთი ბინძური საყულო ჰქონდესო.

ბოლოს მხოლოდ სამნი დავრჩით: პროფესორი, ზიზი და მე. პროფესორმა მიკიტანს ვიოლანო სთხოვა და სევდიანი სიმღერა დაგვიკრა. ამასობაში ათი ტოლჩა ლუდი და ექვსი ჭიქა რომიანი ყავა დავლიეთ.

ზიზი კი მაგიდის ქვეშ იწვა და თავისებურად, ძალღუთრად ტყებოდა.

— ვისი ძაღლია? — მიკიტხა პროფესორმა.

— საკუთარ თავს ეკუთვნის, — ვუპასუხე და ყველაფერი მოვუყვიე: უფროს მეტყევე სკრიშვიანიჭვეც, პანი ლედვინოვაზეც, და, საერთოდ, ამ ძაღლის ხასიათზედაც.

პროფესორი მისმენდა და რამდენჯერმე გაეღიმა. როცა იღიმებოდა, კაცს ეგონებოდა, ჭალი ინთებოაო. არასოდეს მინახავს ასეთი კეთილი ღიმილი. თითქოს მზად იყო ყველაფერი დაერციგებინა, რაც ებადა, თავისთვის კი არაფერი უნდოდა. ხალხი ამ ღიმილში მხოლოდ ირონიას ამჩნევდა და, ცოტა არ იყოს, ეშინოდათ მისი: ძალიან განსწავლულიაო და ღმერთმა იცის, რას ფიქრობს ჩვენზეო.

მან გადაიხადა ლუდისა და რომიანი ყავის საფასური და კარებისაყენ გაემართა.

ზიზი წამოდგა და უკან გაჰყვა.

— ზიზიკო, სად მიდიხარ ამ ბურუსში, მოიცა, ნუ მიდიხარ. — მივაძახე მე. ზიზის არც კი მოუხედავს.

ამ დღის შემდეგ ზიზის პატრონი გაუჩინდა.

თუმცა, სიტყვა „პატრონი“ პროფესორს არ უხებოდა, ამ სიტყვაში რაღაც მბრძანებლური იგრძნობა, ის კი საკმაოდ უმწეო ჩანდა.

და სწორედ ამ თავისი უმწეობის გა-

მო, თანდათან მოეშვა და ძალ-ღონე ეცლებოდა, ზოგს დოქტორის ხარისხი თვითრწმენას მატებს, სხვები კი ამ ხარისხის გამო ყოველგვარ რწმენას კარგავენ. თუ ადამიანს თავი მოაქვს, ძალიან ბევრი ვიცო, ესე იგი ძალიან ცოტა რამ იცის, — კისერს მოვიჭრი, თუ ეს ასე არ არის. ისინი კი, ვისაც წამდელიად რაღაც ესმით, მხოლოდ იტანჯებიან.

არ ვიცი, რა ტანჯავდა ამ პროფესორს, მაგრამ არასოდეს ყოფილა ქვეყნად იმდენი უაზრობა და სატანჯველი, როგორც იმ დროს. თუმცა ყოველივე ეს ხომ თქვენც გამოსცადეთ, ბატონო გამკვე.

ზიზი მხოლოდამხოლოდ მოზრდილი ლეკვი იყო და სიყვარულის გამო, რომელმაც მასში იფეთქა, ისეთი მკვირცხლი და ანცი ვახდა, როცა ვუყურებდით, მძიმე დროის მიუხედავად, სიცილით ვიზოცებოდით. ვინ იცის, იქნებ პროფესორს თავის შექცევა უნდოდა ან იქნებ ბედნიერებისაგან თავბრულ დაესხა. სიყვარული ხომ თავდამირველად თავის შექცევას წააგავს, ალბათ იმიტომ, რომ სიყვარულის ობიექტი არ დაფრთხეს.

ეს ძალი ისე ოინბაზობდა. სიცილით ფერდები გვაწყდებოდა. საერთოდ, იგი დიდი კომედიანტი იყო: წინიდანაც და ზურგიდანაც ჩარლი ჩაპლინსა ჰგავდა. თუ მის წინ ვინმე მიდიოდა — მღვდელი ან მოხუცი მემწვანოლე ქალი — უცებ მიხვდებოდი, რომ ზიზი ზუსტად ისე აქნევდა უკანალს, როგორც ისინი.

გარდა ამისა, ძალიან უყვარდა ავტომანქანით სეირნობა და ყოველთვის მძღოლის გვერდით ჯდებოდა. ქრიზანტემებით მორთული ქუდი რომ დაგეხურათ, ვერაფრით ვერ გაარჩევდით ბარონესა ფლიაშვანზლოვასაგან, აი, იმისაგან, სავაქრო რომ ჰქონდა — „ტყავეული — რეზინი — მაიოლიკა“.

ისე კი ზიზი ძველებურად ცხოვრობდა, დადიოდა „ოქროს ღმისა“ და „გვირგვინში“, მაგრამ დღენიადავ ოთხ საათსა და თორმეტ წუთზე მიდიოდა ავტობუსის გაჩერებაზე კუტნაია გორიდან

მომავალი თავისი პროფესორის შესახებ ვეღარად.

როგორც კი წმინდა იაკუბის კოშკზე საათი ოთხჯერ ჩამოჰკრავდა, ზიზი სადაც უნდა ყოფილიყო იმ დროს, წამოხტებოდა და ისე სწრაფად და მხიარულად მიიზბოდა ვაჩერებისაკენ, რომ ზოგჯერ მშურად კიდევც მისი.

რამდენჯერმე შევსწრებივარ მათ შეხვედრას; ყოველთვის ერთი და იგივე მეორდებოდა: შეხვდავენ ერთმანეთს, თითქოს თავსაც კი დაუქრავენ და შინისაკენ გაემართებიან...

ბევრი რამის მოყოლა შემიძლია, ბატონო გამკვე, მაგრამ ვშიშობ, თავი არ შეგაწყინოთ, თქვენი მასშტაბის ადამიანებს ხომ სულ სხვა საზრუნავი აქვთ? აი, მხოლოდ ერთი წუთით ლეკვებს მივხედავ. ისე კი მაინც საკვირველია, როგორ შესცოდა ამდენი ხნის ქალწულობის შემდეგ ამ ძალღმა?!

პროფესორი გერმანელებმა ჰიდროხის მკვლელობის შემდეგ დააბატონეს. თვალთ აღარავის უნახავს. ორი დღის შემდეგ რადიოვადაცემამი ასხენეს. მოკვანიებით კი მის ვვარს ნახავდით წითელ პლავატებზე, სადაც სიკვდილით დასჯილების სიები იყო დაბეჭდილი. კარგა ხანს არ ვიცოდით, რა ჩაიღინა პროფესორმა და მხოლოდ თავს ვაქნევდით: ისევე გააფრინა ვესტაპოზო. პროფესორი ხომ ჰიანჭველსაც არ დააფგამდა ფეხს. მოხუცმა ზდურადიჩეკმა კი გაიხსენა, როგორ მოუტანა ერთხელ საავიტაციო ფურცელი, სოკოების კრეფისას რომ იპოვა და როგორ ურჩია პროფესორმა წაეღო ეს ფურცელი პოლიციამი, რადგან გერმანელებს ძალიან უყვართ სოკოების კრეფა და, შესაძლოა, ეს ფურცლები თვითონ მიმოაბნიესო.

ომის შემდეგ გამორიკვა: პროფესორი ჩვენთან იმიტომ აფარებდა თავს, რომ პრალამი დიდ მეტროლ არა-ლეგალურ ორგანიზაციას მეთაურობდა და ვესტაპოსა და საკონცენტრაციო ბანაკებს ოცდასამი კაცი გადაარჩინა. კარგი კაცი გახლდათ, ინტელიგენტი, მხოლოდ ეგ იყო, სულ არ აქცევდა ყურა-

დღეობას თავის ჩაცმულობას და მომჭირ-
 ნეობას.

წარმოდგინეთ, რომ ეს ძალდი თორ-
 მეტი წლის განმავლობაში, ზამთარ-ზაფ-
 ხულ, დღეცისმარე ოთხ საათსა და თორ-
 მეთ წუთზე მიდიოდა ამ ავტობუსის და-
 სახვედრად და ყოველთვის სწრაფად და
 მზიარულად მოქუსლავდა ხოლმე. უკან
 იმავე ქუჩებით ბრუნდებოდა თავჩა-
 ქინდრული, მოწყენილი იმიტომ, რომ
 მისი პროფესორი არ ჩამოდიოდა და
 ზვალამდე მოუწევდა ცდა, მანამდე, სა-
 ნამ ოთხჯერ ჩამოჰკრავდა სამრეკლოს
 საათი.

რამდენჯერმე წავსულვარ იმის სანა-
 ხავად, თუ როგორ ხვდებოდა თავის მე-
 გობარს. უკვე საჩვერ გამოგვიცვალეს
 ავტობუსი. ახლანდელ ავტობუსს ზოგ-
 ჯერ ათბობენ, კარი კი ავტომატური
 აქვს. ახლა კონდუქტორი ქალია, იმათ-
 ვან კი, ვინც იმამდე კეტნაია გორი-
 დან მიდიოდა ავტობუსით, თითქმის არა-
 ვინ გადარჩა ცოცხალი.

გვხვეწებოდი: ზიზი, გეთაყვა, წამო-
 დი ჩემთან, რატომ დაანებე თავი ჩაპ-
 ლინურ ოინებს, შე ცუდლულტო, შენა!
 არ გინდა მოტოროლერით გასეირნება?
 რა დაგრჩენია ამ ავტობუსში-მეთქი.

ზიზი მენდობოდა, ხშირად ათევდა
 ჩემთან ღამეს. მე თუ მივაწოდებდი,
 ვაშხმარ ფუნთოშსასაც კი ჭამდა, მაგრამ
 თავის პატრონად არ მივანძიდი და არც
 მომდის ამაზე გული. მესმის მისი: მათ,
 ვინც საყვარელი არსებანი დაკარგეს,
 ერთნაირი ფიქრები ეუფლებათ.

კაცი იგონებს: როცა მას (იგულისხ-
 მება ქალი) წითელი სვეტური ეცვა, ჩვენ
 შევხვდით გონზას. და როგორც კი გონ-
 ზას მოჰკრავს თვალს, დაედევნება —
 იქნებ პიჯაკზე წითელი ბუსუსი შერჩა?
 თქვენ, ალბათ. მიმიხვდებით, ბატონო
 გამგე. მახსოვს, როგორ დაკარგეთ თქვე-
 ნი ბოყენა თუ მგონი ლიჯა იყო?

ჰო, ბარემ დავამთავრებ ზიზის ამბავს.
 ამ ძალს დაემართა ის, რასაც სრულე-
 ბით არ ესწრაფვოდა იმიტომ, რომ ცხო-
 ველი იყო და ამდენი არ ესმოდა: მან
 სახელი გაითქვა. თავდაპირველად ამის

თაობაზე დაწერეს „ლიდოვი გლასა-
 ტელში“. ერთი მსახიობი ბეჭდავს ხოლ-
 მე ასეთ რამებს. გაჩვენებთ ამ წერილს,
 აჯობებს, საკუთარი თვლით წაიკით-
 ხოთ; თუმცა, ქალაქი საკმაოდ გახუნ-
 და და ამიტომ, გვონებ, თვითონ მო-
 მხმდება წაიკითხვა. აი მისმინეთ:

„ერთგულეობა ერთგულეობის წილ, —
 იტყობინება ჩვენი კორესპონდენტი, —
 ძაღლის არაჩვეულებრივი ერთგულე-
 ბის მოწმენი ვავხდით გორნი კონოე-
 ღებში“...

დანარჩენს აღარ წავიკითხავთ, მშვე-
 ნივრად და დაწერილი. თავის დღეში ვერ
 დავეწრიდი ასე. შემდეგ კინოტრონიკი-
 დან ოპერატორები ჩამოვიდნენ, კამე-
 რები და იუპიტერები ჩამოიტანეს. ხუთ
 საათს ყურყულტებდნენ ავტობუსის გა-
 ჩერებაზე. ბევრი ხალხი მოგროვდა. რო-
 ცა საათმა ოთხჯერ ჩამოჰკრა, ზიზი
 მოვიდა, წამოწვა და ლოდინი დაიწყო.
 ბავშვები სიცილით დაიხოცნენ. ოპერა-
 ტორი ციბრუტივით ტრიალებდა, ჩაი-
 ცუტებოდა ხოლმე და ზიზის მარჯვნი-
 დან, მარცხნიდან, წინიდან, ზურგიდან
 იღებდა. შემდეგ გადაიღო თუ როგორ
 გაიღო ავტობუსის კარი.

საბოლოოდ აღმოჩნდა, რომ მას ცუ-
 დი ფირი ჰქონია და ამიტომ არც გაუწ-
 ელავნებიათ. მე კი იმ ღამეს მესიზმრა,
 თითქოს კინოში ვზივართ, ვუყურებ ავ-
 ტობუსს და ვხედავ, იქიდან ჩვენი პრო-
 ფესორი გამოდის და ისეთივე ჭუჭყი-
 ნი პერანგი აცვია, როგორც იმ საღამოს.

— მალეობა ღმერთს, რომ ჩამობრ-
 ძანდით, ბატონო დოქტორო, — ვუბნე-
 ბი მას, — ძალიან გაიტანჯა ძალდი.

მაგრამ უცებ კინოში სინათლე აინ-
 თო, ყველას მკვდრის ფერი დაედო და
 დაბაზიდან გამოცვივდნენ — ხანძარი!
 ხანძარი! ყველა გაპყვიროდა: ეს უმს-
 ვავსობაა! კომედის საყურებლად მი-
 ვედით, თქვენ კი სულ სხვა პროგრამა
 გვიჩვენეთ!

როცა გამეღვიძა, ცოვ ოფლში ვცუ-
 რავდი. ავანთე სინათლე, რომ მღვიძი-
 რასათვის შემეხედა და... ჩემ საწოლთან
 წამოწოლილი ზიზი დაეინახე. ვინ იცის,

როდის მოვიდა. როცა მოგპრიანებოდა, მაშინ მობრძანდებოდა ხოლმე.

— ზიზი, — ვეუბნები, — აი შენ გულ-
ღვიძლის ძეხვის ნაჭერი, დღეს ხომ
ხუთშაბათია, შენ კი არ ყოფილხარ
„ოქროს ლომში“.

მაგრამ ის არც კი მიჰკარებია ძეხვს.
ვინ იცის, ალბათ, სწორედ იმ ღამეს, კი-
ნოგადაღების შემდეგ შესცოდა. ან იქნებ
დრომ მოუწია, ამდენი ხნის მარხულო-
ბის შემდეგ. არავის სჯეროდა, მაგრამ
ღეკვებს რაღას უხამა?!

ახლა კი წავალ, ბატონო გამგე, უკვე
ძილი მოგერიათ. თქვენი საფიქრალი
გაქვთ, მე კი თავი მოგაბეზრეთ ძალღურ
ცხოვრებაზე ლაპარაკით.

წავალ, თორემ უკვე დაღამდა. ჩაე-
დებ კალათში ქვას და მდინარეში გა-
დაფუძახებ. არავინ არ მოინდომა ამ სა-
ცოდადების შეკედლება... წავიდეთ, ოქ-
რობო, ჩემო უსინათლო ბუთხუზებო,
პატარა ზიზიკოებო.

ბატონო გამგე, იქნებ ერთი მანც
წაიყვანოთ!

ბოკუმილ გრაბანი

მეტყუელები

...ნუთუ ასე მაგრად სთხლინეთ ჭიქა,
თანაც „ფიაკრში“?

— დიახ, „ფიაკრში“.

— მცირე შტუპარსკაიაზე ხომ არა?

— სწორედ იქ. თუ რამეზე გული
არ მომივიდა, ერთ სტრატონსაც ვერ
დავწერ ვაზეთში. გინდ დაიჭერეთ,
გინდ არა, როცა არაფერი მქონდა და-
საწერი, ზოგჯერ თვითონ ვიწვევდი
ინციდენტს. ერთხელ „ბეზიბიჩალო-
ში“ სრულიად უმიზეზოდ გავაწანი
სილა ვილაკას — ოღონდ საგაზეთო წე-
რილისათვის მასალა მეშოვა. და ამას
ჩადიოდა ის აღამიანი, ბუხს რომ არა-
ვის აუფერენდა! ერთხელ „ორიენტში“
გავიღეშე მსუბუქი ყოფაქცევის ქალ-
თან ერთად, მხოლოდ იმიტომ, რომ ჰო-
ნორარი მიმელო რეპორტაჟში. ღამის
პრაღის შესახებ. რეპორტაჟის სათაური
იყო „აღკოპოლისტი ქალის ტრაგე-
დია“. იმისი თქმაც შეუძლებელია, რა
დღეში ჩავვარდი „ბალ-ნეგროში“, რო-
ცა დავწერე წერილი — „პრაღის სა-
როსკიპობები“.

ცხადად მახსოვს, შევდივარ ერთხელ
„გვირაბში“...

— ეს რომელი „გვირაბია“, ტუნსკაია-
ში რომ არის?

— დიახ.

— ო, მე იქ გრანდიოზული წარმატება
მქონდა. იოჰან შტრაუსის „სერენადას“
ემღეროდი. ლირიული ტემბრის ჩინე-
ბული ტენორი მქონდა იმ ხანად...

— მომილოცავს... მაგრამ, წარმოიდ-
გინეთ, ნომრისათვის ჯერ კიდევ არ
მქონდა წერილი, „გვირაბს“ კი უკვე ქე-
ტადენენ. მხოლოდ ერთი ვილაც წვერო-
სანი იჭდა იქ. მიუზიკოლოგი და ვეუბ-
ნები, „ბატონო ჩემო, ყრმა იესოს გამს-
გაესებო!“ თვალის დახამხამებაც ვერ
მოვასწარი, წვეროსანმა ლაზათიანი ალი-
ყური მითავაზა და რაც ძალი და ღონე
ჰქონდა, აყვირდა: „შე დამპალო, იცი კი,
ვინა ვარ? ჩეხი ანარქისტების თავმჯდო-
მარე გახლავარ, გვარად ვრბა. ვ- ისეთია,
როგორც ვერმუტი, რ-რომი, ბ-ბუკი,
ა-აღკოპოლი. პოლიციას მოვუხმე და
მზად იყო წერილი: „ანარქისტმა სცემა

ქურნალისტს ღამის რესტორანში.“ რო-
მელი როლი უფრო გიყვართ?

— ყველაზე ბრწყინვალედ „სტამბო-
ლის ვარღში“ ვთამაშობდი. დაუფიწყა-
რი სანახაობა იყო, როცა ფინალში ცის-
ფერ კოსტუმში გამოწყობილი აქეთ-
იქით ვაბნევედი ვარდებს და ვმღერო-
დი... სტამბოლის ვარდო, ჩემო ერთად-
ერთო... ეპ, რაც იყო, იყო! უკეთესია
მომიყვეთ, როგორ ეძებნით თემებს სა-
გაზეთო წერილებისათვის.

— გაინტერესებთ?

— რა საკითხავია! მე ხომ, ასე თუ
ისე, ვიცნობდი ვარკვეული წრის ხალხს.
როგორც ოპერეტის მომღერალს, ყველ-
გან მიწევდა ჩეხური ოპერეტის წარმო-
მადგენლად ყოფნა. უნდა მოგახსენოთ.
ჩეხური ოპერეტა ამაყობდა ჩემით.

— რაკი გსურთ, სიამოვნებით მოგიყ-
ვებით... ერთ მშვენიერ დღეს შემატყო-
ბინეს, კრეიცარკაზე მოსალოდნელია
პოლიციის თავდასხმა ბანქოს მოთამა-
შეებზე და მზად უნდა იყო. ვიცოდი,
იქ საშინლად აზარტული თამაში იცოდ-
ნენ. ძალიან გამეხარდა, რადგან სწორედ
იმ დროს წერილისათვის თემა არ გა-
მანდა. მაწაწაწალის ტანსაცმელში გა-
მოვწყვე და გავსწიე. კრეიცარკაში
რომ მივედი, ვაკვირებისაგან თვალები
დავაპყიტე. ბინდ-ბუნდი იყო. ურიკაზე
ისხდნენ და სინათლის შუქზე თამაშობ-
დნენ. მათხოვრების ფსონი გახლდათ ის
ნივთები, რომლებიც მათ დღის განმავ-
ლობაში გამვლელებს დასცინცლეს. ქუ-
რდები და მძარცველები კი ბანკში ძვირ-
ფასეულობას ჩადიოდნენ. ბანქოს დამ-
რიგებელი შეაფასებდა მათ და საჯა-
სურს უხდიდა პატრონს. ეპვი რომ არ
მიეტანათ ჩემზე, ტომრიდან ფესხაცმე-
ლა ამოვიღე და რკოს ცხრიანზე ჩავედი.

— მკედარ ფრინველზე?

— დიახ. მაგრამ წავაგე. ახლა ტომრი-
დან ბიჯაკი ამოვიღე. ბანქოს დამრიგე-
ბელმა ოცდათხუთმეტი კრონი გადამი-
ხადა. ეს ფულიც წავაგე. წაგებული რომ
ამომეგო, მწევანე ცხრიანზე საათს ჩავე-
დი...

— პეპლიან თხაზე?

— დიახ. ისეე წავაგე და თავზარი და-
მეცა: ვაითუ, სანამ რამის ამოგების მო-
ვასწრებდე, პოლიციელები წამოგვადგ-
ნენ თავს-მეტქი. იმწამსვე სასტვენების
ხმა გაისმა. ბანქოს დამრიგებელმა სანთ-
ლები ჩააქრო. წყველიადი ჩამოწვა და,
პოლიციამ ალყა რომ შემოგვარტყა,
ქურდ-ბაცაცები და მათხოვრებილი შერ-
ჩა ხელში. ბანქოს დამრიგებელი და მისი
კაცები გაუჩინარდნენ; მათთან ერთად
ნივთებიც. პოლიციის აგენტმა, რომელ-
მაც აქ გამომგზავნა, მითხრა „კარგი წე-
რილი გამოგივათ, აი!“ რა უნდა მეთქ-
ვა! შინ უკანასკნელი ტრამვით დაგბ-
რუნდი, წინდებისამარა. მივედი თუ არა,
დავჯექი და დავწერე — „პრადელი ნა-
ძირალების მონტე კარლო“. თქვენ, მე-
გობარო, ალბათ, ძალიან ვიხდებოდით
ფრაკი, არა?

— თ, მე ყოველთვის შესანიშნავი გარ-
დერობი მქონდა: ორი ფრაკი, სამი მუნ-
დირი: რაჯამი, ედვინი, ვილი. შარშან
ყველაფერი შეშასა და ნახშირზე გადაე-
ცვალე...

— იქნებ მოწყალების დას ეუხმო?

— არა, საჭირო არ არის. „ჩარდაშის-
დედოფალი“ მახსენდება. რა როლი
მქონდა! მეც ზუსტად ისევე ვითხოვე
ცოლი, როგორც ედვინმა. ომის შემდეგ,
როცა ხორცს ბარათებით იძლეოდნენ,
ერთმა მეტად კეთილშობილმა მანდილო-
სანმა მაჩუქა ექვსასი გრამი ხორცის ბა-
რათი და ამ ექვსასმა გრამმა ჩემზე ისე-
თი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ სა-
ზოგადოებაში პირობა დავდე (ეს პი-
რობა ქალაღის ხელსახოცზე დავწერე),
ცოლად ვითხოვ-მეთქი ამ მანდილოსანს.
ასეც მოვიქციე... ო ანგელოზო, სამო-
თხის ანგელოზო... მიყვარხარ...

— ნუ მღერით. როცა გამოვანმრთელ-
დებით, მერე იმღერეთ.

— არაფერია, უბრალოდ ყელში მი-
ლიტინებს რალაც... კიდევ მიაშბეთ რამე
ბანქოს მოთამაშეებზე, ძალიან გთხოვთ...

— როცა პიკეტის ბანქოს სათამაშო
სახლს დაეცენ თავს, იმ დროს სწორედ
იქ გახლდით და დავწერე ბრწყინვალე
სტატია: „წყვეული მილიონების ბანქოს“

„სათამაშო სახლი“. ძალიან ლამაზად დავიწყე პირეკის ბანქოს სათამაშო სახლიდან, — ვუწერდი მე, — მხოლოდ სამი გზა მიდის; პირველი — ვილსონის ვოგზლისავეს, ¹⁾ მეორე — პანკრატში ²⁾ მესამე — ოლშანებზე. ³⁾ შემდეგ კი ვიანვარიში, იმ ოცი წლის მამჩილზე, რაც პიტეკთან აზარტულ თამაშს მისდევენ, თანხამ ორი მილიარდი კრონი შეადგინა და, რომ ამ ფულით ჩვენი საკუთარი მაქინოს ხაზის აგება შეგვეძლო. იციოთ რა, მხოლოდ ახლა, როცა სულ ვწვევარ, მიგზედი, კურნალისტის პროფესიას ისე ვეკიდებოდი, როგორც ხელოვნებას, და ძალზე ხშირად წერილი იმ ჰონორარზე უფრო მეტი მიჯდებოდა, რასაც წერილში მაძლევდნენ. ერთხელ „მწვანე ხეს“ ჩაეუარე...

— ექვთოვოზე თუ კომირებში?

— ექვთოვოზე. და ვხედავ: ერთ ეზოში თამაში გაუჩაღებიათ. დასაყვე მაგიდაზე ფსონებია. ხუთ კრონს ჩავედი და მთავარი მოგება მოვხსენი.

— მთავარი?

— დიახ. ისევ მოვიგე, მერე კი ყველაფერი წავაგე. ნიშნობის ბეჭედს ჩავედი და ისიც წავაგე. ბედმა ზურგი შემაქცია.

— ოჰ, რა მშვენიერება!

— ვერ ვიტყვოდი. თუმცა, გემოვნების საქმეა. არ მინდოდა დამემცირებინა ჩემი ღირსება და დანავარძე თამაში. შემდეგ ბანქოს დამრიგებელს ვუთხარი: ტრამვაის ფული მაინც მომეცი-მეთქი. მან კი ბედისწერის ხმით მიბასუხა: „დღეს მოწყალეებს არ ვარიგებო“. რა მექნა, ფეხით წაჩხანალდი შინ და მისვლისთანავე დავეწერე ჰქუისდასაკარგავი წერილი: „პატროსანი ხალხის ბედი დედაქალაქის ვამპირების ხელში“. თვით მთავარმა რედაქტორმა მხარზე ხელი დამარტყა და მითხრა: „ისეა დაწერილი, თითქოს თქვენ თვითონ განიცადეთ

ყველაფერი. მესანიშნავია, შემდგომშიც ასე განაგრძეთ წერა“.

— არ არის კარგი, რომ ასეთი შურისმაძიებელი ყოფილხართ. მეც ბევრჯერ წამიგია სულით ხორცამდე ყველაფერი. პალსტუბიც კი... და სასოწარკვეთილი ფეხით მივდიოდი შინ, მაგრამ ხმაც კი არ ამომიღია... ვეცი რა ბრალი იყო, მე ხომ თვითონ ვეჭიდებოდი ბედს!

— გეძინებთ?

— სულაც არა... ვერ წარმოიდგენო, როგორ მიყვარს ახლა ადამიანის ხმა...

— გაოფლიანებულხართ... ხომ არ გწყურიათ?... მოწყალეებს დას დაეუძახებ...

— არაფრის დიდებით! ღმერთმა იცის, რას იფიქრებს. უმჯობესია, თქვენს საქმიანობაზე მიამბოთ. თუნდაც სევდის მომგვრელი იყოს, არა უშავს...

— თუ ვაზეთების რედაქციებში მუშაობ, თითქმის ყოველთვის წააწყდები სევდის მომგვრელ ამბებს. ერთხელ, ბრინში რომ ვიყავი, პოლიციამ ყველა მემძავი ახალ ქუჩაზე მდებარე ერთ რესტორანში შერეკა...

— „ფლედინკაში“ ხომ არა?

— თქვენ ბრინოსაც იცნობთ?

— როგორ არა. ჩემი ბრწყინვალე კარიერა ხომ იქ დაიწყო! ვერ წარმოიდგენო, რა წარმტაცი, მაყურებლებსათვის რა სიხარულის მომნიჭებელი საანახაობა იყო, როცა „მხიარულ ქვრივში“ სცენაზე შემოვიჭრებოდი ხოლმე ფრაკში გამოწყობილი. ავაქნევი ასე ხელთათმანიან ხელს და დავიწყებდი სიმღერას: „მავალ მეგობრებთან, რა ვაეაქეთო სხვა, როცა ეს ჩემი გული ბოხოქრობს, როგორც ზღვა“.

— შესანიშნავია, ჩინებული ხმა გქონიათ, ოღონდ წყალი დალიეთ... ცოტა მაინც... აი ასე... უცებ ვაგივილო ხველა...

— რა მშვენიერად გახსოვთ ყველაფერი!

— როცა რამეს დაწერ, მეგობარო, სიკვდილამდე გემასსოვრება.

— მე კი მგონია, რომ...

— ნუ წამოჯდებით, მეგობარო!

1) ვოგზალი პრადის ცენტრში. ამჟამად მთავარი ვოგზალი ეწოდება.
2) პრადის საყრობილე.
3) პრადის ყველაზე დიდი სასახლეა.

— არა... ახლა მიგზნებდი, რომ ყველაზე ბრწყინვალედ ოსკარ შტრაუსის „უკანასკნელ ვალსში“ ვთამაშობდი... განა ჩემი ბრალი იყო რომ მე, გვარდიის პორუჩიკი, თავადის ქალს შევეუყვარდი?

— დაჯექით, ნუ წამოდგებით.

— განა დამნაშავე ვიყავი? მე მხოლოდ ვუმღერე მეჭლისზე: „სიყვარული — სიზმარია“. ახლა კი ვიცი, მასთან პოლკის მეთაურს უნდა ეცეკვა, მაგრამ თუკი თვითონ ამირჩია?!. შემდეგ კი მთელი პოლკის წინაშე... წარმოვადგენიათ, რა თავის მოჭრაა! მეთაურმა ეპოლეტები დამაგლიჯა და ხმალი გადამიმტვრია...

— დაწექით, მეგობარო, მოწყალების დას გამოვუძახებ...

— არა... საჭირო არ არის... და ვქვითინებდი, რადგან სამუდამოდ უნდა გამოვთხოვებოდი თავადის ქალს. ორკესტრი წყნარად უკრავს უკანასკნელ ვალსს. დეკორაცია ქრება, ერთი ბეწო მატარებელი გამოჩნდება მოსახვევში, შემდეგ ბორცვზე და წარმოვადგენა მთავრდება... ვალსის გულსათვის საზღვარგარეთ უნდა გადავხვეწილიყავი, ვალსის გულსათვის...

— საბანი დაიხტრეთ, ოფლიანი ხართ...

— მე?.. პო, მართლა, რა დაწერეთ უკანასკნელად?

— ბოლოსდაბოლოს უკვე აღარაფერი მალეღვებდა და აღარ შემეძლო წერა. ერთხელ ბრანდისში პლაცზე ვბანაობდი. შორიახლოს ერთი ქალიშვილი მზეს ეფიცებოდა. გამოჩნდა ცხენზე ამხედრებული დრაგუნი. ქალიშვილმა სთხოვა, ცხენზე ჯდომა მასწავლეთო. დრაგუნმა ცხენზე შესვა. ცხენი დაფრთხა და მოქუსლა. ქალიშვილს საბანაო კოსტუმი გაუსკდა და ჩამოუცურდა. და აი, დღისით, მზისით იგი დედისობილა დაქროდა ცხენზე ამხედრებული, სანამ ცხენი, როგორც იქნა, არ დაოკდა და ქალიშვილთან ერთად არ მიიჭრა ყაზარმაში, სადაც სწორედ იმ დროს წვრთნას გადიოდნენ.

მე ძალიან კარგად დაეწერე ამის შესახებ: „ლენა გოდივა ბრანდისში“.

მაგრამ წერილი საკმაოდ სულელურად დაემათავრე. მე ვწერდი, რომ საჭიროა ზომების მიღება პლაცზე წამოწოლილი ქალიშვილების, უხეირო საბანაო კოსტუმებისა და მფრთხალი ცხენების წინააღმდეგ. იმავე საღამოს კინოში გახლდით და გნახე სურათი — „მე ანგელოზი არა ვარ“ — ანა მგი უესტის მონაწილეობით. უცებ მივხვდი, ჩვენს შორის ანგელოზი ეძებო დანაშაული აღამიანთა სიტყვებში, მათ საქციელში და შემდეგ გახვებების საშუალებით მთელი ქვეყანა გააყრუო ყვირილით, რომ კაცობრიობა გაველტრდა? გამოვალე ფანჯარა, პირვეარი გადავსახე ყველას და წერტილი დავუსვი ჩემს ეურნალისტურ საქმიანობას... თქვენ გძინავთ, მეგობარო, იქნებ მართლა ვუხმო მოწყალების დას?

— ... არა, არა... მხოლოდ ცოტა წავთვლიმე... ილაბარაკეთ... ძალიან მიყვარს აღამიანის ხმა...

რამდენიმე დღის შემდეგ, როცა პარიკმახერი პარსავდა მიცვალებულებს საცხედრის დარაჯმა შესჩივლა:

— რა ეშმაკია, ერთთავად რომ მტკიცა აქ?

— სად? — პარიკმახერმა გადადო სამართებელი და ყურადღება დაძაბა, — აქ ხომ არა? ო, სამიში არაფერია, ნამდვილი წელკავია, ლუმბაკო.

— ესლა მაკლდა! — ღირაჯი წელსმა გამართვას ცდილობდა.

— მითხარით, გეთაყვა. — პარიკმახერმა ბრძნული გამომეტყველება მიიღო და სათვალე გაისწოლა, — ზურგიდან მუხლებსიკენ ხომ არა გტვალავთ?

— არა, — უპასუხა დარაჯმა, — ზურგში მაქვს ქვალი, თითქოს ლურსმანი ჩამარტეს!

— ეგ არაფერია, მეგობარო, არაფერი! — ხელებს ისრესდა კმაყოფილი პარიკმახერი, — სავსებით ჩვეულბრივი წელკავია. ლუმბაკო, იოკში ერთი ბეწო სისხლის წვეთი ჩაქტვევიათ. ნემსს გავიკეთებენ ან მალამოს მოვკემენ და სუთიოდე დღის შემდეგ უოჩაღად იქნე-

ბით! — იგი დიდად იყო ნასიამოვნები თავისი განსწავლულობის გამო და განაჯობდა გარდაცვლილთა პარსევას. რომ დაამთავრა, ხელი დაიბანა და თავის ნახელავს შეხვდა.

— სიქა გამძვრა... კანი ნაზი აქვთ, თმა კი ხეშეში. რატომია, რომ ორკაციან პალატაში მალე კვდებიან?

— ეს პალატა სწორედ მავისთანებისათვისაა განკუთვნილი, — დარაჯმა ცხვირი მოიწმინდა, — ორნი რომ არიან, უფრო მზიარულად მიდიან საიქიოში. ესენი კი—მიიღე ღმერთო სასუფეველსა შინა თუკი არსებობს რაიმე ასეთი! — უცნაური ვინმეები იყვნენ! როგორც ერთი, — მან კუბოს სახურავზე დააკაუნა, ისე მეორე, — ახლა მეორეს სახურავზე დააკაუნა, — ამან განაცხადა, რომ ოპერეტის სოლისტია, და როცა აღმინისტრატორმა კავშირში დარეკა, ხომ არავეინ დაესწრება დასაფლავებას, უბასუხეს, ასეთი სოლისტი არასოდეს არსებობდა. ერთი ამ გვარის მსახიობი მართლაც იყო, მაგრამ გუნდში მღეროდაო. სიკვდილის შემდეგ კი ფოტოსურათების დიდი ალბომი დატოვა. თანაც სულ მთავარ როლებშია გადაღებული... ალბათ, მუნდირებსა და ფრაკებში გამოეწყობოდა ხოლმე და სურათს იღებდა. კუბოში ჩავუდე ალბომი. ვინ დამძვრანავს ამის გულისათვის?

— მე, აუცილებლად! — პარიკმახერმა სათვალე შეზღუდა აიწია, — ასეთ ამბებში მკაცრი ვარ. დიას! რა დღეში ჩავარდებოდა კაცობრიობა, ყველა რომ ასე იქცეოდეს, პა?

— ამბობთ რალა! რომ გავიხედ-გამოვიხედავ, ყველგან ვაწყებები ადამიანებს, რომლებსაც ერთმანეთში ერევათ ის, რაც უნდოდათ რომ გამხდარიყვნენ და ის, რაც სინამდვილეში არიან, — თქვა დარაჯმა.

პარიკმახერმა პატარა ჩემოდანში სამართებლები და მაკრატლები ჩააწყო.

— შესაძლოა, — უბასუხა მან, — მაგრამ საზოგადოებამ თავი უნდა დაიცვას მსგავსი ტიპებისაგან, თორემ ადამიანთა შორის ყველა განსხვავება მოის-

პობოდა და შეუძლებელი იქნებოდა ამათუ იმ პიროვნებისათვის დამსახურების მიხედვით პატივის მიზღვა. მეორეც: ამისთანა იყო? — იკითხა მან და ნიკაპით უჩვენა.

— დიას. ყურნალისტთა კავშირში გვიტხრეს, ასეთი გვარის კაცი, მართალია, წერდა ვაზეთებში, მაგრამ მხოლოდ პატარ-პატარა ინფორმაციებს, სულ ორ-სამ სტრიქონიანსო. სასთუმალთან კი ვაზეთებიდან ამოჭრილი დიდი სტატიებით საესე ალბომი ედო, თანაც ყველა ისე საინტერესოდ დაწერილი, სახსოვრდაც კი დავიტოვე ალბომი.

— ფრთხილად! — პარიკმახერმა ბრძნული გამომეტყველება მიიღო და მაღლა ასწია თითი.

— ყელის ქლექი გადამდებია! ესე იგი დღეს ორი მატყუარა გამიპარასეს!

— ამბობთ რალა...

— სწორედ რომ მატყუარები! — გაიმეორა პარიკმახერმა და საცხედრის კარი მიიჯახუნა.

იგი საავადმყოფოს დერეფანში თეთრი ხალათის ფრიალით მიდიოდა. ფანჯარასთან ჰაბუკი დაინახა: იჭდა და ფეხი წინ გამოეშვირა. იქვე ყავარჯენი მიეყუდებინა. დერეფანში არავეინ იყო. პარიკმახერი მივიდა ჰაბუკთან და თაბაშირში ჩასმულ ფეხს ხელი შეახო.

— Fractura patelae?! — იკითხა მან.

— დიას, ბატონო ექიმო, მოტოციკლი დაეჯახე ზეს.

— იჭექით, იჭექით, უკეთ გრძნობთ თავს არა? ხომ მართალა? ჭრილობის შესახვევად მიდიხართ?

— დიას, ბატონო ექიმო.

— მთავარი, რომ იოგები წესრიგში იყოს. ფეხი ხომ არ გიმუშლებათ?

— უკვე აღარ, ბატონო ექიმო.

— შესანიშნავია! ადით ზევით, გელოდებიან... — პარიკმახერმა ალერსიანად დაუქინა ხელი და გზა განაგრძო. იგი მიდიოდა, პატარა ჩემოდანი ეკავა ხელში. ზურგიდან შემოესმა:

— გამადლობთ, ბატონო ექიმო!

¹ ღია მოტეხილობა (ლათ.).

შვიდი მოხუცი ჯიშაში

როცა სკოლა თვალს მიეფარა, კლასში წიგნები უკან სავარძელზე ისროლა და თქვა:

— დღეს ძალიან სასაცილო რამე ვნახე!

მამამ გაიფიქრა, ბიჭი ასე არ უნდა ეპყრობოდეს სახელმძღვანელოებსო და უნებურად ცაუღღვა: ნეტავ როგორ მოექცეოდა თავის წიგნებს ტომიკი, კლასის ხელა რომ გამხდარიყო?

ასფალტი წვიმისაგან მოლიბუღიყო. მამა ამაოდ ცდილობდა ყურადღებით ესმინა შვილისათვის. ბიჭმა გაიმეორა, დღეს სასაცილო რამე ვნახეო და ეტყობოდა, სული მისდიოდა, ისე უნდოდა რაც შეიძლება მალე დაწვრილებით მოეთხორო ყოველივე. შვილს რომ არ წყენოდა, მამამ ჰკითხა, რა მოხდაო. ბიჭმა ხმადაბლა ჩაიციხა და თქვა:

— სინავოგის წინ, წვიმაში ექვსი ებრაელი ზის.

„მერსედესი“, რომელიც მათ წინ მიდიოდა, უცებ უცნაურად აქეშებდა.

ყურადღებით უნდა ვიყო, თორემ სიფრთხილეს თავი არა სტკივია, ერთი ცენახოთ რამეს შევასკდეთ, — გაიფიქრა მამამ.

— ვერაფერი გავიგე. ბოლოსდაბოლოს რა ნახე?

ბიჭმა სიგნალი მისცა. — ისინი მისი შეგობრის, რეინერის სახლს გაუსწორდნენ — და მერე თქვა:

— მოკლედ. სინავოგის წინ მიწაზე ზის ექვსი ებრაელი და არაფრით არ დგებიან ზეზე. თუმცა წვიმა ასხამთ. ჩვენი სახლიდან ჩანან.

გზაჯვარედინზე წითელი შუქი აინთო. მამამ დაამუხრუჭა და გაიფიქრა: „რას არ მოიგონებს ეს ბიჭი?“

— რა იცი, რომ ებრაელები არიან? ზურგზე ხომ არ აწერიათ?

— კო.

მამას რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ მოგონდა, რომ ერთი კვირის წინ კლასში სწორედ ასე ნახა მფრინავი თევზი და გადაწყვიტა, ყურადღება არ მიექცია ბავშვის მონახვისათვის. ეს საუბარი მაინც არ ესაიამოვნა.

როცა ახალი ყაზარმები უკან მოიტოვეს და წყნარ ქუჩაზე შეუხვეს, მამამ თითქოს სხვათაშორის ჰკითხა:

— კი მაგრამ, რას შვრებიან იქ?

— არაფერს, — უპასუხა ბიჭმა, — უბრალოდ თავისთვის სხედან წვიმაში.

კაბინეტში ბონდი იდგა. მან დაინახა, რომ ცოლმა ფარდა ჩამოუშვა. წინათ ეს დღისით არასოდეს გაუტყუებია.

როზენგას, მიყრუებული და წყნარი ქუჩა, ახლაც წყნარი და უყაცრიელი ჩანდა. მხოლოდ ტროტუარზე სალოცავის წინ ექვსი მოხუცი იჯდა. მათ დამონძილი, ზოლიანი ბალახონები ეცვათ, ზედ უხეიროდ ეხატათ ექვსკიმიანი. ქვემოთ წაგრძელებული ვარსკვლავები და ეწერათ — lude — ებრაელი.

ისინი ისხდნენ თავსხმაში, ეულნი, ყველასაგან მითოვებულნი, უძრავნი, უტყუნი და თავიანთ მწარე ფიქრებს მისცემოდნენ. მათ თავზე კი, სინავოგის კედელზე ნაჩქარევად წასმული თეთრი საღებავი ვერ ფარავდა კუმპრივით შავ წარწერას: „Auf euch haben wir beim Vergasen vergessen!“

„დაგვეაოწყენო თქვენი შერეკვა გაზის კამერებში!“ — შიშის ზარი დაეცა. უცებ იგრძნო, რომ ცივმა ოფლმა დაასხა. თავის მობრუნება უნდოდა, მაგრამ ძალა აღარ ეყო, თვალი მოეწყვიტა

შემადრწუნებელი სიტყვებისათვის. შუბლით ფანჯრის მინას მიეკრო და მოეჩვენა, რომ ციხის ცხატურიდან იყურება. შემდეგ კლაუსის ხმა მოესმა და ფარდა ჩამოეშვა.

მაგრამ იცოდა: იქ, ქუჩაში შემორჩა წარწერა. ისევე, როგორც შემორჩნენ ისინი, ვისაც ამ მუქარას ასრულება უნდა.

მოხედა და დაინახა, რომ ოთახში მისი ცოლი პავლა დგას. შემდეგ მოესმა: — წამოდი ვივახშმოთ, კლაუსი გელოდება.

მან თავი გააქნია: — არ მშია, პავლინკა, ცოტა შეუძლოდა ვარ.

პავლამ კარი მიხურა და ხელი მოკვიდა.

— არავინ არაფერი იცის. შენ უკვე აღარა გაქვს ხელზე ნომერი. აქ არავინ იცნობდა არც რუთს, არც ტომიკს. შენც არ ჰგავხარ...

ოთახში სიჩუმე იდგა. მხოლოდ წვიმას გაჰქონდა ხმაური ფანჯრებზე, საიდანაც სინაგოგის წინ მკდარი მოხუცები ჩანდნენ.

გულზე მოეშვა. პავლა მართალია: მისი ამბავი აქ არავინ იცის. არც ნათესავები დარჩა და არც ნაცნობები და, საერთოდ, სხვა ქალაქში ცხოვრობს. ვარეგნობით არც ჰგავს ებრაელს. კლაუსიც ქერათმიანია...

მას უნდოდა ეთქვა პავლაშათვის, რომ იგი მართალია, ნამდვილად საშიში არაფერია, მაგრამ ამის მაგიერად უთხრა: — მაშინაც ასე დაიწყო.

კლაუსმა კარი გამოადო და იკითხა: — ვივახშმებთ?

დღემამ თავზე ხელი გადაუსვა.

— წადი რამე შეჭამე. მამა შეუძლოდა.

მამამ ბავშვს სახზე წყენა შეატყო და თავისკენ მიიზიდა.

— არაფერი მიჭირს, ძვირფასებო, წავიდეთ, ვივახშმოთ.

იგი თავს აჩვენებდა, ვითომ მხიარულ გუნებაზე იყო და კლაუსს იმ კაცზე უყვებოდა, რომლის დაცვაც დაავალეს

დღეს ჩისხლის სამართლის საქმეების კომისიაში და რომელიც განუწყვეტლივ იმეორებდა „ჩემი ცოლი ძალიან მომთხოვნია, ბატონებო, ძალიან მომთხოვნი. თვითონ განსაჯეთ, აბა რა უნდა მექნა?“ მამას უცებ გაახსენდა, რომ ბიჭისათვის მიზანშეწონილი არ არის ასეთი რამის მოსმენა და დადუმდა.

პავლამ ჰკითხა კლაუსს, რა არის ახალი სკოლაშიო. კლაუსმა გაიხსენა რაღაც სასაცილო ამბავი, რომლის არსს ვერაფრით ვერ ჩასწვდებოდა საქმეში ჩაუხედავად კაცი და გატაცებით დაიწყო მოყოლა.

მამა უსმენდა კლაუსს და ცდილობდა ვახშამი დაემთავრებინა, მაგრამ თვალწინ განუწყვეტლივ უდგებოდა ერთი და იგივე სურათი: ექვსი მოხუცი, რომლებიც პროტესტის ნიშნად სხედან სინაგოგის წინ. „დაგვაფიწყდა თქვენი შერეკვა გავის კამერებში“. შეკრთა, როცა გაიფიქრა, შეიძლება ეს მეც შემეხებაო.

მან მალეიერებით შეხედა პავლას. ჰკვიანი ქალები ებედებოდა. აი რუთიც ზომ...

ამის გაფიქრებისას თავზარი დაეცა. კლაუსი და პავლა უკვე სხვა რამეზე საუბრობდნენ. და კვლავ ჩაეფლო თავის ფიქრებში. რუთი... იგი ცდილობდა გაეხსენებინა ქალი. დასვენება ვარნემიუნდში. იტალიაში გამგზავრება. არა, ეს მაინც არ არის ნამდვილი რუთი. იმ, ნამდვილ რუთს ატატებული ჰყავდა ბიჭუნა დახაუს სადგურის ბაქანზე. იდგა, სანამ გვერდზე არ ისროლოეს. მას შემდეგ არასოდეს უნახავს. რუთი გავის კამერაში შეავლეს. და უნებურად ისევ სინაგოგასთან, წვიმაში მკდარ მოხუცებზე დაიწყო ფიქრი...

კლაუსმა და პავლამ რაღაც ჰკითხეს. იგრძნო, რომ კლაუსმა სახელოზე მოქაჩა.

— მამიკო, მითხარი, რატომ სხედან ასე სასაცილოდ წვიმამ?

მან შეხედა თავის მეორე ვაჟიშვილს და უთხრა:

— შენ ვერ მიხვდები ამას, ტომიკ.

უკვე ოთახიდან გადიოდა, გაკვირვებული ბიჭის ხმა რომ მოესმა:

— ტომიკს რატომ მეძახი, მამა?

შემდეგ ჩაბნელებულ ოთახში შევიდა და კარადიდან თავისი საქორწილო შავი კოსტუმი გამოიღო.

სააბაზანო ოთახში საღებავიანი ქილა იდგა. ამ საღებავით ისინი ნემსიწვერიან ქოთახს ღებავდნენ. ფუნჯი ჩააწო და პიჯაკის ზურგზე დიდი ასოებით დაწერა: „lude“, ქვეშ კი მიაწერა Haftel № 32227.

წვიმამ უმატა.

შემოუარა სახლს და დაინახა გამვლელნი, რომლებსაც გაშლილი ქოლოგები ეკავთ ხელში და კედელს ეკვროდნენ. ნელი ნაბიჯით გადაიარა ქუჩა; ზურგს უკან ვიდაცის ჩურჩული მოესმა:

— შეხედე!

შემდეგ ისევ:

— ვინ იფიქრებდა?

1 პატიმარი (გერმ.).

იგი პირით კედლისაკენ დაჯდა ტროტუარზე, — ასე უფრო ნაკლებად დასველდებოდა. გარდა ამისა, ჯერ კიდევ ვერ დაეძლია უხერხულობის გრძნობა. გაახსენდა პავლა და კლაუსი, რომელნიც ვერაფერს მიხვდებოდნენ, რამაც უფრო მტკიცედ დაარწმუნა, რომ სწორი გადაწყვეტილება მიიღო.

მოხუცები მოიქანცნენ, გაითოშნენ და, საერთოდ, ჩვიდმეტი წლის შემდეგ გადაეჩვიენენ ყოველივე ამას. მან დახუჭა თვალები და კვლავ თვალწინ დაუდგნენ რუთი და ტომიკი. ვერ გრძნობდა ვერც სუსხიან ქარს, ვერც ტროტუარის ცივ ქვას. იგი უცებ მიხვდა, რომ მისი საქციელი სრულებითაც არ არის უაზრო, არც სასაცილო.

აქ მარტო შვიდი წელში მოხრილი, ერთიანად გალუმბული, მკმუნვარე შეუპოვრობით აღსავსე მოხუცი როდი იჯდა. მათთან ერთად იყო ყველა დახოცილი.

ქართული

ჯიშო ლოგოპედი

«საქმე ვიქმენ საჭოჭმანებში»

შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლის იუბილე უდიდესი მოვლენა იყო კულტურის ისტორიაში, განსაკუთრებით კი ქართველი ხალხის ცხოვრებაში. საუკუნეთა მანძილზე (გარკვეული მიზეზების გამო) შოთა რუსთაველს და მის პოემა „ვეფხისტყაოსანს“ არ იცნობდნენ მსოფლიოს ხალხები. დღეს პოეზიის ეს უბადლო და უბრწყინვალესი რაინდი გამოდის მსოფლიო სარბიელზე.

დღემდე თუ რუსთაველის პოეზით ძირითადად, ქართველები შეიცნობდნენ — „ვინ ვიყავით და რანი ვიყავით“, ახლა ამას გაიგებს მთელი პროგრესული კაცობრიობა და სწორედ ესაა რუსთაველის 800 წლის იუბილის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობა. მაგრამ მარტო ამით არ ამოიწურება საკითხი. შოთა რუსთაველის შემოქმედება კეთილნაყოფიერ გავლენას იქონიებს მსოფლიოს ხალხთა ლიტერატურებზე და, საერთოდ, თანამედროვე პროგრესულად მოაზროვნე მკითხველზე. ამას უდიდესი კულტურული ღირებულება აქვს დღეს და ექნება მომავალშიც.

რუსთველოლოგიის განვითარების თანამედროვე ეტაპის დამახასიათებელ გარემოებად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ ამ-

ჟამად შოთა რუსთაველს მილიონობით მკითხველი (თანაც საკმაოდ კვალიფიციური) პყავს, და არა მარტო ქართველი. „ვეფხისტყაოსანი“ ხალხმა გადაარჩინა და დღემდე მოიტანა. ყველაზე შეუმცდარი რუსთველოლოგი თვით ქართველი ხალხია, რომელმაც მთლიანად და სავსებით გაიგო და შეისისხლბორცა „ვეფხისტყაოსანი“.

მიუხედავად რუსთველოლოგიის დიდი წარმატებებისა, ჯერ კიდევ „ბევრი რამ“ არის სადავო და მომავალი კვლევის საგანი. აკადემიკოსი ა. ბარამიძე სამართლიანად აღნიშნავს: „რუსთველის დაბადების 800 წლის იუბილე უეჭველად კიდევ უფრო წასწევს წინ რუსთველოლოგიური კვლევა-ძიების საქმეს და ახალი შარავანდელით შემოსავს სასიქაღულო პოეტის სახელს მთელ მსოფლიოში“.

რუსთაველის ყველაზე დიდი დამსახურება ის არის, რომ მან ადამიანი გააღმერთა, ადამიანს უმღერა ისე, როგორც მანამდე არაფერს უმღერია. ამიტომ მშობელმა ხალხმა თვით შოთა რუსთაველი გააღმერთა. ზედმეტი არ იქნება გავისხენოთ აკაკი წერეთლის სიტყვები: „ტყუილად არ სჩიოდა ძველად სამღვდელთა, რომ „ვეფხისტყაოსა-

ნი“ სახარებაზე უფრო გაუტყბა ქვეყანასო!“

ქართული ლიტერატურის მწვერვალი „ვეფხისტყაოსანი“, თუ შეიძლება ასე ითქვას, დღემდე მთლიანად არ არის დაპყრობილი, თუმცა მის ფერდობებზე ბევრი კარგი ალბინისტი ასულა წარსულში და ბევრიც ახლა ცდილობს ასვლას როგორც უტბო, ისე შინაურ მთა-მსვლელოვან. ამ სტრიქონების ავტორს მოიერიშე მთამსვლელთა სამარჯაფო რაზმელის პრეტენზიაც კი არა აქვს. მე ჩვეულებრივი მკითხველი ვარ და მინდა ჩემი მოსაზრებანი გამოვთქვა რუსთაველის პოემის პროლოგის გავების თაობაზე.

აქვე უნდა შევნიშნო: მიხნად არ დამისახავს ყველა პრობლემას შევებო, რადგან ამის არც ძალა შემწევეს და არც სპეციალისტი ვარ. სანამ კონკრეტულ მასალას შევებობდე, მინდა ზოგადი შენიშვნა გავაკეთო. მიუხედავად დამაბული და ნაყოფიერი შრომისა, რუსთველოლოგიაში ყველაზე სუსტად დამუშავებულია პოეტის მსოფლმხედველობის საკითხები (თუმც ამ მხრივაც საქმე წინ მიდის).

რუსთველოლოგიაში რომ ჯერ კიდევ ბევრი პრობლემა და საკითხია გადასაწყვეტი, ამას ყველა მეცნიერი რუსთველოლოგი აღიარებს და თუ ჯერ კიდევ ბევრი „საუკოქმანებია“ დარჩენილი, ყველაზე მეტად „დამნაშავე“ თვითონ რუსთაველია. იგი ხომ პირდაპირ აცხადებს: „ესე ამბავი სპარსული, ქართულად ნათარგმანები, ვით მარგალიტი ობოლი, ხელის-ხელ საგოგმანები, ვპოვე და ლექსად გარდავთქვი, საქმე ვქმენ საუკოქმანები, ჩემმან ხელ-მქმნელმან დამმართოს ლაღმან და ლამაზმა ნები“.

ეს შესანიშნავი სტროფი ბევრმა რუსთველოლოგმა ყალბად მიიჩნია. ზოგი მკვლევარი დღესაც ფიქრობს, სტროფი ჩამატებულია, არ ეკუთვნის რუსთაველს, და არა მარტო ეს სტროფი, არამედ ბევრი სხვა სტროფიც პროლოგისაო.

ჯერ კიდევ ვაქა შენიშნავდა, პოემის წინასიტყვაობასა (ე. ი. პროლოგსა) და თვით პოემას შორის არავითარ შეუსაბამობას არა აქვს ადგილი. ვაქა-ფშაველამ თავისებურად დაასაბუთა „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტის ქართულობა და მტკიცედ დაასკვნა, „არავითარი ეჭვი არ უნდა გვექონდეს იმაში, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ არაკი ნამდვილი ამბავია, მომხდარი საქართველოში; ტარიელი, ავთანდილი, ფრიდონი, ნესტანდარეჯანი, თინათინი და სხვა და სხვა ისტორიული პირები არიან ვადასხვაფერებულის სახელებით“.

პროლოგის მესამე სტროფის სწორად გაგებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან მთელი პოემა, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ დავით მეფისადმი (სოსლანისადმი) მიძღვნილი. მისი ეპითეტი იყო ლომი (ავრეთვე ტარიელისაც): „ვის ჰშვენის, — ლომსა, — ზმარება შუბისა, ფარ-შიშვრისა, — მეფისა მზის თამარისა, ლაწვ-ბალახშ, თმა-გიშვრისა, — მას არა ვიცი, შევჰკადრო შესხმა ხოტბისა, შერისა?..“ რუსთაველი ამბობს: დავით მეფეს უნდა შევასახო ხოტბა. ეს პრინციპული საკითხია იმდენად, რამდენადც ბევრს დღესაც ჰგონია და მიაჩნია, რომ შოთა რუსთაველმა ამ პოემით ხოტბა შეასხა თამარ მეფეს. ასე რომ ყოფილიყო, რუსთაველს არ გაუქირადებოდა პოემისათვის „ნესტანდარეჯანი“ ეწოდებინა და არა „ვეფხისტყაოსანი“ (რაც ნიშნავს „ტარიელის“). ამას პოემის მრავალი ადგილი ადასტურებს. „...მით შევეწინეთ ტარიელს, ტურფადცა უნდა სხენება“, „მო, დავსხდეთ, ტარიელისთვის ცრემლი გვდის შეუშრობილი; მისებრი მართ დაბადებით ვინმეცა ყოფილა შობილი! დავჯე, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის (ე. ი. ტარიელისთვის) გულ-ლახვარ-სობილი. და შემდეგ — „მე, რუსთველი, ხელობითა ვიქმ საქმესა ამა დარი: ვის მორჩილობს ჯარი სპათა (ე. ი. ტარიელს, როგორც ჯარების მთავარსარდალს), მისთვის ვხელობ, მისთვის მკვდარი; დავუძღურდი, მიჯნურთათვის კვლა წამალი არსით არი,

ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი“. აქ ყველგან დავით სოსლანზეა (ანუ ტარიელზე) ლაპარაკი და არა თამარ მეფეზე (ანუ ნესტან-დარეჯანზე). ზოგი იმასაც კი ამტკიცებს, რომ მხოლოდ თამარ მეფეს ჰმორჩილებდაო ჯარი სპათა და არა დავით სოსლანს. ეს, სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, საქართველოს ისტორიის უგულვებელყოფაა.

ზოგი მკვლევარი რუსთაველს ცილსა სწამებს, მას თამარ მეფე უყვარდაო და თითქოს ეს გამყდარებულიც აქვსო პროლოგში. ესეც გაუგებრობაზეა აგებული. მიჯნურობა მარტო ქალისა და მამაკაცის ურთიერთსიყვარულს როდი ნიშნავდა. მაგალითად, რუსთაველი ამბობს, რომ როსტევან მეფეს აქვს მიჯნურობა ავთანდილისა, — „მეფესა ესე ამბავი უჩს, ვითა მღერა ნარდისა, უხარის ევრე სიკეთე მისისა განაზარდისა. აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა...“ ესე იგი მეფეს ავთანდილი ისე უყვარსო, როგორც ბულბულს ვარდი.

პოემის პროლოგის მერვე სტროფი მე ასე მესმის: „მე რუსთველი ხელობითა“, ე. ი. მე რუსთველი ხელობით ანუ პოეტობით აი ასეთ საქმეს ვაკეთებო; ვისაც ემორჩილება ჯარი სპათა (ე. ი. ტარიელს, იმავე დავით სოსლანს), მისთვის „ვხელობ“ ანუ ტარიელისთვის (დავითისათვის) ვხელოვნობ, პოეტურ ნაწარმოებს ექმნი მისთვის მკვდარიო. ვფიქრობ ცდება ის, ვინც ამ სტროფს თამარისადმი მიძღვნილად მიიჩნევს. ამ სტროფში ნახმარი სიტყვები „ხელობითა“ და „ვხელობ“ დღემდე არ არის სწორად გაგებული. რუსთაველი არ იტყოდა, მე რუსთველი „თანამდებობით“ ან კიდევ სიგიჟით (ხელობით) ამ საქმეს ვაკეთებო. არც მისთვის ვგითვებო, ვისაც ემორჩილება ჯარი სპათა.

„ვეფხისტყაოსანში“ ერთ ადგილას არის კიდევ ნახმარი სიტყვა „ხელისა“ — ხელოვანის ანუ პოეტის მნიშვნელობით. აი ეს ადგილი: „რა ჰირნი დათმნა, ვერ იტყვის აწ ენა ესე ხელისა, ჰკლავს სურ-

ვილი და ვერ ჰკრეტა მისისა დამმარხველისა“.

არ შეიძლება იმის თქმაც, თითქოს „ვეფხისტყაოსანი“ მხოლოდ დავით მეფის ზოტბაა. თვით შოთა ხომ ამბობს „მას ვაქებ, ვინცა მიქიაო“ და „მისი (ე. ი. თამარის სახელი) შეფარვით ქვემორე მითქვამს, მიქიაო“. ზოგს არასწორად ესმის აგრეთვე სტროფი, სადაც რუსთაველი აცხადებს, რომ ხელოვანს, პოეტს, შემოქმედს ერთი ვინმე უნდა უჩნდეს სამიჯნუროდ და მისთვის ამიკობდეს, მისთვის მუსიკობდეს.

ხამს, მელექსე ნაპირებსა მისსა ცუდად არ აბრკობდეს, ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე ამიკობდეს, ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, — მისგან კიდე ნურა უნდა, — მისთვის ენა-მუსიკობდეს.

ეს შესანიშნავი სიტყვები ზოგს პირდაპირი მნიშვნელობით გაუგია, შოთა რუსთაველს თამარ მეფე ჰყვარებია და ამას აშკარად აცხადებსო თავისი პოემის შესავალში. ერთხელ კიდევ ვიმეორებ: ცოცხალი ზოგიერთი მკვლევარისა, გაუგებრობაზეა დამყარებული. „ტარიელ — მისსა რუსთველსა, მისთვის ცრემლ-შეუღრომელსა“ — ზოგნი ამბობენ ეს სტროფი ჩამატებაა და რუსთაველს არ ეკუთვნისო. ასეც რომ იყოს, ვინც ჩამატა, მას კარგად გაუგია მთელი პოემის შინაარსი და მისი მიზანდასახულობა. „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი გმირი ტარიელია და შემდეგ ნესტან-დარეჯანი.

იბადება კითხვა, რატომ არის, რომ პოემის მთავარ გმირად ზოგს ავთანდილი და თინათინი მიაჩნია და არა ტარიელი და ნესტანი? აი, სწორედ აქ არის შოთას მიერ ნაქმნარი „საქმე საჰოჭმანები“ და „შეფარვით ნათქვამი“, რაც ზოგიერთ სპეციალისტსა და მკითხველს აბნევს და ნამდვილად საჰოჭმანოდ უხედის საქმეს.

ცხადია, „ვეფხისტყაოსნის“ სიტყვები აღებულია ქართული სინამდვილიდან. მიუხედავად იმისა, რომ რუსთაველმა

დიდი ოსტატობა იხმარა და პოემის არც ვმირები და არც ცარემო ფორმალურად არ დაამსგავსა ქართველებს და საქართველოს, მაინც, როგორც ვაჟა ამბობდა, ფიცი მწამს, მაგრამ ბოლო მაკვირვებსო. ყველა, უცხოელი თუ შინაური მკითხველი, ბუნებრივად მიდის კემმარტ დასკვნამდე, რომ პოემაში **ახახული სინამდვილე** არის მე-12-13 საუკუნეების საქართველოს ისტორიული სინამდვილე, ე. ი. იმ ეპოქის ისტორიულ პირთა ცხოვრება და მოღვაწეობა.

სად გამეფდა ქალი იმ დროს? ცხადია, საქართველოში. სად მოხდა მსგავსი ამბავი? უდავოა, საქართველოში. მამ რაღაა „საქოქმანები“? აი ეს არის მთავარი საკითხი და თუ ეს სწორად გადაწყვიდა, მაშინ სხვა პრობლემებიც ძირითადად სწორად გადაწყვიდება.

რუსთველოლოგიაში მიღებულია აზრი, რომ თინათინი თამარ მეფეა, ხოლო ავთანდილი—დავით სოსლანი. მართლაც თინათინის და ავთანდილის ამბავი ისე ჰგავს თამარის და დავითის ამბავს, როგორც ვაჭრილი ვაშლის ნაწილები. მაგრამ ისიც ხომ მიღებულია, რომ ნესტანისა და ტარიელის ამბავიც ასე ჰგავს თამარისას და დავითისას. სწორედ ეს არის ყველაზე მთავარი და გასარკვევი. შოთა რუსთაველმა იხმარა მხატვრულ შემოქმედებაში მანამდე, და შემდეგაც, გაუგონარი ხერხი. ტარიელი ყველაფრით და ყველაფერში ჰგავს ავთანდილს, ხოლო ნესტან-დარეჯანი — თინათინს, მართალია, პოემაში, ერთი შეხედვით, განსხვავებული არიან პერსონაჟები, მაგრამ თუ დავეუკირდებით, და ეს ბევრმა მკვლევარმა კარგა ხანია შენიშნა, მთავარ იმირებს — ტარიელს და ავთანდილს, ასევე ნესტანსა და თინათინს, თითქმის ერთნაირი ბიოგრაფია და ხასიათები აქვთ. ამის დასამტკიცებლად ბევრი ფაქტიური მასალის მოტანა შეიძლება პოემიდან.

ჯერ შევადაროთ არაბეთის მეფე როსტევიანი და ინდოეთის მეფე ფარსადანი. არცერთ მეფეს ძე მემკვიდრე (ვაჟი) არ ჰყავს. მათ მხოლოდ თითო ქალიშვილი

ჰყავთ. ორივე მეფეს გაუზრდია დიდგვარიანთა წარმომადგენლები და ორივე (ტარიელი და ავთანდილი) ერთნაირი თანამდებობის მქონენი არიან — ამირბარი ანუ ამირსპასალარი და სპასპეტი. ასევე მათი მამებიც ამ-რსპასალარები იყვნენ. შოთა რუსთაველც რჩივეს ერთნაირი ეპითეტებით ამკობს და ეს არ შეიძლება შემთხვევითად მივიჩნიოთ. როდესაც ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი ერთად შეიყრებიან, შოთა ასე ახასიათებს მათ შეყრას: „ჰგვანდა, თუცა შეყრილ იყვნენ ორნი მზენი, ერთი მთვარე...“ რატომ ორი მზე და არა სამი?

ინტერესმოკლებული არ არის ერთი გარემოებაც, რატომ „დაჩაგრა“ რუსთაველმა ფრიდონი? რატომ არავინ უყვარს? ისიც ხომ აცხადებს, როცა პირველად ნესტანი დაინახა შორიდან „სინჯარულმან ამაჩქარა, ამათროლა, დაცა-მლენწა, იგი ვარდი შემეყვარდა, რომე თოვლსა არ ეხეწა“... ასევე თინათინი და ნესტან-დარეჯანი ერთნაირი ხასიათის პერსონაჟებია. ნუთუ შეიძლება ვინმეს ეჭვი შეეპაროს, რომ ისეთ გენიოს მოაზროვნესა და პოეტს, როგორც რუსთაველი იყო, გაუჭირდებოდა ტარიელის, ავთანდილის, ნესტანისა და თინათინის, ანდა ფარსადანისა და როსტევიანის განსხვავებულ ტიპებად დახატვა თანათი განსხვავებული მდგომარეობით?

ჩემი ღრმა რწმენით, ტარიელი იგივე ავთანდილია და ნესტანი იგივე თინათინი. ეს პერსონაჟები იმდენად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რამდენადაც ისინი სხვადასხვა სიტუაციაში მოქმედებენ და სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლები არიან. დაუშვათ, დიდ პოეტს დაეწერა მხოლოდ პირველი ნაწილი, ე. ი. არაბეთის მეფის როსტევიანის, მისი ქალიშვილის თინათინის და ავთანდილის ამბავი. ვიდრე პოემაში უცხო მოყმის ამბავი დაიწყებოდა, ცხადია, ყველა ქართველი იმას იფიქრებდა, აქ თამარის გამეფებისა და მისი გათხოვების ამბავია გალექსილიო. მაგრამ ასევე, პოეტს მხოლოდ ინდოეთის მეფის ფარსადანის,

მისი ქალიშვილის — ნესტანის და ტარიელის ამბავი (ე. ი. არაბეთის სამეფოს გარეშე) რომ დაეწერა, ყველა ქართველი, უდავოა იფიქრებდა, პოემაში გალექსილია თამარისა და დავით სოსლანის ამბავი. მაშასადამე, გამოდის, — ორივე ამბავი ერთმანეთს ჰკავს და თანაც არა ჰკავს (არა ჰკავს მხოლოდ ფორმალურად, შეცვლილია სახელმწიფოები, სახელები და სიტუაციები).

ამ ბოლო დროს მეტად საყურადღებო შრომები გამოქვეყნდა, რაც ადასტურებს იმას, რომ ტარიელი და ავთანდილი, ნესტანი და თინათინი ერთნაირი ხასიათის პერსონაჟებია. მხედველობაში მაქვს აკადემიკოს ა. ზურაბაშვილის და პროფესორ ვლადიმერ ნორაკიძის შრომები. ახლა მკვლევარებს საიმედო ვასალები მიეცათ ხელში რუსთაველის პოემის სწორად იცნავენ.

რუსთაველს, ცხადია, შეეძლო ისე დაეწერა თავისი პოემა, რომ არავითარი „საქოქმანები საქმე“ არ ჰქონოდათ მის მემკვიდრეებს და თანამემამულეებს. მაგრამ კიდევ ვიმეორებ, თვით გენიოსმა პოეტმა ბევრი თავსატეხი საქმე გაუჩინა მკითხველსაცა და მკვლევარსაც. სწორედ რუსთაველის გენიას შეეძლო ასეთი რთული და საინტერესო სიუჟეტის მოცემა. მსგავსი რამ არ იცის მსოფლიოს ხალხთა ლიტერატურებში. თავისი ორიგინალობით მსგავსი სიუჟეტი (ე. ი. გაორებული ამბავი) არავის არ შეუთხზავს და არც დაუმუშავებია ლიტერატურაში. ამიტომ ამბობდა შოთა „**ვით მარგალიტი ობოლი**“. მან კარგად იცოდა, რომ მსოფლიოში არ შეიძლებოდა არსებულებოდა მსგავსი ამბავი და მას განგებ „სპარსული“ უწოდა. მაგრამ მანვე **გააფრთხილა მკითხველი**, ქართულად უნდა გაიგოთ ეს ამბავი. ფორმალურად არც კი ახსენა საქართველო „ამ ამბავში“, მაინც „ესე ამბავი“ ქართულად, საქართველოში მომხდარ ამბავად გაიგეთ. მე ეს ამბავი ლექსად გარდავთქვი და „საქმე ვქმენ საქოქმანები“-ო. ვახტანგ მეექვსემ „ვეფხისტყაოსნის“ კომენტარებს, განმარტებას — „თარგმა-

ნი“ უწოდა. სიტყვა „თარგმანი“ ქართულად ნიშნავდა არა მარტო ქართულ ენაზე ან სხვა ენებზე გადათარგმნას, გადაღებას და გადაქართულებას, არამედ განმარტებას, გაგებას. შესაძლებელია დედანში, პირველ ხელნაწერში ეს ადგილი ასე იკითხებოდა: „ესე ამბავი სპარსული, ქართულად სათარგმანები“? და არა „სათარგმანები“. იქნებ მუსიკალურადაც ასე აჯობებდა: „სათარგმანები, საგოგმანები, საქოქმანები“.

აქვე მინდა დავაყენო ასეთი საკითხი: ამ სტროფის მთელი შინაარსი და მისი სწორი იცნაობა გვეყარნახებს, რომ ბოლო სტრიქონი არასწორად იკითხება „ჩემმან ხელ-ქმნილმან დამმართოს ლალმან და ლამაზმა ნები“. ჩემი აზრით, უნდა იყოს „ჩემმან ხელ-ქმნილმან“, ე. ი. ჩემმა პოეტურმა ნაწარმოებმა, „ობოლმა მარგალიტმა“, „ხელის-ხელ საგომანებმა“, „ლექსად გარდათქმულმა“, „ხელ-ქმნილმან“ დამმართოს, რასაც დამმართებს, რადგან საქმე ვქმენ საქოქმანებიო. ეს გაგება უფრო ლოგიკურია, ვიდრე ადრე არსებული, თითქოს რუსთაველი მიმართავდეს მის „გამგვიებელს“ — „ხელ-ქმნილს“ — თამარ მეფეს! რატომ? რისთვის უნდა მიემართა ასე: რაც უნდა ის მიყოს თამარ მეფემ, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი „მარგალიტი ობოლი“ და „ხელის-ხელ საგომანები“ ნაწარმოები დაეწერეთ?! სიტყვა ტექსტოლოგებს ეკუთვნით და თუ სხვა მხრივაც დასაბუთდება ეს აზრი, მაშინ შეიძლება ამ სტროფის ბოლო სტრიქონიც სწორად იქნას წაკითხული.

შოთა რუსთაველმა, რადგან თვითონვე განაცხადა „საქმე ვქმენ საქოქმანებიო“, ცხადია, მარტო სიუჟეტის, ფაბულის ორიგინალობის საკითხს კი არ გულისხმობდა, არამედ მისი შინაარსის სწორად გაგებასაც.

აქ არ შეიძლება არ შევეხოთ განსვენებულ ს. კაკაბაძის მოსაზრებებს. მკვლევარი ფიქრობდა: შოთა რუსთაველმა გალექსა ჩაზრუხაძის ძმის — ისო ჩაზრუხაძის მიერ სპასულად დაწერილი ამბავი, რომელიც ქართულად სარგის

თმოგველს უთარგმნია. ს. კაკაბაძის მსჯელობა მეტად საინტერესოა, მაგრამ საკითხი ეხება არა იმას, თუ „ეს ამბავი“ რა ენაზე იყო დაწერილი, არამედ იმას, რომ თვით „ესე ამბავი“ სპარსული არის, ე. ი. პოემაში მოცემული არაკი, სიუჟეტი, ამბავი არის არა ქართული, არამედ სპარსულია ანუ უცხოა. ამ აზრს ისიც ადასტურებს, რომ ეპილოგში რუსთაველი კიდევ იმეორებს „ესე ამბავნი უცხონი, უცხოთა ხელმწიფეთანი... ვპოვენ და ლექსად გარდაუთქვენ, ამითა ვილაყფეთანი“. ამ ადგილს ს. კაკაბაძე მართებულად განმარტავს, რომ „მან (რუსთაველმა — ჯ. ლ.) ესე ამბავნი უცხონი, უცხოთა ხელმწიფეთანი იპოვა და ლექსად გარდაუთქვა და ამით ილაყბა. არაბულ-სპარსული სიტყვა ლაყბ (აქედან ქართული ლაყბობა) ნიშნავს გადასხვაფერებულად ლაპარაკს“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვაჟაფშაველამ კარგად შენიშნა, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ მოცემული გმირები არიან „გადასხვაფერებულად“ დახატული საქართველოს სახელმწიფო მოღვაწენი, ისტორიული პირები. ამას ნათლად ადასტურებს პოემის პროლოგი, მისი სწორად გაგება. მთელი პოემა რუსთაველმა მიუძღვნა თამარის და დავით სოსლანის შეუღლებას.

1966 წელს, ქურნალ „ცისკრის“ № 11-ში დაიბეჭდა გიორგი პაიჭაძის და რომან მიმინოშვილის წერილი, რომელსაც თითქმის მთლიანად ეთანხმება ჩვენი მოსაზრებანი.

ზოგი მკვლევარი იქამდისაც კი მიდის, რომ ტარიელს ადარებს თვით შოთა რუსთაველს. ეს რომ ასე იყოს, ვინ დაუშლიდა პოემის ავტორს სხვანაირად დაემთავრებინა „ვეფხისტყაოსანი“? მაგრამ ფინალი არ გულისხმობს „შოთას თამარისადმი უიმედო სიყვარულს“ და არც ახსავს მას. შოთა ტარიელში გულისხმობს დავით სოსლანს, თამარის ლომს და მთელი პოემა შესანიშნავად ადასტურებს ამას.

რატომ და რისთვის სჭირდებათ შოთასადმი ასეთი „ბრალდება“, პირდაპირ

გაუგებარია ან სად არის აქ ლოგოვა? თუ შოთა ტარიელში გულისხმობდა თავის თავს, მაშინ სხვაგვარად უნდა დამთავრებულყო პოემა — ტარიელს არ უნდა მიეღწია მიზნისათვის, მაგრამ პოემაში ეს ასე არ არის. შოთა თავიდანვე აცხადებს „ვის ჰშვენის, — ლომსა, — ხმარება შუბისა, ფარ-შიმშერისა, — მეფისა მზის თამარისა, ლაწვ-ბალახს, თმა-გიშერისა, — მას (ე. ი. ლომსა მეფისა მზის თამარისა), არა ვიცი, შევკადრო შესხმა ზოტბისა შერისა“?.. ანდა, როცა შოთა აცხადებს, „მო, დავსხდეთ, ტარიელისთვის ცრემლი გვდის შეუშრობილო; მისებრი მართ დაბადებით ვინმეცა ყოფილა შობილი! დავჯე, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის (დავით სოსლანისთვის) გულ-ლახვარ-სობილი“. თავის თავზე იტყოდა, ჩემებრ მართ დაბადებით არავინ ყოფილა შობილიო?

პოეტი ამბობს: „მიბრძანეს მათად (ე. ი. დავით სოსლანისა და თამარის) საქებრად თქმა ლექსებისა ტყბილისაო“. ამით მინდა დახმარება გავუწიო დავით მეფეს, რომელსაც ტურფად უნდა ხსენებო — „მით შევეწიფნეთ ტარიელს. ტურფადცა უნდა ხსენება“.

პოეტი შესანიშნავად ახასიათებს მიჯნურს, ე. ი. ტარიელს. „მიჯნურსა თვალად სიტურფე მართებს, მართ ვითა მზეობა, სიბრძნე, სიუხვე, სიმდიდრე, სიყმე და მოცალეობა, ენა, გონება, დათმობა, მძლეუთა მეტბოლოთა მძლეობა, ვისცა ეს სრულად არა სჭირს, აკლია მიჯნურთ ზნეობა“. პოემაში ტარიელის (და თვით ავთანდილის) დახასიათება ისეთივეა, როგორც დავით სოსლანისა თამარის ისტორიკოსის მიერ „ქართლის ცხოვრებაში“. დავით სოსლანი, ოგსთა მეფის შვილი, იყო „ყრმა ფრიად შეუნიერი ასაკითა, ვითარცა შეუნი მფეთა შვილსა, სხვთა კულა ზრდილობითა კეთილად წურთილი, მკნე და მკენდარი ძლიერი, რაინდობითა უსწორო და მშუღლოსნობითა შემმართებელი, ტანითა ახოვანი და ყოვლითურთ სრული სიკეთითა“ (ქართლის ცხოვრება“.

11, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც. თბილისი, 1959, გვ. 121-122).

რუსთაველის პოემის ისტორიული ქარგა თავისებურია იმ მხრივ, რომ არაბეთისა და ინდოეთის სახელმწიფოს „ამბავი“ თითქმის ერთნაირია. თუ არ მივიღებთ იმ აზრს, რომ პოემაში მოცემულია თავისებური გავრცელება არაბეთისა და ინდოეთის სახელმწიფოთა ამბისა და აგრეთვე მათი სახელმწიფო მოღვაწეებისა, მაშინ იბადება კითხვა: რუსთაველმა არაბეთის სახელმწიფოში იგულისხმა საქართველო, თუ ინდოეთის სახელმწიფოში? ვინც შეეცდება დაამტკიცოს, რომ მხოლოდ „ინდოეთის სახელმწიფოს ამბავი“ ჰგავს საქართველოში მომხდარ ამბავს, მან ისიც უნდა დაადასტუროს, თუ „არაბეთის სახელმწიფოს ამბავი“ რომელი სამეფოს ამბავს შეესაბამება?

რუსთაველმა, როგორც უდიდესმა ხელოვანმა და განუმეორებელმა პოეტმა, „საქოქმანები“ საქმე გააკეთა, როცა თამარ მეფის სახელი „შეფარვით“ ნესტანს დაუჯავშინა. პოემის დასაწყისში არაბეთის მეფემ თავისი ქალიშვილი გაამეფა (გიორგი მესამემ თამარ მეფეს თავისი ხელით დაადგა მეფის გვირგვინი). დიდგვაროვანი ავთანდილი — ჯარების მთავარსარდალი სასიძოა როსტევან მეფისა და ამის წინააღმდეგი არც მეფეა და არც თინათინი. ასე უნდა მომხდარიყო მათი დაქორწინება, მაგრამ გამოჩნდება დაბრკოლება — უცხო მოყმის ნახვის გამო და იწყება „მეორე ამბავი“ მეორე სამეფოსი, მაგრამ თითქმის ყველაფრით მსგავსი, ე. ი. იგივე ამბავი. და ეს შეგნებულად გააკეთა დიდმა შემოქმედმა, რათა საშუალება მისცემოდა სწორედ „შეფარვით“, მხატვრული „გადასხვაფერებით“ მოეთხრო ისევე თამარს და განსაკუთრებით მისი მეორე მეუღლის დავით სოსლანის ამბავი. „შეფარვით“ ნათქვამი იმასაც გულისხმობდა, რომ უცხო, ე. ი. ვითომ „სპარსული“ ამბავი გალექსა და არა ქართული, ქართველ მეფეთა.

მკითხველს არ ეგონოს, თითქოს შო-

თა რუსთაველის პოემა ისეა დაწერილი, როგორც მე ზემოთ აღვნიშნე. ყველაფერი თუ გავრებულა პოემაში, მაშინ რადიდი ღირსების ნაწარმოები ყოფილა? ასე არ არის საქმე. რა თქმა უნდა, ტარიელი სხვა არის და ავთანდილიც სხვა, ისევე როგორც როსტევანი და ფარსადანი, ნესტანი და თინათინი. ავთანდილს ჰყავს შერამდინი, ტარიელს კი ასმათი. თინათინის მამიდა „არ ჩანს“, ე. ი. არ ჰყავს პოემის მიხედვით, ხოლო ნესტანს ჰყავს მამიდა დავარი. ავთანდილი პრეტენზიას არ აცხადებს არაბეთის სამეფო ტახტზე, ხოლო ტარიელი ინდოეთის მეფის კანონიერი მემკვიდრეა და სამეფო ტახტი კანონით მას ეკუთვნის. ასეთი დეტალი ბევრი შეიძლება მოიძებნოს. მაგრამ დიდი ხელოვანისათვის ეს ხერხი აუცილებელი იყო სრულყოფილი, მაღალმხატვრული, ხელთუქმნელი ძეგლის შესაქმნელად.

რუსთაველოლოგიის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად მიიჩნევა პოეტის მხატვრული მეთოდისა და ხერხების მეცნიერულად გარკვევა და შესწავლა. ეს ძალზე რთული საქმეა. ალბათ ამიტომ არის, რომ დღემდე ჯერ კიდევ ვერცერთმა მკვლევარმა ვერ მოგვცა ისეთი შრომა, რომელიც სრულყოფილად გააშუქებდა რუსთაველის შემოქმედების ყველა საკითხს და დაემაყოფილებდა თანამედროვე მკითხველს.

სხვათა შორის, აქ მინდა გავიხსენო ხალხის სასიქადაღლო პოეტის გიორგი ლეონიძის სიტყვები. ერთ-ერთ საუბარში გიორგი ლეონიძეს ვუთხარი: — პატივცემულო გიორგი, თქვენ დიდი პოეტიკა ხართ და მკვლევარიც, რატომ არაფერს წერთ შოთა რუსთაველზე-მეთქი? მან ასე მიპასუხა: „შენ ხომ ხედავ, ვინც კი ამ მხრივ მოკიდა ხელი „ვეფხისტყაოსანს“, ყველა დამარცხდაო“. მე ვუბასუხე: ბატონო გიორგი, შოთასაგან დამარცხებაც სასიამოვნო უნდა იყოს-მეთქი. მან გაიღიმა და მითხრა: „სხვისა არ ვიცი და მე კი არ მინდა თავი შევირცხვიანო“. ცხადია, გიორგი ლეონიძის აზრი ისე არ უნდა გავიჭოთ, თით-

ქოს შეუძლებელი იყოს პოეტის სრულყოფილად შესწავლა-გაშუქება. არა, ეს სწორი არ იქნება. მან მხოლოდ ხაზი გაუსვა, თუ რა ძნელია „ვეფხისტყაოსნის“ პრობლემების უშეცდომოდ განხილვა-გარჩევა თუ გადმოცემა. დიდი ილია ამბობდა, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ მდიდარი და ფართო მოედანია ჭეშმარიტი კრიტიკის ფრთის გასაშლელად. სწორედ ილია ჭავჭავაძის ამ სიტყვებმა გამაბედინა ჩემი აზრი გამომეთქვა „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის გავების თაობაზე. რუსთველოლოგებმა, სპეციალისტებმა ზოგჯერ ჩვეულებრივ მკითხველთა შენიშვნებს თუ მოსაზრებებსაც რომ მიექციონ ყურადღება, ამით არაფერი წახდება.

ამას წინათ რევაზ თვარაძეს დავუზიარე ზოგიერთი მოსაზრება: როდესაც მას ვუთხარი, შოთა რუსთაველმა მთელი პოემა მიუძღვნა დავით სოსლანის თამარ მეფეზე დაქორწინებას-მეთქი, — ასეთი რამ მითხრა: „ჩემი აზრით, პოემის დასასრულის ის სტროფი, სადაც ნათქვამია — „ესე ამბავი გავლექსე მე მათად საკამათებლად“ უნდა იკითხებოდეს „საკამარებლად“, რაც ნიშნავს, — ეს ამბავი გავლექსე მე მათდა საქორწინოდ“. რ. თვარაძეს გამოუჩვენებია: კამარაში ვატარება ქორწინების დროს იცოდნენ საქართველოში და სიტყვა „საკამარებლად“ ნამდვილად უნდა ნიშნავდეს „საქორწინოდ“. ასეთმა წაკითხვამ კიდევ უფრო გააღრმავა ჩემი რწმენა, რომ რუსთაველმა სწორედ თამარის და დავითის შეუღლებას მიუძღვნა თავისი პოემა და არ დაუწერია მათ „საკამათებლად“. თუ მივიღებთ დღემდე არსებულ წაკითხვას, მაშინ გამოდის, რუსთაველს მეფეთა-მეფის თამარის და დავითის საკამათებლად, ანუ საკრიტიკებლად დაუწერია, გაუღუქსავს მათი ამბავი. ეს კი შეუსაბამოა. გარდა აღნიშნულისა, თვარაძისეული წაკითხვით რითმა შეწყობილი გამოდის. უფრო ნათელი რომ იყოს, მოვიყვან მთელ სტროფს:

ქართველთა ღმრთისა დავითის
ვის—მზე—მსახურებს სარებლად,

ესე ამბავი გავლექსე
მე მათად საკამარებლად,
ვინ არის აღმოსავლეთით
დასავლეთს ზართა მარებლად,
ორგულთა მათთა დამწველად,
ერთგულთა გამახარებლად.

როგორც ვხედავთ, სამეგრ არის ნახმარი „არებლად“ და მხოლოდ მეორე ტაეპში „ათებლად“ რაც გადამწერის შეცდომა უნდა იყოს. აზრიც არ არის გასაგები, რადგან „მათად საკამათებლად“ რა ამბავი უნდა გავლექსა?

მთელი პოემა მათად (ე. ი. თამარის და დავითის) საკამარებლად, ანუ მათ საქორწინოდ არის შექმნილი. პოემის მთავარი გმირი ტარიელი ანუ ვეფხისტყაოსანი მოყმე — იგივე დავით სოსლანია (ხალხურ „ვეფხისტყაოსანსაც“ ხომ „ტარიელიანი“ ეწოდება).

„ვეფხისტყაოსანი“ სწორედ თამარის და დავითის სიოცხლის წლებშია დაწერილი. შ. რუსთაველმა ხობტა შეასხა დავით სოსლანს. ეს იმ დროს საჭირო იყო თუნდაც იმატომ, რომ თამარის პირველი მეუღლე იური ბოგოლუბსკი ებრძოდა თამარს და მის მეორე მეუღლეს — დავით სოსლანს. ზოგჯერ ამ ბრძოლაში დიდნი ერისმთავარნიც საგანგებოდ მხარს უჭერდნენ თამარის პირველ მეუღლეს. შოთა კალმით იბრძოდა დავითის დასაცავად, შესაწევნად და ამიტომაც ასე წერდა:

მო, დაესხდეთ, ტარიელისთვის
ცრემლი ვედის შეუშრობილი;
მისებრი მართ დაბადებით
ვინმეცა ყოფილა შობილი!
დავჯე, რუსთველმან გავლექსე,
მისთვის გულ-ლაჩვარ-სობილი,
აქამდის ამბად ნათქვამი,
აწ მარგალიტი წყობილი.

კიდევ და კიდევ მინდა მივუთითო, რომ „მისთვის გულს ლახვარ-სობილი“ ეკუთვნის მთავარ გმირს ტარიელს ანუ დავით სოსლანს: სხვაგვარად ამის გავება წარმოუდგენელია.

რადგან ზოგიერთი მკვლევარი ტარიელში ხედავს შოთა რუსთაველს, ხოლო ზოგი კი ავთანდილში, მინდა ამ საკითხზეც გამოვთქვა ჩემი მოსაზრება.

პოემაში სამი სახელმწიფოს: არაბეთის, ინდოეთისა და მულღაზანზარის მეფეთა — „სამთავე ხელმწიფეთა“ ამბავია მოთხრობილი:

მათ სამთავე ხელმწიფეთა
ერთმანერთი არა სძულდეს,
ერთმანერთსა ნახვილიან,
საწადელი ვაუსრულდეს,
ბრძანებისა შემცილენი
მათთა ხრმალთა და-ვე-წყულდეს,
მოიმატეს სამეფონი,
გახელმწიფდეს, გამორკმულდეს.
ყოვლთა სწორად წყალობასა
ვითა თოვლსა მოათოვდეს,
ობოლ-ქერიენი დამდიდრენს
და გლახაკნი არ ითხოვდეს,
აეთა მქმნელნი დაამინეს,
კრავნი ცხვართა ვერ უწოდდეს,
შიგან მათთა საბრძანისთა
თხა და მგელი ერთად სძოდვდეს.

თამარის მემატანიეც ზუსტად ასე ახასიათებს თამარისდროინდელ სახელმწიფოს, სადაც „შეიქმნა მშვიდობა, სიხარული და ერთობა, რომელი არაოდეს ხადა ვის უხილავს“, და „ერთბამად ძოდდეს ლომი და ქარი, და იხარებდეს ძეუხი თიკანთა თანა, და მგელი ცხუართა თანა“ („ქართლის ცხოვრება“, II, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბილისი, 1959, გვ. 54-55). ჩვენ ხაზი ვავუსვით იმ სიტყვებს, რომლებიც ადასტურებს, რომ მსგავსი სახელმწიფო იყო მხოლოდ ერთი — საქართველო.

ინდოეთის სამეფოში რუსთაველს ნაკულსწამევი აქვს თამარის სამეფო, საქართველოს სახელმწიფო, ხოლო მისი მეფენი — თამარი და დავითი წარმოდგენილია თინათინ-ნესტანისა და ტარიელ-ავთანდილის სახით. მულღაზანზარის სამეფო სადღა არის და მისი მეფე ფრიდონი ვინ არის?

რუსთაველი პროლოგში აცხადებს, რომ „მათ სამთა გმირთა მნათობთა სჭირს ერთმანერთის მონება“. თითქოს პოემის მიხედვით ხუთი გმირი მნათობი უნდა ყოფილიყო ერთმანეთის განუყრელი მეგობარი: თინათინი, ნესტან-დარეჯანი, ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი. მაგრამ პოემის როგორც დასაწყისში, ისე დასასრულს მოცემულია „სამი გმირი“ ან „სამთავე ხელმწიფე“.

მაშასადამე, თინათინი (იგივე ნესტან-დარეჯანი), ავთანდილი (იგივე ტარიელი) და ფრიდონი. არ შეიძლება „შემთხვევითად“ მივიჩნიოთ ის გარემოება, რომ ფრიდონს არ ჰყავს მეუღლე და არც საცოლე, გულის სწორი. აგრეთვე მისი სახელმწიფო მულღაზანზარი არ არის ისტორიულად არსებული სახელმწიფო. რუსთაველი ფრიდონში გულისხმობს თავის თავს. აბა გავიხსენოთ, ვინ აჩუქა ტარიელს „შავი ტაიქი“, რომელიც ნახევრად ზღაპრული სიძლიერის და სისწრაფისაა? ვინ ეხმარება ავთანდილსაც და ტარიელსაც იარაღით, მეომრებითა და სიმდიდრით? ცხადია, ფრიდონი. რას აცხადებს თვით ტარიელი: „ფრიდონს ვუთხარ: „ჩემი შემწე შენგან კიდე არავენა, ვითა ღმერთმან შენი მსგავსი სოფლად არა მოავლინა, მაშა რათგან შეგემეცნე, ამის მეტი რად რა შინა?“ აგრეთვე ფრიდონთან მოსული ავთანდილიც ასე მიმართავს მას: „აწ მიპოვნინხარ უებრო, შენ, საქებელი ენისა, გამოიბრჩიე, სით მიჯობს ძებნა მის მზისა ზენისა...“ ისე რომ, თუ „ვეფხისტყაოსანში“ ავტორი რომელიმე გმირში გვინდა დავინახოთ, ასეთი მხოლოდ შეიძლება ფრიდონი იყოს.

პოემაში სამი სახელმწიფოს: არაბეთის, ინდოეთისა და მულღაზანზარის მეფეთა — „სამთავე ზელმწიფეთა“ ამბავია მოთხრობილი:

მათ სამთავე ზელმწიფეთა
ერთმანერთი არა სძულდეს,
ერთმანერთისა ნახედიან,
საწადელნი გაუსრულდეს,
ბრძანებისა შემცილენი
მათთა ხრმალთა და-ვე-წყულდეს,
მოიმატეს სამეფონი,
გახელმწიფდეს, გამორქმულდეს.
ყოვლთა სწორად წყალობასა
ვითა თოვლსა მოათოვდეს,
ობოლქერციენი დაამდიდრნეს
და გლახაენი არ ითხოვდეს,
ავთა მქმნელნი დააშინნეს,
კრავნი ცხვართა ვერ უწოდეს,
შვიან მათთა საბრძანისთა
თხა და მგელი ერთად სძოვდეს.

თამარის მემატიანეც ზუსტად ასე ახასიათებს თამარისდროინდელ სახელმწიფოს, სადაც „შეიქმნა მშვიდობა, სიხარული და ერთობა, რომელი არაოდეს სადა ვის უხილავს“, და „ერთბამად ძოდდეს ლომი და ქარი, და იხარებდეს ვეფხი თიჯანთა თანა, და მგელი ცხუართა თანა“ („ქართლის ცხოვრება“, II. ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბილისი, 1959, გვ. 54-55). ჩვენ ხაზი გავუსვით იმ სიტყვებს, რომლებიც ადასტურებს, რომ მსგავსი სახელმწიფო იყო მხოლოდ ერთი — საქართველო.

ინდოეთის სამეფოში რუსთაველს ნაკვლისხმევი აქვს თამარის სამეფო, საქართველოს სახელმწიფო, ხოლო მისი მეფენი — თამარი და დავითი წარმოდგენილია თინათინ-ნესტანისა და ტარიელ-ავთანდილის სახით. მულღაზანზარის სამეფო სადღა არის და მისი მეფე ფრიდონი ვინ არის?

რუსთაველი პროლოგში აცხადებს, რომ „მათ სამთა გმირთა მნათობთა სჭირს ერთმანერთის მონება“, თითქოს პოემის მიხედვით ხუთი გმირი მნათობი უნდა ყოფილიყო ერთმანეთის განუყრელი მეგობარი: თინათინი, ნესტან-დარეჯანი, ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი. მაგრამ პოემის როგორც დასაწყისში, ისე დასასრულს მოცემულია „სამი გმირი“ ან „სამთავე ზელმწიფე“.

მასადამე, თინათინი (იგივე ნესტან-დარეჯანი), ავთანდილი (იგივე ტარიელი) და ფრიდონი. არ შეიძლება „შემთხვევითად“ მივიჩნიოთ ის გარემოება, რომ ფრიდონს არ ჰყავს მეუღლე და არც საცოლე, გულის სწორი. აგრეთვე მისი სახელმწიფო მულღაზანზარი არ არის ისტორიულად არსებული სახელმწიფო. რუსთაველი ფრიდონში გულისხმობს თავის თავს. აბა გავისხენოთ, ვინ აჩუქა ტარიელს „შავი ტაიჭი“, რომელიც ნახევრად ზღაპრული სიძლიერის და სისწრაფისაა? ვინ ეხმარება ავთანდილსაც და ტარიელსაც იარაღით, მომხრებითა და სიმიდრით? ცხადია, ფრიდონი. რას აცხადებს თვით ტარიელი: „ფრიდონს ვუთხარ: „ჩემი შემწე შენგან კიდე არავინა, ვითა ღმერთმან შენი მსგავსი სოფლად არა მოავლინა, მაშა რათგან შეგემეცნე, ამის მეტი რად რა ჰინა?“ აგრეთვე ფრიდონთან მოსული ავთანდილიც ასე მიმართავს მას: „აჲ მიზონიხარ უებრო, შენ, საქებელი ენისა, გამომირჩიე, სით მიჯობს ძებნა მის მზისა ზენისა...“ ისე რომ, თუ „ვეფხისტყაოსანში“ ავტორი რომელიმე გმირში გვინდა დავინახოთ, ასეთი მხოლოდ შეიძლება ფრიდონი იყოს.

ნეგჰარ ნაკთული

ინტერნაციონალიზმი და ქართული ახალგაზრდული მწერლობა

მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მქონე ქართული მწერლობა ყოველთვის ინტერნაციონალური იყო. იგი ემყარებოდა ქართველი ხალხის მდიდარ და უშუალო ბუნებას, კაცთმოყვარეობასა და სტუმართმოყვარეობას.

ჯერ კიდევ იაკობ ცურტაველისა და იოანე სახანისძის ნაწარმოებებში აისახა ერების ძმური ურთიერთდამოკიდებულება. დიდმა შოთამ ხელთუქმნელი ძეგლი დაუდგა ხალხთა მეგობრობას. მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში შეუძლებელია მოიძებნოს „ვეფხისტყაოსნის“ მსგავსი მეორე ნაწარმოები, რომელშიც ასეთი ძალით იქნება ნაჩვენები ხალხთა მეგობრობის ცხოველყოფელი საწყისი. ქართველი ხალხის სულიერი თვისებებისათვის უაღრესად სიმბოლურია ჩვენი სამშობლოს დედაქალაქში — მოსკოვში აღმართული შოთა რუსთაველის ძეგლის კვარცხლბეკზე ამოკვეთილი სიტყვები: „ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია“.

არჩილი, ვახტანგი, ბესიკი, გურამიშვილი და სხვანი საკუთარი ცხოვრებითა თუ შემოქმედებით ემსახურებოდნენ ხალხთა მეგობრობას.

ჩვენი სასიქადალო კლასიკოსები — ილია და აკაკი ისე განიცდიდნენ რუსე-

თისა და საფრანგეთის რევოლუციურ აზიერებას, როგორც მშობლიური ქართველი ხალხის ბრძოლას თავისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის.

კომუნისტური პარტია საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღეებიდანვე შეუწელებელ ყურადღებას აქცევდა მასების ინტერნაციონალური აღზრდისა და პროლეტარული სოლიდარობის განმტკიცების სასიცოცხლო პრობლემას. ყოველდღიური მზრუნველობის შედეგად მტკიცდებოდა ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კულტურა, ყველა ხალხის თვითმყოფადი სახე, სულიერი პოტენცია და შემოქმედებითი ენერჯია. სხვა ხალხის კულტურული მონაპოვრისადმი ღრმა პატივისცემის გრძნობა.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამაში მკაფიოდაა ნათქვამი: „სოციალისტური სახელმწიფოების ძმურ ოჯახში კლასობრივი ანტაგონიზმების გაქრობასთან ერთად ქრება ანტაგონიზმები ერებს შორისაც. სოციალისტური თანამეგობრობის ხალხების კულტურის აყვავებას თან ახლავს ეროვნული კულტურების სულ უფრო მეტი ურთიერთგამდიდრება, სოცია-

ლისტური საზოგადოების ადამიანისათვის დამახასიათებელი ინტერნაციონალისტური თვისებების აქტიური ფორმირება...

პარტია დაუცხრომლად აღზრდის საბჭოთა ადამიანებს პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის სულისკვეთებით, ყოველი ღონისძიებით შეუწყობს ხელს მშრომელთა საერთაშორისო სოლიდარობის განმტკიცებას“.

ქართულმა საბჭოთა მწერლობამ დიდი ადგილი დაუთმო ინტერნაციონალურ სულისკვეთებას. ეს თვალნათლივ გამოჩნდა გალაკტიონ ტაბიძის, მიხეილ ჭავჭავაძის, იოსებ გრიშაშვილის, ტიციან ტაბიძის, გიორგი ლეონიძის, ლეო ქიაჩელის, სიმონ ჩიქოვანის და სხვა ქართველი მწერლების შემოქმედებაში.

ახალგაზრდა ადამიანისა და მოქალაქის ჩამოყალიბება შეუძლებელია თუ მას არ გამოუმუშავდა ზოგადსაკაცობრიო იდეალები, პატრიოტულ თვისებებთან ორგანულად შერწყმული ინტერნაციონალური ხასიათი, ერთი სიტყვით, ის პრინციპები, ურომლისოდაც წარმოუდგენელია ახალი, კომუნისტური საზოგადოების აშენება.

მცირე ისტორიული ექსკურსის სახით შეიძლება შევნიშნოთ, რომ პროგრესულ მოღვაწეებს ყოველთვის შესანიშნავად ესმოდათ ინტერნაციონალური სულისკვეთებით აღზრდის აუცილებლობა. ამ აზრს იზიარებდა ყველა — დიდი ხალხის შვილიც და პატარა ერის წარმომადგენელიც. ბესარიონ ბელინსკი მართებულად შენიშნავდა: „სამშობლოსადმი სიყვარული განუყრელი უნდა იქნეს კაცობრიობისადმი სიყვარულთან“.

დიდი ქართველი პედაგოგი და განმანათლებელი იაკობ გოგებაშვილი წერდა: „ვინც გამსჭვალულია ადამიანისადმი სიყვარულით, ის კეთილშობილურ გრძნობას ახორციელებს პირველ ყოვლისა თავის სამშობლოსა და თვისტომთა მიმართ, რომელიც უფრო ახლოა

მასთან, და, მაშასადამე, არის ჭეშმარიტი პატრიოტი. მაგრამ ამავე დროს ის სიყვარულითა და სამართლიანობით ეყვარება სხვა ერებსაც და, ამგვარად, ემსახურება საყოველთაო ძმობის მაღალი მცნების განხორციელებას“.

ასეთ კეთილშობილურ იდეებზე იზრდებოდნენ მუდამ ჩვენი ქალიშვილები და ჭაბუკები, ასეთი კეთილშობილური იდეებით საზრდოობდა ჩვენი საამაყო მწერლობა. ამ საპასუხისმგებლო და ძალზე საპატიო პრობლემას მოქალაქეობრივ ვალს უხდიან ჩვენი ახალგაზრდა მწერლებიც.

ინტერნაციონალური სულისკვეთება მრავალი კუთხითა და ასპექტით ისახება მათ მხატვრულ შემოქმედებაში. პოლიტიკური ლირიკის ნიშნებით, მზარდი მოქალაქეობრივი პათოსით დაწერილი მათი ლექსები, პოემები თუ პროზაული ნაწარმოებები კიდევ ერთხელ ამტკიცებენ აზრს, რომ ჩვენი ახალგაზრდა მწერლები აგრძელებენ კლასიკური მწერლობის საუკეთესო ტრადიციებს და ამასთან ერთად ზოგ შემთხვევაში ახერხებენ ახალი, საკუთარი სიტყვის თქმასაც.

ჩვენი მწერლობის ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენლები უშუალოდ არ მონაწილეობდნენ დიდ სამამულო ომში, მაგრამ კარგად ახსოვთ ის მძიმე და ძნელი დღეები. მათმა ბავშვურმა ბუნებაამაც გადაიტანა ნგრევისა და განადგურების ქარიშხალი. დიდი სამამულო ომის მწვავე განცდა ხშირად უკავშირდება ინტერნაციონალურ მოტივებს.

ამ მხრივ საყურადღებო იყო ნოდარ დუმბაძის ღრმა ლირიზმითა და ჰუმანიზმით აღსავსე ნაწარმოები „მე ვხედავ მზეს“, სადაც მწერალმა დაგვიხატა სამშობლოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაჭრილი რუსი ჯარისკაცი. რუსი ჯარისკაცის სახე ნოდარ დუმბაძემ თბილი ფერებით შექმნა და ამ სახეში ჩააქსოვა უსაზღვრო პატივისცემისა და მადლიერების გრძნობა დიდი რუსი ხალხისადმი.

თამაზ ჭილაძის ლექსში „ვივიენ ლი“ ორიგინალურად არის გადმოცემული შეგრძნება იმ ადამიანებისა, რომელთაც ომმა წაართვა სიყვარული, გაუმრულა ცხოვრების გზა და ხეიბრად აქცია. სამშობლოს მოშორებით, ნისლიან ლონდონშიც კი მწვავედ გრძნობს პოეტი ამ ადამიანურ სატკივარს:

ვის ელოდები,
ამ წვიმაში ვის ელოდები,
განა ომები აბრუნებენ მას,
ვინც გიყვარდა...
სხედან ქუჩებში ხეიბრები
და წაბლს უდიან
ჯოხებზე ნიკადაყრდნობილები.

ათასობით ახალგაზრდა კაცი შეეწირა ომს, თავი დასდო სამშობლოს ბედნიერებისა და კეთილდღეობისათვის, სიმშვიდისა და ნათელი მომავლისათვის.

ჩვენი ახალგაზრდა პროზაიკოსები და პოეტები ცდილობენ არ დაივიწყონ ეს უღროდ წასული დიდბუნებოვანი ადამიანები. ემზარ კვიტაიშვილი დიდი სიყვარულით წერს თავის თანატოლებზე, — სხვადასხვა ერის შვილებზე:

ბევრი გათელეს მხედრული მარშით
ტრამლი ლურჯად ანაბოლები,
დღისით და ღამით, ნისლსა და ქარში
იყარგებოდნენ ჩვენი ტოლები...
გვირგვინად აღვას ამ მოგონებას
მათი ცხოვრება ვარსკვლავად მნათი
და დაუმკნარი ვარდის კონებით
მინდა მოვფინო სამარე მათი.

ახალგაზრდა შემოქმედთა მიერ წამოჭრილი ბევრი საკითხი გადაწყვეტილია სწორედ ინტერნაციონალური სულისკვეთებით, რადგან მშვიდობა არ შეიძლება ერთი რომელიმე ადამიანის ან ქვეყნის კუთვნილება იყოს. მშვიდობაზე ოცნებობდა და ოცნებობს კაცობრიობის საუკეთესო ნაწილი, ყველა კეთილი ნების ადამიანი.

საუკუნეების მანძილზე ადამიანების დაუღალავი შრომით მიღწეულსა და მონაბოვარს მოვლა, პატრონობა, მატება ჭირდება. ზაურ ბოლქვაძეს ღრმად სწამს, რომ ჩვენი პლანეტა გამარჯვებული გამოვა ყოველგვარ ბოროტებას-

თან ჭიდილში, რადგან მშვიდობა ადამიანებისათვის ისევე აუცილებელია როგორც ჰაერი და სიცოცხლე:

ჩვენი ჰალარა, გულკეთილო, წყნარო
პლანეტა,
შენ მოფერება, მოფრთხილება, მოვლა
ჭვირდება!
თუმცა უმადურთ ომებით სურთ შენი
წალკევა,
მაგრამ ვაი მას, ვინც ომებით შეგევიდება!
ხალხთა მშვიდობის უძლეველი ნათელი
გმოსავს...

პოეტს ღრმად სწამს, რომ უბრალო ადამიანებს არა სურთ ომი, მათ ისევე ახსოვთ სამშო საფლავები, გადაშფვარი სოფლები და ქალაქები, ბავშვის ღიად დარჩენილი თვალები, სახრჩობელათარიგი, თაობების სულიერი გაპარტახება, მომავლის ცხოველური შიში და აკვამლებული საკონცენტრაციო ბანაკები. ადამიანების უპირველესი საზრუნავი უნდა იყოს შრომა, სიკეთის, სიუხვის, ბედნიერების მომტანი შრომა. ამიტომ ამბობს ზ. ბოლქვაძე ლექსში „მომავლის გზები“:

თუ მიწას მაინც უნდა ატკინოთ,
ხნულით ატკინეთ, არა სამართით...

ჩვენი ახალგაზრდა პოეტების სულიერი სამყარო და შემოქმედება თავისებურად გაამდიდრა მოგზაურობამ, ახალი ქვეყნებისა და ადამიანების გაცნობამ, მათთან უშუალო ურთიერთობამ, გულითადაც შეხვედრებამ. ჯანსუღ ჩარკვიანის მოგზაურობა იტალიაში არ იყო ტურისტის უბრალო მოგზაურობა დიდი წარსულის მქონე ქვეყანაში. ეს იყო სიახლის შეგრძნების, შედარების, მართალი დასკვნების დღეები. სწორედ ასეთმა ურთიერთობამ, ნანახისა თუ გაცნობის პოეტურმა აღქმამ შექმნა ლექსების მთელი ციკლი, რომლის ყველა სტროფში ჩანს ახალგაზრდა კაცის ინტერნაციონალური სული და თანამედროვეობის ამეტყველების უნარი.

იტალიისადმი მიძღვნილი ციკლი მთავრდება ლექსით „ჩვენ ისევე მოვალთ, იტალიავ!“ პოეტი აღფრთოვანე-

ბულია იტალიით, მისი დიდებული რომითა და კაპრის კუნძულით, ზღვითა და საოცრად მელოდიური სიმღერებით. ამ სილამაზის შეგრძობების გვერდით პოეტს აწვალებს მშვიდობასა და ადამიანების მომავალზე ფიქრი, რადგან მან იტალიაში მხოლოდ ზღვა, ბროწეულები და სიმღერები როდი ნახა. ადამიანებისა და ქვეყნების დაახლოების საფუძველი მშვიდობაა, რომლის შესანარჩუნებლად, დიდი საშვილიშვილო საქმის გასაკეთებლად ყველამ უნდა იზრუნოს:

მე ისევ მოვალ, სორენტო, შენთან
და შენს სიმღერებს ვასწავლი ჩემს შვილს,
თუ დააჯღაღს მსოფლიოს ფეთქება —
შენ ვარსკვლავით იქნები ჩემში,
თუ მოეუარეთ დიდ წუთისოფელს,
თუ სიყვარულმა იარა წაღმა,
თუ არ უტირეს ჩემს შვილებს ყოფა,
თავოც გნახავს და მამუჯაც გნახავს.

ინტერნაციონალური სულისკვეთებითაა გაქდენილი ჯანსუღ ჩარკვიანის გრცელი ლექსი „სისხლი და კოვლი მონჯის ხუთი ფოტოსურათი“, რომელიც მეგობრობისა და მშვიდობის ჰიმნივით გაისმის.

1961 წელს, მოსკოვში, მსოფლიო ახალგაზრდობის პირველ ფორუმზე მონაწილეობდა ტუნისის ახალგაზრდობის წარმომადგენელი. მისმა ნაამბობმა და ჩამოტანილმა სურათებმა პოეტზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა.

მშვიდობიანად ცხოვრობდა ტუნისი, მაგრამ მონიდომეს მისი ფეხქვეშ გათელვა. პატრიოტი ადამიანები წინ აღუდგნენ „სიმაართლითა და მზით სავსე“ ბიზერტის დამონების ცდას. ისინი გმირულად დაიღუპნენ, არ დათმეს არაბეთის ცხელი მზით გახურებული მიწის არცერთი მტკაველი. ერის დამონების სურვილით შეპყრობილმა მომხდურებმა უმწეო ბავშვებიც არ დაინდეს და ახლა „ქუჩაში გდია ბიჭი პატარა“. სიყვდილმა იმსხვერპლა პატარები, რომლებიც თოჯინებს უნდა აცემევდნენ კაბებს და უღარდელი თამაშით ერთობოდნენ მზიან დღეში.

მსოფლიოს ახალგაზრდობის წარმომადგენლები ძმურ სოლიდარობას უტყბადებდნენ ყველა მეტროპოლ ხალხს, მოითხოვდნენ საყოველთაო მშვიდობას. ასეთი სასიცოცხლო რიტმითა და მეგობრობის გრძობით გამსჭვალული ჯ. ჩარკვიანი ხმამაღლა აცხადებს:

მალა და მალა,
გზნებით და გზნებით,
მამულმა ჩვენი მზერით იალოს,
მართალი გზებით,
ახალი გზებით,
ძმებო, მშვიდობის გზებით ვიაროთ.

ახალგაზრდა პოეტს ლიანა სტურუას უყვარს მშვიდობა და მზიანი ამინდები, მეზღაუციემი მუხების შრიალი, ბავშვების ნათელი სახეები, მათი უღარდელი ძილი და სიზმრები. მას არ სურს, ადამიანებს ბნელი მომავალი ელოდებოდეს, მამებს ერთი წუთითაც არ ასვენებდეთ „შიში თავისი შვილების გამო“. ბუნებრივია, რომ პოეტი ქალი, როცა ხედავს უღრტვიწველად მოთამაშე ბავშვებს, ნატრობს, „არასოდეს არ განმეორდეს ის, ათას ცხრაას ორმოცდაერთი...“

მშვიდობისათვის ზრუნვამ ერთმანეთს დაუახლოვა სახელმწიფოები და ადამიანები. საბჭოთა კავშირის მიერ სოციალისტური ქვეყნებისადმი, მეგობრულად განწყობილი ქვეყნებისადმი უანგარო ეკონომიური დახმარება სწორედ საყოველთაო მშვიდობის განმტკიცებისათვის არის გამიზნული. „ჩვენ ეგვიპტეშიც, ინდოეთშიც, კამბოჯაშიცა და კორეაშიც სამშვიდობოს ვაგებდით კამხალს“, — წერს ნოდარ გურუშიძე. ადამიანის აზროვნებას, სიკეთეზე ფიქრს დედამიწის არნახული გარდაქმნა-გამშვენიერებაც არ გაუჭირდება; ვაებისა და მწუხარების ნაცვლად ადამიანების სახლებში დოვლათი და ბარაქა იმატებს, მშვიდობიანი და მეგობრული განწყობილება დაისადგურებს. ამ აზრს გამოთქვამს ნ. გურუშიძე ლექსში: „დედამიწის გეოგრაფია“. პოეტი ოცნებობს, რომ ყველა ადამიანისათვის საერთო პლანეტა მხოლოდ სიყვარულის, სიამაყის, სი-

ლამაზის და სიკეთის სიმბოლო იყოს, რომ მეგობრობამ მაინც თავისი ვაიტანოს:

ქვეყნად ზღვასავით
 უღვეველო იქნება პური,
 ოღონდ კი იყოს
 მშვიდობა და სიკეთე მშური.
 ოღონდ კი აღსდგეს
 სამშვიდობოდ სამყარო მთელი,
 ყველამ ერთმანეთს
 მეგობრულად ჩასქიდოს ხელი.

მშვიდობის თემა ახალგაზრდა შემოქმედთათვის ერთ-ერთი უპირველესი, ორგანული თემაა. მათ ნაწარმოებებში იგრძნობა დიდი იმედი, რომ კაცობრიობისათვის სანუკვარი მშვიდობა დაცული და განმტკიცებული იქნება, დედამიწას ახალი საფრთხე აღარ დაატყდება თავს:

რომ მუდამ ასე კარგი დარჩება,
 რომ მუდამ ასე მწვანე დარჩება
 და არასოდეს შეიბოლება
 იისფერ ნისლში ნაზად მცურავი
 ჩვენი აზრი და მშობელი დედა
 ულამაზესი პლანეტა ჩვენი.

ეს სტრიქონები ემზარ კვიტიცივილს ეკუთვნის.

ახალგაზრდა ქართველი მწერლები დიდ ინტერესს იჩენენ მშვიდობისა და ხალხთა ბედნიერებისათვის მეტროპოლი საზღვარგარეთელი ახალგაზრდობის ცხოვრებისადმი. მავალითად, თამაზ ჭილაძის ლექსი „შენი ხმა მესმის“ ეძღვნება ესპანელი ფაშისტების მიერ საპრობილეში ვერაგულად მოკლული ახალგაზრდა პოეტის მანუელ მორენო ბარენკოს ხსოვნას. თ. ჭილაძე მეგობრული სიმპათიითა და იმედიანი სიტყვებით მიმართავს უდროოდ დაღუპულ თანატოლს, ვისი სიცოცხლის უკვალოდ მოსპობაც ვერ შეძლეს ბოროტმოქმედებმა:

და ვერ ჩააქრეს... შენი ხმა მესმის,
 ცეცხლში იწართობა ხმა და გონება,
 მიიღე ჩემი მართალი ლექსი
 შენი სიცოცხლის განმეორებად...

მანუელ მორენო ბარენკოს სახელს განადიდებს აგრეთვე ოთარ ჭილაძის ლექსი „სამრეკლოების მდუმარე

ჩრდილში“. პოეტი ღრმა პატივისცემით მიმართავს ახალგაზრდა მეტროპოლის, რომლის სისხლიც „დაინაწილეს ციხის კედლებმა, როგორც ღრუშები“. იგი სიძულვილით იხსენიებს ჯალათს, მის ცოლ-შვილს, საერთოდ ყველას, რომელთაც დაღუპეს თავისუფლების, სიკეთის, „მზის მოტრფიალე და მომღერალი“ ახალგაზრდა კაცი. ლექსში ო. ჭილაძის ადამიანური ნატურა ჭეშმარიტად ყველა ადამიანის ღაღადისივით ვისმის: „მომავალ შვილებს ნუ გამოყვებათ მამების ბედი“.

ო. ჭილაძესვე ეკუთვნის ამერიკელი თანატოლისადმი მიძღვნილი ლირიკული პოემა „ადამიანი გაზეთის სვეტში“. ინტერნაციონალურ სულისკვეთებასთან ერთად ამ პოემაში კარგად გამოვლინდა ღრმა მოქალაქეობრივი პათოსი.

„იზვესტიაში“ გამოქვეყნდა ცნობა, რომ პანამის არხის ზონაში ჯარსა და დემონსტრანტებს შორის მომხდარი შეტაკების დროს ერთმა ახალგაზრდა ამერიკელმა ჯარისკაცმა — კრუს ხიმენესმა უარი განაცხადა მონაწილეობა მიეღო პანამელი პატრიოტების დასჯაში და იგი თავისიანებმა შეუბრალებლად მოკლეს. სწორედ ეს იქცა პოეტის შთაგონების წყაროდ.

„არ შეიძლება, რომ მტრები იყვენ უიარაღო დემონსტრანტები. არ შეიძლება, რომ უსასრულოდ მხოლოდ ძლიერი იყოს მართალი“. ახალგაზრდა ამერიკელ პატრიოტს სურდა სიცოცხლე, სილამაზე, სიყვარული. იგი მიეთლი არსებით გრძნობდა მშობლიური მიწა-წყლის დამცველი ხალხის დიდ სიმართლეს, ვაკეკატურად ჰქონდა ვადაწყვეტილი დამდგარიყო სუსტისა და დაჩაგრულის მხარეზე. სოლიდარობის გრძნობით აღვსილ ჯარისკაცს არაფრის არ ეშინოდა, არ ეშინოდა მისკენ მუქარით მიმართული ავტომატებისაც კი, „რადგან სიკვდილი ერჩია მაინც მონობის უღელს“.

საკუთარი სისხლის გუბეში ჩამხობილი კრუს ხიმენესის სიკვდილი მოწოდებასავით უხმობს ადამიანებს. ოთარ ჭი-

ლადის პოემის ახალგაზრდა გმირი ყველა ადამიანის გასაგონად აცხადებს:

პატრივისციემის ღირსია ყველა, ვისაც
სამშობლო შერჩა და უყვარს, ვისაც
სამშობლო უყვარს და ცდილობს, აღარ
დაადგეს ქედზე უღელა. არ დაამციროს
ადამიანთა ყველაზე ღილა მონაპოვარი,
ყველა ნაყოფზე ტკბილი ნაყოფი:

თავისუფლება!

კაცთმოყვარე, ინტერნაციონალურად და ჰუმანურად განწყობილი ახალგაზრდა გმირი, ამერიკელი ახალგაზრდობის შეგნებულ ნაწილის წარმომადგენელი კრუს ზომენსი ოდნავადაც არ ნანობს სიკვდილს, რადგან კეთილი საქმე უკვალოდ არ იკარგება ქვეყნად, იგი ანდერძით რჩება ადამიანებს, ძალასა და რწმენას მატებს, მოუწოდებს უკეთესი მომავლისაკენ, „და როგორც ტყიდან მეორე ტყეში გადააქვთ თესლი ხეების, ასე გადადის გულიდან გულზე ჩვენი ფიქრები და სურვილები“.

მყარ ნიადაგზე დაფუძნებული საბჭოთა კავშირის მრავალეროვანი ხალხების ქმობა.

რევან ამამუკელი ლექსში „პოეტს და ვაჟაკს“, თავის ყოფილ მეგობარს ოლქას სულემანოვს მიმართავს:

დღეს ჩემს მეგობარს და შეინახეს,
გდის სიხარულის ცრემლი კრიალა...
...მეწინავეთა თეთრ მაიარლებს
სულში ისევე ვაქვთ ბრიალი!
გადიგრუხუნეს საუკუნეთა,
წარღვნიო, მუქართო, ცეცხლით, მარულით
და დღეს ამ სუფრით ნაკურთხებს ერთად
ვევძახის ქმობა და სიყვარული.

ნიკიერ ახალგაზრდა მწერალს გურამ რჩეულიშვილს თავის ნაწარმოებში — „სიკვდილი მთებში“ დახატული აქვს სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა შორის უშუალო ურთიერთობის, თანაგრძნობის, კონტაქტის დამყარების შესანიშნავი სურათი.

გერმანელმა მწერალმა ალფრედ კურელამ ხევსურეთის კლდოვან მიწას მიაბარა საყვარელი მეუღლე. მის მწუხარებას იზიარებდნენ ხევსურები, ექიმები, ვაჟა, გურამი. ამ მძიმე წუთებში

ალფრედ კურელასათვის ეს დიდი და დაუეწყარი დახმარება იყო. შთამბეჭდავია ქართველი გულშემატკივრების მიმართ ნათქვამი მისი სიტყვები:

„...ოცი წელია, რაც ელპიდე კურელა ჩემი მეუღლეა, ის ხუთი შვილის დედაა. მწერლის ცოლია, ალფრედ კურელასი. ის თავისთავად ძალიან საინტერესო ადამიანი იყო, ექიმი. ბევრის სიცოცხლე უხსნია მას. ელპიდეს ძალიან უყვარდა საბჭოთა კავშირი, საბჭოთა ხალხი და განსაკუთრებით კავკასია, საქართველო. ის აფხაზეთის მთებში ცხოვრობდა და მუშაობდა ექიმად სამი წელი. ის ჩემი ყველაზე საუკეთესო მეგობარი იყო... მე უღრმესად მადლობელი ვარ, ხევსურებო, თქვენი, უღრმესად. არც მე და არც ჩემი ხალხი არ დაივიწყებს თქვენს ამავს...“

1965 წელს, ჟურნალ „ცისკრის“ მეთერთმეტე ნომერში, გამოქვეყნდა ახალგაზრდა მწერლის მერაბ ელიოზიშვილის შესანიშნავი მხატვრული ნარკვევი „მოგზაურობა და სიფათი“. აქ ნათელ, ხალისიან ფერებში, თავისებური იუმორით, ძალდაუტანებლად და ასახული მოძმე აზერბაიჯანელ ხალხთან მეგობრობა.

ოთხი მეგობარი ნავით მიცურავს მტკვარზე. მზე უკვე ჩადის. დაღლილი და მშვიერი მგზავრები ღამის გასათევადვილს ეძებენ. ამ დროს მათ კეთილმფარველად ევლინება უბრალო აზერბაიჯანელი კოლმეურნე, რომელიც ნავში მყისვე შეიკნობს მეზობლებს და მიიპატივებს.

„...იცოცხლეთ, დათოფილებივით ვიშვირეთ ფეხი ნავიდან და სულ „აღვიქუმ სალამის“ ძახილით ავიღეთ ის მცირე აღმართი, რომლის ქედზეც ეს ჰეშმარიტად სტუმართმოყვარე აზერბაიჯანელი გადმომდგარიყო მოპატივედ“. და შერე ღამე ისხდნენ ცეცხლის პირას მეგობრები, ვახშამს შეექცეოდნენ, ტკბილად მუსაიფობდნენ და გათენებამდე უგდებდნენ ყურს „გულუხვი და გულღია ისქანდერის ლაპარაკს“.

შარშან გამოქვეყნდა დავით ჯავახიშვილის ვრცელი მოთხრობა „კეთილი იმედის კონცხი“. ეს ნათელი და გულთბილი ინტონაციით დაწერილი მოთხრობაა. ავტორს კარგად ემაჩვენება ხასიათების დახატვა, პერსონაჟების სულიერ თვისებათა გადმოცემა. ზღვისპირად მდებარე ადგილას, რომელსაც რომანტიული სახელი, კეთილი იმედის კონცხი ჰქვია, ჩამოდის პატარა გეოლოგიური ექსპედიცია. მუშაობის ერთფეროვან დღეებთან ერთად მათ ცხოვრებაში ბევრი სიახლეცაა. შემდეგ ამ მიორერიცხოვან ექსპედიციას ორგანულად შეუერთდება იტალიელი ფიზიკოსი ბრუნო სკიავე, რომელიც დროებითაა ჩამოსული რუსეთში სამუშაოდ და იქამად ისვენებს ზღვაზე უცხოელებისათვის განკუთვნილ პანსიონატში. გულღია მხნე და უშუალო ხასიათის იტალიელი ყველას მოეწონა, მათ შორის მოთხრობის მთავარ გმირს — გურამსაც.

ქართველი გეოლოგებისა და იტალიელი მეცნიერის მეგობრობას მტკიცე საფუძველი ჩაეყარა. იგი მთელი საათობით მუშაობდა ექსპედიციასთან ერთად, ეძებდა და ახარისხებდა მინერალებს; ისე მოეწონა სამუშაო, რომ ექსპედიციის უფროსის „ელენეს ერთგულ თანამემწედ იქცა“. იტალიელი და ქართველები ერთმანეთს ხვდებოდნენ პლაჟზე, სუფრასთან, საცეკვაო მოედანზე. ერთად მღეროდნენ, ამბობდნენ სადღეგრძელოებს, იტალიელი მკურნალობდა „დიდ“ ნუგზარს.

ავტორი ცდილობს დახატოს სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა მეგობრობის სურათი და შესანიშნავად ახერხებს კიდევ. მას ბრუნო სკიავე ინტერნაციონალურად განწყობილ პროგრესულ ადამიანად გამოჰყავს. იტალიელი მძიმედ განიცდის, რომ მისი სახელოვანი ქვეყანა აწმყოთი „მაინცდამაინც ვერ დაიტრიალებს“. კულტურის საქმე არ მიდის წინ, ბევრი ისტორიული ძეგლი კატასტროფის პირამდეა მისული. და ეს იმ დროს. — დასძინა მან და მაგი-

დაზე მუშტი დაარტყა,—როცა შეიარაღებაზე ფანტასტიკური თანხები იხარჯება! ვანა ეს იდიოტიზმამდე მისული უახრობა არ არის, ბატონებო?!”

ექსპედიციის ყველა წევრი „საბოლოოდ მოაჯადოვა ამ საინტერესო, ენერგიულმა ადამიანმა, რომელსაც ყველაფერი ერთნაირად ახლოს მიჰქონდა გულთან, ყველაფერი, რაც მის სამშობლოს ეხებოდა“... ბრუნო სკიავე დიდი პატივისცემით იხსენიებდა მისთვის „ეგზომ მშობლიური ბუნების ხალხს“, რომელიც მას გულთბილად ხვდებოდა და „ყურადღებით მასპინძლობდა“.

ერთ ღრუბლიან დღეს, როცა ექსპედიცია ზღვის პირას მუშაობდა, ელენეს დასახმარებლად და გასართობად მოსული იტალიელი ფიზიკოსი ადელევებულმა ზღვამ გაიტაცა: გურამი დაუფიქრებლად გადაეშვა მრისხანე ტალღებში. ცოტა ხნის შემდეგ მას „პატარა“ ნუგზარიც მიეშველა, მაგრამ ისინი აზობოქრებული სტიქიიდან ვერ შეძლებდნენ გამოსვლას. ბედზე ვერტმფრენი რომ არ გამოჩენილიყო. ორმა ქართველმა ქაბუქმა საკუთარი სიცოცხლის საფრთხეში ჩაგდებათ გადაარჩინა მეგობარი იტალიელი. ყურადღებისა და მკურნალობის შედეგად ბრუნო სკიავე გამომჯობინდა. „მან იტალიელი ხალხის სახელით მეთასჯევრ მოახსენა მადლობა არა მარტო თავის უშუალო მხსნელებს. არამედ მათაც, ვისაც იმ დროს, როცა ბრუნო უჯონოდ იყო, უზომო ყურადღება და სიყვარული გამოუჩენია მის მიმართ“.

სიყვარულის გრძნობა, ისევე როგორც მეგობრობა, ამაღლებს და აფაქჩიხებს ადამიანებს, ქმნის თბილ განწყობილებას.

რომანტიული ძველი ტალინი იზიდავს თამაზ ჭილაძის პოეტურ ფანტაზიას. იგი დადის და გრძნობს დამეულ ქალაქს, მის აწმყოსა და წარსულს. ამ შეგრძნებასთან ერთად მის სულს არ ასვენებს სიყვარულის მოზღვავება, რომელიც ყო-

ველ ფეხის გადადგმაზე ხედება და ელოდება მას:

და კრამიტებით გადახურულ ქიშკარებზე
თითქოს
შენი სახელი ამოუწევავთ
და მე ვაწყდები,
ეზოებს, სახლებს, სამრეკლოებს, გრანიტის
სვეტებს...

ამ ცოტა ხნის წინათ დაიბეჭდა ნიჭიერი ახალგაზრდა მწერლის გურამ გეგეშიძის პატარა მოთხრობა „მიჯნური“. მოთხრობის გმირი მერაბი სწავლობს უცხო ქალაქში. იგი მარტოა. უზარმაზარ ქალაქში ყველაზე მახლობელი მისთვის რუსი გოგონა ნატაშაა. მერაბს უყვარს ნატაშა. მასთან უბრალო უთანხმოება მოსვლია და ახლა ფიქრობს მასზე, ფიქრობს, რომ სამსახურის დამთავრების შემდეგ „ისინი გამოვიდოდნენ და ისეირნებდნენ. სანაპიროზე გავიდოდნენ, შეიძლება ჩამსხდარიყვნენ გემში და მდინარის გრილი სურნელით და მწვანედ აბიზინებული, მაღალი ნაპირის ცქერით დამტბარაიყვნენ“. თბილისელი მეგობრის წერილიდან მერაბმა შეიტყო, რომ გათხოვილა მისთვის ოდესღაც ძვირფასი არსება. ასეთ მძიმე წუთებში მერაბს მხოლოდ სიყვარული თუ უშველის. მას მთელი არსებით უნდა ნატაშას ნახვა. „სისულელეა რაღაც უბრალო ამბისათვის წაყინვალევა და იმის ლოდინი, თუ ვინ იტყვის პირველად უარს ყოვლად გაუმართლებელი, უაზრო და ყალბი თავმოყვარეობის დაკმაყოფილებაზე, მაშინ როდესაც ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი ამბები ხდება ყოველი ადამიანის ცხოვრებაში“. მოთხრობის გმირი ნათლად გრძნობს, რომ მისთვის ყველაზე ძვირფასია რუსი გოგონა, ახალი და ძლიერი სიყვარული, ძველი კი ტკივილად და გახსენებად რჩება.

მსოფლიოს კეთილი ნების ადამიანებს აახლოებს მეგობრობა, სიყვარული, საერთო საზრუნავი, კაცობრიობის მიერ წლებისა და საუკუნეების მანძილზე შექმნილი კულტურა. კულტურა, მწერლობა, ხელოვნება ადამიანთა შო-

რის გადაბეჭდილი მყარი ხილია, იგი ხშირად ერთ პრიზმაში გარდატეხს ადამიანთა რთულ ფიქრებსა და მისწრაფებებს. ასეთია, შოთა ნიშინიძის აზრით, კაცობრიობისათვის ამერიკელი ხალხის უდიდესი შვილი უოლტ უიტმენი, რომლის ნააზრვეი სინათლესავით ვრცელდება მთელ მსოფლიოში. „სინათლესავით სიყეთის და სითბოს მთესავი“ უიტმენი მახლობელია ქართველი პოეტისათვის, იგი საუკეთესო თვისებათა გამახატულებია, იგი მაღალი იდეალებსაკენ მოუწოდებს ყველა შემოქმედს, მოუწოდებს ძმობისა და სიყვარულის სიმღერებისაკენ:

პქარებს ვეხევი, ბალახებს თუ ბიბლიურ
წერებს? —
ჩვენი ვულევი ერთი აზრით და სუნთქვით
ძვრენ.
დროსა და მანძილს ჩვენთვის ხელი არ
შეუშლია.
ვიცი: ყველაფრის გამართლება სიყვარულშია.
ესადავება სიყვარული უღლად და ღერძად
მთელ სამყაროებს, არა მარტო ბალახის
ღერსა.
დე. პოეტებმა დაირიგონ დაფნის რტოებად:
შენი სინდისი, სულგრძელობა და სათნოება.

ხალხთა მეგობრობაზე წერისას ჩვენს ახალგაზრდა მწერლებს წინა პლანზე აქვთ წამოწეული პატრიოტიზმის გრძნობა, უსაზღვრო სიყვარული საკუთარი სამშობლოსადმი. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ჯანსუღ ჩარკვიანის წინასიტყვაობა წიგნისათვის „ფერადი მერიდიანები“: „მე ჩემი ქალაქიდან პირდაპირ საზღვარგარეთ არ წავსულვარ, ჯერ ჩემი ქვეყანა მოვიარე...“ „მე ფეხზე მდგარი რომ ვდარაჯობ, იმითი ცვოცხლობ“. —აცხადებს იგი. ჯ. ჩარკვიანი ფიქრობს მამულზე, მზის მხურვალეობასა და მარად უღრუბლო ზეცას უსურვებს მრავალტანჯულ სამშობლოს, მიზნად ისახავს მთელი ცხოვრება, სიცოცხლე თუ შემოქმედება საქართველოს კეთილდღეობისათვის ზრუნვას მიუძღვნას.

არც ნოდარ გურუშვიძის სტრიქონები გაისმის ლიტონ სიტყვად: „ყველგან, სადაც ვართ, შინა თუ გარეთ, მუდამ

გულში გვაქვს სამშობლო მხარე“, ეს არის აზრი ყველა ქართველი შემოქმედისა, რომლებიც ცდილობენ ყოველთვის იყვნენ საბჭოთა საქართველოს, რუსთაველის ქვეყნის ღირსეული წარმომადგენლები.

მაგრამ უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ ზოგჯერ ლექსებსა თუ მოთხრობებში თავს იჩენს ერთგვარი ზერელე მიდგომა თემისადმი, ინტერნაციონალურ გრძნობასა თუ პატრიოტიზმზე წერა ვერ იტანს არათუ შაბლონსა და ტრაფარეტს, უნებლოე სიყალბესაც კი. კარგი ლექსია, მაგალითად, ოთარ კუპრავეს „სად არ მივლია...“ თითქოს ყველაფერი რიგზეა, გასაგებია, რაც სურს ნიჭიერ პოეტს, ფინალიც არ არის ცუდი. მაგრამ ზოგიერთი სტროფის კითხვისას მაინც უკმაყოფილებას გრძნობთ. აქ გამოყენებულია სამშობლოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების სურათების დაპირისპირების მეთოდი. ეს საკმაოდ ცნობილი ხერხია, ამას თითქმის ყველა პოეტი მიმართავს. ზოგს მაგალითად, უცხოეთში ნანახმა მდინარემ გაახსენა მტკვარი ან რიონი, მთამ — თრიალეთის ქედი, ტაძარმა — სვეტიცხოველი, საწებელმა — ტყემალი და ასე შემდეგ. იმავე მეთოდით წერს ო. კუპრავეც, მაგრამ ვერ გვარწმუნებს, რატომ უსველდებოდა თვალები, მაგალითად, ვაზზე ფიქრით. მის პატრიოტულ გრძნობებში ეჭვი არავის ეპარება, მაგრამ გადაწყვეტისა და გამოხატვის ფორმა ვერ არის დამაჯერებელი:

ოთარ პინდიუშთან ძველი ნაცნობი უშბის ღრუბელი მომლანდებია, ვანგის ნაპირას მოღზე გაწოლილს ომბალოს სუნი მომნატრებია. ბორდოს ვაზებთან ოფჩის ძველშავზე დარღით თვალები დამსველებია, რომის საყდართა ზარების ხმაზე ჩემი სიონი გამსხენებია.

ინტერნაციონალურ თემებზე ლაპარაკი და წერა დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს. სუსტად დაწერილმა ლექსმა თუ მოთხრობამ შეიძლება სასარგებლოს

ნაცვლად, პირიქით, ცუდი როლი მათსა, მათს. ამიტომ საჭიროა მეტი სიფაქიზე, დაკვირვება, სათქმელის მაღალმატერულად გადმოცემა. აქ დეკლარაციული განცხადებებისა თუ სალოზუნგო ფრაზების გამოყენება აუბრალოებს, აუფერულებს სათქმელს, ოდნავადაც ვერ აღწევს მიზანს. ასეთად მიგვაჩნია თუნდაც ახალგაზრდა ავტორის ჯ. ქათამაძის ლექსი მიძღვნილი მეგობრობისადმი, სადაც არც თუ ურიგო იდეებია წამოყენებული, მაგრამ კვლავ უხერხულობას იწვევს გადაწყვეტის მეთოდი და მხატვრული სრულყოფის საკითხი:

ვემთო ყველა ტომს:
ფრანგს,
არაბს,
თუ ზანგს.
წინ აღუდგეთ ომს,
მტრობასა და შხამს...

დასასრულს, გვინდა კვლავ გავიმეოროთ, რომ ინტერნაციონალიზმის თემა უაღრესად საპასუხისმგებლო და სერიოზული თემაა, აქ იდეურობა და მხატვრულობა პარმონიულად უნდა შეერწყას ერთმანეთს. ჩვენი ახალგაზრდა მწერლები ხშირ შემთხვევაში ახერხებენ ამ ამოცანის გადაწყვეტას. ჩვენდა სასიხარულოდ, იშვიათია ისეთი ქართველი ახალგაზრდა მწერალი, რომელიც მონდომებით არ ცდილობდეს შემოქმედებითი ვალი მოიხადოს ინტერნაციონალიზმის თემის წინაშე. მათ შემოქმედებაში ორგანულად იჩენს თავს ხალხთა მეგობრობის აქტუალური ცხოვრებისეული საკითხები. ახალგაზრდა შემოქმედები გრძნობენ ამგვარი მიმართულების დიდ სასიცოცხლო მნიშვნელობას გრძნობენ, რომ თავიანთი ნაფიქრითა და ნააზრევით გარკვეულად უწყობენ ხელს მომავალი თაობის ინტერნაციონალური სულისკვეთებით აღზრდას და ამით უპასუხებენ კომუნისტური პარტიის მიერ დაყენებულ დიდმნიშვნელოვან ამოცანებს.

ლაკარაკოზს «ხოგაის მინდია»

(რუსთაველის სახელოვნო თეატრის ახალი სპექტაკლი)

ლუდით სავსე თასი მკერდთან სათუთად მიიტანა და მოკრძალებით დააცქერდა, შემდეგ თანამომხმეთ გადაავლო თვალი. ყველა გაინაბა მინდიას სიტყვის მოლოდინში. ის დაფიქრებული უყურებს ხან თასს და ხან თანამომხმეთ, თითქოს სურს თავისთავი და სხვებიც დაარწმუნოს, რომ რაც მას ხელთ უპყრია, „ცოცხალთა სისხლის“ გარეშეა შექმნილი. უცებ სახეზე დიმილი აფთამაშდა, თვალბეჭეში შუქი ჩაუდგა, წელში ამაყად გაიმართა და ომახიანად წამოიძახა: — „გაზაფხულს გაუმარჯოს, სიყვარულს გაუმარჯოს!“

ვიხსენებთ ამ ერთ პატარა ფრაგმენტს სპექტაკლიდან და გვინდა ვირწმუნოთ, რომ ეს სიტყვები სცენიდან კი არა, ქართული მთის — ამ სიბრძნისა და სათნოების მწვერვალისგან გაისმა. და ჩვენც სწორედ ეს მიგვაჩინა მთელი სპექტაკლის დედააზრად, მის მამოძრავებელ ღერძად.

ქართველი ხალხისათვის ოდიოზანვე სათაყვანებელ მცნებას წარმოადგენდა აკაცობრივი გაზაფხული, რომელიც ჰუმანურობის, მშვიდობის, თავისუფლებისა და სპეტაკი სიყვარულის გამარჯვებას გულისხმობს მუდამ. ყოველ იდეალურ

გმირს აკეთილშობილებს ეს მისწრაფება, ხოლო მინდიას პოეტური სახე სწორედ ერთი იმათგანია, სასიკეთით რომ შემოგვინახა ქართულმა ფოლკლორმა და ლიტერატურამ.

ქართულ ლიტერატურაში მინდიას სახის დიდი მნიშვნელობა უკვე გარკვეულია. ამ მხრივ დიდი ხანია ნაბიჯი გადადგა ქართულმა თეატრმაც. თავის დროზე ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული წყაროს მიხედვით შეიქმნა პიესა „ლამარა“, რომელიც რუსთაველის თეატრში დიდი წარმატებით განახორციელა სანდრო ახმეტელმა. მაგრამ ახლა, როცა რუსთაველის თეატრმა კვლავ დადგა მეორე დიდი ლიტერატურული ნაწარმოების — კონსტანტინე გამსახურდიას „ხოგაის მინდიას“ მიხედვით შექმნილი პიესა, უკეთესი შესაძლებლობა გვეძლევა პიესისა და სპექტაკლის დონეზე ვიმსჯელოთ არა ისტორიის, არამედ უშუალოდ წაკითხულისა და ნანახის მიხედვით.

ხელთა გვაქვს კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველის მიხედვით დაწერილი ორმოქმედებიანი ტრაგედია „ხოგაის მინდია“ (ავტორები მ. აბულაძე და გ. ჟორდანიას). პიესა, როგორც არ უნ-

და იყოს იგი (გაფორმებული, თარგმნილი და ა. შ.), დამოუკიდებელი ღრამატული ნაწარმოებია, რომელიც ზოგადედ ინარჩუნებს ლიტერატურული ნაწარმოების ცხოველმყოფლობას და ძირითადად ექვემდებარება ღრამატურების კანონებს. მაგრამ სიტყვა „მიხედვით“ (პიესას რომ აწერია და თეატრალურ აფიშებშიც არის აღნიშნული) თავის მხრივ, გვაძლავს ანგარიში გავუწიოთ მის პირველწყაროსაც. უფრო მეტიც, სრულფასოვანი შეფასებისათვის საჭიროა გავითვალისწინოთ მანამდე არსებული ყველა მასალა.

„ზოგაის მინდიას“ ავტორებს ეტყობა არ უცდიათ პიესას წასაკითხი ლიტერატურული ნაწარმოების ხასიათი შენარჩუნებოდა. ეს არცაა გასაკვირი, თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ მისი ერთ-ერთი ავტორი გ. ჟორდანიას თეატრალური რეჟისორია და მან უკვე პიესის შექმნის პროცესში დაუწყო ძებნა არა უბრალოდ სცენურ ფორმებს, არამედ რეჟისორული ინტერპრეტაციით გამართულ მიზანსცენირებასაც. უშუალოდ სცენისათვის დაწერილ ამ პიესას არა აქვს პრეტენზია საკითხავად საინტერესო ლიტერატურული ფორმის შენარჩუნებისა, ეს გასაგებია, რადგან უკვე არსებობს შესანიშნავი ლიტერატურული პირველწყარო კ. გამსახურდიას ნოველის სახით.

„ზოგაის მინდიას“ პიესად გადაკეთების სირთულე ნაწარმოების ფილოსოფიურ განზოგადებასა და ორიგინალური პოეტური სახეებით აზროვნებაშიც მდგომარეობს. ცხადია, ძნელი იქნებოდა ლიტერატურული ნაწარმოების ყველა დირსებე უკლებლივ შენარჩუნებოდა ღრამატულ ნაწარმოებს. ესეც არ იყოს, ალევორიულობა და მეტაფორულობა ადვილი გადასატანი როდესაც სცენაზე. რაც მთავარია, პიესა მთლიანად ინარჩუნებს ლიტერატურული ნაწარმოების ძირითად იდეას.

ხალხის მიერ შემონახული „გველის მჭამელის“ ლეგენდას ძალიან ბევრი რამ დაამატა თავის პოემაში ვაჟამ. კერძოდ,

ვაჟას პოეტური ფანტაზიის ნაყოფია: „მინდიას დაცოლშვილება, ცოლთან ბაასი, ზორცის უქმელობა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მხედართმთავრული ნიჭი გველის მჭამელისა, ჩიტების ენის ცოდნა“. ჩვენ არ ვიცით კ. გამსახურდიას მიერ მიკვლეულ ახალ ლეგენდებში ყოველივე ეს იყო თუ არა (შესაძლოა, მინდიას ახალი ვარიაციები შექმნილიყო ვაჟას შედევრის „გველის მჭამელის“ საფუძველზეც), მაგრამ ერთი რამ ცხადია, კ. გამსახურდიას ყოველივე ეს თავისებურად, ორიგინალურად აქვს დამუშავებული და გააზრებული. აქაც, ისევე როგორც სხვა წყაროებში, მინდიას მიერ გველისაგან მიღებულ სიბრძნეზეა აქცენტი გადატანილი, სხვაობა მხოლოდ ამ სიბრძნის გამოყენებაშია. მინდია აქ უფრო ადამიანია, ვიდრე ზეცა, უფრო მიწიერი, ვიდრე ღმერთთან მოლაპარაკე. გველის ზორცის ქამა და ოჩოპინტრესთან დაკავშირება უბრალოდ საბაბია მინდიას სიბრძნისა და მის ნობის გამოსავლენად. ფაქტიურად ამ ფანტაზიაში რეალური სინამდვილეა, რადგან მინდიას სიბრძნე, ჰუმანურობა და ბუნების დიდი სიყვარული ნაყოფია ცხოვრებაზე დიდი დაკვირვებისა და იმ გამოცდილებისა. შვიდი წლის ტყვედყოფნამ რომ მიადებინა. გარდა ამისა, მინდიას დიდ თანაგრძნობას ბუნებისა და სულდგმულთა მიმართ კიდევ უფრო რეალურს ხდის ქისტი ქალის — ხადიშათისადმი მისი სიყვარულიც, რაც თავიდან ბოლომდე წითელ ზოლად გასდევს ნაწარმოებს. იგი, მას შემდეგ, რაც ბუნების საიდუმლოებას ჩასწვდა, წინააღმდეგია არა მარტო ნადირთა ზოცვისა, არამედ (და ეს მეტად არსებითია) კაცთა კვლისა. ეს გრძელდება მანამ, სანამ საზოგადოებასთან კონფლიქტი საბოლოოდ არ დაარღვევინებს თავის პრინციპებს და მიიყვანს ტრაგიკულ ფინალამდე.

პიესის ავტორები უფრო აღრმავებენ მინდიას ადამიანურობასა და კაცთმოყვარეობის საკითხს. იმისათვის, რომ სიტუეტს ჰქონოდა ღრამატურგიული ეპი-

რისათვის დამახასიათებელი თავისებურება, პიესაში გამოყვანილია ქორო და გამჟღავნებულია ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებით. ქორო აქ გამოყვანილია არა ანტიკური ტრავედიების მიხედვით და არც უკანასკნელ ხანს დამკვიდრებული დამტანებელი ხერხებით. იგი ერთსა და იმავე დროს პიესის ინტერპრეტატორიცაა და ცალკეული პერსონაჟების მხატვრულად წარმომსახველიც. სულ სხვაა, როგორ გამოიყენეს ქორო სპექტაკლში, მაგრამ ამის თაობაზე ქვემოთ. ავტორები მთელი პიესის აზრს და მიზანდასახულობას დასაწყისშივე აშველენ ქოროს მონაწილეთა სიტყვებით:

თხოპიეტრე: — მე მიინდა ვუმღერო ხოვასძეს, ვისი დაბადების ეამს ორი მზე ენთო, არწივები ყიოდნენ ცაში და მიწა დგანდვარებდა, ვისაც ვანგებამ დააკისრა ადამიანთა დახსნა ცოდვითაგან, — თვითვე ეწამა, რადგან ასეთი იყო მიინდა.

ქვრიკე: მე მიინდა ვუმღერო მგლისმუხლიან ვაჟაკს, ხარჯიხვივით მარდასა და ისარივით შეუპოვარს, ვინც სიყვარულის საყურთხვეველზე დაიფრფლა სანთელივით, რადგან ასეთი იყო ხოვას მიინდა.

ბირველი: მე მიინდა ვუმღერო ხოვასძეს, რომელიც ეძიებდა საყუთარ თავს და მპოვა დიდი სამყარო.

მეორე: ვინაც ვანუღვა სხვათა ყივივით თავის სალოცავს და ვისი სულიც კვლავ განწმენდილი დაუბრუნდება ღედამიწას.

მესამე: დაუბრუნდება!

ყველაფერი წინასწარ ნათელია, შინაარსიც და მიზანდასახულებაც; ეს თითქოს ძალას უკარგავს მოქმედების განვითარებისადმი მაცურებლის აქტიურ დამოკიდებულებას, მაგრამ ახსნა-განმარტებაში ბევრი რან არის დამაინტერესებელი და შემდგომ სიუჟეტის განვითარებით გამართლებული. პიესის ტრაგიკული ფორმა დაკლებულია მისთვის დამახასიათებელი ტრაგიკული სიტუაციე-

ბით, კონფლიქტებით და ინტერესთა ფართული წინააღმდეგობებით, ოღონდ ყოველივე ეს უფრო მაინც გარეგნულ იერს ატარებს და მკვეთრად არ გამოყოფს ტრავედიის შინაარსობლივ მიწვევას. შთაბეჭდილება რჩება, რომ მთავარი მოქმედი გმირი ტრაგიკული აუცილებლობით კი არა, შემთხვევით იღუპება. გარდა ამისა, ნაკლები ყურადღება აქვს დათმობილი მასის ფსიქოლოგიის მხატვრულ წარმოსახვას. მიუხედავად ამისა, პიესას სცენაზე განხორციელებისას არ დაუკარგავს თავისი შინაარსობლივი სიღრმე. ბევრად საინტერესო გახდა მისი ფორმაც.

ჯერ კიდევ 1923 წელს კ. გამსახურდია წერდა: „სცენაზე ჩვენ გვინდა უფრო მეტი, ვიდრე სინამდვილე, კრიტიკული სახეები, მეტი ნათელი გვინდა ვნახოთ ჩვენ სცენაზე...“ გ. ყორღანიასაც უთუოდ ამგვარი მიზანი ჰქონდა, როცა კ. გამსახურდიას მიხედვით დაწერილ პიესას დგამდა სცენაზე. რეჟისორს განუზრახავს პიესა ამაღლებულ პოეტურ სიმღერად ექცია.

სპექტაკლში, ისევე როგორც პიესაში, ყველაფერი, მათ შორის მინდიას მთავარი შეცოდების მიზეზიც, კაცთმოყვარეობის საკითხთანაა დაკავშირებული. ვაჟას შედეგში მინდიას ცოდვის ჩადენა იწყება ხის მოკვეთით (მას არასოდეს უარუყვია მტრის მოკვლა). გამსახურდიას მინდია მაშინ სცოდავს, როცა ხელმეორედ უბრუნდება ნადირთა ხოცვას (მის მიერ ჯიხვის მოკვლა), პიესაში და სპექტაკლში კი მისი შეცოდება იწყება მაშინ, როცა ოჯახისა და თემის მიერ შევიწროებული ხელმეორედ აღმართავს იარაღს ადამიანის წინააღმდეგ (სულერთია იგი მტერი თუ არა, რადგან მტერი მინდიასათვის უკვე აღარ არსებობს). თუმცა მისი ამგვარი მოქმედება მოჩვენებითია, სინამდვილეში მას საფუძვლად კაცთა მტრობა და სიძულვილი კი არ უღვევს, არამედ პირადი სიყვარული (სწრაფვა მოწინააღმდეგეთა ბანაკში მყოფი სატრფოსაკენ) და ხალხთა შორის მშვიდობის დაცვა (სურვილი ძმად-

შეფიცული ქისტის დახმარებით ხეცურებისა და ქისტების შერეობისა). მაგრამ მის ამ კეთილშობილურ განზრახვას, ნებისთ თუ უნებლიეთ, მაინც მოჰყვება დიდი სისხლისღვრა. დასკვნა ერთია: დიდი ჰუმანიზმი საჭიროებს არა მარტო კეთილშობილურ სურვილებს, არამედ ამ სურვილების მეტად ფრთხილ და გონივრულ განხორციელებასაც.

რუსთაველის თეატრი, სურდა თუ არ სურდა ეს, ამ დადგმით კვლავ გვახსენებს თავის მიერ ადრე აღიარებულ გმირულ-რომანტიკულ სტილს. ეს რამდენადმე იძლევა საბაბს ისევ შევეხოთ მის შემოქმედებით პრინციპებსაც. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ამის თაობაზე მწვავე დისკუსია აღიძრა, ბევრ დროს არ გაუფლია. თეატრი, როგორც ჩანს, გაზეთის ფურცლებიდან კი არა, თავისივე სცენიდან აშკობინებს პასუხის გაცემას. რაღა გვეთქმის. ამ კეთილ განზრახვას კეთილი იმედებიც მართებს. ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, გზა მშვიდობისა ვუსურვოთ სიახლისა და ძიების გზაზე დამდგარ თეატრს.

„ხოვანის მინდიას“ დადგმასთან დაკავშირებით კი რამდენადმე მაინც უნდა შევეხოთ ტრადიციების საკითხს. როგორც აფიშა იუწყება, ეს სპექტაკლი სანდრო ახმეტელის ხსოვნას ეძღვნება. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, უკვე მართო ეს ფაქტი მეტყველებს ს. ახმეტელის დიდი შემოქმედებითი ტრადიციების პატივისცემაზე. როგორც წესი, მიძღვნილში ყოველთვისაა ნაგულისხმევი იმის გემოვნება, შეხედულებები თუ მისწრაფებანი, ვისაც ეძღვნება. სპექტაკლი „ხოვანის მინდია“ უპირველესად ყურადღებას იპყრობს სწორედ ს. ახმეტელის შემოქმედებითი პრინციპისადმი მოკრძალებული პატივისცემით.

რა თქმა უნდა, უსამართლონი ვიქნებოდით, რომ არ შეგვენიშნა ჩვენი პროზის, პოეზიის, სახვითი ხელოვნებისა და მუსიკის მრავალი ნოვატორული მიღწევა, მაგრამ, სამწუხაროდ, თეატრის შესახებ ეს ჭერ კიდევ არ ითქმის. თურმე ნუ იტყვიოთ და „ნოვატორობა“ შეიძლება

ეწოდოს ყოველივე იმას, რაც ჩვენს წინაპრებს უკვე რამდენიმე ათეული წლის წინ გაუკეთებიათ და რაც დროთა მსვლელობაში დაიწყებასაც მისცემია. ეს შეიძლება იმითაც აიხსნება, რომ ლიტერატურისა და ხელოვნების სხვა დარგის ნაწარმოებები ასე თუ ისე სახეზე რჩებიან, ხოლო სპექტაკლი მაინც სანახაობითი ხელოვნებაა, რომელიც მხოლოდ მაშინ ცოცხლობს, როცა იდგმება, შემდეგ კი იგი თეატრის ისტორიას ბარდება, რომლის მიხედვითაც ძნელია მისგან სრულყოფილი შთაბეჭდილების მიღება. თეატრის ისტორიას კი, მოგვხსენებათ, უფრო სპეციალისტები კითხულობენ.

„ხოვანის მინდიას“ არა აქვს ნოვატორობის პრეტენზიები ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, მაგრამ იგი არც ს. ახმეტელის ტრადიციების ბრმა განმეორებაა. იგი არის დიდი რეჟისორის სცენური ტრადიციების თავისებური და საინტერესო ათვისება. იყო საშიშროება იმისა, რომ რეჟისორი დაადგებოდა ს. ახმეტელის გზას, მაგრამ იგი ასე არ მოიქცა. პირიქით, იმისათვის, რომ არიდებოდა თუნდაც გარეგნულ მოგავსებას ს. ახმეტელისეული დადგმის ცნობილ ხერხებთან (ვაჟაკური შემართება, პლასტიურობა, ცეცხლოვანი რიტმი, ფიცხელი ტემპერამენტი და სხვა), იგი შეეცადა სპექტაკლისათვის შეენარჩუნებინა შინაგანი, ფარული დინამიკა, რომელშიც, თავის მხრივ, მაინც იჩენს თავს ეროვნული სულისა და მხატვრული სახეების ემოციური გამოხატვის ს. ახმეტელისეული თავისებურება. ამას ყოველთვის ვერ აღწევს რეჟისორი, განსაკუთრებით ქოროს გამოყენების დროს. რაც ახმეტელის ხელში უთუოდ მასის ფსიქოლოგიის გამოხატვის საუკეთესო საშუალებად იქცეოდა, მაგრამ ეს შენიშვნა მთლიანად რეჟისორს არ ეკუთვნის. იგი თვითონ ქოროში მონაწილე მსახიობების „დამსახურებაცაა“. როგორც ჩანს, ბევრი მათგანი (გ. მატარაძე, დ. ჩხიკვაძე, ა. მახარაძე) ჭერ კიდევ ვერ შეეთვისა დედაზრიდან გამომდინარე

სპექტაკლის შინაგანად მძაფრ დინამიკას და ხშირ შემთხვევაში ცრურტიმული მოძრაობებითა და მდარე მეტყველებით დისონანსიც კი შეიტანა წარმოდგენაში. ერთია განზრახვა, მეორეა მისი შესრულება. საგრძნობია, რომ სცენაზე ბევრი სხვა კარგი განზრახვაც დარჩა განუხორციელებელი. ხალხურ შაირებს, ცეკვებსა და დიალოგებს ყოველთვის არა აქვთ გამართლება. ზოგჯერ ისინი გამოთიშული არიან შინაარსიდან. ქორეოგრაფი გივი ოდიკაძის მიერ შესანიშნავად დადგმულ ცეკვებს საერთოდ ღრმა აზრი შეაქვთ სპექტაკლში და თავისებურად ორიგინალური რეჟისორული ინტერპრეტაცია უღვევთ საფუძვლად, მაგრამ სხელის ისეთ გაუგებარ როკვას (ალბათ პლასტიკური მეტყველების ორიგინალური ჩვენებისათვის), როგორსაც მინდიას მეუღლის — აშექალას როლის შემსრულებელი ზინა კვერენჩხილაძე მიმართავს, არამც თუ არ ძალუქს გადმოსცეს გმირის შინაგანი მღელვარება, პირიქით, უხერხული, ნაძალადევი ხელოვნურობის შთაბეჭდილებასაც ტოვებს. სხვა მხრივ კი ზ. კვერენჩხილაძე მისთვის ჩვეული გულწრფელობითა და ოსტატობით გადმოგვცემს ხევსური ქალის ამყ და კდემამოსილ ბუნებას.

კარგადაა გამოხატული მინდიას შეპყრობის სცენაში ცალხელა დოლანის აღფრთოვანება ცეკვა-დავლურით. კარლო საკანდელიძე საერთოდ კარგია სისხლით გაუმძღარი დოლანის როლში. ამ სცენაში კი იგი საბოლოოდ ამხელს თავისი პერსონაჟის მაცდურ და ბოროტ ხასიათს. მომხიბვლელი ლირიულობით შექმნა ნანა ფაჩუაშვილმა მინდიას სატრფოს ხადიშათის სახე. მეტად შთამბეჭდავი და ემოციურია ხადიშათისა და მინდიას სიყვარულის სცენა-მოგონება. ჩვენი აზრით, უკეთესი იქნებოდა, ამ სცენას უფრო ოცნების ხასიათი მისცემოდა, კიდრე მოგონებისა, რადგან იგი წარმოდგენილია ტყვეობაში მყოფი ტანჯული მინდიასათვის შეუფერებელი რომანტიულობით, რაც ზიანს აყენებს თვით მინდიას სახის სრულყოფას.

ლეილა ძიგრაშვილის სამძივარას (მინდიას დედა) მინდიას შემდეგ ყველაზე მეტი დრამატიზმი შეაქვს სპექტაკლში. ძირითადად იგია გამოხატველი მინდიას მიმართ საზოგადოებრივი წინააღმდეგობის და ოჯახური უკმაყოფილებისაც. იგია მამა-პაპათა აღათ-წესების დამცველიც და გულშემმატყვიარი მშობელიც.

ძალიან მცირე ღროში (პრემიერამდე რამდენიმე დღით ადრე მიეცა ეს როლი) შეძლო აეთვისებინა მართალი და პირდაპირი ვაჟკაცის, მინდიას ძმადნაფიცის — ალდიძის როლი მსახიობმარევაზ ბარამიძემ.

სპექტაკლში დიდი წვლილი შეაქვთ დანარჩენ მონაწილეებსაც (ი. ჭინჭიბაძე, ვ. თალაკვაძე, ე. სახლბუციშვილი, ვ. ხარბაძე, ს. ლალიძე, ტ. ყველაიძე, ვ. ელოშვილი, მ. გვეგუკორი, თ. სისაური, ლ. ჩხეიძე, ე. დუგლაძე და სხვ.), მაგრამ მათი ცალკეულად შეფასების შესაძლებლობა ამჯერად არა გვაქვს. არსებითი ისაა, რომ სწორედ მათი ერთსულოვნებით და დამაჯერებელი თამაშით კიდევ უფრო გამოიკვეთა სპექტაკლის ცენტრალური ფიგურის — მინდიას მხატვრული სახე.

ამ როლში ერთხელ კიდევ ნათლად გამოჩნდა მსახიობ კოტე მახარაძის დიდი ნიჭიერება და ოსტატობა. ჩვენ განვებ შემოვიწინებთ სამსჯელოდ მინდია, რადგან მთელი აქცენტი მასზე და მის მსოფლმხვეველობაზეა გადატანილი. (ჩვენ შესაძლებლობა არ გვქონდა გვენახა ამ როლის მეორე შემსრულებელი გურამ საღარაძე, რის გამოც ბოდიშს ვიხდით ამ ნიჭიერი მსახიობის წინაშე). სპექტაკლში ყველა საუკეთესო მხატვრული დეტალი (ასეთი დეტალი კი საკმაოდ ბევრია), ყოველი გააზრებული მიზანსცენა თუ მუსიკალური (კომპოზიტორი ოთარ თაქთაქიშვილი) და დეკორაციული გაფორმება (მხატვარი ფარნაოზ ლაპიაშვილი), მიმართულია ამ პოეტური სახის გამოსავლენად და კ. მახარაძეც არაფერს იშურებს იმისათვის, რომ ღირსეულად წარმოადგინოს იგი.

კ. მახარაძის მინდია მართლაც ცხოვ-

რების დიდი გამოცდილებით თვალახელილი ადამიანია, რომლის სიბრძნე ისაა, რომ გაიგო: ყველაფერი, რაც ბუნებაში არსებობს, მიმართულია ბუნებისავე უმაღლესი წარმომადგენლის — ადამიანის საკეთილდღეოდ. იგი ბუნების ღრმა მცოდნეა და, მაშასადამე, იცის, რომ სამყაროს შესწავლით ადამიანთა ცხოვრებაში შეიძლება დამყარდეს პარმონიული წესრიგი. საჭიროა მხოლოდ ბუნების კანონებისადმი გონივრული დამოკიდებულება, შუღლისა და მტრობის მოსპობა. უკვე სიბრძნით ვაჭაღარავებული მინდიას სიტყვები ძმობის სიმბოლოდ ვაისმის: „პირაქეთ ხევსურთა სოფლებია, პირიქით ქისტების აულები“... „...რა იციან ქისტებმა, რომ ხოვანის მინდია აღარაა ქისტების მოსისხარი?! შხად ვარ ყელზე შემოვივებო მთელ ქვეყანას, ყოველ სულიერთან ფიცვერცხელი ვჭამო, მე აღარ მინდა აწ ხევსურული ჯავშნის ჩაცმა. დღეს პირველად შევიციანი, რომ პირაქეთი და პირიქითი ორივე ერთია“. ხოლო მოძმეთა მხრებზე შემდგარი ისე გადმოსცქერის სამყაროს, თითქოს მართლა ცას ეწიო ბუნებისა და კაცთა სიყვარულის წყალობით: „მშვიდობა თქვენდა, ხევსურთა ციხეებო და ქვითკირებო! მშვიდობა თქვენდა, ქისტების მიზგიდებო და ციხე-კოშკებო! აღარ აყვავდების ჯახველი მთაში ძმათა სისხლისღვრის ბეღითი მაცნე“ ამბობს მახარაძის მინდია და ძნელი გასარკვევია, ფარნაოზ ლაპიაშვილის მიერ მაღალი მთებივითა და ციხე-კოშკებივით აღმართული პირობითი დეკორაციები ესატყვისება მინდიას სიტყვებს თუ მინდიას ხატოვანმა თქმამ გახადა ასე თვალსაჩინო ლაპიაშვილის შესანიშნავი დეკორა-

ციული გარემო. კ. მახარაძე მინდიას სიბრძნესთან ერთად ხაზს უსვამს ადამიანურ უბრალოებასაც: იგი თავისებურია, მაგრამ არა ზეკაცი. მასაც ჩვეულებრივი ადამიანივით შეუძლია განცდა დიდი მიწიერი სიყვარულისა (ხადიშათისა) და შეუძლია ვულგარილობაც (უქმაყოფილება აშექალასთან ნაძალადევი ჯვრისწერის გამო).

პამლეტის მიერ სასაფლაოზე წარმოთქმულ მონოლოგს გვაგონებს მინდიას მოთქმა სამსხვერპლოზე, მრავლისმეტყველად ეღერს მისი სიტყვები: „თქვენ მიცვალებულის სულისთვის იღწვით და ცოცხალი არსი კი არ გებრალვისთო“.

დღეს თეატრის დარბაზში არიან მაცურებლები, რომლებსაც კარგად ახსოვთ მსოფლიო ომში კაცთა კვლისა და სიცოცხლის განადგურების საშინელება და არიან ისინიც, რომლებსაც მხოლოდ გაუგონიანთ მის შესახებ. უშუალოდ განცდილსა და გაგონილს შორის დიდი სხვაობაა, მაგრამ სიცოცხლე ერთნაირად ძვირფასია ყველასთვის. საკუთარი სიცოცხლის სიყვარული მოითხოვს სხვათა სიცოცხლის პატივისცემასაც.

სცენაზე აედრებულნი საკაცობრიო გაზაფხულისა და სიყვარულის სიმღერა თავისი მხატვრულ-იდეური ზემოქმედებით, ძალმომრეობისა და სიცოცხლის განადგურების წინააღმდეგ აღანთებს ყველა თაობის იმ მაცურებლებს, რომლებსაც შესწევთ უნარი ახლებური განცდის, შეგრძნების და გააზრებისა. სასიამოვნოა რწმენა იმისა, რომ თეატრის დარბაზს სწორედ ისინი ავსებენ, როცა იუმპიტრების შუქზე თავის პოეტურ სიტყვას ამბობს „ხოვანის მინდია“.

ქართული საკალიგრაფია

კორნელი კინწახაშვილი

ქართული საკალიგრაფია

სოფლის მშრომელთა კულტურული დონის ამაღლება და ახალგაზრდობის თავისუფალი დროის საინტერესოდ წარმართვა თანამედროვე პირობებში ჩვენი პარტიისა და კომკავშირის განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი გახდა. ამ ვითარებამ ფართო პერსპექტივები დასახა სოფლის მშრომელთა წინაშე. ჩვენ გვახსოვს პერიოდი (და ეს იყო არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ), როცა დასვენების პრობლემა ზოგიერთებმა მეორეხარისხოვან საკითხად ჩათვალეს და ყველაფრის განმსაზღვრელად მხოლოდ სამეურნეო მაჩვენებლები აღიარეს. მაგრამ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ოქტომბრის (1964 წ.) ისტორიულმა პლენუმმა საბედნიეროდ ასეთი მცდარი შეხედულების საფუძვლიანი გადაფასება მოახდინა და სოფლად კულტურული აღმშენებლობა მთელი ჩვენი ხალხის ყურადღების ცენტრში მოაქცია.

ამ მზრუნველობისა და ახალგაზრდობის ენთუზიაზმის წყალობით დროებით მიძინებული მუშაობა თავდაპირველად გამოცოცხლდა, შემდეგ კი მრავალი შესანიშნავი თაოსნობა წარმოიშვა. ერთსულოვანმა მონდომებამ სასურველი შედეგები გამოიღო და ყველაფერს ხალისიანი, საქმიანი ელფერი დაეცყო.

სოფლის კეთილმოწყობისათვის გამოცხადებულ ამ დიად ლაშქრობაში თავიანთ

მოკრძალებულ სიტყვას ამბობენ ყვარლის რაიონის ახალგაზრდები. ისინი მუდამ ძიებაში არიან და სწორედ ამაში ხედავენ ცხოვრების შნოსა და სილამაზეს. „ადამიანი რომ იცნო, მის საქმეებს უნდა შეხედო“ — უთქვამს ჩვენს ხალხს. აუჩქარებლად მივყევით ამ ბრძნულ შეგონებას და გავვეცნოთ დაუზარელი ახალგაზრდების უპრეტენზიო, შინაგანი მოწოდებით ნაკარნახევ საქმიანობას.

კულტურულ-მასობრივი მუშაობის გაშლა, მოზარდი თაობის აღზრდა სასახელო ტრადიციებზე, მათში მტკიცე რწმენის, გმირული სულისკვეთების, მორალური სიწმინდისა და მამულიშვილობის ჩანერგვა, — აი ის კეთილი ასპარეზი, სადაც თავისი პროფესიისა და სოფლის მოყვარული ახალგაზრდა ინტელიგენტები ცდიან პირად შესაძლებლობებს და თანატოლების ჭაბუკურ შემართებას საერთო საქმისათვის იყენებენ.

იმის ნათესაყოფად, თუ რა შეუძლია შემოქმედებითი ძალების შეხმატკბილებულ საქმიანობას, საკმარისია ახალსოფლელი ახალგაზრდობის მუშაობის გაცნობა. სოფელში 50-მდე ახალგაზრდა პედაგოგი, აგრონომი, ექიმი, ეკონომისტი, ზოოტექნიკოსი და ინჟინერ-მექანიზატორია, მათგან თექვსმეტი სასოფლო საბჭოს დეპუტატია. მათ თავდავიწყებამდე უყვართ მინდობილი

საკმე. უმეტესობამ დედაქალაქში მიიღო უმაღლესი განათლება და ახლა თანასოფელთა გვერდით ქმნის ქვეყნის ხეავსა და ბარაქას, ნაწილმა დაუსწრებლად დაამთავრა უმაღლესი სასწავლებელი. მათ შრომაც იყიან და დასვენების ფასიც, ხალისით ესწრებიან კინოსურათებს და იშვიათად ჩასულ მსახიობთა კონცერტებს, კითხულობენ ახალ წიგნებსა და ჟურნალ-გაზეთებს. ასე მეორდებოდა წლიდან წლამდე და, ბუნებრივია, ერთფეროვნებაში დროთა ვითარებაში მოწყენილობა წარმოშვა. საჭირო გახდა მათ ცხოვრებაში სიახლის შემომტანი სხვა „რადიო“. ამ აუცილებლობამ სოფელში შექმნა ახალგაზრდული კლუბი, რომელსაც მომავალი ჟურნალისტი თამილა პატაშური ჩაუდგა სათავეში. ენთუზიასტ ქალიშვილს მხარში ამოუდგნენ იური ლომიძე, ეთერ კახიძე, ზადრი კობახიძე და სხვები. სასოფლო საბჭომ შეკრებებს ოთახი გამოყო. ასე ჩაეყარა საფუძველი სოფლის შემოქმედებითი ძალების გაერთიანებას.

ახალგაზრდებმა მრავალმხრივ საინტერესო ღონისძიებები შეიმუშავეს და მალე ჩანაფიქრის განხორციელებას შეუდგნენ. აგრონომ ჯონი კაპანაძის წინადადებით სოფელში სარწყავი არხის მშენებლობა დაიწყო. განახლდა სოფლის ცენტრი, მერე თანასოფლელები აიყილიეს და საზაფხულო აგარაკის მშენებლობაზე შაბათობები მოაწყვეს. მათივე თაოსნობით შეკეთდა სოფლის გზები. ამის შემდეგ ახალგაზრდებმა კულტურის სახლსა და ბიბლიოთეკას მიხედეს. მსატრეულ თვითშემოქმედებით წრეებში ახალგაზრდობის დიდი ნაწილი ჩააბეს, ჩაატარეს მკითხველთა კონფერენცია და კითხვა-პასუხის საღამო, საზეიმოდ შესვენდნენ სახელოვან თანასოფლელებს — ფილოლოგებს ილია ნატროშვილსა და ევგენი ჯეირანაშვილს, მედიცინის დოქტორს ვარლამ ჩიკვაძეს და პოეტ ილო ბეროშვილს.

ასე მოიპოვა ახალგაზრდულმა კლუბმა ნდობა და ავტორიტეტი სოფლის მოსახლეობაში. ახლა ყველაფერში მეტი ხალისი შეიმჩნევა, ეწყობა დასვენებისა და გართობის საღამოები, ტექნიკური კონფერენციები, საზეიმოდ აღნიშნავენ სოფლის გამოჩენილი

ადამიანების სარგებროდ შრომით მიღწევებს, გაიშალა სპორტული მუშაობა. ჟუჟუნა ნემსაძე, ნუგზარ კოჭლამაზაშვილი, ნათელა ზვიადაძე, კარლო ჩუთლაშვილი, თარიმან ბატიაშვილი და სხვები სწავლობენ სოფლის ისტორიას, აგროვებენ მასალებს ხელნაწერი ჟურნალის გამოცემებად; განზრახული აქვთ სოფლის ცენტრში ბაღის გაშენება, ოქტომბრის საიუბილეო წლისთავის აღსანიშნავად სოფლის პერსპექტიული გემის შედგენაშიც მონაწილეობენ.

ახალგაზრდობის თაოსნობას მხარს უჭერენ კომკავშირული ორგანიზაციები, რომლებიც მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობისა და მოზარდი თაობის საამაყო ტრადიციებზე აღზრდაში ფართოდ იყენებენ პედაგოგებს, სოფლის მეურნეობის სპეციალისტებსა და კულტურული ფრონტის მუშაკებს.

სოფელ საბუეში ბევრი ენთუზიასტი ცხოვრობს. ზოოტექნიკოსი გურამ შათირიშვილიც მათ რიცხვს ეკუთვნის. იგი მხოლოდ კარგი სპეციალისტი კი არა, აქტიური საზოგადოებრივი მუშაკიც არის. დიდ ყურადღებას უთმობს მსხვილფეხა პირუტყვის ჯიშობრივ გაუმჯობესებას, საშუალო სკოლადამთავრებულებს დაუზარებლად გადასცემს თავის გამოცდილებას, ხელმძღვანელობს პოლიტგანათლების კომკავშირულ წრეს. მან ახალგაზრდები დარაზმა და სპორტულ მუშაობას ჩაუდგა სათავეში.

მუშაობის საზოგადოებრივი ფორმები ასევე წარმატებით ვითარდება საბუის სხვა პირველად კომკავშირულ ორგანიზაციებში. აქ ახალგაზრდობის რევოლუციურ და შრომით ტრადიციებზე აღზრდას დიდი ყურადღება ექცევა. ახალგაზრდა პედაგოგებმა შეისწავლეს სოფელში კომკავშირული უკრების შექმნის ისტორია, შესვედრა მოუწყვეს ამ უკრების პირველ მდივანს, ამჟამად თბილისის მანქანათმშენებელი ქარხნის მთავარ ინჟინერს გრიგოლ ხატიაშვილს. ტრადიციად იქცა შეხვედრები ძველ რევოლუციონერებთან და იმ კურსდამთავრებულებთან, რომლებმაც თავი ისახელეს მეცნიერებისა და შრომის ფრონტზე.

რაიონში არსებული 13 ბიბლიოთეკის გარშემო შემოკრებილია 100-ზე მეტი ახალგაზრდა ინტელიგენტი, რომელთა დახმარე-

ბით ეწყობა მკითხველთა კონფერენციები და ახალი წიგნების განხილვები, თემატური თუ კითხვა-პასუხის საღამოები და სხვა მასობრივი ღონისძიებები.

ქინძმარაულის ღვინის ქარხანაში საზოგადოებრივ საწყისებზე გახსნილ ბიბლიოთეკას კომკავშირელი ცილა ავანაშვილი ხელმძღვანელობს. საქმის სიყვარულით ეცნობა იგი მკითხველთა ინტერესებს და ნძიებს მათი უკეთ მომსახურების ახალ ფორმებს.

მრავალმხრივ საინტერესო მუშაობით ყურადღებას იქცევს შილდის ბიბლიოთეკაში საზოგადოებრივ საწყისებზე გახსნილი საბავშვო განყოფილება. რომელსაც მათემატიკის მასწავლებელი ლამარა დინგაშვილი განაგებს. ბიბლიოთეკაში მოეწყო სტენდები „ჩემი სოფელი ოქტომბრის რევოლუციის 50-ე წლისთავზე“ (ძველი და ახალი შილდას დაპირისპირება). ნახატების, სტენდებისა და დიაგრამების გაფორმებაში ბიბლიოთეკას უანგაროდ ეხმარება თამაზ თოდუა.

შილდელი ახალგაზრდა ინტელიგენტები ღირსეულად აგრძელებენ თანასოფელთა კარგ ტრადიციებს, ზრუნავენ სოფლის კეთილმოწყობისა და კულტურული დონის ამაღლებისათვის. კუბიშვილის სახელობის კოლმეურნეობის ახალგაზრდა საცეცხლისტები ბევრი კეთილი წამოწყების ავტორები არიან. მათი აქტიური მონაწილეობით სოფელში გაყვანილია წყალსადენი, გაკეთდა სარწყავი არხი, დასასრულს უახლოვდება ადგილობრივი სატელეფონო სადგურის დამონტაჟება. ამ საქმეში თავისი წვლილი შეიტანა კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ინიდო სეფაშვილმა. იგი მუდამ მხარში უდგას ახალგაზრდებს, ეხმარება პრაქტიკული საქმეების გადაწყვეტაში.

კულტურის სახლში ხშირად გამოდიან სიმღერის, ცეკვისა და დრამატული წრის წევრები. აგტივმატურული ბრიგადა თავის ხელოვნებას აჩვენებს სოფლის მშრომელებს. ახალგაზრდა პედაგოგებისა და სასოფლო საბჭოების დეპუტატების ძალებით ტარდება ლექციები, ხვდებიან გამოჩენილ ადამიანებს. ახალგაზრდობამ ამ ცოტა ხნის წინათ აღნიშნა თანასოფელი პროფესო-

რის მათე მირიანაშვილის დაბადების 60 წლისთავი.

კულტურულ დაწესებულებათა და სოფლის ახალგაზრდა ინტელიგენციის ერთობლივმა მუშაობამ ხელი შეუწყო მასობრივ ღონისძიებათა ახალი ფორმების ფართოდ დამკვიდრებას, ახალგაზრდობაში საზოგადოებრივი ჩვევების გამომუშავებას. განსაკუთრებით საგულისხმოა ისტორიული ძეგლების საიუბილეო თარიღების საზეიმოდ აღნიშვნის ახლახან დამკვიდრებული ტრადიცია. შარშან, ზაფხულში გრემ-ქალაქობის 500 წლისთავის ზეიმი გადაიქცა სოფლის მშრომელების მასობრივი კულტურული დასვენებისა და ვართობის შესანიშნავ ღონისძიებად. იგი მოხერხებულად დაუპირისპირდა რელიგიურ დღესასწაულს. თეატრალიზებულ სახალხო ზეიმში მონაწილეობა მიიღო 30 ათასმა მშრომელმა, ხოლო იმავე დღეს რელიგიური დღესასწაული მხოლოდ 14 მოხუცმა გადაიხადა. როგორც გრემ-ქალაქობის იუბილეს ჩატარებაში, ისე გრემში საზოგადოებრივ საწყისებზე მუშეუმიის გახსნაში დეკანოზის პედაგოგ გ. ნერსეაშვილთან ერთად აქტიური მონაწილეობა მიიღო გრემისა და ვინისელის ახალგაზრდობამ. მსგავსი ღონისძიებების ჩატარება გათვალისწინებულია ნეკრესსა და ძველ გავაზში, რომლებიც ასევე რელიგიურ დღესასწაულებს დაუპირისპირდებიან.

ყვარლის ახალგაზრდების გონებითა და მარჯვნივ კიდევ მრავალი მისაბაძი საქმე კეთდება. ყველას ჩამოთვლა, რა თქმა უნდა, აქ შეუძლებელია, მაგრამ ამ წარმატებათა გვერდით ზოგიერთი ჯერ კიდევ გადაუჭრელი და, შეიძლება ითქვას, მტკივნეული საკითხიცაა.

კოლმეურნე ახალგაზრდობის იდეური და კულტურული დონის ასამაღლებლად დასახულ ღონისძიებებში სუსტად მონაწილეობენ კომკავშირელი პედაგოგები და პედაგოგიური კოლექტივები. მათი მუშაობა უმეტეს შემთხვევაში სკოლის ფარგლებს არ სცილდება. ეს შეიძლება ითქვას ყვარლის სკოლა-ინტერნატისა და ზოგიერთი სხვა სკოლის მასწავლებელთა კომკავშირულ ორგანიზაციებზე.

კოტე მარჯანიშვილის სახელობის რაიო-

ნული კულტურის სახლი (დირექტორი ნ. ჯამუტაშვილი) სათანადო დახმარებას ვერ უწევს სასოფლო კლუბებსა და კულტურის სახლებს. რა მეთოდური თუ სხვა სახის დახმარებაზე შეიძლება საუბარი, როცა რაიონის კულტურის სახლში იშვიათად ტარდება მხატვრული თვითმოქმედების კოლექტივთა გამოსვლები და სხვა მასობრივი ღონისძიებები.

რადგან ახალგაზრდობის კულტურულ მომსახურებაზე ვლადპარაკობთ, იმასაც დავუმატებთ, რომ თბილისის შარჯანიშვილის სახელობის სახელმწიფო თეატრმა მრავალი თხოვნის მიუხედავად, სამწუხაროდ, ვერ მოახერხა შეფობის სახით რაიმე დახმარება გაეწია ყვარლის კულტურის სახლისათვის, ასევე შეიძლება ითქვას დედაქალაქის სხვა თეატრებზე, ფილარმონიასა და სხვა კულტურულ დაწესებულებებზე, რომლებიც რაიონის იშვიათი სტუმრები არიან. უფრო მეტიც, ზოგიერთი ორგანიზაცია ხშირად დანაპირებსაც არ ასრულებს. შარშან დედაქალაქის მუსიკალურმა სკოლებმა საზეიმოდ გამოაცხადეს, რაიონების მუსიკალურ სკოლებზე შეფობას ვიღებთო. მე-ნ მუსიკალურმა სკოლამ პრაქტიკული დახმარების გასაწევად ყვარელში დამსახურებულ პედაგოგების მივლინება გადაწყვიტა, მაგრამ თბილისელი პედაგოგები ადგილზე ერთხელაც არ ჩასულან. მითუმეტეს, რომ ყვარლის მუსიკალურ სკოლას ფორტეპიანოს გარდა არავითარ სხვა მუსიკალურ ინსტრუმენტზე ხელი არ მიუწვდება.

არის სხვა მოსაგვარებელი საკითხებიც. ახალსოფელში იძულებული არიან ტექნიკურად დაზიანებული კინო-ფილმები თითქმის მწყობრიდან გამოსული კინო-დანადგარით ნახონ, მაშინ როდესაც რვა თვის განმავლობაში ვერ მოახერხეს ახალი კინო-დანადგარის გადატანა რაიონული ცენტრიდან. სოფლის ახალგაზრდები ბევრ შემთხვევაში მოკლებული არიან დედაქალაქის უმაღლესი სასწავლებლებისა და სამეცნიერო-კულტურული ინსტიტუტების საქმიან დახმარებას.

ყვარლის კომკავშირული ორგანიზაციები უფრო თვალსაჩინო წარმატებებს მიაღწე-

დნენ, რომ საქმიანი ურთიერთობა ჰქონდეთ დედაქალაქის შემოქმედებით ძალებთან.

სკკპ 23-ე ყრილობაზე მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო სოფლად კულტურული მუშაობის საკითხებს. „საჭიროა ძირეულად გავაუმჯობესოთ სოფლის მშრომელთა პოლიტიკური და კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების, თეატრების, შემოქმედებითი კავშირებისა და ორგანიზაციების დახმარება სოფლისადმი. ეს მუშაობა ფართო ფრონტით უნდა ვაწარმოოთ“, — აღნიშნა ყრილობაზე ამხანაგმა ბრეჟნევმა.

სწორედ ამ დებულებიდან უნდა გამოედო დიოდეთ, როცა საქმე ეხება სოფლად კულტურული მუშაობის სადღეისო ამოცანების გადაწყვეტას.

საქართველოს კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტი განსაკუთრებული მზრუნველობით ეკიდება ჩვენი სოფლის ახალგაზრდობის კულტურული დასვენებისა და გართობის პრობლემატურ საკითხებს.

სოფლის ახალგაზრდობის როლი და ამოცანები სათანადოდ განსაზღვრა სოფლის ახალგაზრდა ინტელიგენციის პირველმა რესპუბლიკურმა შეკრებამ, რომელიც კომკავშირის ცენტრალურმა კომიტეტმა ორი წლის წინათ ჩაატარა. მას შემდეგ საკმაოდრო გავიდა. ენთუზიასტებმა შესანიშნავი საქმიანობა წამოიწყეს, აშენდა ბევრი კლუბი, მიბლიოთეკა, საავადმყოფო და სპორტული ნაგებობა, ახალგაზრდობა სათავეში ჩაუდგა სოფლის კეთილმოწყობის საქმეს და სხვა მნიშვნელოვან ღონისძიებებს. სწორედ ამ ნაყოფიერ საქმიანობას შეაჯამებს სოფლის ახალგაზრდა ინტელიგენციის მეორე რესპუბლიკური შეკრება, რომელიც განიხილავს სოფლის შემოქმედებითი ძალების მუშაობას დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისათვის მზადების პერიოდში. გაიმართება გულახდილი, საქმიანი მსჯელობა სოფლად კულტურულ-მასობრივ მუშაობაზე, დაისახება ახალი ამოცანები და მათი გადაჭრის პრაქტიკული გზები. ეს კიდევ უფრო გამოაცოცხლებს სოფლად კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობას, ხელს შეუწყობს ქალაქისა და სოფლის დაახლოების პროცესს.

საქართველო

საზოგადოებრივი ურთიერთობების ცენტრი

პირველი მარტი

ბრძოლაში ნაწროობი სტრატეგიები მებრძოლი ასოთამაშობები

ისინი მრისხანე ომის პირველ დღეებში მოვიდნენ არმიასში. იარაღით ხელში მწყობრში ჩადგნენ ჯარისკაცული მეცნიერების საფუძვლების დასაუფლებლად. შემდეგ კი განსხვავებული ასაკისა და გამოცდილების მებრძოლები 392-ე ქართული დივიზიის გაზეთის რედაქციის სტამბაში მოხვდნენ. მშვენიერი ახალგაზრდები იყვნენ. ზოგმა კარვად იცოდა სასტამბო საქმე, ზოგმაც იქ ისწავლა პოლიგრაფიის ანბანი, შემდეგ თანდათან დახელოვნდა. თავდაპირველად ვერ ეგუებოდნენ სამხედრო ცნებებსა და ტერმინებს, მაგრამ მალე მიეჩვივნენ და უშეცდომოდ აწყობდნენ პროფესიონალ ჟურნალისტთა თუ სამხედროთა კორესპონდენციებს. დივიზიის საბრძოლო წრთობასთან ერთად სრულყოფილი ზღვებოდა ასოთამაშობათა ოსტატობა და ჩვენი გაზეთის მეომრული ფორმა და სტილი.

ფრონტზე წასვლის წინ დივიზიის პირად შემადგენლობას ესტუმრნენ ქართული მწერლები შალვა დადიანის მეთაურობით. რამდენიმე დღე დაჰყვეს მათ ფრონტზე მიმავალ თანამემამულეებთან. დაუვიწყარი და საგულისხმო იყო ეს შეხვედრები.

მწერლები გაზეთის რედაქციასა და სტამბაშიც გვეწვივნენ. მხურვალედ მოგვესალმა და ყველას მამაშვილურად ჩამოგვართვა ხელი კეთილმა და სათნო შალვა დადიანმა. ყველაფერი მზრუნველობით დაათვალიერა, მოიწონა და ბოლოს გვითხრა — პატარა ბარათი მომიტანია და თუ შეიძლება გაზეთში დამისტამბეთო. და ვაჟკაცური, მხნე მოწოდება გადმოგვცა:

„ვიყავი თქვენთან ამ დღეებში, საყვარელო წითელარმიელებო, მეთაურობო და პოლიტმუშაელებო!

ვიყავი თქვენთან და თავს ვკრძობდი შინ, თითქოს საკუთარ სახლში ვიყავი, ჩემს ძმებთან, ჩემს შვილებთან.

ვკრძობდი თქვენს გულის ძვებას, თქვენს ვაჟკაცურ სულიერ სიმტკიცეს, თქვენს შეუვალ ნებისყოფას.

ეს კი მთავარია. ეს არის საწინდარი ჩვენი ხალხის, ჩვენი სიმატლის, ჩვენი სასიქადულო წითელი აომიის გამარჯვებისა.

მამ. სამშობლოსათვის, წინ, მედგრად, შეუპოვრად!

გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება!“

იმ დღესვე ააწყვეს მებრძოლმა ასოთამაშობებმა ეს ბარათი და გაზეთის პირ-

ველ გვერდზე, ყველაზე თვალსაჩინო ადგილას დასტამბეს ჩვენმა მბეჭდავებმა...

მეტად ამაღლევბელი იყო სალაშქროდ გასვლის წინ ეს პატრიოტული თქმა და მოწოდება...

...ფრონტზე რედაქციის ადგილსამყოფელი იცვლებოდა იმისდამხედვით თუ როგორი იყო ვითარება. მაგრამ მუდამ ერთი იყო რედაქციის მისამართი: „საველე ფოსტა 04056-3“. ამ მისამართით ყოველდღე მოდიოდა მეომართა მიერ ბრძოლაში თუ ბრძოლათა შორის ნაჩქარევად, ფანქრით დაწერილი კორესპონდენციები, ხოლო აქედან წინა ხაზზე იგზავნებოდა ასევე სწრაფად შეკრული, ჯერ კიდევ საღებავმუშრალი გაზეთის ახალი ნომრები, რათა სანგრებსა და ბლინდაეებში დაწერილ მასალებში მოთხრობილი ჯარისკაცული ამბები და საბრძოლო გამოცდილება ათასების კუთვნილება გამხდარიყო.

მდიდარი არ ყოფილა წითელარმიული გაზეთის რედაქციის სასტამბო მეურნეობა. აუცილებელი მინც გააჩნდა და ყოველთვის საბრძოლო მზადყოფნაში იყო. მოზრდილი, სათათურებისა და ქუდების შესაფერისი ქართული შრიფტების გარდა მის „სალაროში“ საკმაოდ იყო თეთრი და შავი კორპუსი თეთრი და შავი პეტიტი (თავისი მოწყობილობებით); ორი — დიდი და პატარა — საბეჭდი მანქანა, ქალაღისა და საღებავების საპირო მარაგი, პატარა ბიბლიოთეკა; — ყველაფერი ეს მოხერხებულად იყო განლაგებული ერთ საკმაოდ მოძველებულ სამტონიან ავტომანქანაზე.

თავდაპირველად ამ მანქანას ძლივს ედგა სული. ჯერ გვიკვირდა: ნუთუ რედაქციისა და სტამბისათვის უკეთესი ვერ გამოიხატეს? მაგრამ ძნელბედობის დროს, როცა ნაწილებსა და ქვეგანყოფებს საბრძოლო მანქანები არ პუოდნიდათ, ჩვენმა ბიჭებმა დაიწყეს მისი შეკეთება. სამხედრო შოფერმა ნიკოლოზ შეროზიამ სტამბის მუშაკთა ხელშეწყობით ამ მოძველებულ მანქანას ხელახლა ჩაუდგა სული და მწყობრში ჩააყენა.

რას არ უძლებდა ეს მანქანა! რა არ ეტეოდა შიგ! მთელი სარედაქციო-სასტამბო მეურნეობა, სამგზავრო თუ საძინებელი ადგილიც იქ იყო.

მცირე სასტამბო მეურნეობა გექონდა, მაგრამ ჩვენი სიმდიდრეს შეადგენდნენ მებრძოლი პოლიგრაფისტები, თავისი საქმის ნამდვილი ოსტატები, მუდამ მხნე, დაუზარელი, შრომისმოყვარე ადამიანები, რომლებსაც ღირსეული წვლილი შეჰქონდათ საერთო ჯარისკაცულ საქმეში.

მაღლიერების გრძნობით უნდა მოვიხსენიოთ ჩვენი გაზეთის რედაქციის საველე სტამბის ასოთამწყობები — ნიკოლოზ ცინცაძე, ვალერიან ქაცარიძე, არმენ პაპიაშვილი, რაქდენ მარუაშვილი, მბეჭდავები — არტემ სააკოვი, სერგო ზედგენიძე, შოფერი ნიკოლოზ შეროზია. ჩვენი ასოთამწყობები ისეთი დაბელოვნებული და ბეჭითი მუშაკები იყვნენ, რომ ღამით, ნახევრად სიბნელეში, კვარის მბეჭეტავ სინათლეზე შეეძლოთ მთელი სეტი ფანქრით, სახელდაბელოდ დაწერილი მასალა აეწყობთ, აწყობის დროს ტექსტში დაშვებულ უნებლიე უზუსტობასაც თვითონვე ასწორებდნენ ხოლმე.

გაზეთის მორიგი ნომრის მასალები აწყობილია, კორექტურა ჩასწორებული, მაკეტიც მზადაა. იკვრება გვერდები. ვკითხულობთ, შეგვაქვს საპირო შესწორებები. ნომერი მზადაა და ხელმოწერილი დასაბეჭდად.

ახლა იწყება არანაკლებ შრომატევადი და მძიმე სამუშაო — ნახევრად სიბნელეში მისი ბეჭდვა. ავტომანქანაზე მოწყობილი ძრავიდან მიღებული ენერგია არ არის საკმარისი, თანაც მისი ხმაური ფრონტისპირა ზონაში საფრთხეს ქმნის. აქ მთავარია მბეჭდავების ენერგია: ფეხით უნდა ამოძრავონ მძიმე საბეჭდი მანქანა და საძოვობით ბეჭდონ მთელი ტირაჟი. ეს ძნელი, ძალზე ძნელი საქმეა და ადამიანურ ძალას აღემატება.

დაღლილ მბეჭდავებს ასოთამწყობნი შეელოდნენ. მათ კი რედაქციის მუშაკე-

ბი და ასე გრძელდებოდა დღეს, ხვალ, ზეგ.

ზშირად ყოფილა: გარიყრაჟია, რედაქციაში მოსულან მებრძოლები — ფოსტალიონები. ტირაჟი ჯერ კიდევ არ ჩამოთავებულა, ქანცვაპოლელ მბეჭდავებს აგვიანდებათ. მოშინ მათ დასახმარებლად მწყობრში ის მებრძოლი დგებოდა, ვინც წუხელ მთელი ღამე იბრძოდა, ახლა კი, რამდენიმე წუთით დასვენების მაკვირად, წამოსულა, რათა საუზუმის შემდეგ გაზეთი დროულად მიიტანოს ველად, სანგარში თუ ბლინდაჟში. საქმემ მოითხოვა და ესმარება თავის თანამოაზრადებს. ასეთი ჯარისკაცული საქმე და ურთიერთდახმარება ფასდაუდებელი იყო. ასე იქმნებოდა მებრძოლთა გაზეთის ყოველი ნომერი.

რედაქციას სულ სამი მუშაკი ჰყავდა: რედაქტორი, პასუხისმგებელი მდივანი და კორესპონდენტი — ლ. დგებუაძე, კ. დობორჯინიძე და ამ სტრიქონების ავტორი. შემდეგ შემოგვემატნენ კომუნისტი მებრძოლები — ძველი ბოლშევიკი მალხაზ ფარულავა და ნოე კაკუშაძე.

სწერო ამ წითელარმიული გაზეთის ისტორია — ეს ნიშნავს სწერო თვით შენაერთის ისტორია, რადგან გაზეთი, მისი ფურცლები, თავისებური სარკე იყო დივიზიის სასახლო გზისა და საქმეებისა.

ძნელია საფრონტო ვითარებაში გაზეთის გემოვნებით გაფორმება. შესაძლოა, ყველა საჭირო მასალა მზად იყოს — მოწინავე, წერილები, ლექსი, ნარკვევი თუ ჩანახატი, მაგრამ შესაფერისი კლიშე თუ არ არის, გაზეთი მაინც საინტერესო არ გამოდის. გაზეთის კოლექტივის ღირსეული თანაშემწე აღმოჩნდა საშტაბო ქვეგანყოფის პოლიტხელის მოადგილე ბუნებით ნიჭიერი ალექსანდრე ტარანი, მისი მჭრელი პატარა დანა და სახელდახელოდ ნაშოგნი ლინოლეუმის ნაჭერი, რითაც სწრაფად, გასაოცარი სიზუსტით აკეთებდა იმ დღეთა ბრძოლების გმირთა პორტრეტებს. ეს

პორტრეტები ამშვენებდნენ გაზეთის ფურცლებს.

...შენაერთის ნაწილებმა და ქვეგანყოფებმა 25 აგვისტოს ნაშუალამევს დატოვეს მოგერიების ზღუდე. მათ თან გაჰყვა ჩვენი გაზეთის რედაქციაც. დივიზიის ამოცანა მეტად საპასუხისმგებლო იყო: მარშიდან პირდაპირ ჩაბმულიყო შეტევით ბრძოლაში და საიმედოდ გადაეღობა გზა წინ მომავალი მტრისათვის. ცხადია, ეს ოპერაცია ჯეროვნად მოიფიქრა და მოამზადა სარდლობამ და დროულად უზრუნველყო შენაერთის შტაბმა. მხოლოდ აფიქრება ერთი რამ: როგორ გაართმევდა თავს ამ ახალსა და უჩვეულო დავალებას დივიზიის პირადი შემადგენლობა.

ის იყო დივიზიის მეორე ეშელონის განლაგების რაიონში მივალწიეთ, როცა „საბრძოლო ნათლობის“ დღევ დიწყო. რედაქციისათვის მიჩნეულ ადგილზე მოვკალათდით და მორიგი ნომრის თადარიგს შევუდგეით. მოეწყო სახელდახელო სარედაქციო თათბირი. ძალზე მოკლედ განვიხილეთ სამოქმედო გეგმა. აქ ბევრი ლაპარაკი და მსჯელობა არ ყოფილა და არც იყო საჭირო. საორიენტაციოდ მონახავი გეგმა და დავალებანი უბის წიგნაკში ჩაენიშნეთ, რუკა საველე ჩანათაში ჩავდეთ და იარაღსხმულნი სასწრაფოდ გამოვედით თავშესაფრიდან.

საით წავიდეთ, ვის „ვესტუმროთ“ პირველად? — აი კითხვა, რომელიც უნებლიედ წამოიჭრა ჩვენს წინაშე. მართალია, რუკაზე ზუსტად აღნიშნული გვაქვს ნაწილების გამოსავალი რაიონი, შეტევის ნავარაუდები მიმართულება, ვინ იცის, ბრძოლის მსვლელობაში რა ცვლილებები მოხდა ნაწილებისა და ქვეგანყოფების დანიშნულ მიმართულებაში? ვითარება ბრძოლაში ხომ სწრაფად და მოულოდნელად იცვლება! ამის წინასწარ თქმა კი არავის შეეძლო და მე და პოლიტხელი კ. დობორჯინიძე თავდაპირველად მაინც დანიშნულ მარშრუტს დავადგეით.

გზად დივიზიის პოლიტგანყოფილება-

ში შევიარეთ. ზოგი რამ საინტერესო და საკვირო იქაც დავაზუსტეთ — ოპერატიული საქმისათვის დარჩენილ ამხანაგებთან.

გაზეთის დღევანდელა ნომერი შენაერთის წინაშე მდგომ საბრძოლო ამოცანებს მიეძღვნა, ცხადია, ისე რომ მებრძოლ მკითხველს გუჟინით წარმოედგინა ვითარების თავისებურება და თავისი ადგილიც ღირსეულად განესაზღვრა შემტევთა შორის.

ახლა კი ჩვენთვის, დივიზიის გაზეთის მუშაკთათვის, მთავარი იყო გვენახა არა მარტო ის, თუ ვინ როგორ გაიგო თავისი ამოცანა, არამედ, ვინ როგორ იმოქმედა, გვეწადა საკუთარი თვალთ გვეხილა ბრძოლის ველზე, მტერთან პირისპირ შეხვედრისას თუ ვინ როგორ იხდიდა თავის პატრიოტულ მოვალეობას, ვინ როგორ იბრძოდა და როგორ ასრულედა დედამშობლოსთვის მიცემულ ფიცს; გვენახა ძველი მეგობრები, ზურგში, საბრძოლო სწავლების დროს ბეჯითად რომ ეუფლებოდნენ სამხედრო საქმეს, მაჟულიშვილურ საზეიმო აღთქმას რომ აძლევდნენ მშობელ ხალხს.

გესურდა გვენახა ჩვენი სამაჟორები, რომელთა მუდმივი და აქტიური მონაწილეობით კეთდებოდა ჩვენი გაზეთი საბრძოლო სწავლების დროს. გაგვეცნო ახლებიც, ისინი, ვინც დღეს, ბრძოლის დროს, ასახელეს სამშობლო და ხალხი, რათა ერთად გაგვეზიარებინა დღევანდელი წარმატების სიხარული, მათი გამარჯვების სადიდებელი გვეთქვა მათივე პატარა, მართალი და დამაჯერებელი წერილებით, აღგვეწერა დიდი ჯაფითა და წმინდა სისხლით მოპოვებული პირველი გამარჯვება...

გზად, თუ შეიძლება მას გზა ვუწოდოთ, ჩვენი დივიზიის 802-ე მსოოლელი პოლკის მეთაური მაიორი არტემ ბერაძე შემოგვხვდა. მას ძალზე ეჩქარებოდა შენაერთის მეთაურის პუნქტზე. ურთიერთმისალმების შემდეგ ორიოდ სიტყვით მინც გვითხრა თავისი ნაწილის ბრძოლებისა და ამ უბანზე შექმნილი ვითარების შესახებ, გვანიშნა პოლკის ქვე-

განაყოფების მოქმედების რაიონი და მიმართულება. ჩვენც დაუყოვნებლივ იქით მივაშურეთ.

თითქოს ძნელი იყო მათთან ამ უჩვეულო ვითარებაში გასაუბრება. მაგრამ ჩვენი ძველი ნაცნობები კვლავ ჩვეული ხალისით, უფრო მეტი უშუალობით გვხვდებოდნენ და აღფრთოვანებით გვიყვებოდნენ სასახლო ბრძოლის ამბებს: ვინ როგორ გამოიჩინა თავი, ვინ როგორ შეასრულა თავისი ამოცანა და მოვალეობა. ჩვენ დიდი ინტერესით ვისმენდით მათ ნაამბობს, ვინიშნავდით მათ სახელებსა და გვარებს, ვაძლევდით დავალებას და რჩევას — ვის რაზე დაეწერა.

აღსანიშნავია, რომ ამ გულითად საუბრებში მეომრები თავიანთ თავზე ცოტას ამბობდნენ, უმთავრესად ამხანაგებზე, თანამოიარაღეებზე, თავიანთ ქვეგანაყოფებზე გვიყვებოდნენ. ძალზე მოსაწონია ცეცხლის ხაზზე მოქმედ ადამიანთა ასეთი მოკრძალება. ამიტომ გვიხდებოდა დამატებითი კითხვების მიცემა, რათა გაგვეყო მოსაუბრის ჯარისკაცული საქმე, მისი მამაცობის ამბავი. და როცა თვითონ არ ამბობდა, მაშინ ამხანაგი ან მეთაური გვიპასუხებდა ამომწურავად.

წარჩინებულთა შორის ცოტა როდი იყო კომუნისტი და კომკავშირელი მეომარი, მეთაური და პოლიტმუშაკი, რომლებსაც ნატყვიარი ჰქონდათ შეხვეული, სახეზე თუ მკლავზე სისხლი შეშრობოდათ. ისინი ახლა უმთავრესად იმას ფიქრობდნენ, სხვებისათვის როგორ მიეხედათ, როგორ შეემსუბუქებინათ ტკივილები, კვლავ აღედგინათ და შეეკრათ საბრძოლო მწყობრი და მორიგი ამოცანის შესასრულებლად ყოფილიყვნენ მზად.

აქვე ვნახეთ მძიმე ბრძოლაში დატყემულთა საფლავები. მოწიწებით პატრივეციით კაპიტან მიხეილ ბუხაიძის, პოლიტხელ ივანე შუბითიძისა და სხვა მამაცთა ნათელ ხსოვნას. გვიამბეს მათი გმირობისა და თავდადების დაუვიწყარი ამბავი.

იქვე ახლოს მოეწყოთ საველე ლაზარეთი. ძნელი იყო იქ შესვლა, ფრონტ-

ლი დასტაქრები შეუსვენებლად მუშაობდნენ, რომ გადაერჩინათ იმ ადამიანთა სიცოცხლე, რომლებიც მტერს გულდაგულ ეკვეთნენ, რათა ღირსეულად მოეხალათ თავიანთი მოვალეობა, დაეცვათ ჩვენი საყვარელი საბჭოთა სამშობლო. გასაოცარი იყო მესამე რანგის სამხედრო ექიმების გ. გამცემლიძის, ვ. ბაბუხაიას, ა. მუხარშვილის, ვ. ცნობილადის და სხვათა ოსტატობა. დივიზიის სანიტარული სამსახურის უფროსის, პირველი რანგის სამხედრო ექიმის ი. კუკულაძის ხელმძღვანელობით სამედიცინო პერსონალი, ყოველი სპეციალობის ექიმები და მათი თანაშემწეები, თავგამოდებით იბრძოდნენ დაჭრილთა სიცოცხლის გადასარჩენად და მართლაც ბევრ ვაჟაკს შეუნარჩუნეს სიცოცხლე.

თითქმის წარმოუდგენელი ჩანდა მათთან მისვლა და, მითუმეტეს, გასაუბრება. ზოგს ოპერაცია უკვე ჰქონდა გაკეთებული, ზოგს ახლა შველოდნენ, ზოგიც ელოდა თავის რიგს... ექიმების ნებართვით ჩვენ ვინახულეთ ბრძოლის ველის გმირები. აქ უბრალოდ დაჭრილი არავინ ჩანდა, ძნელი იყო და მწველი მათი ნატყვიარი, მავრამ არა გვსმენია ისეთი რამ, რაც მათ მეორულ ღირსებას ჩრდილს მიაყენებდა.

სალამოს გვიან დავბრუნდით რედაქციაში მოწინავე ხაზიდან. ჩანთა სავე გვექონდა პატარ-პატარა, შინაარსიანი ჯარისკაცული კორესპონდენციებით. ეს იყო არაჩვეულებრივი ბრძოლის ამბები, რომელთა გაცნობა ყველას აინტერესებდა. ნანახსა და განცდილს ეუზიარებდით ამხანაგებს, როცა რედაქციაში სასიხარულო ცნობა მოვიდა: მივიღეთ არმიის სამხედრო საბჭოს პირველი მისალოცი წერილი. ეს დოკუმენტი ბევრ რამეზე მეტყველებდა, მისი სიმართლე ამ რამდენიმე საათის წინ საკუთარი თვლით ვიხილეთ და მოვისმინეთ თვით ბრძოლის ველზე. ამაზე ნათლად დალადებდნენ ომგადახდილ მებრძოლთა, მეთაურთა და პოლიტმუშაკთა წერილებიც.

აი, რას იტყვებოდა არმიის სამხედრო საბჭო:

„ნ შენაერთის მეთაურს ამხანაგ ი. სილაგაძეს,

კომისარს ამხანაგ ვ. სოხაძეს,

და მთელ პირად შემადგენლობას.

37-ე არმიის სამხედრო საბჭო გლოცავთ თქვენ პირველ გამარჯვებას პრავოურვანსკის, სოვეტსკაიას, კრასნაია პოლიანას და ვლადიმირსკის აღებას.

სამხედრო საბჭო დარწმუნებულია, რომ ეს გამარჯვება დასაწყისია კაცობრიობის ვერაგი მტრის — ჰიტლერიზმის წინააღმდეგ გადამწყვეტი მოქმედებისა.

გისურვებთ წარმატებებს შემდგომ ბრძოლებში გერმანელ ოკუპანტთა საბოლოო განადგურებისათვის.

წინადადებას ვიძლევით მებრძოლები, მეთაურები და პოლიტმუშაკები, რომლებმაც თავი გამოიჩინეს ბრძოლაში, წარადგინოთ მთავრობის ჯილდოზე. 1942 წ. 26 აგვისტო“.

წითელარმიული გაზეთის რედაქცია-სა და სტამბაში მთელი ღამე არ შეწყვეტილა მუშაობა. ყველა მონდომებითა და თავდადებით ასრულებდა მინდობილ საქმეს. ცკლავ გადავათვალიერეთ და შევარჩიეთ მორიგი ნომრისათვის აუცილებელი წერილები, მოგზახვით ნომრის მკეტი და შეველდეით მასალების დამუშავებას. ყველა შეწყობილად მუშაობდა. საშორიფტო სალაროსთან პირველნი დადგნენ ნ. ცინცაძე და ვ. ჯაცარიძე. ისინი მოზრდილი შრიფტით — თეთრი მთავრული კორპუსით სამ სვეტზე აწყობენ სამხედრო საბჭოს მილოცვის ტექსტს. სწორედ ამით იხსნება გაზეთის პირველი გვერდი.

მალე პირველი კორესპონდენციებიც მზადაა ასაწყობად. ახლა კი სამწყობრო უჯრებთან საბრძოლო ვახტზე დგებიან რაყდენ მარტაშვილი და არმენ პაპიაშვილი. ჩვეული სისწრაფით, ბეჯითად იწყებენ თავიანთ საქმეს. ზოგს კორპუსი აქვს ასაწყობი, ზოგს პეტიტი.

ხელთა გვაქვს გაზეთის პირველი გვერდის ანაბეჭდი. გინდა დიდხანს უყურო, ერთხელ კიდევ წაიკითხო, მიუხედავად იმისა, რომ თვალები გელულება

უძილობით, მაგრამ დრო არ ითმენს, სადაცაა ალიონი იწყება.

განთიადზე სტამბის საბეჭდი მანქანა იწყებს ეკანს, არტემ აბაკოვისა და სერგო ზედვენის ჯერი დგება. იწყება არანაკლებ მძიმე და სასწრაფო სამუშაო. საჭიროა დროზე დაბეჭდონ ტირაჟი, რათა დილით ადრე მოსულმა მებრძოლებმა დროზე წაიღონ ახალი, ჯერ კიდევ საღებავმუშრობელი გაზეთის ქვეგანაყოფებში. მას ელიან მოწინავე ხაზზე. დივიზიის გაზეთმა დღეს ყველაზე ადრე უნდა მოაღწიოს მებრძოლამდე. ეს ხომ არაჩვეულებრივი ნომერია ჩვენი გაზეთისა — პირველი გამოშვება, სადაც „საბრძოლო ნათლობის“ დღის ამბებია მოთხრობილი.

და ჩქარობენ სტამბის მუშაკები, რათა დროზე მიიღონ და წაიკითხონ მებრძოლებმა ოფლით, გარჯით და სიცოცხლის ფასად მოპოვებული პირველი გამარჯვების მათუწყებელი ჯარისკაცული სტრიქონები. ნახოს და ამოიკითხოს თავისი აზნაგის, გუშინდელი ბრძოლების გმირის მართალი, მისაბაძი სახე, პირველი ბრძოლების გაკეთილი და მიღებული გამოცდილება. მოისმინოს სამშობლოს სახელით მეთაურის მიერ დასმული ახალი ამოცანა, რათა დღესაც იმოქმედოს გაბედულად, მოხერხებულად, ამრავლოს წინაღობით მოპოვებული წარმატება და საბრძოლო დიდება.

საინტერესოა, კონკრეტულად რას იუწყებოდა პირველი საფრონტო ნომერი: სამხედრო საბჭოს მილოცვის შემდეგ დაბეჭდილი იყო რადიოთი მიღებული საბჭოთა საინფორმაციო ბიუროს ცნობები ფრონტებზე არსებული მდგომარეობის შესახებ, აქვე პირველ გვერდზე კორესპონდენციაა, რომელშიც ვკითხულობთ: „წინააღმდეგობის ველზე ცეცხლის ალი ჯერ კიდევ არ იყო გამქარალი, მაგრამ მოხერხებულად მოწყობილ სანგარში ნაწილის პარტიული ბიურო იხილავდა ბრძოლაში წარჩინებულთა განცხადებებს საქ. კპ (ბ) რიგებში მიღების შესახებ.

პარტორგმა ამხ. შავიქემ მკაფიოდ

დააზნაიათა წითელარმიელ კოპალიანის გმირობა, რომელიც დღეს გამოიჩინა. პარტიუროს წევრებმა ერთხმად დაუჭირეს მხარი წინააღმდეგის მამაცი მებრძოლის პარტიის რიგებში მიღების შესახებ. პარტიაში მიღებულ იქნა აგრეთვე მებრძოლი ცერცვაძე“. პოლიტბელი ჯაოშვილი წერდა იმ მედგარ ბრძოლებზე, რაც ქვეგანაყოფმა გადაიხადა. სერჟანტ ონიკაშვილის, უმცროს ლეიტენანტ ყიფიანის მამაცობაზე, რომლებმაც პირველ ბრძოლაში მოსპეს მტრის ერთი ტანკი და ათზე მეტი პიტლერელი.

გაზეთის მეორე გვერდზე საერთო სათაურით: „ნუ მისცემთ მტერს ამოსუნთქვის საშუალებას, ურტყით პიტლერელებს სრულ განადგურებამდე!“ — მოთავსებულია მებრძოლების, მეთაურებისა და პოლიტმუშაკების ათამდე წერილი.

ყურადღებას იქცევდა უფროსი პოლიტბელის დ. შავიძის წერილი — „პარტორგი ბრძოლაში“. ავტორი წერდა: „26 აგვისტო ჩვენი ნაწილის საბრძოლო ცხოვრებაში ფრიად მნიშვნელოვანი თარიღია. ამ დღეს მან დიდი წარმატება მოიპოვა. ამ შეტევაში და ღიღი დასახლებული პუნქტის განთავისუფლებაში ასეულის პარტორგმა ამხ. კვაჭაქემ თავი გამოიჩინა: დროზე გააცნო კომუნისტებს საბრძოლო ამოცანა... პირადად სანიმუშოდ იქცეოდა ბრძოლაში, უშიშარი იყო და ზუსტად უშენდა ცეცხლს; წინ უძღოდა მებრძოლებს და პირველი შეიჭრა მოწინააღმდეგის რიგებში. ამხ. კვაჭაქემ ამ დღეს სანიმუშოდ შეასრულა კომუნისტისა და პარტორგის მოვალეობა“ — დასძენდა ავტორი.

პოლიტბელი ბ. მჭედლიშვილი ვრცლად აღუქებდა ოცეულის მეთაურის უმცროსი ლეიტენანტის ნ. მიქაძის წარმატებას, უფროსი სერჟანტი ი. ქარჩავა წერდა მეტყვამფრქვევე შაქრო ქაფიაშვილის გამოცდილებაზე, ლეიტენანტი ნ. არველაძე — თავისი მსროლელი ასეულის უნარიან მოქმედებაზე შეტევის დროს. მეტყვამფრქვევე იოსებ კაკაუ-

რძე ამ იარაღის მარჯვედ გამოყენების ოსტატობას უზიარებდა ამხანაგებს. უფროსი პოლიტბელი კაკაბაძე წერდა უფროსი სერჟანტის გ. სანადირაძის მამაცობაზე, უფროსი სერჟანტი ნოე ჩინჩალაძე აღწერდა კომკავშირელთა, მათ შორის კუხალაშვილისა და კიკალეიშვილის, სანიმუშო საბრძოლო მავალითებს.

გაზეთის ამ ნომრის მასალები განადიდებდა დივიზიის მეომართა პირველ წარმატებას და ამ გამარჯვების გმირებს, მოუწოდებდა შეუსვენებლივ ერთყაო მოძალადისათვის, ღირსეულად შეესრულებინათ თავიანთი პატრიოტული მოვალეობა ხალხისა და მამულის წინაშე.

პირველი ბრძოლისა და გამარჯვების პირველ გმირებზე ამ ორიოდ სიტყვით შეიძლება ყველა ამ მსალისა და მათი ავტორების დახასიათება. რამდენად სასიამოვნო იყო ჩვენთვის ის ფაქტი, ვარაუდსა და არჩევანში რომ არ შეეშეცდარვართ! მალე საბრძოლო ორდენებითა და მედლებით დაჯილდოებულთა შორის ვიხილეთ: წითელი დროშის ორდენით დაჯილდოებულნი — მეტყვიამფრქვევე წითელარმიელი იოსებ კაკაუტრიძე და კომკავშირელი უფროსი სერჟანტი ნოე ჩინჩალაძე, წითელი ვარსკვლავის

ორდენით — ლეიტენანტები ნესტორ ლელაძე და ნესტორ მიქაძე; მედლით „მამაცობისათვის“ — უფროსი სერჟანტები გიორგი სანადირაძე და ტარიელ კიკალეიშვილი; მედლით „საბრძოლო დამსახურებისათვის“ ლეიტენანტი მიხეილ ბეჟაური, წითელარმიელი შაქროქავიაშვილი და მრავალი სხვა.

არმიის საფრონტო გაზეთმა „საბჭოთა პატრიოტმა“ ორიოდ დღის შემდეგ მალალი შეფასება მისცა ამ ნომერს და ჩვენს გაზეთს („წინ გამარჯვებისაკენ“) — უწოდა „მებრძოლთა მეგობარი და აღმზრდელი“. გაზეთის ამ ნომრის მომზადება იყო ჩვენი კოლექტივის „საბრძოლო ნათლობაც“. მან ჩვენც საფრონტო ვითარებაში მუშაობის მნიშვნელოვანი საბრძოლო გამოცდილება შეგვიძინა. მისი წარმატება და მალალი შეფასება ჩვენთვის თავისებური საბრძოლო ჯილდოც იყო.

მეორე დღეს დარჩენილი მარაგიდან გაზეთის მორიგი ნომრის მასალები მოკამზადეთ, ასაწყობად დავეუტოვეთ სტამბის მებრძოლებს და კვლავ წვედით მოწინავე ხაზზე მოქმედ ნაწილებსა და ქვეგანაყოფებში, ჩვენს ნაცად ამხანაგებსა და მეგობრებთან.

ბ რ ძ ო ლ ი ს ვ ე ლ ზ ი

ოქტომბრის პირველი დღეები იყო ჩვენმა დივიზიამ ფრონტზე მდებარეობა შეიცვალა — ნალჩიკის რაიონში, მოქმედების ცენტრიდან მარცხენა ფლანგზე, კავკასიონის ჩრდილოეთი კალთებისაკენ გადმოინაცვლა და მეორე გვარდიული დივიზიის მოგერიების რაიონი დაიკავა.

ეს მეტად პასუხსაგები უბანი იყო ჩვენი ფრონტისა. აქ, ბაქსანის ხეობაში, დიდმნიშვნელოვანი გზა გადიოდა და ასეთივე საწარმოები იყო განლაგებული. ამ ხეობის თითქმის პარალელურად მდებარეობს ჩეგემის ხეობაც — დივიზიას ორივე საიმედოდ უნდა ჩაეკეტა. ამით მოწინააღმდეგეს გზას უზშობდა

იალბუხისაკენ, კავკასიონის გადასასვლელებისაკენ, ხოლო მეორე მხრივ, საშუალებას არ აძლევდა მის ჯარებს მარცხენა ფლანგიდან დაერთვა ჩვენი არმიის ნალჩიკის დაჯგუფებისათვის. ასე რომ, მდებარეობის შეცვლა სერიოზულ საბრძოლო ამოცანასთან იყო დაკავშირებული.

პოზიციების ჩაბარება, ლაშქრობა და ახლის მიღება გვემზაომიერად მომზადდა და ჩატარდა. ამან საშუალება მისცა ორივე დივიზიას დროულად, მოწინააღმდეგის შეუქმნევლად დაეკავებინა მათთვის განკუთვნილი პოზიციები. აქტიურად, უნარიანად მოქმედებდნენ ჩვენი

მზვერავები, საგანგებო ჯგუფები და სხვაიპერები.

ლაშქრობაზე დივიზიის ნაწილებმა დაფარეს ას კილომეტრზე მეტი მანძილი მთებსა და ტყეებში, გადალახეს 2.000 მეტრი სიმაღლის აკტობრაკის გადასასვლელი და დაიკავეს მეორე გვარდიული დივიზიის პოზიციები ხარა-ხორას, ზაიფუკოს და გუნდელენის რაიონებში.

ლაშქრობიდან პირდაპირ მკაცრ და სისხლისმღვრელ ბრძოლებში ჩაებნენ.

იგივე გზა გაიარა დივიზიის გაზეთის რედაქციამ, სტამბამ და მისმა პირადმა შემადგენლობამ. ორიოდღე დღის შემდეგ მდინარე ბაქსანის ნაპირას, კლდის ძირში, გაზეთის მორიგი ნომრის მასალებს აწყობდნენ ჩვენი ასოთამწყობები...

მოდ-ე მსროლელ პოლკში გავგვზავნეს პოლიტ-განყოფილების მუშაკი ვლადიმერ კალმახელიძე და მე, ერთი კვირა დაეყავით პოლკთან ერთად მთებში, საბრძოლო ლაშქრობებზე. ბევრი საინტერესო, სამახსოვრო ამბავი და საბრძოლო ეპიზოდი ვნახეთ.

მდიდარ შთაბეჭდილებებთან ერთად მთავარი მაინც ის იყო, ნაწილის პირადმა შემადგენლობამ და ქვეგანყოფილებმა დროულად, ორგანიზებულად ჩააბარეს დაკავებული პოზიციები მდინარე ბაქსანის მარჯვენა ნაპირზე მეორე გვარდიული დივიზიის შემცვლელ ქვეგანყოფილებს. მათ ჩინებულად ჩაატარეს ასკილომეტრიათი გადასვლა ძნელად სავალ მთებსა და ხეობებში და დანიშნულ დროზე განლაგდნენ ახალ პოზიციებზე.

პოლიტგანყოფილებას დაკალების შესრულება მოვახსენეთ და იქვე, ყოფილი საბავშვო ბაღის შენობაში, გპოვეთ ღამის გასათვები ადილი. ის იყო ხანგრძლივი ლაშქრობის შემდეგ ძილს ვეძლეოდით, რომ გვიან ღამით, მოულოდნელად სტუმრები გვეწვივნენ, სასახელო და საამაყო სტუმრები. ესენი იყვნენ ცნობილი ქართველი მწერლები: გიორგი ქუჩიშვილი, კარლო კალაძე, კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, სოლომონ თავაძე და ერეკლე ქარელიშვილი. დაღ-

ლილები კი იყვნენ, მაგრამ დასვენებაზე არავინ ფიქრობდა.

დიდად სასიხარულო იყო მათი სტუმრობა ფრონტზე, გაკვირვებას მაინც ვერ ვფარავდით: ასეთ დროსა და ასეთ მძიმე ვითარებაში როგორ ჩამოვიდნენ უკვე ხანდაზმული ადამიანები, გიორგი ქუჩიშვილი და სოლომონ თავაძე?

ნაშუალამევს დროებით მიწყნარდა ლაბარაკი და იქვე, ვისაც როგორ შეეძლო, მოსასვენებლად მოეწყო. ალბათ, თვალი თუ მოატყუეს იმ ღამეს სტუმრებმა და მასპინძლებმა.

დილით სასურველ სტუმრებს გავუმასპინძლდით რითაც შეგვეძლო — ფრონტული, ჭარისკაცული საუზმით; გავაცანით სად ვიყავით და რას აკეთებდნენ ჩვენი დივიზიის სახელმძღვანელო მეომრები. პასუხს ვერ ვასრებდით, რომ კვლავ ახალ კითხვებს გვძალევიდნენ ჩვენი სტუმრები. ბუნებრივია, აინტერესებდათ — როგორ იბრძოდნენ ქართველი მეომრები, უნდოდათ პირადად ენახათ ისინი ბრძოლაში, მოწინავე ხაზზე.

ბაქსანის ხეობაში იყო იმ ხანად ჩვენი დივიზიის მეთაურის საკომანდო პუნქტი და შტაბის ადგილსამყოფელი. დილით მდინარე ბაქსანს და მის ხეობას ნისლის საბურავი ჰფარავს, თითქოს სიმშვიდეა ამ უბანში, მაგრამ სინამდვილეში ასე როდია. შორიახლოს სროლის ხმაც ისმის, უმთავრესად საარტილერიო ქვეშეხთა ქუხილი. მწერლებსაც გული იქითკენ მიუწევთ, სადაც ჩვენი ბიჭები მედგარად უტევენ მტერს. ცხადია, მათი სურვილის ფიცხლად შესრულება ერთობ ძნელია, — აქ მძიმე საბრძოლო ვითარებაა, ამიტომ სიფრთხილე და დაკვირვებაა საჭირო. დივიზიის სარდლობამ და პოლიტგანყოფილებამ ჩვენ, რედაქციის მუშაკებს, დაგვაკისრა მწერლებზე ზრუნვა და ყურადღება.

პირველად დივიზიის გაზეთის რედაქციაში, თავშესაფარში მივიწვიეთ. საითთაოდ, გულითადად მიესალმნენ მწერლები რედაქციისა და სტამბის მუშაკებს. ზოგს ახლოს იცნობდნენ, ახალგაცნობილებსაც ძმურად ესალმებოდ-

ნენ: ნოე ეკუთმად და არმენ პაპიაშვილი შინაურულად დახვდნენ, როგორც ძველი ნაცნობ-მეგობრები. გულისყურით დაათვალიერეს სტუმრებმა ჩვენი პოლიგრაფიული მეურნეობა. გიორგი ქუჩიშვილმა და სოლომონ თავაძემ ძველი ხელობაც გაიხსენეს და პირადად მოსინჯეს საშრიფტო სალაროები. ერთხანს კორესპონდენციების აწყობაში შეეჯიბრნენ ასოთამწყობებს. სხვებიც არ იყვნენ უქმად — ხელით ბეჭდვაში შეეშველნენ მბეჭდავებს.

სცადეს, მაგრამ ტოლი ვერ დაუღეს ნიკოლოზ ცინცაძის, ვალერიან ქაცარიძის, არმენ პაპიაშვილის და რაჟდენ მარუაშვილის ოსტატობას. მათ იქვე სტუმრების თვალწინ ააწყვეს თითო სვეტი სახელდახელოდ დაწერილი დედანი უშპონო პეტიტიით... მწერლებმა ანაბეჭდი წაიკითხეს და გაოცდნენ მებრძოლთა თითქმის უშეცდომო ნამუშევრით.

წითელარმიული გაზეთის გემოვნებით შეკრულმა გვერდებმაც მიიქცია სტუმრების ყურადღება. სუფთა, ზომიერი საღებავით, ნათლად დაბეჭდილ ნომრებში ჩანდა არტემ სააკოვისა და სერგო ზედდენიძის გულმოდგინება და საქმის სიყვარული.

ბრძოლის ველზე გაკეთებულმა კლიშეებმაც მიიპყრო პოეტთა ყურადღება. უფროს ლეიტენანტ ალექსი პირისისაშვილის, ლეიტენანტ აკაკი ქეღვიძის, უმცროს ლეიტენანტ ნესტორ მიქაძის, უფროს სერჟანტ ნოე ჩინჩალაძის, წითელ-არმიელ იოსებ კაკაურიძის და სხვა წარჩინებულ მეთმართა პორტრეტებმა დიდი ინტერესი და მოწონება დაიმსახურა. სტუმრებს გაუკვირდათ კიდევ, როცა გაიგეს, რომ ეს პორტრეტები აქ, ფრონტზე, პატარა დანით, ლინოლიუმზე შესასრულა საშტაბო ქვეგანაყოფის პოლიტგელის მოადგილემ ალექსანდრე ტარანმა.

ბუნებრივია, ასეთი მებრძოლ-ასოთამწყობებით, ასეთი მებრძოლ-მბეჭდავებით, მათი სიბეჭითითა და ოსტატობით კმაყოფილნი დარჩნენ ჩვენი სტუმრები. ეს მოწონება დიდი დაფასება იყო მე-

ბრძოლთა გაზეთის რედაქციისა და სტამბის მუშაკთა შრომა-ღვაწლისა.

შემდეგ ფრონტზე გამოშვებული ნომრების მასალებს გაეცნენ სტუმრები. დაკვირვებით კითხულობდნენ საბრძოლო წერილებს, ჩანახატებს, ინფორმაციებს, ნარკვევებს, ინტერესით ეცნობოდნენ მათში აღწერილ ამბებს. ბევრი რამ მოგვიწონეს, — ცოცხალი და ოპერატიული ელფერი აქესო, ნომრები თემატურად და ენარობრივად მრავალფეროვანი ჩანსო. ერთი სიტყვით, საბრძოლო მაჩისცემა იგრძნობაო. ასეთი მასალები თანამემამულეთა საბრძოლო საქმეს, მათს გმირობასა და მამაცობას მეტნაკლებად თვალსაჩინოდ ასახავსო. მართალია, დრო ცოტა გაქვთ, — გვეუბნებოდნენ ისინი, — რომ მასალები უფრო დახვეწილად და ხატოვნად მოამზადოთ, მაინც უნდა ეცადოთ, რაც უფრო სხარტად, მიმზიდველად დაწერთ, მით უფრო დაინტერესებთ მებრძოლებსო... შრიფტიც საკმაოდ გქონიათ, პეტიტს კი ჭარბად ხმარობთო; მართალია, ამით აღვიღს იგებთ გაზეთში, მეტ მასალას აღვეთ, მაგრამ სანგრებში და ბლინდაქებში მისი წაკითხვა გაძნელებდაო.

აქვე გამოითქვა აზრი, რომ გაზეთის მომდევნო ნომერი ერთობლივი ძალეებით მოგვემზადებინა, თანაც ერთი გვერდი ლიტერატურული ფურცელი ყოფილიყო. ცხადია, ამ წინადადებას ყველამ აღფრთოვანებით მხარი დაუჭირა და მალე ხორცი შეეცხა კიდევ.

აი, გაზეთის ეს ნომერიც, 14 ოქტომბრის ნომერი. მის მეორე გვერდს ქართულ მწერალთა ლიტერატურული ფურცელი დავარქვით. მასში არაერთი მშვენიერი, მებრძოლი ლიტერატურული ნაწარმოებია დაბეჭდილი. მათ შორის, იქვე, ფრონტზე დაწერილი ლექსი „მთებში მებრძოლთ“ გიორგი ქუჩიშვილისა, სოლომონ თავაძის მშვენიერი ბალადა — „ძმები გულვარდაშვილები“. იქვე, მკაცრ ბრძოლაში იშვა ნოე ეკუთმადის ჯარისკაცული ნარკვევიც, რომელიც აგრეთვე ჩვენ გაზეთში დაიბეჭდა. „ლიტერატურულ ფურცელში“ იყო კონს-

ტანტინე ლორთქიფანიძის მოთხრობის ნაწყვეტი.

ჩვენი ასოთამწყობებმა საგანგებოდ იბეჭითეს გაზეთის ნომრის ლიტერატურული მასალების აწყობისას. ყველა ნაწარმოებში ავტორებმა იმდროინდელი საბრძოლო აზრი და გრძნობა ჩააქსოვეს, რომელიც თანაბრად ეხებოდა ყოველ ჯარისკაცს, დედასამშობლოს ერთვულ შვილს. ჩვენი ასოთამწყობები იყვნენ ამ ნაწარმოებთა პირველი მკითხველები და მათი ღირსების გულწრფელი დამფასებლები.

წითელი საღებავით დავბეჭდეთ ლიტერატურული გვერდის ქუდი. მეორე დღეს, დილით ადრე, გაზეთის ნომერი ხელიდან ხელში გადადიოდა მოწინავე ხაზზე.

მეორე დღესვე კვლავ მძაფრი ბრძოლები იყო ფრონტის ამ უბანზე. დივიზიის პოლკებიდან და ქვედანაყოფებიდან მოსული ოპერატიული პატაკები შტაბსა და პოლიტგანყოფილებას შეუწყნებელი შეტაკებების ამბავს ამცნობდნენ. კავკასიონის მისაღვომები კვლავ ცეცხლის ალში იყო გახვეული, მაგრამ სიმტკიცე და სიმხნევე სუფევდა ყველგან. ჩვენი ნაცადი მეომრები მოსვენებას არ აძლევდნენ მოწინააღმდეგეს. მკაცრი ბრძოლისა და სახელოვან მეომართა მისაბაძი მოქმედების თაობაზე კვლავ მოდიოდა რედაქციაში მოკლე ბარათები.

თითქოს ეს ჩვეულებრივი, ყოველდღიური ამბები იყო ფრონტზე, მაგრამ ერთი უჩვეულო შემთხვევის მოწმენიც გავხდით იმ დღეს.

დღის მეორე ნახევარში შტაბისა და დივიზიის მეთაურის საკომანდო პუნქტის რაიონში, ბაქსანის ხეობაში, მოწინააღმდეგემ მოულოდნელად მეავტომატეთა ძლიერი დესანტი გადმოსხა. ეს იყო მტრის გაბედული ცდა, რათა უეცრად დაეკავებინა შენაერთის მართვის სასიცოცხლო პუნქტი; წარმატების შემთხვევაში ხელმძღვანელობის გარეშე დაეტოვებინა დივიზია და შემდეგ არეულარევა შეეტანა ნაწილებისა და ქვეგა-

ნაყოფების მოქმედებაში, ცალ-ცალკე გაენადგურებინა ისინი.

საბედნიეროდ, მოტყუვდა ავისმლომელი. მყისვე გამოცხადდა განჯაში. ყველამ იარაღი მოიმარჯვა და თავისი საბრძოლო პოსტი დაიკავა. ბრძოლაში ჩაება ყველა ქვედანაყოფი, ყველა მეომარი. მათ შორის იყვნენ დივიზიის გაზეთის რედაქციისა და შტაბის მუშაელებიც. შაშხანა, კარაბინი, ლიმონისებური ხელყუმბარები მათაც მზად ჰქონდათ სამოქმედოდ.

უნდა გენახათ ჩვენი სტუმრებიც — მწერლებიც მებრძოლთა კვალად, რა მხნედ შეხვდნენ ამ მოულოდნელობას. კიდევ მეტიც, იარაღი ითხოვეს, რათა სახელდახელო ბრძოლაში ჩაბმულიყვნენ. მოიტათ თოფი, მე ვუჩვენებ მაგათო... იძახდა გიორგი ქუჩინვილი, და მუდარით მიმართავდა ასოთამწყობს, დროებით მათხოვე შაშხანაო...

პოეტთა ჩაბმა ბრძოლაში საჭირო არ გამხდარა: საშტაბო-საკომანდო ქვედანაყოფის მეომრები ღირსეულად დახვდნენ დაუპატიევებელ სტუმრებს — პიტლერელ მეავტომატებს; ბევრი დახოცეს, ხოლო დანარჩენებმა მთებსა და ტყეს შეაფარეს თავი.

შემდეგ ხშირად დიმილით ვიხსენიებდით ამ ამბავს.

გვიან საღამოს რედაქციაში, რომელიც მიტოვებული კლუბის შენობაში იყო შეფარებული, თავისებური საფრონტო-შემოქმედებითი საღამო-შეყრება მოვაწყეთ. მოვიწვიეთ „ბრძოლაგადახდელი“ მწერლები. შეხვედრაზე იყვნენ რედაქციის მუშაეები: ლუკიანე დუბუვაძე, კომანდო ფობორჯინიძე, ნოე კაყუშაძე, მალხაზ დარეულაძე; ასოთამწყობები: ნიკოლოზ ცინცაძე, ვალერიან ჭაცარიძე, რაქდენ მარუაშვილი, არმენ პაპიაშვილი; მბეჭდავები არტემ სააკოვი, სერგო ზედგენიძე; პოლიტგანყოფილების უფროსის მოადგილე მიხეილ გვასალია, ინსტრუქტორი ალექსანდრე გურგენიძე და 802-ე მსროლელი პოლკის კომისარი შალვა ვასაძე.

შეხვედრა მეგობრული და გულითადი

იყო, უბრალო, როგორც საფრონტო ვითარებას შეეფერებოდა. ვსაუბრობდით თანამემამულეებზე, იმ დღეების მკაცრ ბრძოლებში თავი რომ გამოიჩინეს, მათ მხედრულ უნარსა და მამაცობაზე. ვიზსენებდით აღმანიებს, რომლებიც სიცოცხლესაც არ იშურებდნენ სამშობლოსათვის ბრძოლაში. შემდეგ საუბარი შეეხო ოპერატულ კორესპონდენციას, რომელიც იმ დღეს დივიზიის გაზეთის პირველ გვერდზე, ნახევარ სარდაფად რომ დაიბეჭდა და სათაურად „პარტიული კრება ბრძოლის ველზე“ ერქვა. განსაკუთრებით საინტერესო იყო, რომ ამ მასალის გარჩევის წინა დღეს რედაქციაში მოვიდა ამ კორესპონდენციის მთავარი ვპირი, მამაცი პოლიტხელი კლადიმერ ლურსმანაშვილი. მისმა გაცნობამ და საუბარმა წარუშლელი შთაბეჭდილება დასტოვა ჩვენს მწერლებზე. მისმა მოკლე, აზრიანმა ნაშრომმა კვლავ დაადასტურა გაზეთის დღევანდელ ნომერში მოთხრობილი საბრძოლო ეპიზოდის სისწორე.

დიდხანს შევეყვიით საუბარს. ამასობაში ჯარისკაცული მაგიდაც გავაწყვეთ. ჩვენებური ჭაჭის არაყიც დაედგით სუფრაზე. ნასიამოვნები დარჩნენ სტუმრებიცა და მასპინძლებიც. ჩვენი სამშობლოსა და არმიის მომავალ წარმატებათა სადღეგრძელოს ფეხზე მდგარი ვსვამდით...

ყველა გამხიარულდა. ჩინებულად უკრავდა საშა გურგენიძე აუწყობელ, დამტვრიანებულ პიანინოზე. ჩუმი სიმღერაც წამოვიწყეთ, მას ცეკვა მოყვა. მშვენივრად ჩამოუჭროლა მთიულური იარაღში ჩამჯდარმა, ნაბადწამოსხმულმა

შალვა ვასაძემ, მწერლებიც გამოიწვია საცეკვაოდ. ბოლომდე არ დაგვეცალდა ეს უჩვეულო სუფრა და ბაასი...

პოლკის მეკავშირე შემოიჭრა და კომისარი ვასაძე იკითხა. გუმანით მივხედით, რომ რაღაც სერიოზული მომხდარიყო. მეკავშირემ ჩაატრჩხულა კომისარს: მთა ხარა-ხორაზე, დიდი ძალებით მტერი შეტევაზე ვადმოვიდა და სისხლისმღვრელი ბრძოლებიაო. შალვა ვასაძემ ბოდიში მოიხადა, უმალ დაგვეტოვა, მალე შეგვხვდებითო, ესა თქვა და ცხენს მოახტა, მთებში გაუჩინარდა ღამის სიბნელეში.

ერთხანს სიჩუმე ჩამოვარდა, შემხვედრთა შორის არავინ იღებდა ხმას. განწყობილება რომ აღგვედგინა, სტუმრებს მალხაზ ფარულავა წარგუდგინეთ და ვთხოვეთ წაეკითხა თავისი ლექსი მამაც და საზრიან მებრძოლ ალექსანდრე ბენიძეზე. ვერ იქნა, ვერა, მალხაზს ლექსი ვერ ვათქვევინეთ. მაშინ თვით გიორგი ქუჩიშვილმა წაიკითხა. ყველას მოეწონა ეს ლექსი — გულთბილად დაწერილი საბრძოლო ქება ყოჩაღი მებრძოლი კაცისა...

გვიან დავიშალეთ, ზოგი მიწვა მოსასვენებლად, ბევრს ამაღამდელ ბრძოლის ბედზე ფიქრი თან ჩაყვა ძილში და დღემდე არ ასვენებდა.

ორი დღის შემდეგ მთა ხარა-ხორაზე მომხდარ მკაცრ ბრძოლებზე იუწყებოდნენ ჩვენი სამხკორები და აქ, რედაქციის საველე სტამბაში, სახელდახელოდ, მათდამი მიძღვნილ კორესპონდენციებს აწყობდნენ ჩვენი მკვლავმოუღლეი, მებრძოლი ასოთამწყობნი...

მ ო ლ ბ შ რ მ ნ ი

ჩვენი ჯარისკაცული გაზეთის მორიგი ნომერი ჩვეულებრივ საფრონტო ოპერატულობით მომზადდა. ეს იყო დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ოცდამეხუთე წლისთავისადმი მიძღვნილი საზეიმო ნომერი. თუმცა მა-

შინ სამხრეთის ფრონტის ამ უბანზე მძიმე ბრძოლები იყო და არც ისე საზეიმოდ ვიყავით განწყობილი, შენაერთის გაზეთის ნომერი ურიგო არ გამოგვესვლია.

საღლესასწაულო ნომრის მთელი ტი-

რადი სათანადო მისამართებით სწორად აღწერილ ფოსტალოვნებში.

ჩვენ კი, დივიზიის განეთის რედაქციისა და სტამბის მუშაკები, საჩქაროდ შევეუდევით ახალი, უჩვეულო ლაშქრობისათვის მზადებას. სამზადისს ვამბობ, თორემ, მოსამზადებელი მიანცდამანც რა გვქონდა. ძირითადად ყველაფერი, რედაქციისა და სტამბის მთელი მეურნეობა, საკმაოდ მოძველებულ, მაგრამ გამძლე სამტონიან მანქანაზე ეტეოდა.

ღამის სიბნელეში შეუსვენებლავ ვიარეთ და ადრე დილით უკვე დანიშნულ ადგილზე, ბაქსანის ხეობაში, ყოფილ ტურისტულ ბაზაში ვიყავით.

დაწესებული განრიგის მიხედვით სწორედ აქ იყრიდნენ თავს ჩვენი დივიზიის ნაწილები და ქვეგანყოფები. სწორედ იქ იწყებოდა კავკასიონის ქედის გადასალახავად უმაგალითო ლაშქრობათა სამზადისი — ბაქსანის ხეობიდან დონდუზ-ორტუნის უღელტეხილით სვანეთში უნდა გადასულიყვნენ ჯარის ნაწილები. ეს მარშრუტი შედარებით უკეთესი და ადვილი ჩანდა და არჩევანიც მასზე შეჩერდა.

ტურბაზაში უნდა დავეტოვებინა ჩვენი ვალმოხილი ავტომანქანა და თვითონ გვეზოდა სარედაქციო-სასტამბო მეურნეობა, მთელი ჩვენი ავლა-დიდება, საკმაოდ დიდი და მრავალფეროვანი ტვირთი, სახედრებზე უნდა აგვეკიდა. თუმცა საეჭვო არ იყო, რომ ეს გამწვევი ძალა საიმედო არ იქნებოდა: უჭმელ-უსმელი და დაუჭედავი სახედარი მძიმე ტვირთსა და საჭურველს უზომოდ ძნელ, გრძელ გზაზე ვერ ზიდავდა და თვით გახდებოდა ჩვენი საზიდი. იყო სხვა წინადადებაც: ყველას გაგვენაწილებინა საჭირო, აუცილებელი მარაგი და თავად გვეზოდა ზურვით პირად ნივთებსა და საბრძოლო იარაღთან ერთად, მაგრამ ბოლოს მინც პირველ ვარაუდზე შევჩერდით.

სახელდახელოდ დაამზადეს ჩვენმა ბიჭებმა ათობით ხურჯინი, შიგ საგულდაგულად ჩავაწყვეთ ცალ-ცალკე, ქაღალდებში გახვეული სხვადასხვა ზომი-

სა და სახელწოდების შრიფტი, სასტამბო ხელსაწყოები და ქაღალდის მარაგი. დილით ადრე, საუზმის შემდეგ, იარაღი ავისხით, შეგვახმეთ ოციოდე სახედარი, ზედ გადავკიდეთ სავსე ხურჯინები და მწყობრით შევეუერთით მეომართა გრძელ რიგს.

უკვე ყველასათვის ცხადი იყო ლაშქრობის მიზანი და ამოცანა, მაგრამ მინც უცნობ გზას დავადეკით: დღემდე ამ მარშრუტით, ასეთ მწყობრში, ასეთი მძიმე ტვირთითა და, რაც მთავარია, ასეთ დროსა და ამინდში, არავის უვლია კავკასიონზე.

— რას გვიპირდება, რას გვიმზადებს ეს უვალი გზა და ეს საკაფი სავალი? — აი, კითხვა, ყველას ავრე რომ აწუხებდა და აინტერესებდა. და ყველზე საჭირობოროტო, ყველასთვის საინტერესო კითხვა ორი დღე დარჩა პასუხგაუცემელი.

ახლა კი ერთი ნამდვილად ცხადი იყო: როგორი გაუტყვალავი გზა, სიძნელე და გაჭირვება არ უნდა ყოფილიყო წინ მოსალოდნელი, მთავარი მინც ადამიანების ნიჭი და უნარი იყო, ადამიანებისა, რომლებმაც კავკასიონის მთების ძირას წილს, ზაფხულსა და შემოდგომაზე, ძლიერ და გამოცდილ მტერთან ბრძოლაში მამაცობისა და გმირობის იშვიათი, დაუფიქარი მაგალითები გვიჩვენეს.

ამ ვაჟაკებისათვის გადაულახავი და დაუძლეველი არაფერი იქნებოდა. ამაზე მეტყველებდა მათი მხნე, იმედიანი და ამაყი სახეები, მათი ურყევი ხასიათი, მათი მტყიცე გადაწყვეტილება.

თუმცა ვხედავთ დაღვრემილებსაც, რომელთაც თავიანთი სურვილის წინააღმდეგ, დროებით აქ დატოვეს მძიმე შეიარაღება.

ამიტომაც იყო, ალბათ, ერთმა არტილერიისტმა ოფიცერმა ჩვენს დატვირთულ კოლონას უიარაღოდ გვერდზე რომ ჩაუარა, წყრომით ჩაილაპარაკა — ამდენი ბარგი-ბარხანა რისთვის გინდათ, რომ წამოვიღითო, — ეს გულმოსული, გადაკრული სიტყვა ჩვენებმა გულის-

ტკივილის გაქარვებად უფრო მიიჩნიეს, ვიდრე უადგილო ხუმრობად.

ახლად გაკვალული გზა. თუ შეიძლება მას გზა ვუწოდოთ, ვიწრო იყო, ციცაბო და ხიფათიანი. აღმართს დაღმართი ცვლიდა ხშირად. ძნელი სათქმელია, რა უფრო ადვილი იყო დასაძლევად — აღმართი თუ თავდაღმართი. ხშირად აღმართი ფეხმოუყიდებელი იყო, ხოლო ჩასავალი უფრო უარესი.

აღმართი უმთავრესად წრიაპებით, წალკატითა და საყრდენით უნდა აგველო. დაღმართიც ასე დაგვეძლია. ასეთი სვლა ერთი კაცისათვის არც ისე იოლი იყო; ჩვენ კი, მოზრდილი ტვირთით დამძიმებულებს, თან სამი-ოთხი დაზურგული სახედრისათვისაც უნდა გვეპატრონა.

ხანმოკლე შესვენებები ენატრებოდათ მოლაშქრეებს. ასეთი შესვენება ალადვენდა დახარჯულ ენერგიას, მაგრამ შემდეგ ადგომა უძნელდებოდა ადამიანს და ისევე მიდიოდა ლაშქარი საშუალო სიჩქარით. მწყობრად და დაუსრულებლად. მაინც მხნედ მიაბიჯებდნენ ადამიანები. იტანდნენ ყოველგვარ გაჭირვებას და ამაში ერთიმეორის ხელშეწყობა თუ შეძახილი შეელოდა მათ.

თუმცა კალენდრით შემოდგომაა, ნოემბერი, ამ გზაზე უკვე ნამდვილი ზამთარია: დიდი თოვლი და მკაცრია ყინვა, ძლიერი ქარიც ვერ ფანტავს დაბურთულ ნისლს... აქა-იქ მზე გამოიჭრება, გამოანათებს, თუმცა ეს მზეც და მისი სხივებიც ზამთრისაა, სასიამოვნო, მაგრამ უძალი, ღონემიხდილი.

მოლაშქრენი მთამსვლელობის პირველ გაკვეთილს გავდივართ. წერაქვი და ძალაყინი, წრიაპები და თოკი, — აი, ესაა პირად საბრძოლო იარაღთან ერთად, ჩვენი ალბიური შეიარაღება. მთაში ღამის საქმნებელი ტომარა არავის გეჭონია. საზაფხულო ტანსაცმელი, ნაქები ჯარისკაცული ფარაჯა, — ეს იყო ჩვენი საიმედო მოსასხამი და მთავარი საფარიც.

ღიბ, გზა გვიდევს წინ, გრძელი და

ძნელი სავალი. და ხიფათისა და დაბრკოლებათა მიუხედავად, მოლაშქრეთა რიგები უწყვეტ ნაკადად ვაჭიმულა მიხვეულ-მოხვეულ, დაკლავნილ ბილიკებზე.

ჯერ კიდევ შორსა ვართ დიდი კავკასიონის მთაგრეხილიდან, ჯერ მხოლოდ მის „შემოგარენში“ ვართ, თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ ამ ხევებს, კლდეებსა და მთებს. ჩვენთვის, არასპეციალისტებისათვის, რომლებსაც მარტივი რუკა გვაქვს კავკასიონისა, ძნელია ყოველივეს საკუთრივ თავისი სახელი ვუწოდოთ, ეს ალპინისტთა საქმეა ალბათ...

ერთი რამ უთუოდ ცხადია: მოლაშქრენი ვიწყებთ არა მარტო ამ ხეობის, ამ მთებისა და მათი ციცაბო კალთების დაზვერვას, არამედ მათ საფუძვლიანად დალაშქრვას, მათ ათვისებას. თვით ამ პროცესში ვხედავთ, ვეცნობით, ჩვეულებრივი თვალთ ვაკვირდებით და ვარკვევთ ბევრს ისეთს, რაც არ გვინახავს და არცა გვსმენია.

გავიარეთ ბაქსანის ხეობა, მისი მქუხარე, მოუსვენარი მდინარითა და ლამაზი ბუნებით, მძაფრი და სასახელო ბრძოლებით მულამ მოსაგონარი...

რაც უფრო წინ მივიწევთ, მალა ავდივართ, რაც უფრო ვიჭრებით მთების სიღრმეში, მათ სამფლობელოში, მით უფრო ვიწროვდება ხეობა. თანამგზავრებივით გვერდში გვიდგებიან და მიგვაცილებენ მთები, ორწოხები, სალი, უტყვი კლდეები, რომლებიც ხან მარცხნივ, ხან კი მარჯვნივ დგანან ურყევად, თუმცა მოლიპულ გზაზე სრულიადაც არ გამოდგებიან დაამხმარედ ხრამსა თუ ნაპრალოში გადაჩხვებისას. ისინი ზოგან მხოლოდ ჩრდილს აყენებენ ისედაც დაბურთულ გზაზე.

ნოემბერია... მთელ გზაზე თოვლია. დიდი და ღრმა... წინა დღით ამბობდნენ, მთაში წელს ნადრევად. შემოდგომაზე, ჩვენდა ბედად, დიდი თოვლი მოსულაო... ხუმრობა ეგონა ზოგიერთს, მაგრამ საკუთრივ ვხედავთ, თითქოს საგანგებოდ, ჩვენს შესახვედრად და დასაჯაბნად მომზადებულა მთა.

ამიტომაცაა, რომ ირგვლივ თეთრიო ყველაფერი...

თეთრი მთები და ვერცხლისფერი მწვერვალები ნათელს ფენენ აქაურობას. დინჯი და საზეიმო სიწყნარე სუფევს. ზემოდან კი კლდეები გადმოგვყურებენ მედიდურად, თავმოამწონედ და საეჭვოდაც.

აქ, ბუნებრივია, ადამიანები არ ცხოვრობენ, არც ცხოველებს შეხვდებით ამ ღროს.

ამიტომაცაა, როცა ქარი არ ქრის, აქ საოცარი სიჩუმეა, სიწყნარე, თითქოს გრძნობ კიდევ ამ სიჩუმეს, თითქოს გესმის მისი.

აქა-იქ, სადღაც, ყინულქვეშა მთის ნაკადული ამოყოფს თავს, ხან ხევში, ხან ნაპრაღში გადაიჩეხება; ზოგან უცნაური ხმაც ისმის: ალბათ, სადღაც ყინული გალხვა ან ტყდება, ან თოვლის ზევი მოწყდა მთას და ქვემოთ მოგორავს, მატულობს, ძალას იკრებს, რათა ერთიანად წალეკოს წინ შემხვედრი ცოცხალი არსება იქნება თუ კლდე-ღრე.

დროდადრო სწორედ ეს არღვევს გზაზე სიჩუმეს და აფხიზლებს მოლაშქრეებს, წინდახედულად იარონ, არ მისცენ თავი ფიქრსა და საგონებელს.

— მზეო, ამოდი, ამოდი, ნუ ეფარები გორასა... იხსენებ ამ საყმაწვილო სიმღერას, ჩუმდაც ღიღინებ შენთვის მთაში გზად მიმავალი, ყინვა და სიცივე გახსენებს.

თითქოს ისმინა მნათობმა მთის შვილთა ვედრება. აი, მზემაც დრო იხელთა და მაცოცხლებელი სხივები კვლავ სტყორცნა თეთრ მთებსა და მაღალ მწვერვალებს. თვალს ჭრის მისი ნათება, მთებისა და მწვერვალთა ანარეკლი. აქ უჩვეულო სინათლე აქვს მხეს.

სწორედ აქაა, კავკასიონზე, ყველაზე ცეცხლოვანი, ნათელი და სხივმოსილი ცისკარი და დაიხი, მზის ამოსვლა და მზის ჩასვლა, როცა ცა მოწყმენილია და ნისლი არ ფარავს მისი კალთებისა და მწვერვალების მშვენებას.

ჩვენც წინ მივიწევთ, რათა უფრო ახლოს ვიხილოთ და განვიცადოთ ეს სით-

ბო და ეს ნათება. გინდა, რომ შეიძლება ბოდეს, ხელი ახლო მას, გულთან მიიტანო და უსაზღვროდ გაიხარო...

რაც უფრო მაღლა მივიწევთ, მით უფრო ჩქარა იცვლება ამინდი და ბუნება. აგერ, მზე და ცის ლაქვარდი ამ თოვლიან მთის კალთებზე აირეკლა მოულოდნელად. შემდეგ აქვე გზად მოჩუხჩუხე ნაკადული ამ იციმიციმდა. თვალს ჭრის, გონებას იტაცებს ეს უცნაური არეკვლა და ციმიციმი მათი, გინდა დიდხანს გავრძელებს ასე, დატყბე მისი სილამაზით, გული იჯერო, რადგან შეციებულ სხეულს ათბობს ეს მზე, სულს ახარებს ეს ნათება.

განა დიდხანს გვაცლის მთა ამ ნეტარებას?

მთა პასუხს არ აგვიანებს...

აქაური თეთრი ნისლი უკვე მოცურავს, ზედ მოლაშქრეთა ფეხებთან მოცურავს უკვე და ასე უცებ თეთრი, კოხტა ნაბადივით გვეხვევა მკიდროდ.

განა საკვირველია, რომ მზისა და ლაქვარდის ანარეკლსა და ციმიციმს ვერა ვხედავთ. ორიოდ ნაბიჯზე შენს წინ მიმავალ ამხანაგსაც ვეღარ ამჩნევ, მხოლოდ გუმანით მისდევ ნაკვალევს, ცდილობ ფეხდაფეხ მიყვე მას.

ცივი ნისლი სახეზე გელამუნება, ნაოფლარ სახეზე ორთქლდება, თვალს ეფარება ყოველი, მაგრამ გულს არა... ყურადღება იბოკება, აქვე იკრიბება აზრი, ამ გზაზე, ამ ნაბიჯებზე ფიქრობ. გზას რომ არ აცდე, ხიფათს არ გადაეყარო!

ცდილობ, მალე გაეცალო დაბურული ნისლის ზონას ან თვით მოგშორდეს იგი, რათა ახალი, განსხვავებული საოცრება ნახო მთაზე, მის ძიებაში გზაც დაიმოკლო სავალი.

შემდეგ კვლავ სინათლე და სითბო, მაგრამ სუსტი და ძალანაკლები...

მკრთალი სინათლისა და ღონეგამოლეული სითბოს კვალად, მაინც წინ მივიწევთ, ზევით ვისწრაფვით, რათა დავიმოკლოთ ეს გზა, ეს ბილიკი. გვეწაღია, სულ მაღლა ავღაწროთ და თვით უღელტეხილზე შევხვდეთ დაისს, მზის ჩასვ-

ლას კავკასიონზე, ვნახოთ და გული ვი-
ჭეროთ ამ სილამაზით, ამ საოცრებით.
მაგრამ ახლა ყველაფერი როდია მო-
ლაშქრებზე დამოკიდებული. მთას თა-
ვისი წესი აქვს, თავისი კანონი, ამ დროს
კი ეს წესი უფრო მკაცრია და შეუ-
ვალი.

დაისი ვერ ვიხილეთ კავკასიონზე,
რადგან სქელმა ნისლმა დაფარა თანდა-
თანობით ყველაფერი და მზე მთას მიე-
ფარა დასაფლეთიდან, ჩვენთან გამოუმ-
წვირდებლად. სამაგიეროდ დაგვრჩა
იშვდი, რომ მეორე დილით მაინც ვნა-
ხავდით აისს, ცისკარს მთაზე.

ბურუსში შეუძლებელი გახდა ლაშქ-
რობა ამ სიმაღლეზე, ამ მოლიბულ გზა-
ზე; ყინვამაც იმატა და ისედაც ძნელი
გზა კიდევ უფრო ფენმოუკიდებელი და
უვალი გახდა.

ამასობაში, შეუმჩნევლად, დღეც მიი-
წურა. მიუხედავად მძიმე დალილობი-
სა, ყველას სურს ტემპს უმატოს. იქნებ
დალამებამდე გადასასვლელს მივალ-
წიოთ, ეგებ მერე უფრო ადვილი იყოს
სვლა და გზის გატეხვა.

წინ კი მოლაშქრეთა მთელი ჯაჭვია,
გვერდს ვერ აუქცევ, ვერ გაუსწრებ; არა
მარტო იმიტომ, რომ ლაშქრობას
თავისი წესი და რიგი აქვს, იმიტომაც,
რომ გზა ვიწრო.

დალამდა. მართალია საათის მიხედვით
ღამეა, მაგრამ მუდმივ თოვლიან მთაში
თითქმის საღამოა, თეთრ ნაბადში გახ-
ვეულ კავკასიონზე არ ბნელა. თუმცა
წინსვლა სახიფათოა ამ ახლად გაკა-
ფულ და კვლავ გაყინული მთის კალ-
თებზე.

მეწინავე კოლონებიდან მთაზე თაღა-
რივი უკვე დაუჭერიათ და სათანადო
ძახილი ჩვენს რიგებამდე აღწევს, შემ-
დეგ კი მომდევნოთა მწყობრს გადაეცე-
მა შესასრულებლად.

შეჩერდნენ მოლაშქრეთა კოლონები.
ვისაც სად მიუსწრო ბრძანებამ, იქ უნ-
და მოიწყოს ბინა-ბანაკი: გამოორიცხუ-
ლია ადგილისა თუ თავშესაფრის არჩე-
ვანი.

საბედნიეროდ, დაახლოებით 2.600

მეტრზე ზღვის დონიდან, იქ სადაც ჩვენ
შეეჩერდით, ხელმარჯვნივ, მცირეოდე-
ნი ყინულოვანი ფართობი აღმოჩნდა
„თავისუფალი“, ღამის სათვეი ადგილი.
სწორედ აქ მოგვიწევს „ღამის თვეა“
ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით.
ნამდვილად აქ გამოგვადგა წინდახედუ-
ლი კაცის რჩევა და დაყენება — ათიო-
დე ცხვრის ტყავი წაიღეთო. სწრაფად
გავშალეთ ყინულოვან ფართობზე ბეწ-
ვიანი საფეხი და ყველანი, — თორმე-
ტივე სამხედრო ეჟერნალისტი და სტამ-
ბის მუშაგი ზედ მოვკალათდით. სახედ-
რებიც გვერდზე მივრეკეთ და დავაბი-
ნავეთ ტვირთმოუხსნელად, უქმელ-უს-
მელნი...

ძილი ყველას გვენდოდა, მაგრამ ამა-
ზე ფიქრიც არ შეიძლებოდა, ერთ ად-
ვილზე გაჩერება საშიში იყო — ნაოფ-
ლარი, დაღლილ-დაქანცული ადამიანე-
ბისათვის დაღუპვას ნიშნავდა. ამიტო-
მაც დავაწესეთ მუდმივი მორიგეობა,
რომ არავის ჩასძინებოდა ან არ ჩაეყ-
ვინათ...

მათარაში მცირეოდენი არაყიც გვექონ-
და საოჯახო საჩუქრებიდან გადაჩენი-
ლი. ჩვენს შორის არავინ ეტანებოდა
მაგარ სასმელს, ახლა კი მცირეოდენზე
უარი არავის უთქვამს.

აი ასე დავებანაკელი დონღუზ-ორუ-
ნის მისადგომებთან.

როგორც უკვე ვთქვი, ნოემბრის თვეა,
მაგრამ აქ, კავკასიონზე, შთაუღლი ზამთ-
რის ამინდია და თეთრი ღამე — აქაური,
თავისებური.

ცხადია, ღამეც გრძელია ასეთ დროს,
ხოლო მომლოდინე მობანაკეთათვის კო-
დეგ უფრო გაგრძელებული, მაინც
ალიონი ნაადრევად გვენიშნა, რადგან
აქ აღრე ინათა უფრო...

უჩვეულო, განუმეორებელი იყო ეს
თეთრი ღამე კავკასიონზე. ცოტა ვინმეს
თუ გაუთენებია ასეთი ღამე ბრძოლაში
თუ ბრძოლის შემდეგ.

თეთრი ღამე 2.600 მეტრ სიმაღლეზე
ზღვის დონიდან, თვით დიდებულ კავ-
კასიონზე, მის მუდმივ თოვლსა და ყინ-
ვარეთში, ღია ცისქვეშ, ჩვეულებრივ,

საშემოდგომო ჭარისკაცულ ტანსაც-
მელში...

ყოველ მცირე ყინულოვან ფართობ-
სა თუ მოლაშქრეთა სახელდახელოდ გა-
მოჭრილ საფეხურზე, სადაც შეეძლო
აღამიანს ფეხის მოკიდება და შეჩერე-
ბა, ფიზიკურ გუშავად იდგნენ მეომრე-
ბი, ღრობით ძირს რომ ჩამოეშვათ მძი-
მე ტვირთი და საქურველი. ისინი მხნედ
იტანდნენ უჩვეულო დაღლას, სიცივეს;
ზეზეურად ფეხზე ისვენებდნენ, თუ
ამას საერთოდ დასვენება შეიძლება
უწოდოს კაცმა; ლაშქრობისა და გაჭირ-
ვების ოფლს ყინვა უშრობდათ, გათო-
ვით ხელ-პირს თოვლით იხელდნენ და
იზობოდნენ, ერთი სიტყვა კი არავის
წამოსცდენია, შეუსაბამო და არასაკად-
რისი. მოვალეობის გრძნობა და მეომ-
რული მწყობრის მხურვალეობა უთბობ-
დათ გულებსა და გათოვლ სხეულებს.

მართლაც საოცარი იყო მათი ზედრი
ამ ღამით, საოცარივე სიმხნევეითა და
ამტანიანობით გადაჰქონდათ ყოველივე.
უყურებ მათ ზეადამიანურ ძალასა და
შესაძლებლობას, და ფიქრობ, რა შეუძ-
ლია აღამიანს, რისი დაძლევა და ატანა,
როცა იგი სულით ძლიერია და ფიზი-
კურად ნაწრთობი, მტკიცე, შეკრული
კოლექტივის წევრი, მეომრული ოჯა-
ხის შვილი, მისი ბედისა თუ უბედობის
მოწმე და თანაზიარი.

ცხადია, ზოგს ნამდვილად უძნელდე-
ზა აქ ყოფნა და ღამის თევა, მაგრამ კი
არ წუწუხებენ, არამედ ცდილობს არ გა-
ამყლავნოს, არც გაამზილოს ეს, რათა
სხვას ნირი არ წაუხდინოს, სხვაზე ცუ-
დად არ იმოქმედოს. ამით ქმნის საჭი-
რო სიმხნევეს და განწყობილებას.

ერთხანს უჩვეულო, მიყურებულო
ჩანდა მოლაშქრეთა სახელდახელო ბი-
ზა-ბანაკი; თუმცა არავის უძინია, თუმ-
ცა არავის უფიქრია დასვენებასა და
თვალის მოტყუებაზე. ყველას ერთი
საზრუნავი ჰქონდა უპირველესად: უცა-
ბედი მოყინვისაგან ან შესაძლო დაცუ-
რებისაგან დაეცვა საკუთარი თავი თუ
ამხანაგი, რომ უძირო და ხახამშრალი
ნაპრალეების ლუკმა არ გამხდარიყო.

ფიზიკურად ყოველი მობანაკე
უფროსი თუ ხელქვეითი.

აღიონის მოახლოებამ თავისი გაი-
ტანა. ბანაკში ჩამი-ჩუმე არ ისმოდა
ღილით, გარინდებულიყვნენ თოვლსა
და ყინვაში გადათეთრებული მებრძო-
ლები.

მართლაც განუმეორებელი და დაუ-
ვიწყარია ეს სამთო ბანაკი და ეს უძი-
ლო ღამისმთევლები!

ვიმეორებ: ირგვლივ მხოლოდ თეთრი
საბურველია, მუდმივი თოვლითა და
მყინვარებით. ხელუხლებელი, წმინდა,
ალბათ, ისეთივე უძველესი და უცვლე-
ლი, როგორც მისი ფუძე-საყრდენი
ბუმბერაზი კავკასიონი.

გარშემო სხვადასხვა სიმაღლისა და
მოყვანილობის მთები და მწვერვალები
აღმართულან მიუვალ ბასტიონებად, —
ისეთივე სპეტაკნი და ქედუხრენი, რო-
გორც ის აღამიანები, რომლებიც ახლა
აქ ღამეს ათენებდნენ, ათენებდნენ კი
არა, სწორედ რომ ტებდნენ ფიქრის-
მომგვრელი იდემალებითა და უბადლო
მშვენიერებით მოსილი მთების თეთრ
ღამეს.

სიწყნარე სუფევს ირგვლივ. მხო-
ლოდ უძილო აღამიანთა სილუეტები
გაივლებენ გაშლილ, უწყვეტ მწყრივ-
ში გუშინ მათ მიერვე გაცვალულ სა-
ცალფეხო სავალზე და ამაღამ ხელახ-
ლად გაყინულ, ფეხმოუკიდებელ გზა-
ზე...

აქა-იქ პირველი ხმაც ისმის მხედრი-
სა. საპასუხოდ თანამოიარაღის თუ „სა-
ბრძოლო მეგობრის“ (ცხენის) გამოხმა-
ურებაც ისმის. ხოლო ორივე ეს ხმა, ეს
ჩახილი ერთად გადაბმული, ნელა ეშვე-
ბა თოვლიან ხევში და უმაღლე უკან
არუნდება უწყვეტი ექოს სახით.

ძნელია ამ ღამის და ამ ღილის სუ-
რათის სრული აღდგენა და, მით უმეტეს,
მისი აღწერა. იგი მის უშუალო მნახ-
ველს თუ ძალუძს გონებით წარმოიდ-
გინოს მხოლოდ, რადგან ეს იყო არა
მარტო განუმეორებელი სანახაობა, არა-
მედ, უჩვეულო გულისტქმა და ასეთივე

დიადი, უმაგალითო სილამაზე მთისა და მისი შვილებისა.

გოლიათი, ფუტეურყევი მთები და ცაღაწვდილი, ელვარე მწვერვალებიც თითქოს განცვიფრებულნი იღგნენ ამ გასაოცარი ამბისა და საკვირველების მოწმენი...

— საიდან სადაო, ამდენი ხალხი, იარაღსხმული, აქ ჯარად თავმოყრილი, — თითქოს ფიქრობდა ერთი...

— ვინ უხმო მათ, ვინ გაუჯავა სავალი ან ვინ მისცა ბინა ჩვენს კალთებზე, — ყვიროდა მეორე...

— ვინ გაუმასპინძლა მათ. ვინ დააბურა ისინი, — პასუხს ეძებდა მესამე...

— როგორ ამოვიდნენ ამ სიმაღლეზე ან ვინ შეიფარა ამ ქარყინვაში. აქ ნადირიც არ ბინადრობს, არც მგლის მუხლი მუხლობს ახლა ამ გზაზეო, — დარღინად დასძენდა მომდევნო, — მათა მთავარი...

თითქოს ასე გააოცა ადამიანთა სითამამე-ვაყვაცობამ მთანი მაღალნი. მეომართა შემართების წინაშე ქედს იხრიდნენ და მაღლიერების ნიშნად აღმოსავლეთიდან, შუქმოფრქვეულ შორეთიდან მზის სხივებსა და სინათლეს უხმობდნენ, თითქოს გზის გაკაფვაში შველას პირღებოდნენ.

თუმცა ეს იყო ცივი და მიუჯარებელი, მაინც მშობლიური ბუნების თანაგრძნობა, მისი თავისებური სითბოცა და ალერსიც.

ბევრს სურდა ამ შეხვედრისა და ამ სანახაობის დიდხანს ცქერა-შეცნობა, მაგრამ ეს იყო ერთი ჩვენება, ერთი ხანმოკლე განცდა...

რა სწრაფცვალებადია დამით მთაში ამინდი, მისი ბუნება, რა უცნაური და კონტრასტულია მისი სურათები ამ დროს...

ერთხანს მთამ სქელი დაბურული ნისლი გადაიყარა. გამოჩნდა თეთრად მოქათქათე კავკასიონი, მისი მოციალე მწვერვალები.

ზედ ვარსკვლავები აკიაფდნენ. ბადრმა მთვარემ ოქროსფერი სხივები

ტყორცნა და ერთიანად გაანათა ისედაც თეთრი არე-მარე და ჩვენი ფხიზლად მყოფი ბანაკიც.

ასეთი, ნამდვილად ზღაპრული სანახაობა არასოდეს გვენახა მოლაშქრებებს. რა ცხადი და ნათელია ირგვლივ ყოველივე. ახლა მთა დამით დაშვიდებული და მობანაკეთა კეთილმოსურნე ჩანს.

მალე ნისლმა კვლავ მოიკრიფა ძალა, კვლავ ბურუსმა მოიკცა მთები და მწვერვალები. დილით კი დიდებულად ბრწყინავდა მზით აელვარებული კავკასიონი...

ამის შემყურე ნაბრძოლი მეომრები. ომის ქარცეცხლში გამოვლილი და განრისხებული ადამიანები, ბუნებრივია, აქ, მაღალი და კეთილშობილი გრძნობით შეპყრობილნი, თვალმოუწყვეტლივ შესცქეროდნენ და შეზხაროდნენ კავკასიის მშობლიურ მთებს, სულგანაბლნი უსმენდნენ კავკასიონის უთქმელ სიმფონიას და მის სილამაზეს განადიდებდნენ. ქუდმოხდილნი, მაღლიერების გრძნობით მოწინებთ ესალმებოდნენ. ჯარისკაცული „ვაშაით“ აჭილდობდნენ მინიჭებული სიხარულის გამო...

ეს იყო მთის სილამაზე და მშვენება. ბუნების შნო და ლაზათი, ასე ძალუმად ადამიანში ადამიანურს რომ ადამადლებს.

ამ დილით მზის ეს ნათება და სილამაზე მთისა არა მარტო ათბობდა დამენათევ და შეციებულ ადამიანთა გულსა და სხეულს, არამედ, ძალას მატებდა მათ, სიმხნევეს ანიჭებდა გრძელი და ძნელი გზის გასავლელად და, რაც მთავარია, ალამაზებდა და კეთილშობილებას მატებდა მათ სულსა და გრძნობას.

უძილო, გათოშილი მოლაშქრენი ამ სისხამ დილით მაინც ყოჩაღად, მხნედ გრძნობდნენ თავს. დილის ვარჯიშს შეუვუდექით, გავიმეორეთ ზოგიერთი ილეთი. გავიმეორეთ, რადგან მთელი დამეფხვიზლობდით, თეთრად გავათენეთ, ერთ ადგილზე უწყვეტ მოძრაობაში. ოფლიც ზედ ზურგზე შევიშრეთ ქარყინვაში.

გაყინული თოვლით დავიზილეთ ხელ-
პირი და „მშრალი საუზმით“ ოდნავ
დავწყარდით. ძმურად გავიზიარეთ მცირე
სასმელი და თითო ლუქმა ორცხო-
ბილა. ერთი სიტყვით, ვითარების შე-
საფერისი საუზმე ვეჭონდა. ამ მზრიავაც
არ ვემდუროდით ბედს. ერთმანეთს მივ-
ხედეთ, მზურვალედ მივულოცეთ თანამ-
გზავრებს. უჩვეულო და დაუფიქსარი
ღამისთვის ასეთი კეთილი დასასრული.

გათენდა...

ახალი უცნაური სურათის მოწმენი
გავხდით: ჩვენს მეზობლად დაბანაკებულ-
ლი არტილერისტების ცხენები ფაფარ-
გაცილილი და კუდგაკრეკილები ვნახეთ,
ხოლო უნავიერები — ტყავგაცილილი.
მშვიერ-მწყურვალ ცხენებს ღამით ერთ-
მანეთი ისე გაეძარცვათ, რომ თვით
მხედრებიც ძლივს იცნობდნენ თავიანთ
ბედლაურებს, ისე უშნო და საცოდავი
შესახედავნი იყვნენ ბრძოლაში ნაქები
„საბრძოლო მეგობრები“. აი, თურმე
რატომ ჭირვეულობდნენ ჩვენს მოშო-
რებით ცხენები, რატომ ისმოდა წუხელ
მათი ჭიხინი. ბუნებრივია, არავინ წუხ-
და ამაზე. კვლავ დაეზრდებათ ძუა
და ფაფარი, კვლავ დაამშვენებენ ბე-
დაურები არტილერისტთა საბრძოლო
მწყობროს, — მხიარულად ამბობდნენ
მოლაშქრეები.

ყველა ჩქარობს, ყველა იმის თადა-
რიგშია, რომ დროზე იყოს მზად ლაშქ-
რობის გასაგრძელებლად. დილის სინათ-
ლეზე უფრო გარკვევით ჩანს, რომ მთის
კალთის დაქანება მკვეთრად მატულობს
და უღელტეხილამდე დარჩენილი 600
თუ 700 მეტრი მანძილი ყველაზე ძნელი
და სახიფათო იქნება.

მზად ვართ, პირველ ძახილზე გან-
ევგრძობთ გზა, მაგრამ აი, შეფერხება:
ჩვენი წყნარი და სათნო მალხაზ ფარუ-
ლავა ერთ დავიდარაბაშია. მასზე ვაპი-
როვნებული ერთი ჩია სახედარი ჭირ-
ვეულობს — არ ღვება და არც ემორ-
ჩილება პატაროს. ბოლოსდაბოლოს წა-
მოდვა, მაგრამ წონასწორობა დაკარგა
და გაყინულ ფერდობზე დაგორდა. არ

ეშვება მალხაზი, უნდა როგორმე გზა-
ზე ამოიყვანოს პირუტყვი. უშედე-
გოდ, ამასობაში ლაშქრობის განრიგი-
დან ვვარდებით, წინ მიმავლებმა გა-
გვისწირეს, ხოლო მომდევნოთა რიგები
გზას ითხოვენ, მაგრამ ფარულავასთან
თხოვნა არ ვადის, არ ეშვება ურჩსა და
ღონემიხდილ სახედარს. არ ვიცით რა
უფრო ენანება: პატარა სახედარი თუ
მასზე აკიდებული ტვირთი. უთუოდ
ორივე, მაგრამ ფიქრი და განსჯა უკვე
გვიანია, საჭიროა სწრაფი ნაბიჯი. მკაც-
რი ძახილის შემდეგ მალხაზიც მოეშვა,
გულისტკივილით დატოვა სახედარი...
სხვა გზა არ იყო...

გზას განვაგრძობთ... გადასასვლელამ-
დე ეს მცირე მანძილი ყველაზე მძიმეა.
ჯერ ერთი, დამენათვევთათვის ძნელი
გახდა პირველი ნაბიჯები, საჭირო ტემ-
პის აღება. მეორეც, ისე მკვეთრი და გა-
ყინულია ეს აღმართი, ფეხს ვერ იკი-
დებს ვერც კაცი და ვერც ცხენი, ხოლო
მთის კალთებზე არეკილი დილის მზის
სხივები თვალებსა გვჭრის.

ამ მძიმე და ჭირვეულ სავალზე მჭიდ-
როდ იყრიან თავს მოლაშქრეთა კოლო-
ნები. ამის გამო საშიშროებაც მეტია.
საკმარისია ერთი მოწყდეს, კაცი იქნება
თუ ცხენი, დაგორებული ძნელად თუ
შეიკავებს თავს, საეჭვოა დამხმარეც
უხიფათოდ გადარჩეს. მაშინ დაცურე-
ბულს გვერდს ვერ აუქცევ ვიწრო სა-
ვალზე და... ამის მწარე მაგალითიც
ვნახეთ.

ამიტომაც ყველა ფხიზლობს, წარმო-
იდგინეთ, ცხენიც კი... იგი თავის პატ-
რონს ნდობით მიყვება, თითქოს ესმის
კიდევაც საშიშროება და ცდილობს
ფრთხილად, გამოზომილად გადადგას
ნაბიჯი.

ძალიან ძნელია დარჩენილი ნახევარი
კილომეტრის დაფარვა, ციცაბო მთის
კალთაზე ასვლა. ნამდვილი კედელია,
შიშველი, სიბი ყინულითა და თოვლით
დაფარული.

პირველად ვნახეთ ყინულზე ნალის
ნაპერწყლები!

დიდხანს ეწველობდით, დიდი ჯაფა გვაწვეს. სხვა რა გზაა, უნდა ვიართო, მხოლოდ დამხობლოდ ზემოთ!

ყველას უჭირს, მაგრამ ვხედავთ, ყველაზე მეტად უჭირთ საქმეში დაუზარელ, მოუღლე მბეჭდავებს — არტემ სააკოვსა და სერგო ზედგენიძეს. ჯერ იყო და სააკოვს ტუჩები გაულურჯდა, სუნთქვა გაუძნელდა. შემდეგ ტუჩები დაუსკდა და სისხლის წვეთები წამოუვიდა. არც მის თანაშემწეს სერგო ზედგენიძეს ადგას კარგი დღე, მაინც ნირს არ იტებს ერთხანს, მაინც მოფოფხავს. და როცა სააკოვის ტუჩებზე სისხლი დაინახა, უფრო მოეშვა ეს ახალგაზოდა.

უფროსი თუ უმცროსი, პოლიტმუშაკი თუ მებრძოლი, ყველა მეგობრობდა ერთმანეთთან სამხედრო რედაქციასა და სტამბაში. ბუნებრივია, ეს კეთილშობილური ვრძნობა განაპირობებდა მათზე დაკისრებული მოვალეობის წარმატებით შესრულებას. სააკოვსა და ზედგენიძეს თავისებური მეგობრობაც აკავშირებდა. ა. სააკოვი უფროსი და გამოცდილი ბაქოელი მბეჭდავი იყო, ხოლო ს. ზედგენიძემ, — ასპინძელმა ყმაწვილმა, ჯარში, ჩვენი რედაქციის სტამბაში ისწავლა მბეჭდაობა, სწორედ არტემ სააკოვის ხელმძღვანელობით. აღსანიშნავი იყო ისიც, რომ მათი ყოველდღიური სასაუბრო ეხა — აზერბაიჯანული ენა აღმოჩნდა. ორივემ, — ბეჭდვის სომეხმა მასწავლებელმა და მისმა ქართველმა შეგირდმა, — ჩინებულად იცოდნენ მოძმე ხალხის ენა. ასე დამეგობრდნენ ისინი საველე სტამბაში და ჩინებულადაც ასრულებდნენ საფრონტო გაზეთის ბეჭდვის მძიმე და საპატიო საქმეს.

ზედგენიძე გულით განიცდიდა უფროსი მეგობრის გაჭირვებას და სატიკვარს და გულითვე სწაღდა შეშველებობადა, შეემსუბუქებინა მისი ეგზომ მძიმე ხვედრი; ერთხანს კიდევაც სცადა, მაგრამ თვითონ დასჭირდა სხვისი დახმარება.

როგორც ყოველთვის, იმარჯვეს მებრძოლმა ასოთამწყობებმა — ნიკოლოზ ცინცაძემ და ვალერიან ქაცარიძემ. ამხანაგების გაჭირვებამ თითქოს თავიანთი გადაავიწყათ, ძმურად შეეშველნენ არტემსა და სერგოს, სამშვიდობოზე გაიყვანეს ისინი. მათი ტვირთიც თვითონ ზიდეს.

მძიმედ, ნელ-ნელა, მივიწვეთ უღელტეხილისაკენ, — იქნებ იქ აღმოჩნდეს შესვენების ადგილი და საშუალება; აქ კი, ამ გზაზე შესაჩერებლად არც ადგილია და არც დრო.

შუადღისათვის, როგორც იქნა, წელმოწყვეტილებმა მივაღწიეთ საწაღელს, უკვე გადასასვლელზე ვართ.

მაღე ყველაფერი თითქოს გადაგვავიწყდა, რადგან კვლავ ახალი და იშვიათი სანახაობის მოწმენი გავხდით. ხუმრობა რომ არ არის, დღის პირველ საათზე, როცა არც თოვს, არც ღრუბელია და ქარიც არა ჰქრის, თვით კავკასიონზე, 3.180 მეტრ სიმაღლეზე ვართ ზღვის დონიდან, ასეთ დროსა და ასეთ ვითარებაში!

პირველად ვართ ამ სიმაღლეზე! შუადღისას ირგვლივ ყველაფერი ჩანს, როგორც ხელისგულზე. ცა მოწმენდილია, მზეც საამოდ ანათებს და ათბობს აქაურობას, თუმცა თოვლსა და ყინვას ვერ აღხობს, მაგრამ ადამიანს გულს უხარებს, წინა ღამით შეციებულ სხეულს უთბობს.

წინ თვალუწვდენი მთის თეთრი „აუზი“ და უშველებელი თეთრი დაღმართია, თავციცაბო, მოკვეთილი ჩასასვლელი.

შემდეგ ირგვლივ მიმოვიხედეთ. თვალს ეცემა უღელტეხილის სამთავიანი მწვერვალი — დონღუზ-ორუნ-შაშად წოდებული. და შემდეგ — მთელი კავკასიონი მთებითა და მწვერვალებით შემკულ-დამშვენებული.

ბოლოს მაინც უკან ვიხედებით, რათა კვლავ მოვავლოთ თვალი ჩვენს მიერ გამოვლილ გზას... დაბეჯითებით ვამბობ: მართლაც ღირდა ამ ჯაფად ეს სა-

ამაყოდ გავლილი გზა უვალი, ჩვენგან თელილი. ჩვენ კი უხიფათოდ გამოვიარეთ, გავკაფეთ ეს გზა, მაგრამ რას იზამენ ჩვენი თანაპოლკელები, გრძლად რომ გაქიმულან ჩვენს ნაკვალევზე. აქედან კვლავ მოჩანს მათი მწყობრი. ზოგი ახლოსაა, ზოგიც შორს, ძალიან შორს; მოაღწევენ დროზე, დღის სინათლეზე აქამდე თუ ჩვენსავით თეთრად ღამისმთევლები გახდებიან უღელტეხილის მისადგომებთან? ასე ვფიქრობდით, თუმცა ლაშქრობის მიზანი არც ჩვენ გვქონდა მიღწეული.

ჩვენ საკუთარი ვარაუდი და საფიქრებელიც გვქონდა: როგორ ჩავიდეთ ციკაბო თავდაღმართზე ტვირთითა და მწყობრით? მარხილით ჩავიტანოთო ტვირთი, — ამბობდა ერთი, მაგრამ სადაა ამდენი თავისუფალი მარხილი ჩვენთვის. იყო მეორე, უფრო პრაქტიკული და რეალური ვარიანტი: სახედარი უკვე გამოუსადეგარი გახდა. დაღმართზე თავად უნდა გვეზიდა საჭირო და კუთვნილი ტვირთი, რაც შეეხება მარხილებს, იგი დაჭრილთა ჩასაყვანადაც არ იყო საკმარისი. ჩვენ ვინ დაგვიტომობდა, კიდევაც რომ გვეთხოვა...

ამასობაში ჩვენი ჯგუფი ორად გაიყო. ერთმა თვით იყისრა საკმაოზე მეტი ტვირთის ზიდვა თავდაღმართში და თავისი სახედარების ჩარეკვაც. მეორე ჯგუფი კი აქ, უღელტეხილზე შეყოვნდა თადარიგში.

პირველი ჯგუფი თავქვე დაეშვა ჩასასვლელზე. ჩასასვლელს ვამბობთ, მაგრამ, რა ჩასასვლელია. მოკვეთილი, კედელივით, ზოგან სწორი, ციკაბო, თოვლითა და ყინულით დაფარული, მზის კაშკაშა სხივებით თვალისმოშორელი. ალაგ-ალაგ მიხვეულ-მოხვეული, მარცხნივ უნაპირო და უძირო ნაპრალი და თოვლის ქვეშ მოულოდნელად გამომდინარე მთის ნაკადულები.

დიდი ვაი-ვაგლახით, გაქირვებით ჩავდივართ, თოკებშებშული ტვირთი ხან წინ გვისწრებს, გაყინულ თოკზე სრიალებს, თავქვე გვექაჩება, გვიბიძგებს,

ხან კი უკან ფეხებზე გვეჯახება, წაქცევით გვემუქრება. ერთ, მკვეთრ მოსახვევში, უცებ, მთის ნაკადულმა ამოყო თავი თოვლიდან, კინაღამ უსასრულო ნაპრალოში არ გადავიჩენეთ. მარჯვედ ნასროლმა თოკმა გვიშველა. ბედზე გადაირჩენილებს, უნებურად სიცილი აგვივარდა.

ზოგს სახედრები მიმოფანტა მთის კალთებსა და თავდაღმართში, მაგრამ მათზე მაინცდამაინც ვინა ჩიოდა, ადრე თუ გვიან ძირს ჩავიდოდნენ სხვებთან ერთად. აქ მეტი საფიქრებელიც გაგვიჩნდა. ზოგს აქვე, შუა ჩასავალზე, მუხლმა უმტყუნა და თავის კუთვნილ ტვირთსაც ვედარ ეზიდებოდა, წვალობდა, ოფლში იწურებოდა, რცხვენოდა კიდევ, მაგრამ ვერას აწყობდა, გული ერჩოდა და ძალა აღარ ყოფნიდა.

ამიტომაც ზოგს ორის კუთვნილი ტვირთის ზიდვა მოგვიხდა. რას ვიზამთ. სანამ შეგვიძლია, ასე უნდა მოვიქცეთ. ხუმრობა ხომ არ არის უძილო, ქანცგამოლეული კაცისათვის ამ გზაზე სიარული და მძიმე ტვირთის ზიდვა. ვცდილობთ, ვისაც ჯერ კიდევ შემოგვრჩა ძალა, არ დაეტოვოთ მეზობელი ამხანაგი.

ამასობაში დღეც შეუმჩნევლად მიიწურა, მხოლოდ საღამოს ვიგრძენით ჩვენდა უნებურად, მცირე შესვენებისას, რომ თურმე ჩამოვათავეთ ეს ციკაბო თავდაღმართი, როცა თოვლსა და ნისლში გახვეულ ხეობაში ჩუმად, უხმაუროდ შეველწიეთ. მთის მდინარე ნაკრა დაგვიხვდა წინ, გზა გადაგვიჭრა:

ეს პირველი მდინარეა და პირველი დამხვედრი, აქ რომ შემოგვეგება და გაგვახარა თავისი ეშხითა და ხმაურით; მოწყურებულებს სულმოუთქმელად გვწადია დავეწაფოთ მის ყინულივით ცივ და ანკარა წყალს...

დიდი მდინარეა თუ პატარა ნაკადული, თანაბრად უკლავს წყურვილს ადამიანს, მაგრამ სულ ერთი როდია თურმე, სადაურია ეს წყალი, მდორეა თუ ჩქარი, მთისაა თუ ბარისა.

მართლაც სულ სხვა ყოფილა მთის

სწრაფი მდინარე, ზედ კავკასიონზე რომ იღებს სათავეს, კლდიდან კლდეზე, ქვიდან ქვაზე მხტომარე, რომელიც შეუჩერებლად თავქვე მიედინება, თავის აქაფებულ, პატარა ტალღებს ისვრის ხმაურითა და შხუილით.

თავს ვერ ვიკავებთ და ხარბად ვეწაფებით ნაკრას წყალს. რა საამოა მისი ტალღა, მისი მაცოცხლებელი წყალი. რამდენი ხანია ასეთი სუფთა, ანკარა და მამებელი წყალი არ დაგვიღვია! მათარებიც ცარიელი გვაქვს, მათაც ვავსებთ პირამდე, მარაგს ვიმზადებთ, თითქოს ამ გზაზე მსგავსი წყალი არ იშოვებოდეს.

წყურვილსაც ვიკლავთ, გულსაც ვიმ-

შვიდებთ, რადგან ყურში ჩაგვესმის ამ თეთრ და წყნარ ხეობაში თეთრი და ცივი ნაკრას ხმა, მისი სასიამოვნო ხმაური, მისი საამური ხმა დიდ მანძილზე მიგვაცილებს მოლაშქრეებს.

ასე ჩავალწიეთ სამშვიდობოზე, მდინარე ნაკრას ხეობაში, განვავრძეთ გზა მქუხარე ენგურისა და მისი მშვენიერი ხეობის შესახვედრად, მშობლიური სიბოხსა და სიმღერის შესახვედრად...

ამ ლეგენდარულ ლაშქრობაზე, ქართველი მეომრების ახალ საგმირო საქმეებზე მოგვითხრობდნენ კავკასიონზე ატანილ საგანეთო ქალაღღზე დაბეჭდილი საბრძოლო წერილები...

ჩინი ქკღნდრჟზი

ივანე ივანიშვილი

ბედნიერ პარსკვლავზე დაბადებული

(აკადემიკოს აკაკი შანიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

უკვე გავიდა ოთხმოცი წელი დიდი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის აკაკი შანიძის დაბადებიდან.

აკაკი შანიძის სამოცწლიანი სამეცნიერო და საზოგადო მოღვაწეობა განუყრელად არის გადაჯაჭვული ქართველი ხალხის სულიერი კულტურის საკითხებთან. საქმე ეხება ერის ცხოვრებაში ყველაზე მნიშვნელოვან, ყველაზე სათუთ, ყველაზე წმინდა საგანს—ჩვენს ენას, ჩვენს ტკბილ ქართულ ენას, ზრუნვას ერის, მისი შესწავლის, განვითარებისა და წინსვლისათვის.

აკაკი შანიძეს კარგად ესმოდა გრიგოლ ორბელიანის ამ სიტყვების აზრი:

რა ენა წახდეს, ერიც დაეცეს,
წაეცხოს წირქი ტაძარსა წმიდას.

მთელი სამოცი წლის განმავლობაში აკაკი შანიძე თავს დასტრიალებს ამ სასწუქარ საგანს, იკვლევს მის წარსულს, მის აწინდელ მდგომარეობას, იბრძვის მისი დახვეწისა და გამშვენიერებისათვის.

აკაკი შანიძე საყოველთაოდ აღიარებული უდიდესი მეცნიერია. მას კარგად იცნობენ საბჭოთა კავშირში და საზ-

ღვარგარეთ. იგი სამართლიანად არის მიჩნეული ქართული ენათმეცნიერების ერთ-ერთ ბელადად. ხოლო ქართულ ენათმეცნიერებას, იმ სკოლას, რომელიც ა. შანიძემ შექმნა, ფართოდ აქვს სახელი განთქმული ჩვენშიც და უცხოეთშიც.

ერთობ ვრცელი და ფართოა სამეცნიერო პრობლემების წრე, რომლებსაც ჩვენი იუბილარი იკვლევს თავის მრავალრიცხოვან შრომებში. აქ არის ძველი და ახალი ქართული ენა, ქართული ენის ისტორია, ქართველური ენების სტრუქტურა, მათი წარსული და შემდგომი ისტორია, ქართული დიალექტოლოგია, ლექსიკოლოგია, ტექსტოლოგია, ეპიგრაფიკა, რუსთველოლოგია, ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაცია, ალბანოლოგია, ქართული ლიტერატურის ისტორია, პოეტიკა, ფოლკლორისტიკა, ქართველური ენების შედარებითი გრამატიკა, სახელმძღვანელოების შექმნა უმაღლესი და საშუალო სასწავლებლებისათვის, შრიფტოლოგია და სხვა, სადაც დიდმა მეცნიერმა ფუძემდებლური ნაშრომები შექმნა.

ამასთან ერთად, აკაკი შანიძე დიდი

საზოგადო მოღვაწეცაა. მისი მოღვაწეობის პერიოდში ჩვენში არ ყოფილა რაიმე მნიშვნელოვანი კულტურული წამოწყება, რომლის მოთავე ან აქტიური მონაწილე ის არ ყოფილიყო. აკაკი შანიძე განსაკუთრებით დიდი ივანე ჯავახიშვილის ყველაზე აქტიური თანამებრძოლი, უნივერსიტეტის ერთ-ერთი მთავარი დამაარსებელი. მან დიდი ღვაწლი დასდო ჩვენში საუნივერსიტეტო განათლების საქმეს, მკვიდრი საფუძველი ჩაუყარა მომავალი თაობების აღზრდას მამულიშვილური თვალსაზრისით და დღესაც ჰაბტუკური ვატაცებით ემსახურება მას. აკაკი შანიძე პირველთაგანია, ვინც თავისი დიდი მეცნიერული ავტორიტეტითა და მაღალმეცნიერული შრომებით პრესტიჟს უქმნის საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას.

აკაკი შანიძის მაღლიან კალამს ეკუთვნის 200-ზე მეტი მეცნიერული შრომა, რომელთაგან 30-ზე მეტი მსხვილტანიანი წიგნია.

და ის, ვინც 60 წელს უმწიკვლოდ და წარმოუდგენელი ნაყოფიერებით ემსახურება ქართველი ერის ყველაზე წმინდა საქმეს, ეროვნულ გმირად უნდა იქნეს შერაცხილი.

* * *

აკაკი შანიძე დაიბადა 1887 წლის 26 თებერვალს სოფ. ნოლაში (გურია). დაწყებითი განათლება იქვე მიიღო. 1897 წელს სწავლა განაგრძო ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში, რომელიც 1904 წელს დაამთავრა. ამ წელსვე შევიდა ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში. გიმნაზია აკაკიმ 1909 წელს დაასრულა და ამავე წელს შევიდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტზე (ქართულ-სომხური სიტყვიერების დარგზე), სადაც მაშინ ლექციებს კითხულობდნენ ცნობილი მეცნიერები: ნ. მარტი, ვ. ჟუკოვსკი, ე. ბართოლოდი, ი. ბოდუნენ-დე-კურტენე, ი. კრაჩკოვსკი, ა. შმიდტი, ლ. შჩერბა, აგრეთვე ჩვენი თანამემამულე ი. ჯავახიშვილი და სხვები.

1907 წელს აქ ი. ჯავახიშვილმა დააარსა „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე“. ამ წრის თავმჯდომარედ 1911 წელს ა. შანიძე აირჩიეს.

1912-1913 წლებში ა. შანიძე რუსულ ენციკლოპედიაში ათავსებს წერილებს: „ვახტანგ VI“, „ვახუშტი“, „ბესარიონ გაბაშვილი“, „დავით გურამიშვილი“, „ქართული ანბანი“, „ქართული ენა“, „ქართული ლიტერატურა“ და სხვა.

ა. შანიძემ უნივერსიტეტი დაამთავრა 1913 წელს და იქვე დატოვეს საპროფესოროდ მოსამზადებლად (ასპირანტად).

1911 და 1913 წლებში ა. შანიძემ ქართული ენის დიალექტთა მეცნიერულად შესწავლის მიზნით მოიარა საქართველოს მთიანეთი. ამის შედეგად გამოქვეყნდა მისი ცნობილი გამოკვლევა „ქართული კილოები მთაში“ (1915 წ.), რომელშიც მან პირველმა დასახა ალტელებელ პირობად ქართული კილოების გამოკვლევა ქართული ენის საფუძვლიანად შესწავლისათვის, მოგვცა მთის კილოების ზუსტი გრამატიკული ანალიზი და მიუჩინა მათ თავთავისი ადგილი ქართული ენის განვითარების ისტორიაში. ამ შრომით ა. შანიძემ მყარი საფუძველი ჩაუყარა მდიდარი ქართული დიალექტების მეცნიერულ შესწავლას.

ა. შანიძემ თავიდანვე განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ქართული ენის ზმნებს — ჩვენი ენის ბურჯს. სწორედ ზმნების ერთ-ერთ ძირითად საკითხს — მრავალბირიანობასა და პირის ნიშნებს — ეხებოდა ა. შანიძის პირველი ფუძემდებელი მონოგრაფია, რომელიც ჯერ პეტერბურგში იბეჭდებოდა (რუსულ ენაზე), მაგრამ 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ შეწყდა მისი ბეჭდვა და მხოლოდ 1920 წელს გამოქვეყნდა თბილისში ქართულ ენაზე („სტრუქტურის პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნეში“). ამ წიგნმა მთელი ეპოქა შექმნა ქართული ზმნის მეცნიერული შესწავლის საქმეში. დაეძინო იმასაც, რომ ეს წიგნი ჩვენს უნივერსიტეტში დაცული პირველ დისერტაციაა, საერ-

თოდ, და პირველი სადოქტორო დისერტაცია, კერძოდ. უნდა ითქვას, რომ მას ცხოველი ინტერესი დღესაც არ დაუკარგავს.

* * *

1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ პეტერბურგის ქართულ მოღვაწეთა შორის ი. ჯავახიშვილის თაოსნობით ჩამოყალიბდა თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებელთა მცირე ჯგუფი, რომლის ერთ-ერთი აქტიური წევრი და ი. ჯავახიშვილის უპირველესი თანამოსაგურ ა. შანიძე იყო. ქართველ მეცნიერპატიოტთა ამ ჯგუფმა შეძლო აუწყრელი სიძნელეების გადალახვა და უდიდესი ეროვნული საქმის გამარჯვებით დაგვირგვინება.

უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ ა. შანიძე მხურვალე მონაწილეობას იღებს მის მუშაობაში. მისი რედაქტორობით გამოდის „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბის“ ათივე ტომი (1919-1930 წწ.), რომელთაც შორს გაუთქვეს სახელი ჩვენს უნივერსიტეტს. 1919-1945 წლებში იგი განაგებს ქართული ენის კათედრას, ხოლო 1945 წლიდან, როცა ეს კათედრა ორად გაიყო, ხელმძღვანელობს ძველ ქართული ენის კათედრას. ამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ა. შანიძე კითხულობდა მრავალ წამყვან კურსს, როგორცაა: ახალი ქართული ენა (მორფოლოგია, სინტაქსი), ძველი ქართული ენა, სვანური ენა, ქართული ენის სწავლების მეთოდთა, ქართული დიალექტოლოგია, ქართველური ენების შედარებითი გრამატიკა, სხვადასხვა სპეციალური კურსები ძველსა და ახალ ქართულ ენაში („ვეფხისტყაოსნის“ ენა“, „ვეყას ენა“) და სხვ.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ უნივერსიტეტის დაარსების პირველ ხანებში ა. შანიძე კითხულობდა აღმოსავლური ენების კურსს. (არაბულს, ძველ სომხურს და სხვ.). შემდეგ ამ საქმეს სათავეში ჩაუდგინა ა. შანიძის მიერ გამოზრდილი ცნობილი მეცნიერები ვ. წერეთელი, ილ. აბულაძე და სხვ.

ამ მუშაობის ბაზაზე 1945 წ. უნივერსიტეტში აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი შეიქმნა, ხოლო 1960 წ. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში ამავე სახელწოდების ინსტიტუტი დაარსდა.

ა. შანიძის სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლის დროს ქართული ენა არ იყო მეცნიერულად სათანადოდ შესწავლილი. ამიტომ მეცნიერის პირველი საზრუნავი ამოცანა იყო მონაგრავიულად შეესწავლა და გამოეკვლია თანამედროვე და ძველი ქართული ენის ძირითადი საკითხები. მეცნიერის 40 წლის მუშენელებელი მუშაობის შედეგები შეჯამებულია ფუნდამენტალურ შრომაში „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“ (1953 წ.). ამ წიგნში, რომელიც მისივე 1930 წელს გამოცემული პირველი მეცნიერული გრამატიკის („ქართული გრამატიკის“) გადამუშავებულ სახეს წარმოადგენს, წამოყენებულია მრავალი ახალი, გეზის მიმცემი დებულება, ქართული ენის შესწავლის საქმე აყვანილია ახალ, მაღალ საფეხებზე. „ქართული გრამატიკის საფუძვლებში“ მოცემულია მდიდარი და სანდო საანალიზო მასალა, რომელიც განხილულია სანიმუშო მაღალ თეორიულ დონეზე. ამ წიგნის მნიშვნელობა და გავლენა ქართული (და არა მარტო ქართული) ენის კვლევის საქმეში განუზომელია.

* * *

ძველი და ახალი ქართული ენის საფუძვლიანად შესწავლისათვის აუცილებელია კრიტიკულად იქნეს გამოცემული ძველი ქართული ენის წერილობითი ძეგლები. ამიტომ ამ ძეგლების პუბლიკაცია პირველხარისხოვანი და ძალზე საშური საქმეა, გადაუდებელი ამოცანაა, რომელიც დაყოვნებას ვერ ითმენს. ფასდაუდებელია ა. შანიძის ამაგი და დამსახურება ამ დარგშიც.

ჯერ კიდევ არ იყო შთაბეჭდილებები განელებული ი. ჯავახიშვილის მიერ აღმოჩენილი ხანშეტი პალიმფსესტების გამო, რომ ა. შანიძემ 1923 წელს აღმო-

აჩინა, გაშიფრა და გამოსცა ჰაემეტი პალიმფსესტები (თბილისის უნივერსიტეტის მოამბე, III, 1923). ამის დაერთო ავტორის მიერ ხანმეტი მრავალთავის აღმოჩენა (1927 წ.), რომელსაც ჩვენი კულტურის ისტორიისათვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს და არსებითად ცვლის ჩვენს წარმოდგენას ქართული ლიტერატურის შინაარსისა და მოცულობის შესახებ უძველეს პერიოდში. ეს ძეგლი ავტორმა ვრცელი გამოკვლევით დაბეჭდა „თბილისის უნივერსიტეტის მოამბეში“ (№ 7, 1927).

კიდევ ერთი ხანმეტი ძეგლი, რომლის პუბლიკაციაც ეკუთვნის ა. შანიძეს, არის ე. წ. „ხანმეტი ლექციონარი“, იგი უძველესი პერიოდის ძეგლია შორის ერთადერთია, რომლის ტექსტიც თითქმის ხელუხლებლად არის ჩვენამდე მოღწეული და ამის გამო განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ა. შანიძე მას მეშვიდე საუკუნით ათარიღებს. ძეგლი ორჯერ გამოსცა ა. შანიძემ (1929 და 1944 წწ.). უკანასკნელ გამოცემას ერთვის ფოტოტიპები და სიმფონია.

რომ უფრო ორგანიზებულად და სწრაფად გამოცემულიყო ძველი ქართული ენის ძეგლები, ა. შანიძემ დააარსა სამი სერია:

პირველი *Caucasus Polyglottus*, რომელშიც დაიბეჭდა მისივე „ძველი ქართულის ქრესტომათია“ (1935 წ.). ტექსტები დაბეჭდილია სამივე ანბანით (მრგლოვნით, ნუსხურით და მხედრულით). შრომა საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოს წარმოადგენდა, რომლითაც დიდხანს ხელმძღვანელობდნენ უნივერსიტეტისა და პედაგოგიკის სტუდენტები.

მეორე სერია („ძველი ქართული ენის ძეგლები“) ავტორმა დააარსა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიასთან 1944 წელს, რომლის პირველ ტომადაც შემოთავაზდა ალნიშნული „ხანმეტი ლექციონარი“ გამოვიდა. დღემდე ამ სერიაში სულ თერთმეტი ტომი დაიბეჭდა, რომელთაგან ოთხი თავად ა. შანიძეს ეკუთვნის, დანარჩენი შვიდი კი გამოსულია

მისივე რედაქციითა და ხელმძღვანელობით.

ეპოქალურ მოვლენას წარმოადგენდა ა. შანიძის მიერ სერიის მეორე ტომად გამოქვეყნებული „ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით“ (1945 წ.). ამ წიგნის გამოცემამდე ჩვენ არ გვქონდა სახარების მეცნიერულად დადგენილი ტექსტი. სახარების ენა კი ყველაზე უძველესი ენაა დღემდე შემონახულწერილობით ძეგლებს შორის. მასში არსებითად IV-V საუკუნეების ქართულია დაცული. ამიტომ, ბუნებრივია, სახარების ტექსტის გამოცემა დიდი ეროვნული საქმე იყო. ამიერიდან სანდო დასაყრდენი შეეძქნა ენათმეცნიერულ და ფილოლოგიურ კვლევას.

ახალი აღთქმის სხვა წიგნები გამოქვეყნდა ა. შანიძის უშუალო ხელმძღვანელობითა და რედაქციით.

ა. შანიძემ წამოიწყო აგრეთვე ბიბლიის პუბლიკაცია. ჯერჯერობით გამოცემულია ამ დიდი წიგნის მხოლოდ ორი ნაკვეთი (1947 და 1948 წწ.), სხვა ნაკვეთებს მხცოვანი მეცნიერი თანდათან ამზადებს გამოსაცემად.

მესამე სერია, რომელიც ა. შანიძემ 1955 წელს დააარსა თბილისის უნივერსიტეტში, არის „ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები“. ამ სერიაში დღემდე ათი ტომია გამოსული. აქ დაიბეჭდა „სინური მრავალთავი 864 წლისა“ (1959 წ.), რომელსაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული ენისა და ლიტერატურის ისტორიისათვის. ესაა ყველაზე უძველესი თარიღიანი ქართული ხელნაწერი, ერთგვარი ქრესტომათია, რომელშიც შესულია 18 ავტორის 50 ნაწარმოები. წიგნი იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ აქ (გადაწერის ანდერძში) პირველად გვხვდება ნუსხური ანბანი. გამოცემას ერთვის ა. შანიძის წინასიტყვაობა და ვრცელი გამოკვლევა, რომელშიც გაშუქებულია მრავალი საინტერესო საკითხი ხელნაწერის შედგენილობის, მასში დაცული ძეგლების წარმომავლობისა და ენის შესახებ.

ძველი ქართული ტექსტების გამოცემას ა. შანიძემ საფუძვლად დაუდო ახალი პრინციპები, ვაცილებით უფრო სწორი და მარჯვე (ვიდრე მანამდე იყო), რომლებიც ნათლად გვაჩვენებს ქართული ენის განვითარების ისტორიას, მის ცალკე საფეხურებს, მის დამახასიათებელ თვისებებს ეპოქების მიხედვით.

ეს 21 ტომი (ამათში 8 საკუთრივ მისია) წარმოადგენს ძვირფას საუნჯეს ჩვენი ენის, ჩვენი ლიტერატურის, ჩვენი სახელოვანი წარსულის შესწავლის საქმეში.

* * *

ტექსტოლოგიასთან ახლოა დიალექტოლოგიური მუშაობა და დიალექტოლოგიური მასალების შეკრება, რასაც ა. შანიძე ადრინდანვე დიდ ყურადღებას აქცევდა. როგორც აღნიშნული გვქონდა, მან სტუდენტობის დროსვე დაიწყო ქართული ენის მთის დიალექტების შესწავლა, რასაც მიუძღვნა ცნობილი გამოკვლევა „მთის კილოები მთაში“ (1915 წ.). ამას მოჰყვა უშუალოდ მის მიერ და მისი ხელმძღვანელობით დიალექტოლოგიური მასალების შეკრება, მონოგრაფია ინგილოთრ დიალექტზე (რ. ლამბაშიძე). ა. შანიძემ საქმის დიდი ცოლნით შეადგინა დიალექტოლოგიური ლექსიკონები მისი ხელმძღვანელობით ბ. გაბუტრის მიერ გამოქვეყნებული ხევსურული მასალებისა, ვაჟა-ფშაველას თხზულებებისა და სხვ. მაგრამ უპკნობ გვირგვინს ა. შანიძის დიალექტოლოგიური მუშაობისას წარმოადგენს მისი 740-გვერდიანი კაპიტალური ნაშრომი „ქართული ხალხური პოეზია. 1. ხევსურული“ (1931 წ.), რომელიც სიახლით, მასალების სიუხვითა და მაღალი მეცნიერული დონით არა მარტო დიალექტოლოგიაში, არამედ ფოლკლორისტიკასა და ლიტერატურაშიც მიუცილებელ სამაგიდო წიგნად ითვლება.

* * *

ა. შანიძე თავიდანვე დიდ ყურადღებას აქცევდა ქართველი ერის მდიდარი

სიტყვიერი მარაგის შეკრებასა და შესწავლას. აქ აღსანიშნავია ხევსურული ლექსიკონი, რომელიც მან დაურთო მისივე ხელმძღვანელობით დაწერილ და გამოცემულ დიალექტოლოგიურ ტექსტებს ბ. გაბუტრისას („წილწილწი“, 1923-1924).

ა. შანიძემ ი. ყიფშიძესთან ერთად გამოაქვეყნა სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონა“ (1928 წ.). ეს იყო ამ დიდებული წიგნის მეორე გამოცემა (პირველად იგი პოეტმა რ. ერისთავმა გამოსცა 1884 წ.). ამ გამოცემას ერთვის ა. შანიძის ვრცელი გამოკვლევა, რომელშიც განხილულია ლექსიკონის რედაქციები, შედგენილობა, ილუსტრაციები, საძიებლები. საბას ლექსიკონის ა. შანიძისეული გამოცემა სამართლიანად ითვლება ერთ-ერთ სანიმუშო პუბლიკაციად.

მეტად დიდი მეცნიერული ღირებულებისა ა. შანიძის მიერ შედგენილი ვაჟა-ფშაველას ლექსებისა და პოემის ლექსიკონი, რომელიც დართული აქვს ა. აბაშელისა და თვით ა. შანიძის რედაქციით გამოცემულ 4 ტომს — ლექსებსა (I და II ტ.) და პოემებს (III და IV ტ.), აგრეთვე ვაჟას „რჩეულს“, რომელიც იმავე პირთა რედაქციითაა გამოსული (1953 წ.). ამ ლექსიკონებში ფართოდ გამოჩნდა მდიდარი სიტყვიერი მარაგი, რომელსაც ვაჟა იყენებდა თავის შემოქმედებაში. საყურადღებოა, რომ „ქართული ენის განმარტებითს ლექსიკონში“ XIX-XX საუკუნეების კლასიკოსებიდან (და, საერთოდ, ყველა მწერლიდან) დამოწმებული ციტატების მიხედვით პირველ ადგილზე დგას ვაჟა, მას მოჰყვებიან ილია, აკაკი და სხვები.

როგორც უკვე აღნიშნული გვქონდა, ა. შანიძემ 1944 წელს (მეორედ) გამოაქვეყნა „ხანმეტი ლექციონარი“, რომელსაც დაურთო ძველის სრული სიმფონია. ეს არის ჩვენში პირველი შემთხვევა, როცა ძველი ქართული ენის ძველს ერთვის სიმფონია. ა. შანიძის სიმფონია სრულიად ახალ პრინციპებზეა აგებული. იგი შემდეგ საფუძვლად დაედო ჩვენში

გამოცემულ სხვადასხვა სიმფონიებს, მაგალითად, „ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონს“ (1948-1949 წწ.) და „ვეფხისტყაოსნის სიმფონიას“ (1956 წ.). დაუძენ აქვე, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ 1957 წლის გამოცემას ა. შანიძემ დაუერთო ვრცელი ლექსიკონი. ამ ლექსიკონის დამახასიათებელი თვისებაა საქმის ღრმა ცოდნა, განმარტებათა სიზუსტე და ლაკონიურობა.

ლექსიკონთა შედგენის ახალ ეტაპს წარმოადგენს ა. შანიძის ცნობილი შრომა „გ. მთაწმიდლის ლექსიკონი“, რომელიც ერთვის „იოვანესა და ეფთვიმეს ცხოვრების“ ტექსტს (1946 წ.). იგი განსაკუთრებით საყურადღებოა პრინციპული თვალსაზრისით: აქ ზმნების ფორმები დალაგებულია გარკვეული სისტემით: ზმნის გამოსავალ ფორმად აღებულია საწყისი (მასდარი), ყველა პირიანი ფორმა მასთანაა მოყვანილი მკაცრად განსაზღვრული წესით.

ა. შანიძემ ამავე ლექსიკონში შეიმუშავა ზმნის პირიან ფორმათა ჩვენების ინდექსების სისტემა, რომელიც აადვილებს ქართული ზმნის რთულ ფორმებში გარკვევას და ლექსიკონის მოხმარებას.

ა. შანიძის ხელმძღვანელობით მოამზადა ძველი ქართული ენის კათედრამ „ძველი ქართული ენის ლექსიკონი“ 3 ტომად, რომელიც უახლოეს ხანში დაიბეჭდება. მისი შექმნა მოასწავებს ახალ ეტაპს ჩვენი კულტურის ისტორიაში. ამ დიდი შრომით ძირითადად აღწესებული და შესწავლილია ქართული ენის წარსულის დიდი მონაკვეთის სიტყვიერი საუნჯე, ერის დიდება, ჩვენი წინაპრების დაუღალავი შემოქმედებითი ძიების უტყუარი ნაყოფი. ყველა ამ საქმის ხელმძღვანელი და სულის ჩამდგმელი არის ჩვენი დაუღალავი მასწავლებელი ა. შანიძე.

* * *

ა. შანიძე თავიდანვე დიდი სიყვარულითა და გატაცებით იკვლევდა ქართული ლიტერატურის დიდებულ შედეგებს „ვეფხისტყაოსანს“. ამ საგანზე მას დღე-

მდე ორმოცზე მეტი შრომა აქვს გამოქვეყნებული, რაც დიდად უწყობს ხელს პოემის მეცნიერული შესწავლის საქმეს.

1937 წელს ა. შანიძემ მოახერხა აღედგინა ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსანი“ (1712 წლისა). პოემის ტექსტთან ერთად მან გამოსცა ვახტანგის „თარგმანი“. წიგნს ერთვის ა. შანიძის ვრცელი გამოკვლევა ვახტანგის გამოცემის შესახებ. ამ შრომის გამოქვეყნების შემდეგ ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსანი“ ყველასათვის ხელმისაწვდომი გახდა, გაიწმინდა შეცდომებისაგან, აღდგა პირვანდელი სახით.

მაგრამ ამ გამოცემის ყველაზე მნიშვნელოვანი მხარე ის იყო, რომ აქ ა. შანიძემ თვალნათლივ დაამტკიცა: ვახტანგის მიერ გამოცემული ტექსტი არის არა რომელიღაც ძველი ხელნაწერის უცვლელი განმეორება, როგორც ფიქრობდა პ. ინგოროყვა, არამედ ერთ-ერთი ვრცელი ხელნაწერის ხელოვნურად შემოკლებული კრიტიკული რედაქცია. ამ დასკვნამ ბოლო მოუღო ხანგრძლივ მეცნიერულ დავას ვახტანგისეული გამოცემის რედაქციული როლის შესახებ.

„ვეფხისტყაოსანზე“ მუშაობისას ა. შანიძემ განსაკუთრებულ ყურადღებას ტექსტის დადგენას აქცევდა. მართლაც, სანამ პოემის ტექსტი მეცნიერულად არაა დადგენილი და შიგ სხვადასხვა, ერთიმეორის გამომრიცხველი წაკითხვები გვხვდება, მანამდე ძირითადი საკითხების მართებულად გადაჭრაზე ზედმეტია ლაპარაკი. ამიტომ უპირველესი და თავიდათავი საზრუნავი ამოცანა თვით ტექსტის მეცნიერული დადგენაა. სწორედ ამ მიზანს ისახავს ა. შანიძის მრავალი ვრცელი გამოკვლევა და მოკლე სტატია, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია შრომა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის მეცნიერული გამოცემისათვის“, რომელიც შესავლად ჰქონდა წამდგარებული „ვეფხისტყაოსნის სიმფონიას“. აქ ავტორს გათვალისწინებული აქვს 200-მდე სხვადასხვა სახის შესწორება მანამდე მიღებულ ტექსტში. ამ

შესწორებათა უმეტესი ნაწილი დღეს საყოველთაოდ არის გაზიარებული.

„ვეფხისტყაოსნის“ სიმფონია, რომელიც ახლა ვახსენებ, არის რიგით მეორე ასეთ შრომათა შორის. პირველად „ვეფხისტყაოსნის“ სიმფონია პოეტმა და რუსთველოლოგმა კ. ტუჩინამ შემადგინა და დაურთო მის მიერვე გამოცემულ პოემას (1934 წ.). ა. შანიძის მიერ გამოცემული სიმფონია სულ სხვა პრინციპებზეა აგებული. სიტყვები მასში უბრალო ანბანის რიგით კი არაა დალაგებული, არამედ მკაცრი მეცნიერული წესრიგით. ა. შანიძისეული სიმფონიის გამოსვლის შემდეგ ერთიორად გაავლილდა პოემის საკითხების კვლევა-ძიება.

ა. შანიძის ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობის შედეგს წარმოადგენს ავტორის კაპიტალური ნაშრომი „ვეფხისტყაოსნის საკითხები“, რომელიც შარშან, რუსთველის იუბილის დღეებში გამოვიდა. ამ შემაჯამებელ შრომაში შესულია ადრე გამოქვეყნებული ნაშრომები, აგრეთვე ახალი გამოკვლევები, ყველა ამ გამოკვლევასა და სტატიას დიდი მნიშვნელობა აქვს უკვდავი პოემის სხვადასხვა საკითხის კვლევის საქმეში. ვრცლად ა. შანიძის ამ წიგნის შესახებ საუბარი გვაქვს ცალკე („ცისკარი“, № 11, 1966) და აქ აღარ შევჩერდებით დაწვრილებით. დავერთავთ მხოლოდ, რომ ა. შანიძის მონაწილეობით დადგენილი „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი რამდენჯერმე გამოიცა (1951, 1957, 1960, 1963 და 1966 წლებში). ამათგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია 1957 წლის გამოცემა (კ. კეკელიძისა და ა. ბარამიძის თანარედაქტორობით) და 1966 წლისა, ვარიანტებიანი (ა. ბარამიძის თანარედაქტორობით).

ა. შანიძემ დიდი წვლილი შეიტანა ამიერკავკასიის ხალხთა ისტორიის შესწავლის საქმეშიც. იგი ვახლავთ ცნობილი ალბანოლოგი.

1938 წელს ილ. აბულაძემ ერევანში XV საუკუნის ერთ სომხურ ხელნაწერში აღმოაჩინა ანბანთა კრებული და და-

წვრილებითი შესწავლისათვის გადასცა თავის მასწავლებელს ა. შანიძეს. ა. შანიძემ დაწერა ვრცელი გამოკვლევა «Новооткрытый алфавит кавказских албанцев и его значения для науки». ავტორმა ამ ნაშრომში გამოარკვია, რომ ერთ-ერთი იმ ანბანთაგანი არის ალბანური ანბანი, დღევანდელი აზერბაიჯანის ძველი მოსახლე კულტურული ერის ანბანი, რომელიც ახლო დგას უდიურთან. მან გამოთქვა მოსაზრება, რომ იმ ადგილების გათხრების შედეგად, სადაც ძველად ალბანელები სახლობდნენ, შესაძლებელია აღმოჩნდეს ახალი ნიმუშები წარწერებისა თუ სხვა სახით. ა. შანიძის ეს ვარაუდი მალე გამართლდა: 1948 წელს მინგეჩაურის (აზერბ.) გათხრების დროს ტაძრის ნანგრევებში მართლაც აღმოჩნდა წარწერა ალბანურ ენაზე. ა. შანიძემ ამ საკითხებისადმი მიძღვნილ ახალ შრომებში (1957, 1959, 1960 წწ.) ნათელჰყო, რომ ალბანური ენა არის იბერიულ-კავკასიური ჯგუფის უძველესი ენათაგანი, რომ იგი ძალიან ახლოს დგას უდიურთან და რომ დღევანდელი უდიები ძველი ალბანელების ჩამომავლები უნდა იყვნენ.

* * *

როგორც აღნიშნული გვქონდა, ა. შანიძემ სამართლიანად ითვლება ქართული ენათმეცნიერული სკოლის შემქმნელად. იშვიათია ისეთი მეცნიერი, რომელსაც იმდენი მოწაფე გამოეზარდოს, რამდენიც ა. შანიძეს ჰყავს გამოზრდილი. მისი ხელმძღვანელობით არიან აღზრდილი დღევანდელი აკადემიკოსები, პროფესორები, დოცენტები. მწერლები, სახელმწიფეკილი მკვლევარები, რომელთაც ა. შანიძის მეცნიერული წრეობა მიიღეს. ა. შანიძის ხელმძღვანელობით დაეუფლნენ ქართულ ენას ცნობილი საზღვარგარეთელი მეცნიერები (ა. შანიძის ყოფილი ასპირანტები): ნორვეგიელი ჰანს ფოგტი — ოსლოს უნივერსიტეტის რექტორი, პოლონელი იან ბრაუნი და სხვები. ა. შანიძისაგანაა დავალებული აგრეთვე გერმანელი მეცნიერი

ქართველოლოგი იულიუს ასფალგი. ა. შანიძის მოწაფეებია საშუალო სკოლის ფილოლოგ-მასწავლებელთა ლეგიონი; ესენი აკაცისებური შთაგონებით იბრძვიან, რომ მიღებული ცოდნა ახალი თაობების აღზრდას მოახმარონ.

* * *

ა. შანიძე სისხლბორცულად არის დაინტერესებული, საერთოდ, ჩვენი კულტურის წინსვლისა და, განსაკუთრებით, ახალგაზრდობის აღზრდის გადართვებით საქმეებით. დიდი მეცნიერი მთელი თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე დაუღალავად ზრუნავს მოსწავლე ახალგაზრდობისათვის კარგი სახელმძღვანელოების შესაქმნელად.

როგორც აღნიშნული გვქონდა, 1930 წელს მან გამოსცა „ქართული გრამატიკა“, რომელიც იმთავითვე უმაღლესი სასწავლებლების სახელმძღვანელოდ იყო განკუთვნილი. ეს წიგნი დიდხანს წარმოადგენდა ერთადერთ სახელმძღვანელოს, სანამ იგი არ შეცვალა ა. შანიძისავე 1942 წელს გამოსულმა „ქართული გრამატიკის საფუძვლებმა“ (I ნაკვ.); II ნაკვეთი 1943 წელს გამოქვეყნდა, ხოლო 1953 წელს დაიბეჭდა იმავე „საფუძვლების“ წილიანი გამოცემა ახალი თავების დამატებით. ეს წიგნი ნამდვილად წარმოადგენს ჩვენი ენის მეცნიერულად შესწავლის საფუძველს, ეს ფუნდამენტალური გრამატიკული ენციკლოპედიაა, რომელშიც მსურველი ყოველ საჭირო კითხვაზე იპოვის სათანადო პასუხს.

იგივე წიგნი ავტორმა სახელმძღვანელოდ გადააკეთა და „ქართული ენის გრამატიკის“ სახელწოდებით გამოსცა 1955 წელს (მეორედ გამოვიდა 1962 წ.).

ა. შანიძის მადლიანი ხელი საშუალო სკოლასაც მისწვდა. დიდი მეცნიერი სისტემატურად მონაწილეობს პროგრამების შედგენასა და მათს გაუმჯობესებაში, წერს მეთოდურ მითითებებს, აქვეყნებს ცალკე სტატიებს. ხოლო მისი „ქართული ენის გრამატიკა“ (I და II

ნაწილი), რომელიც წარმოადგენს ქართული ენის სტაბილურ სახელმძღვანელოს V-VI-VII-VIII კლასებისათვის, აგერ თითქმის მესამედი საუკუნეა სისტემატურად გამოდის. ამასთან, ჩვენი ახალგაზრდობის დაუღალავი მოამაგე ყოველწლიურად აღმოგობებს ახალ გამოცემებს.

აღნიშნულ სახელმძღვანელოებსა და თავის სხვა შრომებში ა. შანიძემ შექმნა ძალიან ბევრი მოხერხებული და ქართული ენისათვის მორგებული ტერმინი, რომელთაც ფართოდ გაიკაფეს გზა მოსწავლე ახალგაზრდობასა და ხალხში. ა. შანიძის სახელმძღვანელოებით ყოველწლიურად ასიათასობით ახალგაზრდა ეწაფება მშობლიურ ენას. არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ ი. გოგებაშვილისა და ა. შანიძისოდენი ღვაწლი ამ დარგში არავის მიუძღვის. ა. შანიძე ჩვეული ენერგიით ახლაც განაგრძობს ამ მიმართულებით აქტიურ საქმიანობას.

* * *

სამშობლოსა და მეცნიერების წინაშე უდიდესი დამსახურებისათვის ა. შანიძეს მიენიჭა მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება. იგი დაჯილდოებულია უმაღლესი ჯილდოთი — ლენინის ორდენით (ორჯერ), შრომის წითელი დროშის, საპატიო ნიშნის ორდენებით, მედლებით.

* * *

პირად ცხოვრებაში ა. შანიძე მეტად უბრალო ადამიანია. პოზა და განდიდების მანია ჭირივით ეჯავრება, გულითადად ახარებს სხვების წარმატება და ყოველმხრივ უწყობს ხელს ნიჭიერ და შრომისმოყვარე ახალგაზრდობას. ამასთანავე, ის მკაცრი მომთხოვნია თავისთავისა და სხვების მიმართაც. აკაცი მეცნიერულსა და საზოგადოებრივ საკითხებში პრინციპული და უტოპრომიოსია. მაგრამ ამასთან ერთად ყოველთვის სამართლიანი. შინაურ ცხოვრებაში, ადამიანებთან დამოკიდებულებაში სულგრძელი და დამთმობია. მის-

თვის უცხოა ხალხისაგან განყენების, თავისი პიროვნებისადმი ხაზგასმის ფუქი ჩვევა, ზოგიერთს რომ ახასიათებს. ა. შანიძისათვის ჩვეულებრივია ყველა ადამიანის, უბრალო ადამიანის დამახასიათებელი თვისებები. ის არის მომხიბლავი მობაასე, უშუალო, ენამახვილი, ჯანსაღი იუმორის გრძობით დაჯილდოებულ, პოეზიის მოყვარული (ასობით ლექსი იცის ზეპირად; ახალგაზრდობაში თვითონაც წერდა და ბეჭდავდა ლექსებს), ჩინებული მომღერალი, მომღებნი, ძლიერი მოჭადრაკე, ერთი სიტყვით, ყველა ადამიანური თვისებით შემკული.

ა. შანიძე ბედნიერ ვარსკვლავზეა და-

ბადებული და თავადაც ბედნიერად უნდა თვლიდეს თავს, რადგან თავისი მჩქეფარე სიცოცხლე, გმირული შრომა და უმწიკლო მოღვაწეობა მსხვერპლად მიიტანა ქართველი ერის კეთილდღეობისათვის ბრძოლის საკურთხეველთან. რა შეიძლება იყოს ამის საზღაური? — მხოლოდ და მხოლოდ ხალხის სიყვარული და პატივისცემა, რომელიც მან სამართლიანად დაიმსახურა.

ვუსურვოთ ჩვენს საყვარელ მამულიშვილს, ქართველი მეცნიერების პატრიარქს, დიდხანს სიცოცხლეს და ჯანმრთელობა თავისი სამშობლოს საკეთილდღეოდ, თავისი ერის გულის გასახარებლად.

შეკამარონ ონიანი

ქართული ენის მესაიღუმლე

„ყოველი საიდუმლო ამას ენასა
შინა დამარხულ არს!“

იონანე-ზოსიმე, X ს.

აკადემიკოს აკაკი შანიძეს დაბადების ოთხმოცი წელი შეუსრულდა. ამათგან სამოცი წელი მეცნიერებას ეკუთვნის. აკაკი შანიძემ ბევრჯერ გაახარა ჩვენი საზოგადოება თავისი ბრწყინვალე შრომებითა და მეცნიერული აღმოჩენებით. მსცოვანი მეცნიერის სახელი ფართოდ აცნობილი არა მარტო მშობლიურ საქართველოში, არამედ მის გარეთაც, როგორც ჩვენს მრავალეროვან ქვეყანაში, ისე უცხოეთში, ყველგან, სადაც აფასებენ და პატივს სცემენ ქართულ ენასა და ლიტერატურას, ქართულ მეცნიერებას.

თავისი დაბადების ოთხმოცი წლის-თაეს აკაკი შანიძე მრავალრიცხოვანი მეცნიერული შრომებით ხვდება, რომელთაგანაც რამდენიმე საკმაოდ მოზრდილ მონოგრაფიასა თუ სქელტანიან წიგნს წარმოადგენს. ეს არის ფსადაუ-დებელი საუნჯე მამულიშვილი მეცნიერის მიერ მშობლიური კულტურის საგანძურში შემოტანილი. ამიტომ შემთხვევითი როდია მისი დიდი პოპულარობა, რის გამოც აკაკი შანიძის სახელს სიყვარულით წარმოთქვამენ ხოლმე ყოველგვარი მეცნიერული ტიტულისა და

ზედწოდების გარეშე. ჩვენც არ დავარ-ღვევთ ამ ტრადიციას და აქ შევეცდებით, ძალიან მოკლედ, ზოგად ხაზებში წარმოვაჩინოთ მისი დამსახურება ქართული მეცნიერების წინაშე.

აკაკი შანიძის მდიდარი მეცნიერული მემკვიდრეობის შეფასება-განხილვა ჩვენს ძალ-ღონეს დიდად აღემატება. მხოლოდ დიდი მეცნიერისადმი სიყვარული გვაბედვინებს გამოვცხადებოთ მისი დაბადების ოთხმოცი წლისთაეს.

აკაკი შანიძის შრომები მარტო ენათმეცნიერებას არ ეკუთვნის. მან დიდი ამაგი დასდო ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიას უძველესი ტექსტების გამოცემით, რომლებსაც ჩვეულებრივ თან ახლავს სათანადო ფილოლოგიური გამოკვლევანი. მათში გარკვეულია ძეგლებთან დაკავშირებული ისტორიული ლიტერატურული საკითხები. ამის კლასიკურ ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ აკაკი შანიძის მიერ აღდგენილი და ხელახლა გამოცემული ვახტანგ მეფისეული „ვეფხისტყაოსანი“.

დიდი მუშაობა აქვს გაწეული მეცნიერს ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების ხაზით. აქ საკმარისია მოვიგო-

ნოთ „ხევსურული პოეზია“, რომელშიც სრულად არის წარმოდგენილი მთის ხალხური პოეტური საუნჯე, შეკრებილი სხვადასხვა დროს როგორც თვითონ მის მიერ, ისე სხვების მიერაც. ტექსტებს თან ახლავს ვარიანტები და გამოკლევა. ეს უნდა არის ფოლკლორული ტექსტების მეცნიერული გამოკვრის ნიმუში. აქაი შანიძემ აკადემიკოს ვარლამ თოფურისთან ერთად გამოსცა სვანური პოეზია და პროზაული ტექსტები, რაც თანაბრად მნიშვნელოვანია როგორც ენათმეცნიერებისათვის, ისე ხალხური ზეპირსიტყვიერებისათვისაც.

აქაი შანიძის შრომების ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს. მოკლედ ვიტყვი: არ დაჩინებულა ქართველოლოგიის არც ერთი დარგი, სადაც მას თავისი ხნული არ გველოს. გარდა ამისა, აქაი შანიძემ აღზარდა ბევრი ჩვენი ცნობილი მეცნიერი.

დიდი მეცნიერი თავის იუბილეს მრავალრიცხოვან შრომებთან ერთად მრავალრიცხოვანი მოწაფეებთანაც ხვდება. რომლებიც იღწვიან ჩვენშიც და სახელგარბათაც. ამას უნდა დაეუმატოთ აქაი შანიძის დაუღალავი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა. იგი გვერდში ედგა დიდ ქართველ მეცნიერს ივ. ჯავახიშვილს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებისათვის ბრძოლაში. უნივერსიტეტის გახსნის შემდეგ დღემდე აქაი შანიძე არის ქართული ენის კათედრის გამგე. აქაც კიდევ ბევრი რამ შეიძლება ვკეთებდეთ, მაგრამ სათქმელს ისევ შევამოკლებთ. აქაი შანიძის მეცნიერულ მოღვაწეობაში ცალკე უნდა გამოვეყოთ ერთი მთავარი და ძირითადი პრობლემა, რომლის ირგვლივაც თავს იყრის მთელი მისი მეცნიერული შემოქმედება. ესაა მდიდარი და მრავალსაუკუნოვანი ქართული ენა თავისი აწმყოთი, წარსულითა და დიალექტებით. რა იყო წინათ გაცეთებული მისი შესწავლის ხაზით და როგორია ამ საქმეში აქაი შანიძის დამსახურება?

განვიხილოთ ეს საკითხი ცალკე.

ქართული ენის მეცნიერულ შესწავ-

ლაში გარკვეული ღვაწლი მიუძღვით პროფ. ალ. ცაგარელსა და აკად. ნ. მარს. არც ერთ მათგანს იგი საგანგებო კვლევის საგნად არ უქცევია. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ნ. მარს და ალ. ცაგარელს არ მოუციათ ქართული ენის ენათმეცნიერული ანალიზი, არ დაუწერიათ მისი გრამატიკა. მათი მუშაობა შემოიფარგლა ცალკეული საკითხების განხილვით. აღსანიშნავია ერთი დამახასიათებელი გარემოება: ქართულ ენას იკვლევდნენ და მეცნიერული შრომები სხვა ენაზე იწერებოდა. ეს გამოწვეული იყო ქართული მეცნიერების იმდროინდელი მდგომარეობით.

ასეთ ვითარებაში მოუხდა სამეცნიერო ასპარეზზე გამოსვლა აქაი შანიძეს. სათანადო მეცნიერული წრეობა მან მიიღო ნ. მარსისა და ივ. ჯავახიშვილისაგან. აქაი შანიძემ თავიდანვე თავისი კვლევის ობიექტად ქართული ენა აირჩია და განიზრახა გრამატიკული თვალსაზრისით მისი ყოველმხრივი შესწავლა. პირველმა შედეგებმა ნ. მარსის მოწონება და აღფრთოვანებული შეფასება დაიმსახურა. ეს ნაშრომი შეეხებოდა ქართული ზმნის უღვლევას, რომელიც შემდეგში საფუძვლად დაედო ვრცელ მონოგრაფიას: „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში“. საინტერესოა თვითონ ამ შრომის ისტორიაც. იგი პირველად რუსულ ენაზე დაიწერა და რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობას გადაეცა 1915 წელს. ამასობაში მოხდა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია, რომელმაც საშუალება მისცა ქართველ მოღვაწეებს, დიდი ივანე ჯავახიშვილის მეთაურობით, დაეარსებინათ ეროვნული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ამის შემდეგ ეს მონოგრაფია გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე და მან 1920 წელს ავტორს ახალდაარსებულ უნივერსიტეტში მოუბოვა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი. ეს იყო ქართულად დაწერილი პირველი დიდი ენათმეცნიერული ნაშრომი, პირ-

ველ სადოქტორო დისერტაცია, დაცული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. იგი კეთილად დაეხედა ქართულ მეცნიერებას.

დროის შედარებით მცირე მონაკვეთში ქართველოლოგია გამდიდრდა პირველხარისხოვანი მეცნიერული შრომებით. დღეს ქართული საენათმეცნიერო სკოლა ერთ-ერთი მოწინავეა არა მარტო ჩვენს ქვეყანაში. მას დიდ ანგარიშს უწევს ყველგან, როგორც საბჭოთა კავშირში, ისე უცხოეთშიც. იგი ათეულობით და ასეულობით ითვისის დიდად მნიშვნელოვან ენათმეცნიერულ მონოგრაფიებს. ყოველივე ამას დასაბამი მისცა აკაკი შანიძის ხსენებულმა ნაშრომმა, რომელიც ქართული ზმნის უღვლებისადმია მიძღვნილი.

ზმნა ქართულში ძალზე რთულია, მდიდარი და ფორმის მხრივ მრავალფეროვანი. თვითონ მეცნიერის სიტყვით „ქართულ ზმნას ზოგი რამ აქვს ისეთი, რომლის ბარალელსაც ჩვენ სხვა ენებში იშვიათად ვიპოვით: ქართული ზმნის აგებულება არსებითად განსხვავდება ინდო-ევროპულისა, სემიტურისა და თურქული ენების ზმნის აგებულებისაგან“. ამდენად მის შესწავლას მნიშვნელობა აქვს ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისითაც. ქართული ზმნის საიდუმლოებაში ვარკვევა ერთობ რთულია და დიდ სიძნელეთან არის დაკავშირებული: „შემთხვევითი როდია XIX საუკუნის ერთი სასკოლო გრამატიკის ავტორის პლატონ იოსელიანის სიტყვები: „ქართულისა ენისა ზმნანი ყოველნივე არიან უკანონონი“. აკაკი შანიძის დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ მან თავის პირველსავე ნაშრომში მეცნიერული კანონზომიერება მოუპოვა ქართული ზმნის უღვლებას, ამოიცნო მისი შინაგანი საიდუმლოება და ამით საბოლოოდ ბოლო მოუღო ქართული ზმნის შესახებ არსებულ მცდარ შეხედულებას. ეს ნაშრომი ემყარება მდრდარ ფაქტიურ მასალას, ყოველ ცალკეულ საკითხზე მსჯელობისას უხვად არის გამოყენებული როგორც ძვე-

ლი, ისე ახალი სალიტერატურო ქართულისა და დიალექტების მონაცემები. მეთოდოლოგიითა და კვლევა-ძიების სიახლით იგი დღემდე სანიმუშოა და მისაბამი. მასზე აღიზარდა ქართველ ენათმეცნიერთა თაობები. სულ რაღაც ორი-ოლე მაგალითზე დამყარებით აკაკი შანიძემ იწინასწარმეტყველა, რომ ძველად ქართულში მეორე სუბიექტური პირისა და მესამე ობიექტური პირის პრეფიქსად უნდა დაქონოდა ხანი, რაც შემდეგში მალე გავდასტურა ხანმეტრი ტექსტების აღმოჩენამ. ეს არის მეცნიერული აზრის გამარჯვების ერთ-ერთი ბრწყინვალე მაგალითი. ამაზე უფრო დაწვრილებით ქვემოთ.

პირველ მონოგრაფიას მოყვა მეცნიერის შრომების მთელი სერია, მიძღვნილი ქართული ენის გრამატიკის რთული საკითხებისადმი, რომლებსაც აკაკი შანიძე წლების განმავლობაში დაუღალავად იკვლევდა და იკვლევს ახლაც. ჩვენ აქ არ მოვყვებით მისი ცალკეული შრომების განხილვა-დასახელებას. ეს ამჯერად არ არის აუცილებელი. აღვნიშნავთ მოკლედ, რომ დიდი მეცნიერის მიერ ხანგრძლივი კვლევით მოპოვებული შედეგი წარმოდგენილია მის ვრცელ ფუნდამენტალურ ნაშრომში: „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“. შეიძლება პირდაპირ ვთქვათ, რომ ეს წიგნი არის ქართული ენის ბრწყინვალე მატთანე. ჩვენი დროის თავისებური „ქებაა და დიდებაა ქართულისა ენისაა“, რომელშიც იგი წარმოდგენილია მთელი თავისი სიმდიდრითა და მრავალფეროვნებით. ავტორს მეცნიერულად ამოუხსნია ქართული ენის სიღრმეში „დამარხული“ არა ერთი „საიდუმლო“, მანამდე სპეციალისტთაგან შეუნიშნავი და გამოუცნობი. ეს ეხება როგორც ქართულ ზმნას, ისე სახელებს, სიტყვაწარმოებას და საერთოდ ყველაფერს, რასაც თხოულობს ქართული ენის გრამატიკა. ყოველივე ამის შესაცნობად საჭიროა და აუცილებელი თვითონ შრომის წაკითხვა. ამიტომ ჩვენ აქ მისი დეტალური განხილვისაგან თავს ვიკავებთ. ჩვენი მეცნიე-

რებისათვის მას ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ივანე ჯავახიშვილის „ქართული ერის ისტორიის“ და კორნელი კეკელიძის „ძველი ქართული მწერლობის ისტორიის“. მათ მსგავსად აკაკი შანიძემ საფუძველი ჩაუყარა ქართული ენის მეცნიერულ შესწავლას, ახალ საფეხურზე აიყვანა იგი და გატეხა მანამდე გაუტეხავი ყაშირი. აკაკი შანიძე ქართული ენის დიდი მესაიდუმნიეა. მეცნიერი თანაბარი სიღრმით ჩაწვდოდა როგორც ძველ, ისე ახალ ქართულს, აგრეთვე ქართული ენის დიალექტებს. საგანგებოდ უნდა აღვნიშნოთ ერთი გარემოებაც. ივანე ჯავახიშვილისა და კორნელი კეკელიძის მსგავსად, აკაკი შანიძის შრომებიც დაწერილია ქართულ ენაზე, რითაც მან დიდად შეუწყო ხელი ქართული მეცნიერების განვითარებას. ენას სიცოცხლისუნარიანობას მატებს არა მარტო მეტყველება და სიტყვაჯამული მწერლობა, არამედ მეცნიერებაც, ამ ენაზე მეცნიერული შრომების წერა. აკაკი შანიძეს ამ მხრივაც პირნათლად აქვს მოხდელი თავისი მოვალეობა ქართული ენის წინაშე.

აკაკი შანიძის სახელი ამშვენებს ბევრი მეცნიერული აღმოჩენა. საყოველთაოდ ცნობილია მისი დიდი ინტუიცია და მახვილგონიერულობა ცალკეული საკითხების კვლევა-ძიების დროს. მოვიყვანოთ ამის საილუსტრაციოდ რამდენიმე მაგალითი. ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს ქართულ ზმნათა უღვლების შესწავლისას მკვლევარის ყურადღება მიუქცევია ორ ზმნას, რომელთაც მეორე სუბიექტური პირის ნიშნად მოუღის ხანი, რაც სხვა ზმნებში არ გვაქვს. ესენია: ხ-არ და ხ-ულ (მი-ხ-ვალ). უნდა ყოფილიყო: არ და მივალ (შევადართ: შენ აკეთებ, და არა: შენ ხ-აკეთებ). ამ ორ ზმნაზე დამყარებით მან დაასკვნა: ქართულში წინათ უნდა არსებულებოთ რომელიღაც კილო, სადაც ხანის პრეფიქსად ხმარება ახასიათებდა ყველა ზმნას. 1922 წელს ეს მოსაზრება მან შეამაგრა ახალი მონაცემებით. ბოლნისისა და მცხეთის ჯვრის უძველეს წარ-

წერებში გვხვდება ფორმები: შეხწწი, შეხუბათ, მეოხ ხეყავ. აქ ხანი გამოყენებულია მესამე ობიექტური პირის ნიშნად. ამავე რიგისაა გეოგრაფიული სახელი ხერთვისი. ერთი სიტყვით, ხანის ხმარების მაგალითები გაიზარდა და ადრე გამოთქმული დებულებაც უფრო დამაჯერებელი გახდა.

აქ ერთი ეპიზოდით უნდა მოვიგონოთ: ლენინგრადში ყოფნისას 1923 წელს კორნელი კეკელიძეს აკაკი შანიძისათვის უკითხავს: — რა იქნებოდა, სადმე რომ აღმოჩნდეს VI საუკუნის 15 სტრიქონიანი ქართული წარწერა? აკაკი შანიძეს ამაზე გულდაჯერებით უპასუხნია: სულ ხანებით იქნებოდა სავსეო (იხ. უნივერსიტეტის მოამბე, II, 1923 წ.). ეს წინასწარმეტყველება იმავე წელსვე დადასტურდა. ივანე ჯავახიშვილმა ძველ ქართულ ხელნაწერებში აღმოაჩინა VI-VIII საუკუნეთა ტექსტები, რომლებშიც ხანი იხმარება ჩვეულებრივ ყველგან მეორე სუბიექტური პირისა და მესამე ობიექტური პირის ნიშნად. აკაკი შანიძის სიტყვები რომ ვიხმართ, ეს ტექსტები „სულ ხანებით არის სავსე“. ამასთან არის დაკავშირებული ერთი საკითხიც. XI საუკუნის მწერალი გიორგი მთაწმინდელი ახსენებს სახარების ორ რედაქციას: ხანმეტსა და საბაწმინდურს. ჩვენს მეცნიერებაში კარგა ხნის განმავლობაში გაურკვეველი იყო ტერმინი „ხანმეტი“, რომელსაც ბევრი მკვლევარი შეხებია. მისი მართებული ახსნა მოგვცა მხოლოდ აკაკი შანიძემ, რომელმაც ახლად მოპოვებული მასალების მიხედვით დაამტკიცა, რომ ხანმეტი გულისხმობს ისეთ ტექსტებს, რომლებსაც ახასიათებთ ხან პრეფიქსის ზედმეტი ხმარება. ამის შემდეგ ეს ტერმინი დამკვიდრდა ჩვენს მეცნიერებაში.

1911 წელს მ. ჯანაშვილმა გამოაქვეყნა იოანე ბოლნელის ქადაგებანი და შესავალში მოიყვანა ხელნაწერში არსებული შემდეგი დროის, მე-15 საუკუნის, მინაწერები. აკაკი შანიძემ მათში აღმოაჩინა გალექსილი „მამაო ჩვენო“, რომელიც მ. ჯანაშვილს პროზაულად აქვს

დაბეჭდილი (იხ. ლიტერატურული ძეგ-
ბანი, გვ. 5-14, 1944 წ.). რამდენიმეჯე-
რაა გამოცემული დავით აღმაშენებე-
ლის ანდერძი, ბოძებული შიო-მღვიმის
მონასტრისადმი 1123 წელს. მისი პირ-
ველი სტრიქონი მხედრულად არის და-
წერილი და ძალზე გადალუღლია, რის გა-
მოცნელი ამოსაკითხავია. ასე მიაგალი-
თაც, ცნობილი ისტორიკოსი და ძველი
საბუთების ჩინებული მკვლევ. თ. ყორ-
ღანია ტექსტს ასე კითხულობდა: „ნები-
თა ღვთისათა **შედაის შეწყის**“. მას ეს
წყაითხვა თვითონაც აეჭვებდა, მაგრამ
ტექსტი სხვანაირად ვერ გაშიფრა. ეს
ადგილი მართებულად აღადგინა აკაკი
შანიძემ: „ნებითა ღვთისათა **მე დავითს
მიწყოს**“. სიგელის პირველი სტრიქონი
მხედრული ხელით თვითონ დავითს
დაუწერია ანუ დაუწყია და შემდეგ
სხვას გაუგრძელებია.

ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ აკაკი შა-
ნიძის ნაშრომი ვახტანგ მეფის მიერ გა-
მოცემული „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ.
მეცნიერებაში ორი აზრი არსებობდა:
ერთი ამტკიცებდნენ, რომ ვახტანგის
გამოცემას საფუძვლად უდევს რომე-
ლილაც ჩვენს დრომდე არმოღწეული
ძველი ხელნაწერი. მკვლევართა მეორე
ნაწილის აზრით, ეს გამოცემა კრიტიკუ-
ლია, დამყარებული სხვადასხვა ხელნა-
წერებზე. ბედმა აქაც აკაკი შანიძეს გაუ-
ღიმა და ეს საღაო საკითხი საბოლოოდ
მან გადაწყვიტა. 1937 წელს მან აღად-
გინა და ხელახლა გამოსცა ვახტანგ მე-
ფისეული „ვეფხისტყაოსანი“, რომლის
კომენტარების შესწავლისას აკაკი შანი-
ძემ ასეთი საინტერესო გარემოება გა-
მოავლინა: მეფე ვახტანგ VI-ს განმარ-
ტებული აქვს რამდენიმე სტროფი, რომ-
ლებიც გვხვდება ხელნაწერებში, მაგრამ
არაა შესული მის მიერ გამოცემულ
„ვეფხისტყაოსანში“. მეცნიერმა ამას
ასეთი ახსნა მოუძებნა: ვახტანგ მეფეს
ტექსტზე მუშაობისას ხელთ ჰქონია არა
ერთი ხელნაწერი, არამედ რამდენიმე,
რომლებიც კრიტიკულად შეუსწავლია:
ზოგიერთი სტროფი ამოუღია ტექსტი-
დან, მაგრამ კომენტარებში შემთხვევით

დარჩენილა რამდენიმე ამოღებული
სტროფის განმარტება. ამის შემდეგ არა-
ვინ დაობს იმაზე, რომ ვახტანგისეული
„ვეფხისტყაოსანი“ არის პოემის პირვე-
ლი კრიტიკულ-მეცნიერული გამოცემა.
აკაკი შანიძის შრომებში ბევრია ამგვარ-
ი მავალით, მაგრამ მათი აღნიშვნა
შორს წაგვიყვანს, საილუსტრაციოდ
ესეც საკმარისია.

დიდ მეცნიერს დიდი ადამიანობაც ამ-
შვენებს. აკაკი შანიძე ახალგაზრდა თაო-
ბის გულისხმიერი აღმზრდელი და საყ-
ვარელი მასწავლებელია. საპირობის
შემთხვევაში იგი სტუდენტებს და ასპი-
რანტებს მატერიალურადაც ეხმარება,
რომელსაც თან ახლავს ერთგვარი მო-
ბოდიშებითი დარიგება: „ახლა ბევრი
საინტერესო წიგნი გამოდის, ახალგაზრ-
დებს ყოველთვის არ აქვთ ხოლმე ფუ-
ლი მათ შესაძენად“. ამავე დროს მის
მიერ შეთავაზებული დახმარება მართო
წიგნებისათვის როდია განკუთვნილი...
ის ამით ადამიანის თავმოყვარეობას უფ-
რობხილდება.

არ დაგვავიწყდება ერთი ასეთი ეპი-
ზოდი. რამდენიმე წლის წინათ, ზაფ-
ხულის ერთ სიცხიან დღეს, აკაკი შანი-
ძის ყურადღება მიიქცია თბილისის ქუ-
ჩებში მოსიარულე სვანმა. რომელიც
საოცრად დაღვრემილი და შეწუხებუ-
ლი ჩანდა. აკაკი შანიძე მაშინვე მივიდა
მასთან, სვანურად მიესალმა და ვინაობა
გამოკითხა. აღმოჩნდა, რომ მას ავად-
მყოფი მეუღლე ჩამოყვანა თბილისში,
ვერც საპირო წამალი ეშოვა და ვერც
საავადმყოფოში დაწვინა. აკაკი შანიძემ
დაამშვიდა იგი, თავისთან მიიპატიჟა, სა-
თანადოდ გაუმასპინძლდა. წამალიც
უშოვა, მეუღლე საავადმყოფოში მოა-
თვესებინა და ასე კმაყოფილი გაისტუმ-
რა სვანეთში. ახლაც თვალწინ გვიდგას
მისი გაბრწყინებული სახე: „ეს რა
ღვთისნიერ კაცს გადავეყარე, სვანი მე-
გონა, მაინც საიდან შეისწავლა მაგ და-
ლოცვილმა ასე სვანური?! ღმერთმა უმ-
რავლოს ჩვენს ქვეყანას ასეთი ადამი-
ნები“.

დარწმუნებული ვართ, დაბადების 80

წლისთავთან დაკავშირებით ის ადამიანი ახლაც კეთილად გაიხსენებს ამას და ხანგრძლივ სიცოცხლეს უსურვებს ჩვენი სასიქადულო მეცნიერს.

აკაკი შანიძეს ფეხით აქვს შემოვლილი მთელი საქართველო. მას ყველა კუთხე თანაბრად უყვარს და ასევე ყველგან უყვართ იგი. მის ყოველ აზრსა და გამოსვლას ჩვენი საზოგადოება განსაკუთრებულ ანგარიშს უწევს. ამის საილუსტრაციოდ ერთ ფაქტს გავიხსენებთ და ამით დავამთავრებთ.

აკაკი შანიძემ უკანასკნელ ხანებში რამდენიმე წერილი გამოაქვეყნა ძველი ქართული ანბანის შესახებ, სადაც მოიხსენიებს მათს აღდგენას ქართულში მთავრული ასოების სახით. მას სათანადოდ გამოეხმაურნენ ყველგან, მათ შორის საქართველოს ერთ-ერთ შორეულ კუთხეში, სვანეთშიც. სოფ. ლენჯერის ძეხუთე კლასის მოწაფეებს პიონერულ კრებაზე დაუდგენიათ, რომ ძველი ქართული ანბანი ყველას შეესწავლა. კრების ოქმი და სათანადო წერილიც, ძველი ქართული ასოებით დაწერილი, მათ გამოუგზავნეს აკაკი შანიძეს.

მოწაფეების წერილთან დაკავშირებით თვითონ მეცნიერმა ღიმილით გააცხადა: „ბავშვებმა გამიგეს. ზოგიერთი ჩვენი ინტელიგენტი დღემდე ვერ დარწმუნებულა, რომ არ შეიძლება ქართველმა კაცმა ძველი ქართული ანბანი არ იცოდეს. დღეს ბევრი ჩვენი თანამემამულე დადის უცხოეთში. ძველ ქართულ ბელნაწერს რომ წააწყდეს სადმე, ვერ წაიკითხავს. ეს იმას ემსგავსება, ქართველმა ქართველი ვერ იცნოს, ქართულად ვერ გამოელაპარაკოს. უნდა გვახსოვდეს: ძველი ქართული ბელნაწერებისათვის ძველი ქართული ანბანი იგივე ენაა. სხვანაირად ის თავის ვინაობას ვერ გვამცნობს, ვერ ამტყველდება“. ეს სიტყვები კომენტარს არ საჭიროებს.

წლებს თავისი გაუტანია და დღეს აკაკი შანიძეს თმაში ძალზე მომრავლებია ვერცხლი — სიბრძნისა და მეცნიერების სიმბოლო. მეცნიერი ისევ მხნედ

გამოიყურება, ახალგაზრდული ენერგიით მუშაობს და ისევ გაახარებს თავის მრავალრიცხოვან თაყვანისმცემლებს ახალი შრომებითა და აღმოჩენებით. მისი შეხედვისას უნებლიეთ გახსენდებათ ერთი ხალხური ლექსი შვიდი ძმისა და ბერი პაპის შესახებ. შვიდ ძმას შვიდ-შვიდჯერ უსვრიათ, მაგრამ ჯიხვისთვის ვერც ერთს ვერ მოუხვედრებია. აქ ისევ ბერ პაპას უსახელებია თავი: „ესროლა ბერმა პაპამა, ჯიხვი რქით გადმოვიკიდა“. აკაკი შანიძე ჩვენი მეცნიერების ბერი პაპაა, რომელსაც გაჭირვების ქაში ყოველთვის შეუძლია შექმნილი სიმწველე გააქარწყლოს, მისი კალამი ისევ ბასრია და მჭრელი, მისი ნათაროლი სიტყვაც არასოდეს ასცდება მიზანს.

ენა ერის ერთ-ერთი ძირითადი სპეციფიკური ნიშანია. ამიტომ ჩვენი წინაპრები განსაკუთრებით უფრთხილდებოდნენ ამ წმინდათა წმინდა საუნჯეს. მეთათე საუკუნის ცნობილი მწერლის გიორგი მერჩულიის სიტყვით „ქართლად“ ის „ფრიადი ქვეყანა აღირიცხება“, სადაც ქართულად ლაპარაკობენ და ღვთისმსახურება ქართულ ენაზე სრულდება. ამავე საუკუნეში დაიწერა იოანე-ზოსიმეს პიშვი „ქება და დიდება ქართულისა ენისაჲ“, რომელშიც ის ქართულ ენას ბერძნულს უდარებს და მასზე მაღლაც აყენებს, რამდენადაც „ყოველი საიდუმლოჲ ამას ენასა შინა დამარტულ არს“. მისი ღრმა რწმენით ქართულ ენას სიკვდილი არ უწერია და დიდი მომავალი აქვს: უფალი მეორედ მოსვლის დროს მსოფლიოს ქართული ენით განიკითხავსო. ქართული ენის ისტორია ამართლებს იოანე-ზოსიმეს შეხედულებას ჩვენი ენის განსაკუთრებული სიცოცხლისუნარიანობისა და გამძლეობის თაობაზე. მან ბევრს განსაცდელს გაუძლო და ჩვენამდე წმინდა სახით მოაღწია. ეს იმიტომ, რომ ქართულ ენაზე შეიქმნა მდიდარი ორიგინალური მწერლობა, დაიწერა „ვეფხისტყაოსანი“ და მხატვრული ლიტერატურის სხვა ბრწყინვალე ნიმუშები, ჩვენმა წი-

ნაპრებმა მთლიანად აითვისეს და ქართულ ენაზე გადმოიღეს იმდროინდელი მსოფლიო კულტურის ყველა მონაპოვარი.

ქართველ კაცს ყოველთვის შეეძლო თავის ენაზე ზიარებოდა მსოფლიოს კულტურას. ამან განაპირობა ქართული ენის გამძლეობა და სიცოცხლის უნარიანობა. ასე იყო წარსულში, ასეა დღესაც. ჩვენ ახლაც მოკრძალებითა და პატივისცემით ვიხსენიებთ ქართული ენის დიდ ქურუმებს ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელებს, ეფრემ მცირეს, იოანე პეტრიწს, არსენი იყალთოელს და სხვებს. თუ ჩვენ ამგვარი თვალსაზრისით შევხედავთ აკაკი შანიძის მეცნიე-

რულ მოღვაწეობას, მაშინ კიდევ უფრო მკვეთრად წარმოგვიდგება თვალწინ მისი დიდი დამსახურება. აკაკი შანიძე შეიძლება თამამად მივაკუთვნოთ ქართული ენის დიდ მოამაგეთა რიცხვს. მან ეს ენა არა მარტო გამოიკვლია და შეისწავლა მეცნიერულად, არამედ გაამდიდრა კიდევ თავისი ბრწყინვალე შრომებით. ამიტომ მადლიერი შთამომავლობა მას მომავალშიც არ მოაკლებს სიყვარულსა და პატივისცემას.

ვუსურვოთ ჩვენს იუბილარს ხანგრძლივი სიცოცხლე და ჯანმრთელობა, რომ თვითონ მან იგრძნოს დიდხანს ეს სიყვარული და პატივისცემა.

პეტრარკას წერილები

ფრანჩესკო პეტრარკა (1304-1374), აღორძინების ეპოქის ერთ-ერთი გამოჩენილი პოეტი, ამავე დროს იყო ისტორიკოსი, არქეოლოგი, ნუმისმატი, ფილოლოგი. გარდა ბრწყინვალე ლექსებისა და თარგმანებისა, ფართო მკითხველისათვის საინტერესოა მისი პირადი წერილები. პირადი წერილები ცხოვრებისეულ საკითხებზე პეტრარკას, კლასიკური პერიოდის ავტორთა მსგავსად, „დიდი ლიტერატურის“ კანონიერ ჟანრად მიაჩნდა. ამიტომ იყო, რომ თვით პეტრარკამ შევრიბა თავისი წერილები, გაუკეთა რუდაქცია და ცალკე წიგნად შეკრა. ამ წერილებში იგი გამოთქვამს თავის მოსაზრებებს ცალკეულ საკითხებზე, იცავს თავის იდეებს. წერილებს არ აკლიათ ის ინტიმურობა, რაც საერთოდ პირად მიმოწერას ახასიათებს. ამიტომ მათი შესწავლა საინტერესოა შესანიშნავი ხელოვანის სულიერი ცხოვრების, ადამიანური ინტერესების, მსოფლმხედველობის კვლევის თვალსაზრისით.

პეტრარკას პირადი წერილები თითქმის უცნობია მკითხველთა ფართო წრეებისათვის. ვაქვეყნებთ მის სამ წერილს, რომლებიც „ლიტერატურნაია როსიაში“ დაიბეჭდა.

ბოკაჩიოს

მადლობელი ვარ იმ სიყვარულისათვის, რომელმაც შენ გაიძულა მოგეცა რჩევა მკურნალობისა, თუმც თვით უარყავი იგი. ვთხოვ მომიტეგო, თუკი ყურად არ ვიღე შენი სიტყვა. მაშინაც კი, თუ შენ დამარწმუნებდი იმაში, რომ მე მიწა მგეტი ვიცოცხლო, რაც სინამდვილეში არ მსურს. შენი რჩევის ამყოლო, უფრო მალე მოვკვდებოდი.

გამუდმებული, მუყაითი შრომა არის ჩემი გონების საზრდო.

კითხვა და წერა, რომელზეც გსურს ხელი ამაღებინო, არის სასურველი დასვენება, რაიც ვავიწყებს ყველაფერს ხზვას.

არა არის რა კალამზე მსუბუქი, არაფერია მასზე გამამხნეველები. სხვა სიამოვნებანი ქრებიან და მიტოვებენ სუ-

ლიერ სიცარიელეს. კალამი გიხმობს გეძახის, როცა ხელთ გიპყრია და აღგაფრთოვანებს, როცა გვერდზე გადასდებ. იგი აჯილდოებს არა მარტო მის მწლობელს, არამედ სხვებსაც, რომლებიც შორს არიან, ზოგჯერ კი მომავალ ადამიანებს, ათასი წლის შემდეგ რომ იცხოვრებენ. მე მგონი, მიწიერ სიამოვნებათაგან არ არსებობს ლიტერატურაზე ღირსეული, მასზე მარადიულად სასურველი და მუდმივი. ასე რომ, მპაპტიე, ჩემო ძვირფასო ძმაო, მპაპტიე, თუ ვერ დაგიჯერო.

გამომსახე, როგორც გსურდეს, არაფერია ისეთი, რასაც ნამდვილი მწერლის კალამი ვერ შექმნიდა, მაგრამ მე მსურს საკუთარი გზით განვაგრძო ბრძოლა. თუ არარაობა ვარ, დიდი უნ-

და გავხდე: მაგრამ თუ დიდი ვარ, რაც, ცხადია, ასე არ არის, ყოველივე უნდა ვიღონო, რათა გავხდე კიდევ უფრო დიდი, უდიდესი! არ მინდა ფრახას დავესესხო მაქსიმინს, ამ ბარბაროს იმპერატორს: „რაც უფრო დიდებული ვიქნები, მით უფრო მეტს ვიშრომებ“. ეს ფრახა მხოლოდ ბარბაროსთა საკადროსი როდია.

ასე რომ, ყველაფერი ნათელია. შემდგომი წერილიდან შენ გაიგებ, რა შორსა ვარ უმოქმედობისაგან.

არ ვგერდები იმ დიდ სამუშაოს, რაც დავიწყე. მას ვერ დაიტევს ჩემი ხანმოკლე სიცოცხლე, თუ გინდა ორჯერ გახანგრძლივდეს — მე კვლავ ახალ-ახალ ამოცანებს ვისახავ — ასეთია ჩემი სიძულვილი ძილისა და მცონარობისადმი.

შენ, ალბათ, გავონილი გაქვს, „როცა ადამიანი მზადაა, მან უნდა დიწყოს. როდესაც უკან დაიხევს — დაიღუპება“. მე მგონია, თითქოს ახლახან დავიწყე. როგორც არ უნდა წარმომიდგინოთ შენ და სხვებმა — ასეთია ჩემი განსჯა საკუთარ თავზე. და თუ ახლა სიცოცხლე შეწყდება, მისი გახანგრძლივება კი შეუძლებელია, მე ვისურვებდი ჩემს აღსასრულთან ერთად დასრულდეს ჩემი სამუშაოც. მაგრამ, რადგან ეს ძალიან დიდი იმედია, დაე, სიკვდილმა მომისწროს კითხვის ან წერის დროს, ან არა და, თუკი ეს უფლის ნება იქნება, მლოცველსა და მტირალს.

მშვიდობით, ჩემო ძმაო, ნუ დამივიწყებ და იცოცხლე მამაკაცის ბედნიერი სიცოცხლით!

ძმას ბერარდოს

...ძვირფასო ძმაო, ჩემთვის დღის ნათელზე უძვირფასესო, იძულებული ვარ დავარღვიო დიდი ხნის მღუმარება. და თუ შენ ფიქრობ, რომ ეს გამოწვეული იყო ჩემი გულმაღვიწყობით, შემეცდარი ხარ. საკუთარი თავი უფრო მალე დამავიწყდება, ვიდრე შენ. განზრახ ვარღვევ სიმშვიდეს შენი მორჩილებისა. კარგად ვიცი, რომ სიჩუმე გიყვარს, მღელვარებას გაურბიხარ. ვიცი, ავრეთვე, თუ წერა დავიწყე, ვეღარ შეეჩერდები, ისე დიდია ჩემი სიყვარული შენდამი და აღტაცება შენს მიერ არჩეული გზით. ამიტომ ორი უკიდურესობიდან ავირჩიე არა ის, რომელიც მეტ სიამოვნებას მომანიჭებდა, არამედ ის, რომელიც ნაკლებად დაგირღვევდა სიმშვიდეს; და ახლა, სიმაართლე თუ გინდა, ვწერ არა იმდენად შენი სიამოვნებისათვის, რამდენადაც საკუთრივ ჩემთვის, რადგან, რით დაგანტერესებს ჩემი ყბედობა ანგელოსებთან საუბარში გაართულს.

ბედნიერი ხარ, კურთხეულია შენი მიზანი, რადგან ქაბუკმა შეძელი ამქვეყნიური სიამოვნების დათმობა, მაშინ

როცა იგი ასე მაცდურია. ვის შეეძლო დაეხმო სმენა და უმტკივნეულოდ განედევნა სირენათა ხმის მაცდურობა. ამ წერილით მე ვარგებ ჩემს თავს, რადგან ჩემი გული, დიდი ხნის უმოქმედობით მიღებული და გაყინული, მხოლოდ შენი სულის წმინდა გზებით გათბება...

გახსოვს, ალბათ, რა ძლიერი და სულელური იყო ჩვენი ლტოლვა ლამაზი ტანსაცმლისადმი, რაც ჯერ კიდევ მიზიდავს, თუმცა თანდათან ნაკლებად. რა უსასრულოდ მომაბეზრებელია ყოველ დღით ჩაიცვა და საღამოთი ისევ გაიხადო.

გახსოვს, როგორ გვეშინოდა ქარს არ აეწეო ჩვენი თმის ლამაზი ვარცხნილობა. როგორ ვცდილობდით გავრიდებოდით ცხოველებს, ყოველ ფეხის ნაბიჯზე რომ გვხვდებოდნენ ქუჩაში. გვეშინოდა არ გაეთხვარათ ჩვენი სუნამოდაკრული ქათქათა ლაბადები, არ დაეკუჭათ რომელიმე ნაკეცი. რა ამაოა ადამიანთა ზრუნვა, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდა კაცისა. მაინც საიდან მოგვდის თავში ეს გულმოდგინება? მას წარ-

მოშობის სურვილი: ვასილიშვილთა სხვათა თვალი. მერე ვისი. იმათი, რომელთა ღირსებაც არარაა ჩვენს თვალში.

ლუცილიუსისადმი მიწერილ ბარათში სენეკა ამბობს: — „წითელ ლაბადას განა იმიტომ არ იცვამს ადამიანი, რომ სხვას ეჩვენოს მასში?“ სიბრყველა შენი ქცევა შენს გონებას არ დაუქვემდებარო და ანგარიში გაუწიო იმათ ახირებას, ვისაც არ აფასებ. არავინ ირჩევს მხედართმთავრად ადამიანს, რომელსაც ზურგში აქვს ჭრილობა; არც მესაქედ ირჩევენ მას, ვისაც მრავალჯერ დაუღუპავს გემი. ჩვენ მხოლოდ მათ ვირჩევთ, ვინც აღგვაფრთოვანებს და მხოლოდ მათ ვანდობთ ჩვენ საქმეს, ვინც ჩინებულად უძღვება საკუთარს. ამიტომაც მივყვეთ ვულგარული ბრბოს მოდას, რომელთა მანერებს დავცინით და რომელთა ცხოვრებასა და აზრებს არაფრად ვაგდებთ, ნიშნავს ვიყოთ უფრო სულელები, ვიდრე ეს ბრბოა.

ვაგრძელებ სიტყვას, დე, მიყუჩდნენ ამპარტავენები. თავს ვანებებ ბრბოს. მდაბიოს ტანსაცმელი მეფისაზე პრაქტიკული და მოხერხებულია. თუმცა იმ დროს ჩვენ სხვაგვარად ვფიქრობდით; მიგვაჩნდა, რომ ყოველგვარი დავიღარაბა ღირდა იმად, რომ თვალყურებს დაგვიწყებდნენ, თითოთ აჩვენებდნენ ჩვენზე და პერსიუს სიტყვებს გაიმეორებდნენ: „ხედავთ, ის მოდის“.

პორაციუსი სახელგანთქმული მწერალი იყო, ოღონდ უფრო მოუსვენარი, ვიდრე მამაკაცს შეეფერება. იგი ისევე ზედმიწევნით ყურადღებიანი იყო საკუთარი გარეგნობის მიმართ, როგორც თავისი ლიტერატურული სტილის მიმართ. არასოდეს გამოჩნდებოდა ხალხში, სანამ სარკეში არ ჩაიხედავდა. სარკის წინ დიდხანს ტკებოდა საკუთარი თავით; ისწორებდა მოსასხამს და საჭირო გამომეტყველებას იღებდა. ერთხელ ხალხით გაჭედილ ქუჩაში ნაცნობი დაეტაკა და არტისტულად გამოიწყობილს მოსასხამი გადაუგდო. მან ქალური პატივმოყვარეობით გაიცხა მეგობარი, ჭრილობა

მომაყენაო, თითქოს მართლა სერიოზული დანაშაული ჩადინოს.

ჩემო ძვირფასო ძმაო, მართალია, ჩვენ ასეთი ბრალდება არავისთვის წავგიყენებია, მაგრამ სულით მაინც ახლო ვიდექით ამ საქციელთან.

შენ მაინც, ღვთის ნებით, უეცრად გამოიცვალე და გადარჩი მსგავს ბნელ შეცდომებს.

მე კი ისევ დიდი ტანჯვით მივიწვეწინ და ვფიქრობ, ჩემთვის უკვე გასაგებია, რომ ხსნა არც ლიტერატურაშია, არც საკუთარი გონების ძალაში, ყველაფერი ღვთის განგებაა, რომელმაც შეიძლება გამომიწოდოს ხელი, თუკი ჩემს უძლურებას ვულწრფელად ვაღიარებ. და თუ ჩემი გონება ამაში ვერ დამარწმუნებს, მაშინ მაიძულებს სიბერის ქაში, რომლის მოახლოებას დღე-დღე ვგრძნობ.

ან ფეხსაცმელები როგორი გვეცვა! მას, ალბათ, ჩვენი ფეხები უნდა დავცვა, სინამდვილეში კი ჩვენი უბოროტესი მტერი იყო. მე დამაკოჭლებდა იგი, რომ არ შემეცვალა უფრო უბრალოთი, რომელიც, მართალია, არ აკვირვებდა ხალხს, მაგრამ სამაგიეროდ ძვლებს არ მიმრუდებდა... ახლა თმის დასახვევი რკინის მოსაჭერები და ხელოვნური ბალთები... რაოდენ შრომას ითხოვდა, რაოდენ ტკივილს გვაყენებდა, ძილიც არ გვეკონდა. რომელ არამზადან შეეძლო ჩვენი ასე გაწვალება, როგორც ჩვენ ვიწვალებდით თავს. რა ხშირად ვნახულობდით დილაობით წითელ ჭრილობას ჩვენს უბლაზე. ასე რომ, როცა გვინდოდა ჩვენი ლამაზი თმების ჩვენება, გვიხდებოდა სახის დამალვა. ეს მხოლოდ მსახიობებს თუ შეეფერებათ. სამწუხაროა ყოველივე ამის გახსენება. ვისაც არასოდეს გამოუცდია, დაუჭერებლად მოეჩვენება იგი.

ახლა, როცა იგონებ ჩვენს უწინდელ სისულელეს, უნდა აღვაფრთოვანებდეს დღევანდელი დღე! შენი საცოდავი სანდალი ფეხებს კი არ ვიბორაკავს, იგი გიცავს შენ. ყურებზე და თვალებზე აღარ

ვეფინება მოკლედ შეჭრილი თმა. შენი უბრალო ტანსაცმელი არ მოითხოვს მოვლას, ადვილი ჩასაცმელ-გასახდელია, და შენს ჭკუას ისევე იფარავს სისულელისაგან, როგორც სხეულს სიცივისაგან...

ან როგორ ვამახინჯებდით გამოთქმებს და ვარღვევდით მიღებულ წესებს! როგორ ეცდილობდით ჩვენი სისულელები გავგვხმაურებინა, რომ მათზე ელაპარაკათ. რა ღონეს არ ეხმარობდით, რომ ჩვენს ახირებას, რომლის უკუგდება მალე მოგვინდა, ტანით შეხვედროდნენ. ჩვენ გვაქებდნენ ჩვენი უკეთურებისათვის, მაგრამ ღვთის მოწყალე ხელი დღითი-დღე გვაახლოვებდა ჰემარიტ გზას, გვეხმარებოდა დაგვეოკებინა ნაჩქარევი სურვილები, რწმენას გვიკარგავდა ყოველივე წარმავლის მიმართ. რომ შენ, ყოფილ ბაზილონელსა და იე-

რუსალიმელს, ვეგრძნო ამ ორი სამეფოს სხვადასხვაობა.

ო, დალოცვილო, კურთხეულო, ღმერთო! რა დინჯია შენი განსჯა, რა იღუმალ მოდიხარ ჩვენს სახსენლად, რა შეუმჩნევლად გვაურნავ.

ღვთის ნება ყოველის შემძლეა. ყველა მისი მორჩილი ვართ და მასშია ყველა მიზეზთა მიზეზი. ღირსეულად გლობდა ჩემი ძმა თავის ფსალმუნს და ცინკენ მიმართავდა სულს. მე კი, ჩანს, ვერ შევიგრძენ მსხნელი ხელი, იქნებ ვენდე საკუთარ ძალებს. თუმცა ბორკილები გავარღვიე, მაინც არა ვარ თავისუფალი. შემინდე, ღმერთო, შემინდე, შეიძლება მომავალი წყალობის ღირსი გავხდე, რადგან შენგან ბოძებული თავისუფლების გარეშე დაწყევლილი ადამიანთა მოდგმა ვერ ეღირსება შენდობას.

ნარი მორანდოს

...მომისმინე, რა მიყო ციცერონმა. იმ ციცერონმა, ბავშვობიდან რომ თავს ვეულებოდი. ამას წინათ ჩემი ხელით გადაეწერე მისი წერილების უზარმაზარი ტომი, რადგან ეს სამუშაო მეტისმეტად მძიმეა-მეთქი გადამწერთათვის: იმ ხანად ჯანმრთელად ვერ ვიყავი, მაგრამ იმდენად დიდი იყო სიყვარული და აღტაცება, იმდენად მსურდა ეს წიგნი მქონოდა, სურვილმა სძლია სისუსტეს და ჯაფა დიდად შემიმსუბუქა.

შენც ხომ ვინახავს, ის წიგნი ბიბლიოთეკაში კარებთან მედო იატაკზე. მსურდა მუდამ თვალწინ მქონოდა. ერთხელ ჩაფიქრებული ვიყავი და წიგნს ტანსაცმლის კალთა წამოვდე. იგი გადმოვარდა და მარცხენა ფეხის კოჭზე დამეცა.

რა მოხდა, ჩემო ციცერონო? — ვითხე მე, — რად გწადია ტყვილი მომაყენო? სიტყვაც არ უთქვამს პასუხად და მეორე დღეს, ოთახში რომ შევედი, ისევ ისე გამიმასპინძლა ავიღე და

ხუმრობით კვლავ თავის ადგილზე დაედევ. სიტყვას აღარ ვავაგრძელებ. რამდენჯერმე განმეორდა ასე. მომეჩვენა, იმიტომ ჯავრობს, რომ იატაკზე მიდეცემეთქი და ახლა მალა. თაროზე მიეუჩინე ბინა. ფეხი კი ნატკენი დამრჩა, ჭრილობა სახუმარო არ იყო, მაგრამ მე ყურადღება არ მივაქციე. მიზეზის სიმცირე გავითვალისწინე და არა შედეგი. არც წყლის მშას მოვერიდე, არც ცხენის ტენებას, არც ფეხით სიარულს. შეგიძლია წარმოიდგინო, რაც მოხდა. თითქოს ეს უყურადღებობა იუკადრისაო, ჭრილობა გასივდა. ბოლოსდაბოლოს, ტყვილმა რომ კარგა მძლავრად შემომიტია, სიმშვიდე და ძილი წამართვა. გონს მოვევე. მივხედი, ჩემი დაუდევრობა იყო არა ნაყოფი ამაღლელებელი სულისა, არამედ სისულელე.

მაშინ ექიმებს ვუხმე. ისინი დიდხანს მკურნალობდნენ ჩემს უკვე სახიფათო იარას, მტკენდნენ და შიშობდნენ, ვაითუ ფეხი სულ გაგიფუჭდესო. ვფიქრობ,

კარგად მოგეხსენება, თუ რაოდენ მწამს მე მათი გულთმისნობისა, ავი იქნება თუ კარგი. და მაინც, მე უნდა ვითმინო, წარამარა უარი ვთქვა ჩემს საყვარელ კერძებზე და უმოძრაოდ ვამყოფო სხეული, რაც ესოდენ უცხოა ჩემთვის, განსაკუთრებით ეს მძაგს; ძალად მაჭმევენ ათასნაირ დელიკატესს, აღტაცებას რომ მოჭკვრიან რომელიმე გურმანს.

მაგრამ ახლა საქმე უკეთაა. შენ ჩემი გამოჯანსაღების ამბავს უფრო შეიტყობ, ვიდრე ავადმყოფობისა. მხოლოდ ერთი

რამ მალიზიანებს. თითქმის ყოველი შემთხვევა, ყოველი სატკივარი მაინცდამაინც ეკვეთება ჩემი სხეულის იმ ნაწილს, რომელსაც ჩემი მსახური, თავისი მოკრძალებული მოვალეობის შესრულებისას, ხშირად ხუმრობთ ასე მოიხსენიებს ხოლმე — „საწყალი ფეხი“, ეს ფეხი ხშირად მაწუხებდა მთელი ცხოვრების მანძილზე. მან ბავშვობიდან ცოტა დრო როდი გამატარებინა სარეცელზე, რაც მძაგს ყველაზე მეტად ამ ქვეყნად.

თარგმნა აპა კახარაძემ.

რუსეთ-საქართველოს მემობრების ისტორიიდან

პაღიაი კობაიი

პირველი რუსი რომანისტი — „თარგმალეული“

„... საოცარი! კავკასიას თითქოს წილად ჰქვია ყოფილიყო ჩვენს პოეტური ტალანტების აკვანი, მათი მუხების შთაფარებელი და გამოწვრთნელი, მათი პოეტური სამშობლო“.

ა. ბაღინსკი.

ვასილ ნარეჟნის სახელს სამართლიანად უკავშირებენ რეალისტური რომანის ჩასახვის ისტორიას რუსულ ლიტერატურაში. მან ერთ-ერთმა პირველმა დაიწყო ცხოვრების ასახვა „როგორც ის არის თავისი სიხარულითა და მწუხარებით, ყველაფრით, რაც გააჩნია მას მაღალი, უხამსი და სსააცილო“ (ნ. დობროლიტოვი).

ნარეჟნი იყო პირველი რუსი მწერალი, ვინც უხედა „მღვრიე წყალი თერგისა“.

ვასილ ტროფიმეს ძე ნარეჟნი დაიბადა 1780 წელს პატარა სოფელ უსტივიცში, პოლტავის ოლქში, გოგოლის სამშობლოს მახლობლად. მისი მშობლები ხელმოკლე მემამულენი იყვნენ, რომლებიც, ისევე როგორც ნარეჟნის რომანის „რუსეთის ეილბლაზის“ გმირის — თავად ჩისტიაკოვის მშობლები, მთელი თავიანთი სიცოცხლის მანძილზე მისდევდნენ მიწათმოქმედებას. ცხოვრობდნენ „მშვიდობიანად და ძმურად, როგორც თავის, ისე სხვის გლეხებთან“. ოჯახის მატერიალურ მდგომარეობაზე მწერლის ვამა წერდა: „ყმები არა მყავს, უძრავი

მამული წინაპრებისგან არ დამრჩენია, გამაჩნია მხოლოდ ჩემით შექმნილი სახნავი და სათესი მიწები, რაც ძლივს მყოფნის. სხვა შემოსავალი არა მაქვს“.

პატარა ვასილი იზრდებოდა უკრაინულ სოფელში. იგი თამაშობდა გლეხების ბავშვებთან, უსმენდა წვერ-ქალარა ბანდურისტებს, ესწრებოდა ქორწილებს, ბაზრობებს. ბავშვობის შთაბეჭდილებები შემდეგში მის მრავალფეროვან შემოქმედებაში აისახა.

1792 წელს ყმაწვილი მიაბარეს მოსკოვის უნივერსიტეტთან არსებულ გიმნაზიაში, შემდეგ კი ამავე უნივერსიტეტის სტუდენტი გახდა. სწავლის პერიოდში ნარეჟნი ეწეოდა დამაბულ ლიტერატურულ მუშაობას: 1798-1800 წლებში იგი მოსკოვის ეჟურნალებში აქვეყნებს მთელ რიგ ნაწარმოებებს. „კალმის ვარჯიშის“ ამ ცდებში უკვე იგრძნობა ნიჭიერი მწერლის ხელი. ამ დროის ნაწარმოებებიდან გამოირჩევიან ტრაგედიები „სისხლიანი ღამე ანუ კადმოვის ოჯახის საბოლოო დაცემა“ და „ცრუ დიმიტრი“. მათში 19 წლის ავტორი ილაშქრებს დესპოტიზმისა და ტირანი-

ის წინააღმდეგ. იცავს ხალხის ინტერესებს, იბრძვის ადამიანთა ბედნიერებისა და თავისუფლებისათვის.

ფართო ლიტერატურულ საქმიანობას ნარეჟნი კარგად უთავსებდა სწავლას. 1800 წელს მან მიიღო ვერცხლის მედალი „სანიმუშო სიბეჭითისა და წარმატებისათვის“. ის-ის იყო ბრწყინვალედ იწყებოდა ვ. ნარეჟნის ლიტერატურული კარიერა, რომ უეცრად, 1801 წლის ოქტომბერში, მიატოვა უნივერსიტეტი და საქართველოში გამოემგზავრა.

საქართველოსადმი მწერლის ინტერესზე მეტყველებს მის ადრეულ ნაწარმოებებში კავკასიის ხშირი ხსენება. ეს ინტერესი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო შემთხვევითი, ვინაიდან მოსკოვი წარმოადგენდა ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ცენტრს რუსეთში.

ჩვენს კვლევის შედეგად დაზუსტდა, რომ ვ. ნარეჟნი სხვა რუს ჩინოვნიკებთან ერთად ჩამოვიდა საქართველოში 1802 წლის გაზაფხულზე და არა 1801 წლის შემოდგომაზე, როგორც ამას ზოგიერთი მეცნიერი ამტკიცებდა. იგი დაინიშნა პოლიციის მდივნად ლორის მაზრაში, რომლის მმართველი ორგანოები (პოლიცია, სასამართლო და სხვ.) იმყოფებოდა თბილისში, რადგანაც ლორი იმ დროს ჯერ კიდევ დაუსახლებელი იყო. პოლიციის მდივნის მოვალეობის აღსრულებამ შესაძლებლობა მისცა ვ. ნარეჟნის საკუთარი თვალით ეხილა ფაქტები დანაშაულებრივი და ანგარებიანი ურთიერთობისა, რაც რუს მოხელეთა და ადგილობრივ მოსახლეობას, აგრეთვე ქართველ მემამულეთა და ყმა-გლეხებს შორის არსებობდა.

განმანათლებელთა იდეებზე აღზრდილ ნარეჟნის არ შეეძლო გულგრილად ეცქირა, თუ როგორ იტანჯებოდა ღარიბი მოსახლეობა ადგილობრივი ფეოდალებისა და რუსი ჩინოვნიკების ორმაგი უღლის ქვეშ.

საქართველოში სამსახურმა (1802-1803 წ.წ.) დიდი როლი ითამაშა ვ. ნარეჟნის შემოქმედებაში.

კავკასიური შთაბეჭდილებები დაუღო

საფუძვლად ვ. ნარეჟნიმ რომანს „უბედური წელიწადი ანუ მთიელი თავადები“ («Черный год, или горские князья»). მთიელთა ცხოვრება დიდხანს აუხსნელი საიდუმლოება იყო მკვლევართათვის. მათ აოცებდათ, თუ როგორ შეძლო ოცი წლის ქაბუკმა ასე მცირე დროში ასე მშვენივრად გასცნობოდა უცხო მხარეს. ისინი არ ითვალისწინებდნენ, რომ ვ. ნარეჟნი საქართველოში ჩამოსვლისას უკვე ცნობილ მწერლად ითვლებოდა.

ცენტრალურ სამხედრო-ისტორიულ არქივში ჩვენ ვიპოვეთ ვენერალ-ლეიტენანტ კნორინგის 1802 წლის მიწერილობა საქართველოს აღწერილობის შედგენის თაობაზე. დოკუმენტის შესწავლამ წარმოშვა ვარაუდი, რომ ამ საქმეში მონაწილეობდა ვ. ნარეჟნიც. ალბათ ამიტომ აისახა რომანში მიწერილობაში აღძრული მრავალი საკითხი. სამსახურებრივი მივლინების დროს ვ. ნარეჟნი იყო „ყველა ხეობაში კავკასიის მთებისა, თერგის სათაიდან მოყოლებული, ქვემოთ, მისი დინების გაყოლებით“, იმ ადგილებში, სადაც „განართხმულია ოთხი ვრცელი სამფლობელო: ყაზბეგი, ლარსი, კაიტუკი, კუნაყი“. აქ შეხვდა ნარეჟნი თავისი გმირების პროტოტიპებს, სახელდობრ, მამასახლის კაიტუკ დუდაროვს.

ყაზბეგისა და ლარსის გვერდით უნდა იყოს თავად კაიტუკის სამფლობელო, მაგრამ ასეთი სახელწოდების დასახლებული პუნქტი ამჟამად არ არსებობს. იმ პერიოდის სამხედრო რუკების შესწავლამ დაკვიდასტურა ვარაუდი: XIX ს-ის პირველი ათწლეულის თითქმის ყველა რუკაზე, ზუსტად იმ ადგილას, რომელიც წარმოდგენილია ვ. ნარეჟნის რომანში, აღნიშნულია სოფელი კაიტუკოვო. ამჟამად, დღემდე არსებულ დასახლებულ პუნქტებს (ყაზბეგსა და ლარსს) თამამად შეგვიძლია დავუმატოთ სოფელი კაიტუკოვო — ნარეჟნის კავკასიური რომანის ძირითადი სამოქმედო ადგილი.

1803-1807 წლებში ვ. ნარეჟნი მუშაობს შინაგან საქმეთა სამინისტროს

ერთ-ერთ დეპარტამენტში; 1807 წლიდან გადადის სამთო ექსპედიტორის თანაშემწედ. ამ პერიოდში ნარეყნი ძალზე ნაყოფიერად მუშაობდა, დაწერა ტრაგედიები („ელენე“, „სვეტლოსანი“, „სვიატოპოლი“), რომლებმაც, სამწუხაროდ, ჩვენამდე ვერ მოაღწია. 1809 წელს მოსკოვში წარმოადგინეს მწერლის ერთ-ერთი ტრაგედია „ცრუ დიმიტრი“. ამის შემდეგ ვ. ნარეყნი საბოლოოდ წყვეტს მუშაობას როგორც დრამატურგი, მაგრამ ამ ცდებს ამოდ არ ჩაუვლია მწერლისათვის, ტრაგედიების წერა დაეხმარა მას აღამიანთა ურთიერთობის ზუსტად ჩვენებაში, მოქმედების ლოგიკური მიმდინარეობის ჩამოყალიბებაში, შინაარსის ლაკონურ გამოცემაში.

ვ. ნარეყნის წარმატება მოუტანეს პირველმადე პროზაულმა ნაწარმოებებმა. თანამედროვენი დიდად აფასებდნენ მის „სლავურ საღამოებს“.

„საღამოებზე“ გარკვეული გავლენა იქონია იმ დროს ახლად აღმოჩენილმა ნაწარმოებმა „ამბავი იგორის ლაშქრობისა“, აგრეთვე ოსიანის საკმაოდ ცნობილმა რომანტიკულმა ბალადებმა, რომელთა გავლენა უმთავრესად გამოიხატა ამბავთა გადმოცემის მანერაში.

პირველი სამამულო ომის შემდეგ ნარეყნის შემოქმედებაში რომანტიკული გატაცება ადვილს უთმობს თანამედროვე ცხოვრების მანკიერებათა სატირულ ასახვას, ნახევარზღაპრული მინიატურები იცვლება საზოგადოების წესებისა და კანონების ამსახველი ფართო ტილოებით; მწერალი გვიხატავს არსებულ სინამდვილეს. მკითხველები ეცნობიან ვ. ნარეყნის, როგორც რომანისტს, შესანიშნავი ნაწარმოებების ავტორს, „ალკურვილს ტალანტით, ორიგინალობით, კომიზმით, სინამდვილისადმი ერთგულებით“ (ბ. ბელინსკი).

1813 წელს ნარეყნი დატოვა სამსახური, რათა გულმოდგინედ ემუშავა თავის საუკეთესო რომანზე — „რუსეთის ყილბაზი“. ამ ნაწარმოების სათაური ვ. ნარეყნიმ დესაჟის ცნობილ „ყილბ-

ლაზ დე სანტილიანას“ დაუკავშირა, მაგრამ აქ თითქმის არა აქვს ადგილი წამბაძველობას. ვ. ნარეყნიმ სათავგადასავლო რომანის ფორმა გამოიყენა ახალი შინაარსის გადმოსაცემად, რომლის მნიშვნელობაც სცილდებოდა ავანტიურისტული ნაწარმოების ფარგლებს.

„ყილბაზი“ იყო პირველი რუსული რეალისტური რომანი. მასში შეუფარავლად აისახა XVIII-XIX საუკუნეების რუსეთის საზოგადოებრივი ცხოვრება მთელი თავისი სირთულეთა და მრავალფეროვნებით. არც თუ ისე დიდი ზომის ნაწარმოებში ნარეყნი ეხება ამ პერიოდის აქტუალურ საკითხებს, გვიჩვენებს მასონთა ფარისევლობას, სალიტერატურო ენის ირგვლივ გაჩაღებულ ბრძოლას, გამოდის ბატონყმობის წინააღმდეგ, ნიღაბს ხდის ცარიზმის კოლონიურ პოლიტიკას პოლონეთში, წარმოგვიდგენს ჩინოვიციური აპარატის სიღამკლეს და სხვ.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს რომანის ანტიფეოდალური მიმართულება. ვ. ნარეყნიმ ისტორიულად განწირული კლასის გახრწნილების ჩვენებით გამოაშკარავა იმათი სიყალბე, ვინც ამ წოდების პროგრესულობას ამტკიცებდა. მისი სატირის პირუთენელობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ბრწყინვალე ლატონის (ლათინურად ავხაკს ნიშნავს) დანაშაულებებში იგრძნობა სახე ყოვლისშემძლე პოტიომკინისა, ხოლო პატივმოყვარე ბივალვას ოინები არაორაზროვნად მიგვიანიშნებენ ხანშიშესული იმპერატრიცას „ცელქობაზე“.

თუმცა „საწყალ გლეხთა“ მიმართ მხეცური დამოკიდებულება თავდაზნაურობის დამახასიათებელი თვისება იყო, მაგრამ განსაკუთრებით შეუბრალებლად ექცეოდნენ მემამულეები ყმებს. აი როგორ იგონებს თავის ბავშვურ გართობას რომანის ერთ-ერთი გმირი გოლოვოროვოვი: „ჩემი მთავარი საქმიანობა იყო მამისთან ერთად ნადირობა. მოცლის ყამს დავდევდი მოსამსახურე გოგოებს, მერე შევავროვებდი ხოლმე მათ და ვუბრძანებდი ერთმანეთი

ეცმათ. მე კი ვტკბებოდი დასისხლიანებული ცხვირ-პირისა და ბლუჯა-ბლუჯა მიმოფანტული თმების ყურებით. მამას უჯვირდა ამ გამოვლენების მახვილგონივრულობა და ამტკიცებდა, რომ დროთა განმავლობაში ჩემგან გამოვიდოდა დიდი ადამიანი“.

დადებით გმირებს ვ. ნარეყნი უბრალო ადამიანებში ეძება. „ბრწყინვალე არამზადებს“ ის უპირისპირებს პატიოსან და შრომისმოყვარე ხელოსნებსა და გლეხებს. მაღალი წოდების ვარყენილ ქალებს, სიყვარული შემოსავლის წყაროდ რომ უქცევიათ, მწერალი უპირისპირებს გლეხის მშვენიერ ვოგონას ანუ შკას, რომელმაც სიყვარულის წმინდა გრძნობას შესწირა თავი.

ძალზე ძნელი იყო პატიოსანი ხალხის ცხოვრება მტაცებელ ადამიანთა შორის: „ვიდრე შეხვდები კეთილ, პატიოსან ადამიანს, — მწუხარებით ამბობს რუსი ეილბლაზი თავადი ჩისტიაკოვი, — ათასი გულბოროტი და გაიძვერა ვაჭურდავს, ვაჭაჭაჭებს, სისხლს გამოეწოვს და შემდეგ იმასაც დაგაყვედრებს, რომ ძვლებიანად არ შეგსანსლა“.

ვ. ნარეყნი თავის რომანში წარმოგვიდგინა ბატონყმური რუსეთის არაჩვეულებრივად ფართო სურათი. „რადიშიევის ნაწარმოების „მოგზაურობა პეტერბურგიდან მოსკოვამდე“ გამოქვეყნების შემდეგ, — წერს ცნობილი მკვლევარი ნ. სტებანოვი, — ვერავინ ვაბედა ასეთი მწვავე სოციალური ნაწარმოებით გამოსვლა“.

მწერალმა რომანის ექვსი ნაწილიდან მხოლოდ სამის გამოქვეყნება მოასწრო. მეფის ცენზურამ „საძრახისი და მაცთური ადგილებისათვის“ სასწრაფოდ აკრძალა ნაწარმოები. ასეთი „საძრახისი და მაცთური ადგილები“ აღმოჩნდა ნარეყნის რომანის სწორედ ის ფურცლები, სადაც განსაკუთრებით მძლავრად ედერდა ბატონყმობისა და თავადანაურობის კრიტიკა. რომანის სატირული ნაკადი იმდენად მძლავრი იყო, რომ ავტორის სიკვდილის შემდეგაც კი, მიუხედა-

ვად მრავალი ცდისა. მისი დაბეჭდვა შეუძლებელი აღმოჩნდა.

დიდხანს არსებობდა აზრი, რომ ვ. ნარეყნი „რუსეთის ეილბლაზის“ აკრძალვის შემდეგ ქედი მოიხარა ცენზურის წინაშე და აღარ ცდილობდა ასეთი მწვავე სოციალური ხასიათის ნაწარმოების გამოქვეყნებას. მაგრამ ეს ასე არ იყო; ჯერ კიდევ 1818 წელს მწერალი რუსეთის სიტყვიერების მოყვარულთა თავისუფალი საზოგადოების (დეკაბრისტთა ერთ-ერთი ფილიალის) დახმარებით ცდილობდა დაებეჭდა რომანი „უბედური წელიწადი ანუ მთიელი თავადები“. მაგრამ მწერლის ეს იმედები განუხორციელებელი დარჩა. რომანის სატირული მიმართულება იმდენად ნათელი იყო, რომ მისდამი კეთილად განწყობილი ცენზორებიც კი შეაშინა. საცენზურო კომიტეტის მდივანი მ. სონინი აღუფოთებელი იყო მწერლის მრავალგზისი თავდასხმით „ყველგან დიდად პატივსაცემ“ მმართველობასა და რელიგიასზე. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ა. იზმაილოვის გამოუქვეყნებელი რეცენზია. გამოცდილ მწერალს ა. იზმაილოვს ვ. ნარეყნის რომანი „მოშიზილავი თავგადასავლებისა და ავტორის ორიგინალური მახვილისიტყვაობის გამო“ მიაჩნდა რუსული ლიტერატურის თითქმის საუკეთესო ნაწარმოებად. მაგრამ რეცენზენტი იწუნებდა ავტორის „მდაბიურ“ ენას და მის „უბილო ხუმრობებს რელიგიასა და თვითმპყრობელ ხელისუფლებაზე“.

ამასთან ა. იზმაილოვი თვლიდა, რომ ნაწარმოებს თბილად მიიღებდა მკითხველი და იგი დიდხანს არ შერჩებოდა მალაზიების თარობებს, თუ ავტორი „ყოველივე ამას შესაფერისად შეასწორებდა“. მაგრამ ვ. ნარეყნი ამჯობინა მის რომანს არ ეხილა დღის სინათლე, ვიდრე გადაეკეთებინა, რადგან ნაწარმოების ძალა სწორედ რელიგიისა და თვითმპყრობელური ხელისუფლების კრიტიკაში იყო.

„უბედური წელიწადის“ დაწერის ზუსტი თარიღის განსაზღვრას პრინცი-

პული მნიშვნელობა აქვს. იგი საშუალებას მოგვცემს უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ მწერლის მსოფლმხედველობის ფორმირება, ესთეტიკური გემოვნების ჩამოყალიბება და მხატვრული ოსტატობის თანდათანობითი დახვეწა.

XVIII ს-ის მიწურულში რუსეთში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ვ. წ. „აღმოსავლური მოთხრობები“. აღმოსავლურ მასალას (აღათ-წესებს, საკუთარ სახელებს და ა. შ.) მწერლები იყენებდნენ თანამედროვეობის შეფარული კრიტიკისათვის. ამიტომ აღმოსავლეთის ხალხთა ცხოვრება ამ ნაწარმოებში ასახული იყო პირობითად, ზოგჯერ კი შეცდომითაც. მაგალითად, ასე მითითებს მოქმედების ადგილს „აღმოსავლური მოთხრობების“ ერთ-ერთი ავტორი: „ქაშმირსა თუ ბაღდადში, მართალი რომ ვთქვათ, არ მახსოვს სად, ვიცი მხოლოდ, რომ ეს მოხდა აზიაში“.

კავკასიური სინამდვილის კარგად მცოდნე ვ. ნარეენის არ შეეძლო გვერდი აეგვო პროზაული ნაწარმოების ამ სახისათვის: იგი შესაძლებლობას აძლევდა ავტორს უშიშრად გამოსულიყო სოციალური უკუღმართობის წინააღმდეგ. ამასთან ერთად ვ. ნარეენის იზიდავდა მოქნილი ფორმა ამ ქანრისა, რომლის მოცულობაც განაგრძო სათავგადასავლო რომანამდე. მაგრამ მწერალს არ აკმაყოფილებდა ამგვარი მოთხრობების პირობითობა; „უბედურ წელიწადში“ ვ. ნარეენიმ არა მარტო შეინარჩუნა ადგილობრივი კოლორიტი, არამედ კრიტიკულად გააშუქა კავკასიელ ფეოდალთა ცხოვრება. ნიდაბი ახადა საქართველოს უმადლეს მმართველობას და ამავე დროს გამოვიდა თვითმპყრობელობის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის წინააღმდეგ.

ბევრი მკვლევარი, კერძოდ, ნ. სტეპანოვი, ფ. კონდაცკაია, ლ. ნაზაროვა, ე. სოლერტინსკი ფიქრობს, რომ რომანი „უბედური წელიწადი“ დაწერილია „რუსეთის ეილბლაზის“ შემდეგ, თუმცა სოლერტინსკი არ უარყოფს შესაძლებლობას, რომ იგი იწერებოდა „რუსეთის

ეილბლაზის“ პარალელურად. „ყოველ შემთხვევაში, — წერდა იგი, — კავკასიურმა მასალებმა დიდი გავლენა მოახდინა პირველ რომანზე („რუსულ ეილბლაზზე“ — ვ. კ.)“.

რამდენადმე სხვაგვარად ფიქრობს პროფ. ვ. შადურა: იგი თვლის, რომ ვ. ნარეენის კავკასიური რომანი დაიწერა საქართველოდან დაბრუნებისთანავე ანუ „რუსეთის ეილბლაზზე“ ადრე. ჩვენ ვეთანხმებით ამ აზრს, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ რომანი დაიწერა უფრო მოგვიანებით, 1808-12 წლებში, ევროპაში ალექსანდრე პირველის სამარცხვინო ომების შემდეგ. შესაძლოა, ამით აიხსნება რომანის პაციფისტური მიმართულება, რაც გამოწვეული უნდა ყოფილიყო რუსეთისათვის უსარგებლო მრავალწლიანი ომებით.

ამგვარად, კავკასიური რომანი წარმოადგენს საშუალოდ პერიოდს „სლავურ სლამოებზე“ და „რუსეთის ეილბლაზს“ შორის. „რუსული ეილბლაზის“ შემდეგ უნდა შექმნილიყო რუსეთისა და უკრაინის ცხოვრების ამსახველ ნაწარმოებთა სერია და არა „აღმოსავლურ მოთხრობათა“ ყაიდაზე დაწერილი რომანი „უბედური წელიწადი“, რაც, გარკვეული თვალსაზრისით, უკან გადადგმული ნაბიჯი იქნებოდა მწერლის შემოქმედებაში.

1821 წლიდან ვ. ნარეენიმ საბოლოოდ მიატოვა სამსახური. შედარებით მცირე დროში იგი აქვეყნებს მრავალ ნაწარმოებს: 1822 წელს გამოდის რომანი „არისტონი“, 1824 წელს — „ბურსაკი“ და „ახალი მოთხრობები“, 1825 წელს — „ორი ივანე“, ხოლო რომანი „გარკუშა“ დაუთმავრებელი დარჩა. 1825 წლის 21 ივნისს, ცხოვრების ორმოცდაშვიდე წელს, ვ. ნარეენი გარდაიცვალა.

ვ. ნარეენის უკანასკნელი რომანები არ გამოირჩევიან პოლიტიკური სიმახვილით, მაგრამ მათში შეინიშნება მწერლის შემოქმედებითი ოსტატობის ზრდა. სწორედ „ბურსაკი“, „არისტონი“ და „ორი ივანე“ იყო რომანები, რომელთაც

მწერალს მოუტანეს ცნობილი პროზაიკოსისა და გოგოლის წინამორბედის სახელი („რუსეთის ქილბლაზი“, როგორც ითქვა, აკრძალა ცენზურამ, ხოლო „უბედური წელიწადი“ გამოქვეყნდა მხოლოდ 1829 წელს).

მწერლის უკანასკნელ ნაწარმოებებში განსაკუთრებული ადგილი უკავია რომან „გარკუშას“. ეს იყო ერთადერთი თხზულება ვ. ნარეჟნისა, ცენზურის მსახვრალი ხელი რომ არ შეხებია. ამ ნაწარმოებებში ვ. ნარეჟნიმ თითქმის შეძლო აესაზა ეპოქის ძირითადი კლასობრივი წინააღმდეგობანი. სხვა რომანებისაგან განსხვავებით, ამ თხზულებაში არ არის არც ერთი დადებითი პერსონაჟი სასულიერო პირთა, მემამულეთა და ვაჭართა შორის. მჩაგვრელთა ხროვას ის უპირისპირებს ყმა-გლეხებს, რომელნიც იძულებულნი არიან იარაღით დაიცვან თავიანთი უფლებები. ამ ნაწარმოებშიც იგრძნობა სატირის ზომიერება. ვ. ნარეჟნი იზიარებდა გლეხთა ბრძოლების სამართლიანობას. რომან „გარკუშაზე“ მწერალი მუშაობდა სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებამდე, თხზულება დაუმთავრებელია.

მიუხედავად იმისა, რომ ვ. ნარეჟნი საუკეთესო ნაწარმოებები აკრძალა ცენზურამ. მწერლის შემოქმედება მკითხველთა შორის მაინც პოპულარობით სარგებლობდა. მაგალითად, დეკაბრისტთა ზავალიშინი თავის „ჩანაწერებში“ ამბობს, რომ ახალგაზრდობა „რუსეთის ქილბლაზსა“ და სხვა აკრძალულ ნაწარმოებებს ეცნობოდა ხელნაწერებით. რომლებიც დიდ ვაჟენას ახდენდნენ მათზე.

ვ. ნარეჟნის რამდენიმე საუკეთესო თხზულებამ დღის სინათლე მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დროს იხილა. პირველად გამოქვეყნდა სრული სახით „რუსეთის ქილბლაზი“ და დაუმთავრებელი რომანი „გარკუშა“. მხოლოდ ჩვენს დროში გახდა შესაძლებელი რუსული ლიტერატურის ისტორიაში ვ. ნარეჟნის შემოქმედებისათვის ღირსეული ადგილის მიკუთვნება.

ვ. ნარეჟნის სახელი ძვირფასია ჩვენთვის, როგორც რუსული რეალისტური პროზის ერთ-ერთი უფქმედებლისა, გოგოლის წინამორბედისა და კავკასიაზე პირველი რუსული რომანის ავტორისა.

უიწყასი

მეფობეპრი სპეირო ღლეპისჲე გეეჲის

გიორგი ლეონიჲე — ლეონის გავლეულეუჲი	3 გვ.
პრიგულ აბაუიჲე — ლეონი სპეორჲი	3 გვ.
მისილ კვლივიჲე — ლეონი	4 გვ.

გოსკოვის ღლეპი

მისილ ლეონი — ზამთარი (ლექსი. თარგმნა ვ. ჭავხაძემ)	5 გვ.
ლეონილ გარტიმევი — მეჲვიღე გრძნობა (ლექსი. თარგმნა ვ. ჭავხაძემ)	6 გვ.
მარგარიტა ალიგარი — შიცილომეზს მი არ მგაბტიმეჲი (ლექსი. თარგმნა ვ. ჭავხაძემ)	6 გვ.
ნიკოლოზ ზაგლოტცი — მი მზრდიღა მტაცი ღელა-გუნეჲა (ლექსი. თარგმნა ვ. ჭავხაძემ)	7 გვ.

პროზა ღე კოჲი

ობი იოსელიანი — იყო ერთი ქალი... (რომანი)	8 გვ.
თეიმურაზ ჯანგულაშვილი — მიწისმგრა (პოეტის რეპორტაჲი)	58 გვ.

ჭ ა შ ნ ი კ ი

ნოდარ ხენღელიჲე — ლექსეჲი	65 გვ.
---------------------------	--------

ახალი თარგმანეჲი

პარა ინგარი — ხუთი ღლე-ღამე... (ლექსი. თარგმნა ი. ქემერტელიძემ)	68 გვ.
ჩხუარი მოთხროგეჲი (თარგმნა გ. ბუნიკაშვილმა):	
ლეღვიკ აჲეანაჲი — ზიჲი ანუ ქალღური ცემგრეჲა	69 გვ.
გოკოშილ გრგალი — მატჲარეჲი	75 გვ.
პეტრე გრიჲი — შვიღი მოხუცი ვიგეჲი	80 გვ.

წერილეჲი

ჯიგო ლეგევილი — „სამე ვმეღ სპომგანეჲი“	83 გვ.
ნეგარ წართელი — ინტერნაციონალეჲი ღე ქართული ანღლგაზრღული გწარღეჲა	92 გვ.
გივი ბარეჲი — ლაპარაკოს „ხოგის მიწღა“	191 გვ.

შიკრები სხაგვალა

კორნელი კინწუხაშვილი — კეთილი ასპარეზი 107 გვ.

გოგონებათა ურჩეულები

პეტრე შამატაძე — ბროწილი ნაწრთობი სტრიქონები 111 გვ.

ჩვენი ქალწული

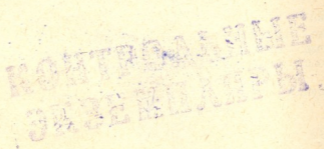
ივანე იმნაიშვილი — გელნიერ მარსკვლაჟზე დაბადებული 132 გვ.

ზარზაფინ ონიანი — ქართული ენის მისიღვრება 141 გვ.

პეტრარას წერილები (თარგმნა ა. კაჭარავამ) 148 გვ.

რუსეთ-საქართველოს გეოგრაფიის ისტორიული

ვალერი კოშბაი — პირველი რუსი რომანისტი — „თერგაღვლელი“ 153 გვ.

გარეკანი და ტიტული ელგუჯა ამაშუკელის, ქურნალი ვაფთორმა თენგიზ სამსონაძემ.

ტექნიკური ხელმძღვანელი ს. გოდერძიშვილი

რედაქციის უფროსული მასალები ავტორებს არ დაუბრუნდებათ

რედაქციის მისამართი: თბილისი, პლენანოვის პროსპ. № 91.

ბელეფონები: რედაქტორის — 5-08-85, პ/მ მღივინის — 5-08-86, განყოფილებების-
კოეფიისა და პროზის, კრიტიკისა და ბიბლიოგრაფიის — 5-08-85, კულტურისა და
ხელოვნების 5-08-75

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 17/V-67 წ. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირთბით
ფორმათა რაოდენობა 13,7 შეკვ. № 1466. უფ 02065. ქაღალდის ზომა 70x108. ტირაჟი 20.000

საქ. კვ ც-ის გამოცემლობის პოლიგრაფკომბინატი, თბილისი, ლენინის ქ. № 14
Полиграфкомбинат издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина № 14.

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

«ЦИСКАРИ»

Издательство
«ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА»

ИНДЕКС 76236